

SEKCIA SÚKROMNÉHO PRÁVA A MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA

ZBORNÍK

Z

II. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie

BANSKOBYSSTRICKÉ DNI PRÁVA

na tému

*„Kvalita normotvornej a aplikačnej stránky zákonnosti
ako determinant právneho štátu“*

23. – 24. november 2016, zámok Vígľaš

**Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Právnická fakulta**

**SEKCIA SÚKROMNÉHO PRÁVA A
MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA**

ZBORNÍK

Z

II. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie

BANSKOBYSSTRICKÉ DNI PRÁVA

na tému

*„Kvalita normotvornej a aplikačnej stránky zákonnosti ako
determinant právneho štátu“*

23. – 24. november 2016, zámok Vígľaš

 ELIANUM

2017

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Predseda redakčnej rady a vedecký redaktor:

Mult. Dr. h. c. prof. JUDr. Mojmír Mamojka, CSc.

Predseda edičnej komisie:

JUDr. Monika Némethová, PhD.

Recenzenti:

Prof. JUDr. Ján Cirák, CSc.

Dr. h. c. prof. PhDr. Jaroslav Straka, DrSc.

JUDr. Ivana Šošková, PhD.

JUDr. Monika Némethová, PhD.

Zostavovateľ:

Dr. iur. JUDr. Ing. Michal Turošík, PhD.

JUDr. Andrea Ševčíková

Príspevky neprešli jazykovou korektúrou.

Vydavateľ:

Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Právnická fakulta UMB

© Právnická fakulta UMB v Banskej Bystrici

ISBN 978-80-557-1286-4

EAN 9788055712864

OBSAH

NORMOTVORNÁ A APLIKAČNÁ STRÁNKA ZÁKONNOSTI AKO SINERGIA PRÁVNEHO ŠTÁTU <i>Mojmír Mamojka</i>	5
PRÁVO V KONTEXTE ALGORITMOV MODERNITY <i>Ján Cirák</i>	13
KAUZÁLNA LEGISLATÍVA A JEJ VPLYV NA VYMOŽITEĽNOSŤ PRÁVA <i>Peter Stodola</i>	22
SPLNITEĽNOSŤ ZÁVÄZKU A ČAS PLNENIA <i>Marian Ďurana</i>	35
PRIVILEGOVANÉ TESTAMENTY V ČESKÉM OZ 2012 <i>Pavel Salák jr.</i>	43
ZMLUVNÝ PREVOD VLASTNÍCTVA K HNUTEĽNÝM VECIAM: PRINCÍP TRADÍCIE ALEBO KONSENZU? PRÍSPEVOK K REKODIFIKÁCI OBČIANSKEHO ZÁKONNÍKA <i>Imrich Fekete</i>	54
OCHRANA SPOTREBITEĽA V NOVOM CIVILNOM SPOROVOM PORIADKU <i>Patrik Masaryk</i>	69
VYŽIVOVACIA POVINNOSŤ RODIČOV K DEŤOM <i>Juraj Takáč</i>	80
VÝZNAM POUČENÍ O HMOTNÉM PRÁVU V ŘÍZENÍ VE VĚCECH PÉČE O NEZLETILÉ <i>Ivana Poláchová</i>	92
APLIKACE POUČOVACÍ POVINNOSTI SOUDU VZHLEDEM K VÝSLEDKU ŘÍZENÍ A PŘEDVÍDATELNOSTI SOUDNÍHO ROZHODNUTÍ <i>Marek Zeman</i>	99
PRÁVNÍ ÚPRAVA KONTUMAČNÍCH ROZSUDKŮ V ČESKÉ REPUBLICE A JEJÍ PROBLÉMY (KOMPARACE SE SLOVENSKOU PRÁVNÍ ÚPRAVOU) <i>Barbora Hudková</i>	109
DOKTRÍNA ZÁKAZU ZNEUŽITIA PRÁVA V OBLASTI OBCHODNÝCH SPOLOČNOSTÍ – KRÁTKY POHĽAD DO BUDÚCNOSTI EURÓPSKOU OPTIKOU <i>Jaroslav Čollák</i>	121

PERSPEKTÍVY PRÁVNEJ REGULÁCIE NEKALEJ SÚŤAŽE V REKODIFIKOVANOM SÚKROMNOM PRÁVE <i>Eubomír Zlocha</i>	156
PRÁVNÁ ÚPRAVA NÁSTROJOV OCHRANY SPOTREBITELA PRED NEKALOU SÚŤAŽOU <i>Jana Strémy</i>	170
APLIKAČNÉ VÝSLEDKY REKODIFIKÁCIE V OBCHODNO -PRÁVNEJ ÚPRAVE <i>Martin Peťko</i>	180
O INTERPRETÁCII A APLIKÁCII § 59a OBCHODNÉHO ZÁKONNÍKA <i>Martin Kubinec</i>	190
AKCIA AKO CENNÝ PAPIER <i>Martin Orviský</i>	204
BANKOVÉ ZMLUVY AKO FORMULÁROVÉ TYPY ZMLÚV <i>Andrea Ševčíková – Peter Hunák</i>	216
PRÁVO NA PRÁCU VO SVETLE SOCIÁLNEJ BEZPEČNOSTI <i>Lucia Petříková – Ivan Podhorec</i>	222
DOLOŽKY V PRACOVNÝCH ZMLUVÁCH <i>Jozef Greguš</i>	230
PRINCÍP AUTONÓMIE VÔLE V PROCESNÝCH VZŤAHOCH S MEDZINÁRODNÝCM PRVKOM <i>Miloš Levrinc</i>	253
PRINCÍP APLIKAČNEJ PREDNOSTI PRÁVA EÚ PRED ZÁKONMI SLOVENSKEJ REPUBLIKY V PODMIENKACH MATERIÁLNEHO PRÁVNEHO ŠTÁTU <i>Ferdinand Korn</i>	261
SMERNICE A ROZSUDKY SÚDNEHO DVORA EÚ AKO PROSTRIEDKY ZDOKONALOŤOVANIA PRÁVNEHO PORIADKU SLOVENSKEJ REPUBLIKY <i>Andrea Koroncziová</i>	271
VPLYV SPOLOČNÉHO EURÓPSKEHO AZYLOVÉHO SYSTÉMU NA PRÁVNÚ ÚPRAVU V SR <i>Katarína Blšáková</i>	283
EURÓPSKE RODINNÉ PRÁVO – HARMONIZÁCIA A VPLYV NA SLOVENSKÉ RODINNÉ PRÁVO <i>Veronika Mardiaková</i>	296

NORMOTVORNÁ A APLIKAČNÁ STRÁNKA ZÁKONNOSTI AKO SINERGIA PRÁVNEHO ŠTÁTU

Mojmír Mamojka¹

Abstrakt

Autor sa v príspevku zaoberá kvalitou normotvorby a potencionálnymi objektívnymi i subjektívnymi vplyvmi, ktoré zásadným spôsobom ovplyvňujú kvalitu tohto procesu ako aj jeho vplyvom na efektivitu regulačnej funkcie štátu.

Kľúčové slová

normotvorba, legislatívny proces, liberálny štát, sociálny intervenujúci štát

Abstract

The author deals with the quality of law-making and of potential objective and subjective influences that significantly affect the quality of law-making and its impact on the efficiency of the regulatory function of the state.

Keywords

law-making, Legislative Process, Liberal State, Process of the States's Social Intervening

Ak by sme sa chceli pokúsiť vymedziť pojmovo čo chápať kvalitnou normotvorbou tak, aby sme mohli tento proces a jeho výsledok možno chápať ako činnosť, výsledkom ktorej by mali byť vysoko profesionálne kreované právne predpisy s reálne nadčasovým pohľadom na nutnosť reglementácie relevantných spoločensko-ekonomických vzťahov v záujme spoločenských potrieb a záujmov.“

Položme si ale zásadnú otázku: „Je tomu tak? A ak nie celkom, tak kde sú príčiny?“

Vždy a v akomkoľvek procese je veľkou chybou extrémne čiernobiele videnie. Aj v procese našej aktuálnej normotvorby nemožno vidieť len negatíva alebo naopak jedinečné pozitíva. Okrem toho musíme rozlišovať v prípade negatívnejších stránok objektívne a subjektívne vplyvy, ktoré ovplyvňujú normotvorný /legislatívny/ proces. Okrem uvedeného treba vnímať aj veľmi výrazné spoločensko-politické vplyvy v tej ktorej etape spoločenského vývoja. Vonkoncom sa nedá zo všeobecne známych dôvodov porovnávať, tak

¹ Mult. Dr. h. c. prof. JUDr. Mojmír Mamojka, CSc., dekan Právnickej fakulty UMB Banská Bystrica a člen Katedry obchodného a hospodárskeho práva.

z obsahového ale aj formálno-právneho a organizačno-technického hľadiska proces normotvorby pred rokom 1990 a v súčasnosti.

Po zmene základných ústavných princípov vyvolaných principiálnymi spoločensko-politickými zmenami v roku 1989 a po zrušení ústavne zakotveného monopolu jednej politickej strany a monopolu štátneho vlastníctva, vznikla objektívna objednávka na značnú modifikáciu právneho poriadku, minimálne viacerých jeho nosných inštitútov. Významným externým a objektívnym faktorom bolo začlenenie Slovenskej republiky do Európskej únie (ďalej len EÚ) a povinnosť implementovať relevantné právne akty EÚ do vnútroštátneho právneho poriadku.

Pokúsme sa najsamprv charakterizovať aktuálnu normotvorbu a jej základné znaky:

1. Vplyv parlamentnej demokracie, ktorá umožnila v rámci SR vznik viacej ako 100 politických strán, ktoré v rámci politického boja prezentujú celkom pochopiteľne snahu ovplyvňovať normotvorbu žiaľ, často z úzko politického pohľadu. Týka sa to takmer výlučne tých politických strán, ktoré sa dostanú do Národnej rady SR (ďalej len NR SR) a môžu byť nositeľmi legislatívnych aktivít.
2. Často neúnosná kvantita právnych predpisov, čo spôsobuje prílišnú „uponáhľanosť“ legislatívneho procesu, ktorá takmer vždy prináša skôr negatíva ako pozitíva.
3. Snaha riešiť zásadné spoločensko-ekonomické problémy hypertrofiou práva, voliť cestu ľahšieho odporu a zdanlivo rýchlo „vyriešiť“ problém.
4. V dôsledku všetkých uvedených skutočností sa prijíma relatívne veľa buď degresívne alebo (a je to rovnaká chyba) romanticky nadčasových právnych predpisov, ktoré jednoducho nereflektujú realisticky a racionálne charakter tých, ktorých spoločenských vzťahov a nemôžu voči adresátovi právneho predpisu pôsobiť efektívne. Ruka v ruke s uvedeným ide značná kampaňovitosť legislatívy v dôsledku čoho sa tak trochu hurá systémom neraz prijme právny predpis, ktorý má (resp. skôr by mal mať) nielen „reformný“ ale doslova „revolučný“ význam (čo žiaľ vo väčšine prípadov nie je pravda).

Tieto konštatácie sú síce bezprostredným dôsledkom neraz rozpačitej legislatívy, kde sú ale principiálne príčiny viacerých negatívnych prvkov tohto procesu. Podľa nášho názoru je možné ich identifikovať nasledovne:

1. Nedostatočný obsah morálky v spoločnosti a v politike zvlášť. Už Machiaveli skonštatoval, že bez potrebnej morálky nemôžu existovať dobré zákony a bez dobrých zákonov nemôže existovať potrebná morálka. Ak už to skonštatoval tento typ filozofa, tak je táto myšlienka naozaj hodná pozornosti.

2. Na slovenský rozmer obrovská rozdrobenosť politickej scény sa nutne pretaví do nekonzistentnosti politických predstáv o vývoji spoločnosti a štátu vrátane rozpačitej legislatívy. Ide síce o daň parlamentnej demokracii, ale je neúnosné, aby bola slovenská politická mozaika reprezentovaná viac ako 100 politickými stranami a stránčkami. Táto kvantita sa našťastie vyselektuje parlamentnými voľbami, ale ich aj keď často marginálny vplyv sa nedá vylúčiť a ignorovať.

3. Technicko-organizačnými a organizačno-legislatívnymi dôvodmi, ktoré ale neraz vyplývajú z rokovacieho poriadku NR SR ako aj legislatívnych pravidiel vlády SR.

4. Nedostatočnou personálnou kvalitou legislatívcov (česť výnimkám), ktorá pramení okrem iného z faktu, že naozaj kvalitná legislatívna činnosť je podmienená (ako prakticky všetko) odborne zdatnými, špecializovanými právnikmi, ktorých na právnickom trhu nie je dostatok. Táto práca si vyžaduje jednak značné právnické skúsenosti a z pohľadu súčasnej právnickej komunity a najmä mladej generácie právnikov je príliš pracná a málo atraktívna.

Aké predpoklady by bolo treba splniť, aby sa uvedené negatíva odstránili alebo aspoň do maximálnej možnej miery minimalizovali.

Podľa nášho názoru treba v legislatívnom procese vychádzať z uhla pohľadu:

A/ historicko - hodnotiaceho,

B/ komparatívneho,

C/ reálne nadčasového.

A/ V prvom prípade máme na mysli nutnosť vyhodnotenia doteraz platného právneho predpisu. Bez takéhoto kroku nie je jednoducho možné racionálne vyhodnotiť jeho doterajšiu efektívnosť alebo prípadné dôvody jeho nedostatočne kvalitného pôsobenia. Bez takejto etapy nie je následne dosť dobre možné pripraviť nový a „lepší“ právny predpis a vyriešiť zásadnú otázku či doterajší právny stav riešiť novým právnym predpisom alebo len jeho novelizáciou.

B/ Vzhľadom k možno niekedy až neúnosnej globalizácii a to nielen z vcelku prirodzeného pohľadu v rámci EÚ, ale aj z pohľadu celosvetového sa v súčasnom období nedá objektívne vyhnúť porovnávaniu určitého právneho predpisu a to najmä v prípade ak ide o právny predpis kódexového typu s rovnakými alebo obdobnými právnymi úpravami v iných štátoch. V týchto prípadoch síce platí staré múdre načo vymýšľať vymyslené, na druhej strane však netreba podľahnúť za každú cenu ceste ľahšieho odporu a viac-menej „odkopírovať“ právny predpis z iného prostredia, často hodne exotického v porovnaní s naším spoločensko-politickým a právnym vývojom.

C/ Naplnenie uvedených dvoch predpokladov podmieňuje realizáciu tretieho, prijať nie nereálne, romanticky nadčasový právny predpis, ale predpis, ktorý realisticky kreslí kontúry budúceho vývoja v tej-ktorej oblasti. Ak sa to podarí ide o neklamné dobré vysvedčenie zákonodarcom čím si súčasne zakladajú aj do budúcnosti tvorivý pokoj a nie povinnosť prijímať „x“ noviel.

V súčasnosti typickej všeobecnou „uponáhľanosťou“ sa v legislatívnom procese venuje veľmi málo pozornosti (možno takmer žiadna) aj terminologickej presnosti pojmoslovía, ktoré je typické pre tento proces. Legislatívna prax týmto otázkam nevenuje osobitnú pozornosť a ubera sa skôr cestou legislatívnej účelnosti.²

Napriek tomu (alebo práve preto) treba zdôrazniť, že ujasňovanie si pojmov, ktoré aj keď nie sú predmetom konkrétnej právnej úpravy slúžia ako východisko pre poznanie legislatívnej činnosti a determinujú mieru precíznosti tohto procesu ako takého. Treba vnímať fakt, že poznanie a samotná kvalitná definícia základných pojmov v oblasti tvorby právnych predpisov má nezastupiteľný význam a je aj nevyhnutným propedeutickým predpokladom správnosti jednotlivých krokov a etáp legislatívneho procesu. V legislatívnom procese je možné aspoň príkladmo uviesť tieto pojmy: tvorba práva, normotvorba, zákonodarstvo, legislatíva, legislatívny (zákonodarný) proces, legislatívne orgány, legislatívna právomoc, právny predpis, všeobecne záväzný právny predpis, právna norma a ďalšie.

Detailnejšia analýza a porovnávanie príkladmo uvedených pojmov presahuje rámec tohto príspevku a preto len rámcovo uvedieme niektoré možnosti. Synonymom napríklad nie sú pojem „normotvorba“ a „tvorba práva“. Normotvorbou je tvorba akýchkoľvek noriem (napríklad aj interných normatívnych inštrukcií), pričom tvorbou práva treba rozumieť len tvorbu všeobecne záväzných právnych predpisov. Zaujímavým by bolo aj hlbšie porovnávanie pojmov „zákonodarstvo“ a „legislatíva“. V naozaj exaktnom zmysle by sme pod pojmom

² Král J. a kolektív: Legislatíva, teória a prax, Bratislava, 2006, s. 28 a nasl.

„zákonodarstvo“ mali chápať len tvorbu ústavy, ústavných zákonov a zákonov, pričom, ak máme na mysli aj tvorbu iných všeobecne záväzných právnych predpisov nižšej právnej sily môžeme hovoriť o legislatíve. V bežnej legislatívnej praxi sa používajú často synonymne pojmy zákonodarstvo, legislatíva, tvorba práva.

Prečo je normotvorba a legislatívna činnosť ako taká v tom najširšom ponímaní nesmierne dôležitá. V konkurenčnom, liberálnom ekonomickom prostredí môže štát spoločensko-ekonomické procesy ovplyvňovať v zásade len nepriamym spôsobom a formami.

Všetky vonkajšie a vnútorné funkcie štátu sú sytené a nastavené len normotvorbou, pričom užitočnosť, racionalita a celková efektívnosť tejto reglementácie determinuje globálne funkčnosť štátu ako takú.

Charakter jednotlivých funkcií štátu a ich neodmysliteľnú vzájomnú previazanosť, ale podmieňuje celý rad interných i externých faktorov. Trochu zjednodušene treba vnímať predovšetkým celkové geopolitické postavenie štátu ako nosný determinant prioritizácie tej-ktorej funkcie a to či už z globálneho hľadiska alebo v tej-ktorej vývojovej etape.

Ani liberalistický štát postavený na typicky liberalistických princípoch akými sú predovšetkým osobná sloboda, sloboda vlastníctva, názorová sloboda atď., nie je oddeliteľný od princípov právneho štátu. V klasickom liberalizme má prvotné miesto a priestor predovšetkým jednotlivec a jeho osobná sloboda. Úloha štátu je druhotná. Liberalistický štát zasahuje do spoločensko-ekonomických procesov len v nevyhnutnej miere a stavia sa do len pozície určitého nadstavbového arbitra.

Na druhej strane, a je to podľa nášho názoru len dobre je „klasický“ liberalizmus preč a aj reprezentanti tohto typu štátu si uvedomujú, že určitá miera štátnych zásahov a to najmä do sociálnej sféry je nevyhnutná minimálne ako prevencia pred príliš veľkým napätím medzi jednotlivými sociálnymi vrstvami ľudí a pred dôsledkami prehnaneho individualizmu.

Súčasnosť však priniesla úplne nové výzvy, na ktoré treba nutne reagovať aj v legislatívnej rovine a to nielen v národných právnych poriadkoch, ale aj z pohľadu relevantných právnych úprav EÚ. Globalizácia pretransformovala naozaj bezhranične do prakticky všetkých štátov nielen pozitíva, ale aj celý rad negatív. Jedným z nich je terorizmus ako jeden z dôsledkov náboženských, sociálnych, ale aj geopolitických a mocenských animozít. Obranné mechanizmy voči tomuto otrasnému javu a predovšetkým minimalizovanie jeho príčin sa už vonkoncom neodvíja od charakteru štátu, ale musí byť absolútnou prioritou či už pre štát liberalistický alebo sociálnejší a intervenujúci.

Neraz som už skonštatoval, že príliš častá a viditeľná normotvorná improvizácia žiaľ vyplýva aj z absencie naozaj profesionálnej a v rámci možností odpolitizovanej diskusie o úlohách a funkciách štátu a práva v tej-ktorej etape spoločenského vývoja a potreby prioritizácie niektorých z nich. Absencia a naozaj vysoko kvalitný výstup z takejto diskusie (diskusíí) potom plodí určité urýchlené a kampanovité legislatívne „plátanie“, ktoré nevedie k potrebnému cieľu. Výsledkom je okrem iného často snaha o zvýraznenie represívnej funkcie práva (trestnoprávna zodpovednosť právnických osôb, trikrát a dosť, málo vhodné zmiešavanie trestnoprávnych a civilnoprávnych inštitútov, rezignácia na preventívno-výchovnú funkciu práva, akceptácia kolektívnej viny určitej profesijnej skupiny odborníkov atď.).

Nesmierne významnou úlohou štátu a v konečnom dôsledku právnej regulácie je rozumné rozdelenie kompetencií medzi orgány ovplyvňujúce makroekonomické procesy a orgány, ktoré realizujú svoje kompetencie na lokálnej (miestnej) úrovni, vrátane určenia „pravidiel hry“ pri ich kooperácii.

Právo a právnu reguláciu však nemôžeme pri všetkej jej nezastupiteľnosti odizolovať od ďalších celospoločenských fenoménov ovplyvňujúcich absolútne principiálnym spôsobom celospoločenské procesy a to je politika a ekonomika. Všetky tri uvedené fenomény nie sú izolované a vzájomne sa prekrývajú. Je nesmierne dôležité, ktorému pripisuje aktuálna politická moc prioritu a akým smerom.

Vo vzťahu k „narábaniu s právom“ je dôležitý priestor, ktoré dostáva a to či je eliminované v akejsi pasívnej polohe a vytvára v podstate len akýsi rámec a mantinely pre fungovanie spoločensko-ekonomických procesov alebo má na spoločenské procesy aktívnejší a dynamickejší vplyv a to aj za cenu určitých rizík.

Nezastupiteľnosť normotvorby vystupuje v našich spoločensko-politických pomeroch do popredia o to viac, že základ charakteru nášho štátu vychádza nielen z našej ústavy, ale aj dlhodobých tradícií Európy, piliermi ktorej je sociálna spravodlivosť, rovnosť a solidarita. Ide v podstate o intervenujúci a sociálny štát, ktorý prostredníctvom normotvorby zasahuje do otázok celospoločenského významu (energetika, dopravná infraštruktúra, bezpečnosť, školstvo, zdravotníctvo, atď.). Začiatky sociálneho štátu sa spájajú s vládou Bismarcka, kedy sa konkrétne reglementačné výstupy koncentrovali najmä do sociálneho zákonodarstva. Vývoj sociálneho štátu následne posilnila svetová hospodárska kríza v tridsiatych rokoch 20. storočia, ktorá zvýraznila celý rad argumentov na zdôvodnenie zásahov štátu a to najmä do makroekonomickej regulácie.

V prípade intervenujúceho, sociálneho štátu je však veľmi citlivá hranica medzi celospoločensky únosnými zásahmi a prípadným prerastaním do prebujnejšej štátnej byrokracie, ktorá sa skôr vyhýba riziku a často chce len sebecky prežiť. Tieto riziká sú ustrážiiteľné len dôslednými kontrolnými mechanizmami, vyváženosťou a nezávislosťou výkonnej, zákonodarnej a súdnej moci a predovšetkým pravidlami parlamentnej demokracie, ktorá dáva ľuďom vo voľbách právo na zmenu.

Na druhej strane aj extrémna glorifikácia štátu a jeho postavenia a vplyvu najmä na ekonomické procesy takisto nemá opodstatnenie a môže vyvolať hodne negatív. Uvedieme aspoň príkladmo niekoľko dôvodov, prečo tomu tak je resp. pravdepodobne môže byť:

Obmedzenie a selekcia informácií pre riadiace (politické, vládnuce) centrum.

Suma informácií v momente volieb je obyčajne iná ako v neskoršom období. Otestovanie volebného programu často vytvorí značnú diferenciu medzi plánom (želaním) a realitou spôsobenou najmä dezilúziou pri jeho realizácii. Negatívne pôsobí aj často neodôvodnene veľa medzičlánkov, ktoré selektujú informácie „zdola“ až k vrcholu riadiacich štruktúr. Poväčšine sebecky a vysoko subjektívne.

Obmedzená kontrola funkčnosti a záujmov súkromného sektora.

Súkromný sektor má pochopiteľne značnú a to nielen ekonomickú autonómiu. Jeho základný cieľ, prežiť a v rámci možností s čo najväčším ziskom núti reprezentantov súkromného sektora správať sa trhovo, to znamená urobiť všetko preto a nie vždy aj legálne, aby obhájili svoje ekonomické záujmy. Aj v tomto prípade sa informácie o „náladách“ v súkromnej sfére nedostanú vždy načas a v čo najobjektívnejšej podobe k riadiacemu centru, Ak sa tak aj stane nie je záruka, že budú správne vyhodnotené a legislatívne akceptované tak ako by to prospelo podnikateľskému svetu a súčasne aj verejnému záujmu.

Limity kontroly byrokratického aparátu a obsahu morálky v ich konaní. Reprezentanti byrokratického aparátu neraz interpretujú a aplikujú právo (tam, kde to je samozrejme možné) neraz „po svojom“ vo väzbe na svoje sebazachovanie, popularitu a neraz dochádza až k brzdeniu zavádzania progresívnych právnych inštitútov do praxe.

Obmedzenia vyplývajúce z podstaty politického procesu a parlamentnej demokracie. Ak by aj boli bez výhrad splnené všetky podmienky uvedené pod predchádzajúcimi alineami, môže ich globálna efektivita naraziť na realizáciu politickej moci (vrátane legislatívneho procesu), ktorá sa často uchýľuje k opatreniam, ktoré sú atraktívne pre svojich voličov a často do značnej miery ignoruje široký celospoločenský záujem a potreby.

Súčasnosť stiera v dôsledku nových spoločenských javov, často negatívnej povahy čiernobiele videnie medzi osvedčenými znakmi jednotlivých modelov štátu a metód a foriem

ich zásahov do spoločenského diania v tom najširšom ponímaní. Do popredia vystupuje nutnosť maximálnej profesionalizácie normotvorby, ktorá už nemôže byť ani len v náznakoch normotvorbou pre normotvorbu, ale musí zaručovať bezpečnosť a pragmatickú racionalizáciu ekonomických procesov s akcentom na aspoň ako-tak spravodlivé a vyvážené prerozdelenie hmotných i duchovných statkov ako aj možnosti dostať sa k nim pre všetkých legálnou cestou. Drvivá väčšina ľudskej populácie nemôže byť mocnými sveta odsúdená na extrémny a prakticky trvalý okraj diania a spoločnosti. Rezignácia na túto skutočnosť dovedie ľudstvo k tak dramatickým dôsledkom, ktoré už nemusia umožniť cestu späť. Nastavenie cesty a pravidiel hry k tomu, aby sa aktuálne hrozby pre budúcnosť ľudstva reálne minimalizovali a to či už v rámci jednotlivých štátov alebo v globálnom ponímaní je nezastupiteľnou úlohou legislatívnej činnosti a jej výstupov. V civilizovanom priestore to zatiaľ inak možné nie je, v čom je obrovská zodpovednosť tohto procesu a jeho reprezentantov.

Zoznam bibliografických odkazov

Kráľ J. a kolektív: Legislatíva Teória a prax, Bratislava, Vydavateľstvo oddelenie právnickej literatúry UK Bratislava, 2006.

Mamojka M., Kubíček P.: Hospodárske právo, Vydavateľstvo UK Bratislava, 2000. ISBN 80-7160-114-4.

Prusák J.: Teória práva, Vydavateľstvo UK Bratislava, 1999. ISBN 80-7160-113-6.

PRÁVO V KONTEXTE ALGORITMOV MODERNITY

Ján Cirák¹

Abstrakt

Daňou za jednostranné používanie algoritmov modernity je zložitost'. Zložitost' znamená v určitom bode stratu ovládateľnosti. Nemožnosť ovládať procesy vedie k chaosu. Budúcnosť práva preto nebude môcť stáť v znamení narastajúcej komplexity, skôr v znamení zjednodušovania a efektivity. Aj efektivita práva vedie k snahe optimalizovať procesy tvorby práva, avšak s dôrazom na ciele, princípy a zásady uplatňujúce sa pri aplikácii práva. Ide o to, aby právnici nachádzali v abstraktných právnych normách nielen riešenia svojich konkrétnych prípadov, ale aby takéto riešenia boli rovnako systémovo zlučiteľné s inými skutkovými podstatami a riešeniami obdobných prípadov.

Kľúčové slová

Právo, algoritmy modernity, zjednodušovanie a efektivita práva, kritika stereotypov chápania času, množstva a priestoru, tvorba práva, akcelerujúce spoločenské zmeny, mentálne posuny

Abstract

Imposition for the unilateral use of algorithms of modernity is its complexity. The complexity means at a certain point loss of control. The inability to control the process leading to chaos. The future law will therefore not be able to stand in the sign of growing complexity, but rather in the sign of simplification and efficiency. Also effectiveness of law leads to an attempt to optimize the lawmaking process, however with an emphasis on objectives, principles and rules that apply for the application of law. The point is to make possible for lawyers find in the abstract legal norms not only solutions to their specific cases, but allows such solutions to be used also in similar cases.

Key words

Law algorithms of modernity, efficiency and simplification of the law, criticism of stereotypes understanding of time, space and quantity, lawmaking, accelerating social changes, mental shifts

Zmeny mentálnych paradigiem

Nová transformačná situácia vykazuje už v najbližších rokoch potenciál zásadných zmien pohľadov na svet, zmien celkovej atmosféry, spirituálneho náboja vrátane potreby novej právnej regulácie. Zmeny vo svete nás aj v našich pomeroch budú skôr či neskôr nevyhnutne viesť k realite autonómnejších lokálnych ekonomík, v ktorých sa budú normovať

¹ Prof. JUDr. Ján Cirák, Csc., profesor Katedry občianskeho práva, Právnická fakulta UMB Banská Bystrica

nové pravidlá, zákazy či dovoľenia. Tento novo sa formujúci svet bude o dvadsať či tridsať rokov svetom, v ktorom sa budú odvíjať osudy našich detí a vnukov.

Ponechám na uhol pohľadu každého, aby si vytvoril, resp. pomenoval jemu vlastnú charakteristiku súdobej povahy zmien. Vychádzam z predstavy, že súčasný hybridný svet je svetom nádejí a netušených rizík. Tvorí ho mozaika, v ktorej nachádzame pestrú paletu etníc, národov, štátov, inštitúcií (vládných aj mimovládnych), ale aj jednotlivcov a skupín, ktorí sú buď dobrí, slušní, mierumilovní a nekonfliktní, alebo zlí, militantní, xenofóbni, nepripôsobiví.... Tak tomu napokon bolo aj v minulosti a bude tomu tak aj v budúcnosti.²

Nóvum spočíva v tom, že ľudia na planéte pribúda, zintenzívňujú sa ich väzby, mení sa klíma, ekonomika, regionálna demografia, vyčerpávajú sa surovinové zdroje, sme svedkami komoditných šokov, regionálnych vojen a konfliktov, kolabujúcich štátov, otrasov integračných zväzkov, zlyhávania mainstreamových médií a pod. Naš kultúrno-civilizačný okruh je znova konfrontovaný migráciou iných kultúr, pričom tušíme, že táto má potenciál ešte netušených rozmerov.

Stále častejšie sa objavuje otvorená kritika západného civilizačného modelu, najmä priepastnej príjmovej polarizácie, či nereálnych očakávaní príslušov nekonečného ekonomického rastu.

Nové technológie prinášajú nové výzvy, na ktoré nenachádzame uspokojivé odpovede. Ako udržať v robotickej dobe zamestnanosť, ako dôstojne zabezpečiť rýchlo starnúcu populáciu, ako povzbudiť v ére nadprodukcie ďalšiu spotrebu?

V ekonomickom a sociálnom slova zmysle je dnes našim hlavným problémom otázka, čo vlastne ešte potrebujeme. V neistej dobe narastajú obavy o bezpečnosť budúcnosti.³

Príznačky a tendencie historického zlomu, ktorý vidíme a cítime sa už dnes odrážajú v mentálnych zmenách. Tieto zmeny zásadným spôsobom ovplyvnia ďalší vývoj spoločenských vied o štáte a práve v budúcnosti. Vytvoria objektívny tlak, ktorý skôr či neskôr povedie k potrebe normovania nových právnych pravidiel.⁴

² Neistá doba, nebezpečná doba, doba zlomov, digitálna doba, informačná doba, virtuálna doba, doba kolapsov, postmoderná doba, doba kríz civilizačného modelu, posfaktuálna doba. Áno, aj takýmito skratkami si pomáhame pomenovať bod, v ktorom sa nachádza okolitý svet.

³ Pozri CÍLEK, V. Plíbit Zemi a pozdravit Slunce. Hybridní svět rizik a nadějí. In: Povaha změny. Zostavili: BARTA, M., KOVÁŘ, M., FOLTÝN, O. (eds.). Bezpečnost, rizika a stav dnešní civilizace. Praha : Vyšehrad spol. s r.o., 2015, s. 55 a nasl.

⁴ V rokoch 1990 až 2007, t. j. pred vypuknutím ekonomickej krízy sa za určujúci psychologický motív stredoeurópskej populácie považoval zisk a ekonomický rast. Jednoducho sme chceli ekonomicky dohnať našich bohatších západných susedov a prosperovať. Po kríze sa už začal dávať dôraz na stabilitu, v rámci ktorej sme si dali za cieľ udržanie dosiahnutého statusu, resp. jeho mierne rozvinutie. V posledných rokoch sa iba s veľkými problémami dostávame na predkrízovú úroveň a začínajú prevládať obavy. Obavy nielen o peniaze, ale o budúcnosť nás a našich detí.

Hodnotiace stereotypy západnej civilizácie

Dnes sa už otvorene deklaruje⁵, že západná civilizácia sa dostala do myšlienkového slepej uličky. Naliehavo sa preto vynára otázka „*prečo je to tak, a ako sa to odráža v právnom systéme*“. Jedným zo základných dôvodov je skutočnosť, že súčasnú transformačnú situáciu v našom civilizačnom okruhu zotrvačne mapujeme a hodnotíme podľa stereotypov, ktoré sú koniec koncov svojou jednorozmernosťou vlastne zavádzajúce. V kontexte tvorby a aplikácie práva vystupujú do popredia najmä tieto tri stereotypy:

1. V prvom rade ide o chápanie novej právnej regulácie v tom zmysle, ktorá je na pomyselných časovej osi automaticky ponímaná ako pokrok k lepšiemu oproti predchádzajúcemu stavu. Minulosť je stereotypne hodnotená ako horšia než súčasnosť a budúcnosť.

Táto hypotéza vedie v legislatívnej praxi okrem iného k pokusom predbehnúť, resp. vylúčiť z procesov tvorby práva čas. V zmysle hesla „just in time“ sme dennodenne svedkami bezprecedentného tlaku na urýchľovania tvorby práva. V časovo ohraničenom rámci legislatívnej periódy volebných období sa však urýchľovanie normotvorby stáva jedným z najdôležitejších zdrojov chýb. Tieto je nevyhnutné hasiť ďalšími novelizáciami právnych predpisov (tzv. regulácia chybami).

2. V druhom rade sa stereotypy týkajú tradičnej predstavy pohľadu na právny a regulačný rámec priestorového pôsobenia právnych noriem. Prevláda myšlienková predstava, že moderné je ovládať čo najväčší priestor, a to aj prostredníctvom zjednocovania právnych pravidiel, napr. prostredníctvom svetových obchodných dohôd, či posilňovania právomocí umelo vytváraných nadnárodných celkov.

V tomto zmysle sa rovnako považuje za lepší pohyb vpred a ešte lepšie zároveň smerom hore ako dozadu. Takéto snaženia však v konečnom dôsledku neúmerne zvyšujú komplexitu právnej regulácie, ktorá sa stáva neprehľadnou, nejasnou a je zdrojom porúch.

⁵ Iba nedávno – na medzinárodnej konferencii v Beladiciach, v septembri – sme sa pokúšali vo vzájomných dialógoch spoločne formulovať závery týkajúce sa povahy a charakteru zmien, ktoré tvárú v tvár spoločenskej reality ovplyvňujú nízku vymožitelnosť práva na Slovensku. Okrem iného sme tiež konštatovali, že pretrvávajúce problémy znekludňujú ľudí, vyvolávajú obavy o ich budúcnosť. Obavy sprevádza nárast frustrácie, rezignácie, pocity krivdy či negatívnych emócií.

3. V kontexte akcelerujúcich zmien zlyháva tradičné chápanie množstva v nazeraní na normatívnu reguláciu. Západný civilizačný model bol pôvodne založený na rešpektovaní ľudských práv, rozširovania ich katalógu a ekonomickej rovnosti príležitostí vychádzajúcej z predstavy nikdy nekončiaceho lineárneho rastu. Oba tieto piliere sú dnes v hlbkej kríze. Pôvodne vychádzali z myšlienkovej predstavy, že „viac vyrieši všetko“, t. j. z predstavy, že čo do množstva je vždy lepšie viac ako menej.

V právnej regulácii sa to prejavuje v snahe normovať a zovšeobecňovať jednotlivé skutkové podstaty do najmenších detailov, bez rozlíšenia podstatných premenných od tých nepodstatných. Právny poriadok sa zahlučuje nepodstatným balastom. Početné príklady potvrdzujú, že nekontrolované navrhovanie normatívnej regulácie následne rozhodovanie a aplikáciu práva skôr komplikuje ako uľahčuje.

Pokus o definovanie budúcich problémov práva

V súčasnosti nastáva – a táto konferencia je toho dôkazom – zásadný posun v tradičných pohľadoch na kritériá hodnotenia efektívnosti právnej regulácie. Prevládajúce stereotypné uvažovanie, že právo musí mať vždy ambíciu bezmedzerovito pokryť stále väčší a väčší okruh ľudského správania sa, že nová regulácia je vždy lepšia ako tá doterajšia, že naše rastúce vedomosti nám vždy umožnia stále dokonalejšie normovať ovládanie a riadenie procesov, sa ukazuje ako slepá ulička súčasného právneho myslenia. To platí napriek tomu, že tieto tradičné predstavy boli ešte donedávna pre vývoj právneho poriadku veľmi účelné.⁶

Právo vo svojom funkcionálnom zameraní odjakživa predstavovalo normatívny spoločenský regulačný a informačný systém, ktorý slúži na znižovanie napätia (entropie) v záujme dosahovania rovnovážneho stavu (homeostázy) v spoločnosti.

Zdrojom napätia v spoločnosti sú od nepamäti predovšetkým dve okolnosti. V prvom rade je to fenomén nezadržateľného rozpadu všetkých štruktúr (porovnaj II. zákon termodynamiky). V druhom rade sú to samotní ľudia, ktorí aplikujú nevhodné metódy organizácie ľudského spolunažívania.

Domnievam sa, že aj pre budúcnosť zostane v platnosti poznatok, že bez dodržiavania práva, a to hoc aj jeho núteným vynucovaním, nebude možné dlhodobo udržiavať

⁶ Tak napr. filozofický racionalizmus (Voltaire, Rousseau, Martini, Horten, Portalis, Zeiler, Heber a ďalší) odôvodňujúci myšlienky detailného zakotvenia všetkých aspektov súkromného života človeka v kódexe, a to od jeho narodenia až po smrť, kliesnil cestu k mohutným ranným kodifikáciám občianskeho práva. Podľa času ich vzniku išlo o francúzsky Code civil z roku 1804, rakúsky ABGB z roku 1811, nemecký BGB z roku 1896 a o niečo neskôr švajčiarsky ZGB z rokov 1905 a 1911.

v spoločnosti homeostázny (rovnovážny) stav. Právo, ktoré sa z rôznych dôvodov (ekonomických, politických, spoločenských, morálnych, náboženských a pod.) nedodržuje, stráca svoju funkcionalitu.

Pokiaľ sa spoločnosť na určitom stupni dostane do štádia akcelerujúcich nerovnováh, vytvára sa reálny priestor pre vznik kolapsu. Ten znamená vývojový bod zlomu nasmerovaný k skokovitému zjednodušeniu či zníženiu komplexity systému. Kolaps rieši neúnosnú zložitosť a stratu schopnosti riadiť systém. Zároveň rozvíja stopy budúcnosti, teda to, čo bolo a čo hodnotovo pretrvá ako niečo trvalé aj v budúcnosti, napr. v procese regenerácie systému práva.⁷

Spoločnosť a právo sa nemôžu dlhodobo ubrániť vývojovým zmenám. Tieto zmeny prinášajú napr. do práva stabilitu a vierohodnosť, ale len potiaľ, pokiaľ hodnoty, na ktorých sú tieto zmeny postavené, sú skutočne a vážne zdieľané väčšinou časťou spoločnosti, ktorá je potom ochotná a schopná tieto hodnoty garantovať a vymáhať.⁸

Navrhovanie právnych pravidiel, príkazov, zákazov a výnimiek z nich v predstave, že „viac vyrieši všetko“ vedie k neprimeranému narastaniu rozsahu normatívnej právnej regulácie. Táto sa stáva pre svojich adresátov nezrozumiteľná a prestáva plniť spoločenský účel.

Pod rúškom módných vln a populizmu, že predsa vieme už viac, tolerujeme aj v odťažitom právnom svete, že právnici tiež hľadajú svoje inovácie v podobe novátorských riešení. V mnohých prípadoch sa však stáva, že ich presadzujú za každú cenu, pričom rezignujú na hodnoty, ktoré dávali ich práci po stáročia zmysel, účel a poriadok.

Zotrvávanie na predstavách, ktoré mapujú a hodnotia efektivitu právneho systému výlučne zo zorného uhla kritérií zvyšovania tempa normotvorby v mene navrhovania komplexity práva ukazuje, že z pohľadu budúcnosti práva sa nedívame správnym smerom,

⁷ Pozri CIRÁK, J., FICOVÁ, S. Občianske právo. Všeobecná časť. Šamorín: Heuréka, 2008, s. 16 a nasl.

⁸ Pôvod práva v spoločnosti sa odvíja od prvotných stupňov vývoja ľudskej spoločnosti (asi pred 20 000 rokmi). Vtedy takmer bezvýhradne dominovali prírodné pomery a skutočnosti. Postupne, ako sa človek vymaňoval z naturálneho prostredia, narastala potreba kooperácie jeho činnosti s inými bytosťami. Táto potreba sa najskôr evolučne pretavila do morálneho presvedčenia, že pravidlá je v záujme prežitia skupiny nutné dodržiavať. Od tohto stavu sa vývoj uberal k vzniku sankcie, ktorá spočívala vo všeobecnom presvedčení o nutnosti vynútenia si pravidla, a to aj proti vôli jednotlivca žijúceho v skupine. Predpokladá sa, že vylúčenie jednotlivca zo skupiny predstavuje moment vzniku práva, nakoľko pôvodne morálna sankcia sa pretavila na pravidlo poistené mocou skupiny.

Právo sa veľmi skoro obrátilo voči slobode jednotlivca. Na rozdiel od normatívneho systému morálnych pravidiel je totiž právne pravidlo poistené osobitne ustrojenou mocou, ktorú reprezentuje jej nositeľ, a to skupina, kmeň, rod, spoločnosť. Tieto society vytvárajú verejnú moc, ktorá zabezpečuje, že právne obyčaje a pravidlá sú vynútiteľné, a to aj proti vôli jednotlivca.

pokiaľ aj naďalej veríme, že doterajší vývojový koridor spoločnosti a práva je aj naďalej otvorený a schodný.

Naviac dnešné naše rozhodnutia, ich kvalita a kvalita inštitúcií, ktoré ich budú aplikovať v každodennej praxi bezesporu ovplyvnia aj našu budúcnosť. Uvedomujem si však zároveň, že hektická a neprehľadná doba nie vždy nahráva kludným či uvážlivým postojom.

Algoritmy modernity?

Právny svet sa stáva čoraz viac zložitejším a pre bežných ľudí nezrozumiteľným. V jeho detailoch sa vyznajú spravidla už len úzko zameraní špecialisti. Orientuje sa v ňom s ťažkosťami aj erudovaný právnik.

Príčinou tohto javu je najmä neprimeraná aplikácia algoritmov modernity pri tvorbe práva. Tieto znejú: „presnejšie“, „detailnejšie“, „rýchlejšie“. Počas dlhého obdobia prosperity, ktoré dovedli západnú civilizáciu na dnešnú vysokú úroveň, sa myšlienkové stereotypy algoritmov modernity legitimizovali, a to až do takej miery, že sa v 70. rokoch minulého storočia preliali z ekonomiky do politiky a následne aj právnej politiky a legislatívy.

Snahy o optimalizáciu ekonomických a hospodárskych systémov s cieľom úspory nákladov pomocou inovácií, ktoré sú presnejšie, detailnejšie, úspornejšie a rýchlejšie, sú nepochybne účelné, a vhodné, aj to však len do istej miery. V oblasti práva, ako normatívneho regulačného systému spoločnosti, sa atributy modernity prioritne zamerali pri organizácii a riadení spoločenských procesov tiež na presnejšiu, podrobnejšiu a vyčerpávajúcejšiu právnu reguláciu.

Daňou za detailnejšie a presnejšie pravidlá, príkazy a zákazy smerujúce k regulácii ľudského správania sa, je neúnosne rastúca zložitosť právneho systému. V zornom uhle regulácií sa objavuje viac a viac premenných, čím sa otvára široké pole pre nekonečné variácie regulácie už existujúcich regulácií. Sme svedkami javu, že stále sa čosi vylepšuje, mení, dotvára, a to aj v nepodstatných detailoch. Výsledkom je nežiadúca hypertrofia právnych noriem, resp. zahltenie právneho systému balastom.

Zabúdame, že právny poriadok je pojmovo spätý s jeho materiálnou aj formálnou jednotou, že je založený na logickej hierarchicky usporiadanej štruktúre. Právo na jednej

strane síce navonok navrhuje svoju komplexitu, avšak na strane druhej oslabuje svoju vnútornú koexistenciu, stáva sa menej funkčným.⁹

Ako ďalej s pomocou práva stabilizovať a riadiť meniacu sa spoločnosť?

Pohľad na vybrané riziká ukazuje, že v horizonte niekoľkých desiatok rokov budeme čeliť výzvam, na ktoré dnes ešte nevieme dať vedecky fundované odpovede. Ide o výzvy celospoločenské a preto je len logické, že v ich riešení musia zohrať svoju rolu najmä humanitné odbory, právo nevynímajúc.

Natískajú sa preto viaceré otázky. V prvom rade, ako s pomocou práva stabilizovať spoločnosť. Doteraz sa tak dialo pomocou ekonomického rastu. Ale v budúcnosti? V druhom rade si treba položiť otázku, ako ďalej pomocou práva organizovať a riadiť spoločnosť? Bude to aj naďalej orientácia na šandardizáciu, detailnosť či rýchlosť zmien? Domnievam sa, že v mnohých aspektoch skôr nie. Rovnako viem, že hľadanie odpovedí na tieto otázky nie je a ani nebude vždy jednoduché.

V procesoch transformácie a metamorfózy západnej civilizácie nepochybne dochádza k celému radu zmien paradigmatickej povahy. Budúca stabilizácia spoločnosti už v blízkej budúcnosti zrejme nebude možná iba na základe nezodpovedných príslubov politických elít ohľadne nekonečného ekonomického rastu.¹⁰

Samovoľná zmena ohľadne stereotypných predstavách o kategórii času, priestoru a množstva nutne vedie k potrebe ich nového definičného vymedzenia, ktoré lepšie zodpovedá stavu našej západnej civilizácie.

Čas budúcnosti v práve už nie je automaticky vnímaný ako lepší než minulosť. Spoločnosť pociťuje, že situácia obyvateľstva a životná perspektíva včera, bola lepšia ako je tá dnešná a to aj napriek obrovskému nárastu právnej regulácie. Ponímanie času sa tak postupne dostáva do úplne inej dimenzie – dimenzie kontemplatívneho zotrvania v dnešnej realite.

Priestor budúcnosti sa tiež posúva do chápania rastu významu udržateľnosti a prehľadnosti, s nebyvalým dôrazom na existenciu individua v lokálnej komunite. Dnes už neplatí predstava, že úspech môže dosiahnuť iba ten, kto normatívne ovládne všetkých. Môže

⁹ Tak napr. v právnom systéme sme zakotvili začarovaný kruh sebazničujúcich kontrol, sťažností, revízií, odvolaní, dovolaní, mimoriadnych dovolaní, opravných prostriedkov proti opravným prostriedkom, ďalším a ďalším prieskumom, a to vnútroštátnym i nadnárodným.

¹⁰ Pozri napr. FERGUSON, N. Civilizace. Praha : Dokořán, 2014. ďalej CÍLEK, V. Něco se muselo stát. Nová kniha proměn. Praha : Novela Bohemica, 2014, BÁRTA, M., KOVÁŘ., M. (eds.), Kolaps a regenerace. Cesty civilizací a kultur. Minulost, současnost a budoucnost komplexních společností. Praha : Academia, 2011.

sa totiž stať, že už nebude nikto, koho by mohol ešte ďalej ovládať a narastajúca hypertrofia najrôznejších regulácií pripomínajúca nepreniknuteľné húštiny stále sa zahusťujúceho lesa, sa paradoxne obráti voči nemu samému.

Napokon kategória množství právnych pravidiel sa z kvantitatívneho nazerania pomaly posúva do dôrazu na kvalitu, prehľadnosť či trvalosť právnej regulácie.

Záver

Onedlho sa nevyhneme nastoľovaniu nových trendov zameraných na riešenie zásadných otázok našej budúcnosti, právo nevynímajúc. Tieto riešenia sú späté so zásadnými otázkami, s osudom európskej integrácie, vojenskou bezpečnosťou, suverenitou národných štátov, dôsledkami ďalšej priemyselnej revolúcie a pod.

Mnohé doterajšie paradigmy bude potrebné nanovo predefinovať aj v oblasti práva. Prvoradým cieľom bude ich postupné zosúladenie s novými spoločenskými potrebami a rýchlym technologickým pokrokom.

Domnievam sa, že napriek mnohým neistotám súčasnosti existuje aj v oblasti budúcej normotvorby a aplikácie práva reálna a uskutočniteľná vízia civilizácie budúcnosti. Je to totiž naša doba, v ktorej našťastie ešte celkom nezanikli hodnoty ako disciplinovanosť, zodpovednosť či potrebný pragmatizmus, hodnota tvrdej práce, obetí ale aj viery v renesanciu nami vytvorených civilizačných hodnôt.

Potrebuje preto zreálniť naše titánske nároky na ekonomický rast či bezmedzerovité a všetko zahŕňajúce detailné riadenie celospoločenských procesov od A po Z, ktoré prináša okrem iného aj s tým zviazanú a toľko kritizovanú nevyhnutnosť zahlcujúceho nárastu právnych noriem.

Skôr sa musíme pri riadení a organizovaní tvorby práva sústrediť na vybrané celky, ich rozhodujúce charakteristiky a nie na vyčerpávajúci súčet všetkých detailov.

Daň za jednostranné používanie algoritmov modernity je zložitosť. Zložitosť znamená v určitom bode stratu ovládateľnosti. Nemožnosť ovládať procesy vedie k chaosu. Budúcnosť spoločnosti a práva preto nebude môcť stáť v znamení komplexity, skôr v znamení zjednodušenia a efektivity. Aj efektivita vedie k snahe optimalizovať procesy, avšak s dôrazom na ciele, princípy a zásady uplatňujúce sa tak v normotvorbe ako aj aplikácii práva. Ide o to, aby právnici nachádzali v abstraktných právnych normách nielen riešenia konkrétnych skutkových podstát, ale aby tieto riešenia boli systémovo zlučiteľné s inými obdobnými prípadmi.

Budúcnosť práva nemôže spočívať v nekonečnom rade navrhovaných skutkových podstát prostredníctvom chaoticky sa rozširujúcej normotvorby. Zjednodušenie musí spočívať v intelektuálnom posilnení vnútornej súdržnosti práva, v orientácii sa na rozhodujúce premenné, bez ohľadu na nepodstatné a zbytočné detaily. Za rozhodujúce premenné v oblasti práva pritom považujem predovšetkým jasne formulované princípy a zásady danej právnej regulácie prioritne odrážajúce hodnoty a potreby spoločenstva žijúceho na danom území.

Zoznam bibliografických odkazov

- BÁRTA, M., KOVÁŘ, M. (eds.), Kolaps a regenerace. Cesty civilizací a kultur. Minulost, současnost a budoucnost komplexních společností. Praha : Academia, 2011.
- CÍLEK, V. Plíbit Zemi a pozdravit Slunce. Hybridní svět rizik a nadějí. In: Povaha změny. Zostavili: BÁRTA, M., KOVÁŘ, M., FOLTÝN, O. (eds.). Bezpečnost, rizika a stav dnešní civilizace. Praha : Vyšehrad spol. s r.o., 2015, s. 55 a nasl.
- CÍLEK, V. Něco se muselo stát. Nová kniha proměn. Praha : Novela Bohemica, 2014.
- CIRÁK, J., FICOVÁ, S. Občianske právo. Všeobecná část. Šamorín: Heuréka, 2008, s. 16 a nasl.
- FERGUSON, N. Civilizace. Praha : Dokořán, 2014.
- HAVLÍČEK, K. (editor). Moderní exekuce (cesta zodpovědného vymáhání). Sborník z odborných akcí Pražského právnického podzimu. Exekutorská komora České republiky. Praha : JUDr. Karel Havlíček, Havlíček Brain Team, 2016.

KAUZÁLNA LEGISLATÍVA A JEJ VPLYV NA VYMOŽITEĽNOSŤ PRÁVA

Peter Stodola ¹

Abstrakt

Príspevok sa v súlade s témou konferencie zameriava na kvalitu legislatívy, ktorá v ostatnom období významne ovplyvnila niektoré aspekty vykonávacieho konania. Autor venuje pozornosť novelizácii Exekučného poriadku, ktorá reflektovala konanie subjektov, ktoré malo mať zneužívajúci charakter. Nová norma však zasiahla aj do judikovaných práv účastníkov exekučného konania bez ohľadu na ich postavenie. V príspevku autor polemizuje s tým, či vzniknutú situáciu bolo treba riešiť zmenou zákona, respektíve či sa tieto situácie nemali riešiť miernejšími legislatívnymi zásahmi.

Kľúčové slová

Rozhodnutie o nároku zo zmenky. Ochrana spotrebiteľa. Exekučné konanie. Právna istota. Test proporcionality.

Abstract

This paper in line with the main theme of the conference focuses on the quality of the legislation that in the recent period has significantly influenced some aspects of enforcement proceedings. Author pays attention to the amendment of the Enforcement Procedure Code, which reflects the behavior of entities that should have abusive nature. The new legal regulation affects the adjudicated rights of parties to enforcement proceedings, regardless of their status. In the article the author disputes whether the situation had to be addressed by this legislation, or by more moderate legislative intervention, which might be sufficient.

Keywords

Decision on the claim of the bill of exchange. Consumer protection. Enforcement proceedings. Legal certainty. The proportionality test.

Úvod

Pozitívne právo nesmie – ak má byť zaručená právna istota – príliš ľahko podliehať zmenám, nesmie byť vydané napospas príležitostnému zákonodarstvu, ktoré umožňuje bez zábran preformulovať každý jedinečný prípad do zákonnej normy.

Gustav Radbruch (Idea práva 1948) ²

¹ Autor absolvoval Právnickú fakultu UMB, ktorú ukončil v roku 2009, následne vykonával prax advokátskeho koncipienta v Bratislave, po zápise do zoznamu advokátov sa zameriaval na obchodné a občianske právo, od roku 2013 vykonáva funkciu súdneho exekútora, zároveň je externým doktorandom Právnickej fakulty UMB.

² Radbruch, G.: O napětí mezi účely práva; preložil Libor Hanuš; Praha, Wolters Kluwer 2012;

V súlade s témou konferencie, ktorou je kvalita normotvornej a aplikačnej stránky zákonnosti ako determinant právneho štátu, sa vo svojom príspevku zameriam na právny predpis, ktorého prijatie vyvolalo rozporuplné reakcie odbornej verejnosti. Pre jedných zákon chráni spotrebiteľa pred zneužívajúcim výkonom práva zo strany nebankových spoločností. Pre druhú skupinu ide o bezprecedentný zásah do právnej istoty, ktorá je základným znakom právneho štátu. Táto téma doposiaľ nebola reflektovaná v odborných prácach, a preto sú moje názory otvorené pre ďalšiu odbornú diskusiu a nezaujatú kritiku.

Kauza

Pri výskume dôvodov prijatia posudzovanej právnej úpravy mi poslúžilo pomerne veľké množstvo zverejnených súdnych rozhodnutí, z ktorých možno vyvodit', že príčina jej prijatia spočívala v konaní jedinej obchodnej spoločnosti, ktorej predmetom činnosti bolo poskytovanie úverov, ktoré mali spotrebiteľský charakter.³

Na začiatku problému, na ktorý reflektoval zákonodarca svojou normotvorbou, bola teda nebanková spoločnosť ako majiteľka zmeniek, ktoré boli vystavené v súvislosti so zabezpečením spotrebiteľského úveru.⁴ Vlastné zmenky boli vystavené na rad tejto spoločnosti, ako prvého zmenkového veriteľa. Boli vystavené v čase, keď zabezpečenie spotrebiteľského úverového vzťahu zmenkou ešte bolo možné. Z hľadiska formálnych náležitostí podľa zákona zmenkového a šekového boli zmenky platné, nakoľko obsahovali všetky zákonné náležitosti. Vystavené boli s doložkou „bez protestu“, ako vistazmenky (s doložkou na platenie sa mali predložiť v lehote 4 rokov od vystavenia). Remitent zmenky previedol rubopisom na spoločnosť so sídlom v Českej republike. Táto si potom ako indosatár uplatňovala v množstve súdnych konaní zmenkovú sumu spolu s úrokom 0,25 % denne (t.j. 91,25-percentný úrok ročne) a 6% ročným úrokom so zmenkovej sumy a trovami konania.

Nárok žalobca uplatnil podľa Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 861/2007, ktorým sa ustanovuje európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu (ďalej len „nariadenie“). Nariadenie sa uplatňuje v občianskych a obchodných veciach pri cezhraničných sporoch, v ktorých hodnota pohľadávky nepresahuje istinu 2.000 EUR. Konanie podľa nariadenia je písomné, uskutočňuje sa prostredníctvom predpísaných tlačív

³ napr. Okresný súd Žilina sp. zn. 19CbZm/27/2013; Okresný súd Martin sp. zn. 8C/214/2013; Okresný súd Banská Bystrica sp. zn. 64CbZm/53/2013; Okresný súd Bratislava V sp. zn. 3CbZm/89/2013; Okresný súd Žiar n/H sp. zn. 9C/54/2014; Krajský súd v Prešove 6Co/61/2015; Krajský súd v Prešove 6Co/235/2015; Krajský súd v Banskej Bystrici sp. zn. 43Cob/493/2014; Krajský súd v Banskej Bystrici sp. zn. 41Cob/469/2014; a mnohé ďalšie;

⁴ k použitiu zmenky v spotrebiteľských vzťahoch pozri historicko-právny rozbor v náleze ÚS ČR sp. zn. Pl. ÚS 16/12

a spravidla bez nariadenia pojednávania. To je odôvodnené zjednodušením a zrýchlením konaní s nízkou hodnotou sporu s cieľom znížiť náklady strán konania. Podľa článku 7 ods. 3 nariadenia ak sa súdu nedoručí odpoveď dotknutej strany v ustanovenej lehote, súd vydá rozsudok o pohľadávke.

Žalobca v konaní tvrdil, že disponuje len originálom zmenky a nemá informácie o akýchkoľvek iných potencionálne existujúcich vzťahoch žalovaného a predchádzajúceho majiteľa zmenky.⁵

Príslušným súdom na konanie o uplatnenom nároku podľa nariadenia je súd určený podľa bydliska žalovaného, a to napriek tomu, že sa uplatňoval nárok zo zmenky. Tým sa obišla kauzálna príslušnosť zmenkových súdov, ktoré mali byť na špecifiká zmenkových konaní špecializované. Takýto výklad potvrdili aj viaceré rozhodnutia nariadených súdov.⁶

V týchto skutkovo a právne totožných zmenkových veciach, aj vzhľadom na vyššie uvedené obídenie kauzálnej príslušnosti, rozhodovali okresné sudy naprieč celým územím Slovenskej republiky. Práve pre pomerne veľké množstvo vecí a ich totožný základ, je zaujímavé pozorovanie, aké odlišné prístupy k právnemu posúdeniu vecí tieto sudy zaujali. Rovnaké rozdiely sa prejavili aj v rozhodovacej činnosti odvolacích súdov.

Niektoré sudy nárok žalobcu priznali v plnom uplatnenom rozsahu, pričom zmenku považovali za platnú a poukazovali na rovnosť strán konania a zmenkovú prísnosť.⁷ Iné sudy priznali žalobcovi zmenkovú sumu, ale žalobu zamietli v časti 0,25 % úroku z omeškania pre rozpor s dobrými mravmi.⁸ Nakoniec, niektoré sudy zamietli žalobu ako celok s odôvodnením potreby skúmania zmluvných podmienok *ex offio* a ochrany spotrebiteľa.⁹ Je dôležité poznamenať, že hoci rozhodnutia súdov boli odlišné, boli prevažne riadne a dostatočne odôvodnené.

Práve z tohto dôvodu využil minister spravodlivosti svoje oprávnenie podľa § 21 ods. 3 písm. b/ zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov a podal návrh na prijatie stanoviska k zjednocovaniu výkladu zákonov, keďže došlo k výkladovým rozdielnostiam v právoplatných rozhodnutiach súdov nižšieho stupňa.

⁵ V konaniach sa poukazovalo na ustanovenie Čl. I. § 17 zákona 191/1950 Zb. (Zákon zmenkový a šekový) podľa ktorého ten kto je žalovaný zo zmenky, nemôže robiť majiteľovi námietky, ktoré sa zakladajú na jeho vlastných vzťahoch k vystaviteľovi alebo k predošlým majiteľom, okrem prípadu ak majiteľ pri nadobúdaní zmenky konal vedome na škodu dlžníka.

⁶ napr. rozhodnutie Krajského súdu v Trnave, sp. zn. 10Ncb/16/2013

⁷ napr. rozhodnutie Krajského súdu v Banskej Bystrici, sp. zn. 43Cob/493/2014

⁸ napr. rozhodnutie Okresného súdu Rožňava, sp. zn. 9C/103/2014

⁹ napr. rozhodnutie Krajského súdu v Prešove, sp. zn. 6Co/61/2015

Dňa 20.10.2015 prijalo občianskoprávne a obchodnoprávne kolégium Najvyššieho súdu Slovenskej republiky spoločné stanovisko k postupu súdov nižšieho stupňa vo veciach návrhov s uplatneným právom zo zmenky vo vzťahu k ochrane spotrebiteľa v uvedených veciach, ktorým reagovalo na odlišnú rozhodovaciu prax nižších súdov. V tomto stanovisku sa NS SR vyslovil v prospech *ex offio* prieskumu nekalkej povahy, resp. neprípustnosti zmenkového nároku, z pohľadu možnej absolútnej neplatnosti.¹⁰

Najvyšší súd SR v zjednocujúcom stanovisku pomerne presne definoval postup a úvahy, ktorými sa majú riadiť súdy nižších inštancií pri posudzovaní podobných vecí, ktoré vyplývajú zo zmenky v spotrebiteľských vzťahoch.

Samozrejme toto stanovisko bolo inštruktívne vo vzťahu k rozhodovaniu súdov v budúcnosti. Nijako sa nedotýkalo (ani sa nemohlo) právoplatných rozhodnutí súdov, ktoré podľa nároku vyjadreného v stanovisku nepostupovali a *ex offio* uplatnený nárok neskúmali. Mnohé vydané rozhodnutia boli už vykonávané v exekučnom konaní, veľmi pravdepodobne boli niektoré nároky aj vymožené. O riešenie *ex post* sa pokúsil zákonodarca.

Zákon

Dňa 28.8.2015 skupina poslancov doručila Národnej rade SR návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa Občiansky súdny poriadok, Zmenkový a šekový zákon, Občiansky zákonník, Exekučný poriadok a Zákon o spotrebiteľských úveroch. Podľa dôvodovej správy bolo účelom návrhu zákona zvýšiť ochranu spotrebiteľa v súdnych konaniach pred všeobecnými súdmi v SR, najmä v tých, v ktorých sa uplatňuje právo zo zmenky.

Navrhovaná právna úprava mala zamedziť, aby nedochádzalo k zneužitiu zmenky proti spotrebiteľom a zabezpečiť, aby nedochádzalo ďalej k vydávaniu rozsudkov, ktoré potvrdzujú nároky veriteľov dosahujúce príslušenstvo vo výške dosahujúcej úžeru (napríklad viac ako 90% p. a.). Podľa predkladateľov zákona legislatíva EÚ a judikatúra Európskeho súdneho

¹⁰ Zbierka stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov SR 8/2015, č. 93

Podľa tohto stanoviska, ak navrhovateľ ako dôkaz osvedčenia uplatneného nároku doloží zmenku, platí bez ohľadu na povahu procesného nástroja, ktorý navrhovateľ použil, že pokiaľ z akýchkoľvek okolností prejednávanej veci vyplynie konajúcemu súdu súvislosť s nekalou povahou či neprípustnosťou uplatneného nároku, je tento *ex offio* povinný zabezpečiť prieskum nároku v intenciách možnej absolútnej neplatnosti úkonu, v ktorom má nárok základ. Pokiaľ súd nevzhliadne žiadnu nekalosť či neprípustnosť predloženého návrhu, súd pristúpi k prieskumu uplatneného nároku v rozmedzí prípadne vznesených námietok zohľadňujúc ich rozsah a povahu, pri rešpektovaní povinnosti posúdiť prípadnú absolútnu neplatnosť úkonu, ak to z vykonaného dokazovania vyplynie.

V stanovisku sa ďalej uvádza, že ak je vystaviteľom zmenky spotrebiteľ, je možné zmenku skúmať až po úroveň dohody o vyplňovanom práve. Aj v prípade, že nie sú podané kauzálné námietky vystaviteľom zmenky, ktorý je na strane žalovaného, je možné preskúmať a podľa okolností prípadu posúdiť nárok na uplatnený zmluvný úrok ako nárok uplatnený v rozpore s dobrými mravmi.

dvora upravuje povinnosť súdov z úradnej povinnosti (*ex offio*) prihliadať vždy na ochranu spotrebiteľa, v súdnej praxi je táto povinnosť často prehliadaná.

Vzhľadom na veľké množstvo exekučných vecí, ktoré prebiehajú na podklade exekučného titulu vydanom v konaní, v ktorom nebola účastníkovi poskytnutá primeraná ochrana, je nevyhnutné vysporiadať sa s otázkou ochrany spotrebiteľa aj v týchto exekučných konaniach. Na tento účel sa upravila možnosť súdu odmietnuť vydať poverenie na vykonanie exekúcie, resp. v prebiehajúcich exekučných konaniach exekúciu zastaviť.

Podľa návrhu zákona má aj právny nástupca remitenta povinnosť preukazovať skutočnosti týkajúce sa pôvodného právneho vzťahu, z ktorého zmenka vznikla. Vzhľadom na akútnosť situácie má zákon nadobudnúť účinnosť dňom vyhlásenia.¹¹

Zákon č. 438/2015 Z. z. bol publikovaný v Zbierke zákonov SR dňa 23.12.2015. S výnimkou jedného článku (ktorý vo vzťahu k téme nie je dôležitý) nadobudol zákon účinnosť dňom vyhlásenia (ďalej len „Zákon“). Za zákon hlasovalo 111 poslancov Národnej rady SR.

Vzhľadom na obmedzený rozsah môjho príspevku sa nebudem bližšie venovať zásahu zákonodarcu do hmotného práva, hoci aj táto otázka je mimoriadne významná vzhľadom na medzinárodné zjednotenie zmenkového práva.¹²

Svoje ďalšie úvahy zameriam na zmeny Exekučného poriadku, ktorými sa mala poskytnúť ochrana povinným vo vykonávacom konaní v prípade, ak im nebola poskytnutá v základnom konaní. Tu sa však zámer zákonodarcu dostáva do konfliktu so súdom judikovaným právom, teda právnou istotou.

Okrem povinného odhalenia a preukázania zmenkovej kauzy oprávneným, ktorý podáva návrh na vykonanie exekúcie sa zavádza *ex offio* súdny prieskum exekučného titulu z dôvodu, že v základnom konaní nebolo prihliadnuté na neprijateľné zmluvné podmienky, obmedzenie alebo neprípustnosť použitia zmenky, alebo rozpor s dobrými mravmi. V tomto zmysle sa dopĺňa aj dôvod na zastavenie exekúcie.

Prechodné ustanovenia k úpravám účinným dňom vyhlásenia, ktoré sú v ust. § 243f Exekučného poriadku a predstavujú najcitlivejšiu časť zákona. Majú totiž na práva oprávnených a povinnosti súdov a súdnych exekútorov zásadný vplyv, nakoľko sa zasahuje do prebiehajúcich exekučných konaní.

V exekučných konaniach, ktoré sa začali pred účinnosťou zákona a v ktorých sa odo dňa účinnosti tohto zákona vyžaduje pri podaní návrhu na vykonanie exekúcie opis rozhodujúcich

¹¹ Dôvodová správa k zákonu č. 438/2015 Z. z.

¹² závery Medzinárodnej konferencie o zjednotení zmenkového práva v roku 1930 v Ženeve

skutočností týkajúcich sa vlastného vzťahu oprávneného s povinným, je oprávnený povinný doplniť návrh na vykonanie exekúcie týmito náležitosťami do 30 dní odo dňa účinnosti tohto zákona.

Ak oprávnený návrh na vykonanie exekúcie nedoplní v tejto lehote, musí súd exekúciu zastaviť (*ex offio*). Ak oprávnený návrh na vykonanie exekúcie doplní v lehote, súd preskúma, či je daný dôvod na zastavenie exekúcie¹³ a ak exekúciu nezastaví, rozhodne o pokračovaní exekúcie.

Zároveň sa normuje vyvrátiteľná domnienka, že ak sa v prebiehajúcich konaniach nepreukáže opak, platí, že sú tu dôvody na zastavenie exekúcie. Oprávnený musí v exekučnom konaní znášať bremeno tvrdenia, ako aj dôkazné bremeno vyplývajúce z kauzálneho vzťahu s povinným. Zároveň sa prebiehajúce exekúcie v zmenkových veciach odo dňa účinnosti tohto zákona odkladajú, pričom ide o odklad exekúcie *ex lege*.

Uplatnenie zákona v praxi

1. Rozhodnutie, ktorým sa priznal nárok zo zmenky

Základným praktickým problémom uvedenej novely Exekučného poriadku bolo určenie exekučných konaní, na ktoré zákon dopadá. Hoci väčšina inštitúcií¹⁴ informovala, že sa týka zmenkových platobných rozkazov, z vyššie uvedeného výkladu je zrejmé, že takýto zužujúci pohľad bol zrejme neadekvátny, keďže v konaniach podľa nariadenia, ktoré boli príčinou prijatia právneho predpisu, boli vydávané rozsudky.

Zákon používa termín „rozhodnutie, ktorým sa priznal nárok zo zmenky“ a tento bližšie nešpecifikuje. Rozhodnutie, ako všeobecný pojem, nie je Exekučným poriadkom presne definovaný. Rozhodnutím je aj rozhodnutie cudzieho orgánu alebo rozhodcovského súdu.

Otázkou teda je, či sa zákon vzťahuje iba na exekučné konania vedené na základe rozhodnutia slovenského súdu, ktorým sa priznal nárok zo zmenky alebo napríklad aj na rozhodnutia rozhodcovských súdov alebo cudzích orgánov.

¹³ podľa § 57 ods. 1 písm. m) Exekučného poriadku

¹⁴ Napríklad Slovenská komora exekútorov - <http://www.ske.sk/veritelia-v-exekuciach-na-zaklade-zmenkového-platobného-rozkazu-musia-urychlene-doplnit-svoje-navrhy/>

Navyše právny záväzok zo zmenky by mohol vyplývať tiež z exekučného titulu, ktorým je notárska zápisnica. Tiež by sa dalo uvažovať o tom, že pojem „rozhodnutie“ treba vykladať rozširujúco, tak aby sa vzťahoval aj na notársku zápisnicu.¹⁵

Podľa môjho názoru treba pojem rozhodnutie, ktorým sa priznal nárok zo zmenky vykladať vzhľadom na všeobecnosť použitého pojmu tak, že ide o akýkoľvek exekučný titul, ktorý má povahu autoritatívneho rozhodnutia. Notárska zápisnica vzhľadom na svoju povahu nie je takýmto rozhodnutím. Nasvedčovať by tomu mohla aj teleologická interpretácia.

2. Povinný, ktorý je fyzickou osobou

Z novely Exekučného poriadku nevyplýva, že fyzická osoba, voči ktorej sa rozhodnutím priznal nárok zo zmenky by mala byť v postavení spotrebiteľa. Účinky právneho predpisu teda dopadajú na všetky exekučné konania, v ktorých na strane povinného vystupuje fyzická osoba.

Zrejme sa vychádzalo zo skutočnosti, na ktorú poukázal vo svojom stanovisku Najvyšší súd SR, a to že všeobecne je potrebné rešpektovať základnú zmenkovo-právnu doktrínu, že zo zmenky samotnej ako abstraktného cenného papiera v zásade nie je možné bez ďalšieho určiť, či ide o spotrebiteľa.¹⁶

Z charakteru zmenky je zrejmé, že nie je určená pre použitie v spotrebiteľských vzťahoch. Preto sa možno domnievať, že väčšina zmeniek, by mala vyplývať z obchodnoprávných vzťahov. Nakoľko zákon nijako nerozlišuje, či ide o nárok zo „spotrebiteľskej zmenky“, boli *ex lege* odložené aj exekúcie z čisto obchodnoprávných vzťahoch.

Možno poukázať napríklad na rozhodnutie Súdneho dvora Európskej únie vo veci C-419/11, kde vo vzťahu k výkladu nariadenia Brusel I bis konštatoval, že fyzickú osobu, ktorá má úzke podnikateľské väzby alebo väzby spojené s povoláním vo vzťahu k spoločnosti, ako sú konateľstvo alebo väčšinový obchodný podiel v tejto spoločnosti, nemožno považovať za spotrebiteľa, ak prevezme ručenie za vlastnú zmenku vystavenú na zabezpečenie záväzkov tejto spoločnosti zo zmluvy o poskytnutí úveru.¹⁷

¹⁵ Dalo by sa to vyvodiť napríklad z ustanovenia § 39 ods. 2 Exekučného poriadku, podľa ktorého k návrhu na vykonanie exekúcie oprávnený pripojí rovnopis rozhodnutia opatrený potvrdením o jeho vykonateľnosti (exekučný titul), aj keď môže ísť o notársku zápisnicu. Rozhodnutím sa tu rozumie akýkoľvek exekučný titul.

¹⁶ Zbierka stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov SR 8/2015 č. 93

¹⁷ C-419/11; Česká spořitelna, a.s., proti Geraldovi Feichterovi

3. Krátkosť lehoty na doplnenie návrhov na vykonanie exekúcie

Ako som už uviedol, zákon nadobudol účinnosť vyhlásením dňa 23.12.2015, mali oprávnení lehotu na doplnenie návrhov na vykonanie exekúcie do 22.01.2016. Ak v tejto lehote svoj návrh nedoplnili, súd má povinnosť exekúciu zastaviť. To platí aj vtedy, keď sa rozhodnutím priznal nárok zo zmenky, ktorá nemala spotrebiteľský charakter. Mnohí veritelia, resp. ich právni zástupcovia vzhľadom na sviatočné obdobie zistili, že bol prijatý zákon až 07.01.2016. Zákonná lehota na doplnenie návrhov, ktorá vyplýva z novoprijatého právneho predpisu, ktorý neobsahoval žiadnu legisvakančnú dobu, tak bola extrémne krátka. Dôležitosť legisvakančnej doby, aby sa adresáti s právnou normou adekvátne oboznámili, netreba zvlášť zdôrazňovať.¹⁸

4. Odklad exekúcie *ex lege* a jeho povaha

Exekúcie na základne rozhodnutí, ktorými sa priznal nárok zo zmenky odložili priamo zo zákona. Takýto odklad exekúcie je novým inštitútom Exekučného poriadku – odkladom exekúcie *sui generis*.

Doposiaľ o odklade exekúcie podľa § 56 Exekučného poriadku rozhodoval vždy súd na návrh povinného.¹⁹ Exekučný poriadok rozlišuje podľa dôvodov, pre ktoré bol povolený odklad exekúcie jeho účinky na jednotlivé spôsoby vykonávania exekúcie.

Účinky odkladu exekúcie, ktoré nastali priamo zo zákona, exekučný poriadok neupravuje. Preto vznikla otázka, aké účinky takémuto odkladu exekúcie priznať. Napríklad išlo o otázku, či zamestnávateľia majú pokračovať vo vykonávaní zážok z príjmu povinného.

Tiež treba poukázať na skutočnosť, že zákon sa týka iba individuálnej exekúcie podľa Exekučného poriadku, na konkurzné konanie sa však nevzťahuje.

Ústavnoprávne aspekty zákona

1. Zásah do právoplatného rozhodnutia súdu – narušenie právnej istoty?

Prijatý zákon však prináša v prvom rade otázku s ústavnoprávnym rozmerom, a to či môže byť na základe zákona odopretá vykonateľnosť právoplatného rozhodnutia súdu, ktoré bolo navyše vydané pred účinnosťou tohto zákona. Tým, že sa rozhodnutiu odoprie vlastnosť vykonateľnosti, priamo sa zasahuje do jeho podstaty, a kvalitatívne ide o to isté ako o zmenu alebo zrušenie rozhodnutia.

¹⁸ pozri napr. Knapp, V.: Teorie práva, 1. vydání. Praha, C.H.Beck 1995, str. 164

¹⁹ § 56 ods. 1 a 2 Exekučného poriadku

V dôvodovej správe k zákonu sa štandardne bez ďalšej analýzy iba stručne konštatuje, že návrh zákona je v súlade s Ústavou Slovenskej republiky, ústavnými zákonmi, zákonmi a inými všeobecne záväznými právnymi predpismi, ako aj s medzinárodnými zmluvami, ktorými je Slovenská republika viazaná.

ESLP konštantne judikuje, že výkon rozsudku akéhokoľvek súdu sa musí považovať za integrálnu súčasť práv v zmysle článku 6 Dohovoru. Právo na spravodlivý proces by bolo iluzórne, keby konečné súdne rozhodnutie bolo neúčinné na škodu jednej zo strán. Prieťahy pri výkone rozhodnutí môžu tiež znamenať porušenie práva na spravodlivý súdny proces.²⁰

„Znalosť *quid iuris* je nielen znalosť právneho predpisu, ale aj rozhodnutia podľa práva a istoty, že právoplatné rozhodnutie nebude zmenené.“²¹ „Kvôli právnej istote a totiž kvôli tomu, aby spor raz skončil, nadobúda aj nesprávny rozsudok právoplatnosť...“²²

Zákon však odkladá prebiehajúce exekučné konania na základe právoplatných rozhodnutí a prikazuje ich zastaviť, ak oprávnený v určenej lehote neobhájí svoj nárok. Od povinného sa žiadna aktivita nevyžaduje. Ide teda o zásadný a reálny zásah do právoplatného rozhodnutia súdu, ktorý nie je zákonným mimoriadnym opravným prostriedkom podľa OSP, resp. CPS. Odmietnutie vykonateľnosti právoplatného rozhodnutia podľa zákona svojou podstatou možno prirovnať mimoriadnemu opravnému prostriedku.

V tomto smere možno poukázať na závery spoločného stanoviska Najvyššieho súdu SR k inštitútu mimoriadneho dovolania generálneho prokurátora v súvislosti s rozhodnutiami ÚS SR a ESLP.²³

Právoplatnosť súdneho rozhodnutia v civilnom procese je zárukou stability a právnej istoty, ktorá je súčasťou pojmu právny štát. V právnom štáte sa v záujme právnej istoty požiadavka právoplatnosti rozhodnutia stavia pred požiadavku jeho vecnej správnosti. Spochybenie právoplatnosti rozhodnutia sa pripúšťa iba vo výnimočných prípadoch, ku ktorým treba pristupovať reštriktívne, postupom podľa zákona.

V právnom štáte sú iba mimoriadne opravné prostriedky spôsobilé zasiahnuť do nezmeniteľnosti súdneho rozhodnutia. Stabilita a právna istota, ktoré boli nastolené právoplatným súdnym rozhodnutím, môžu byť v právnom štáte narušiteľné len mimoriadne a výnimočne, na základe zákona.²⁴

²⁰ SVÁK, J.; Ochrana ľudských práv, II. rozšírené vydanie, Eurokodex 2006, str. 439, 440, 441, 442

²¹ Knapp, V.: Teorie práva, I. vydání. Praha, C.H.Beck 1995, str. 207

²² Radbruch, G.: O napětí mezi účely práva; preložil Libor Hanuš; Wolters Kluwer, Praha 2012, str. 149

²³ Zbierka stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov SR 8/2015, č. 94

²⁴ tamtiež

Najvyšší súd poukazuje na zásadu „vigilantibus iura scripta sunt“, ktorá zdôrazňuje vlastné pričinenie účastníkov konania o ochranu svojich práv, keď požaduje, aby svoje procesné oprávnenia uplatňovali včas a s dostatočnou starostlivosťou a predvídavosťou, teda dôsledne sledovali svoje subjektívne práva a robili také kroky, v dôsledku ktorých by nedochádzalo k ich ohrozovaniu a poškodzovaniu. Prípustnosť mimoriadneho opravného prostriedku podávaného generálnym prokurátorom v civilnom konaní je akceptovateľná za podmienky vyčerpania všetkých zákonom dovolených riadnych ako aj mimoriadnych opravných prostriedkov, ktoré boli dané priamo strane konania.²⁵

Právoplatnosť rozhodnutia súdu môže byť prelomená len výnimočne a výlučne iba za účelom zaistenia opravy základných väd alebo justičných omylov, napravenia „väd najzákladnejšej dôležitosti pre súdny systém“, nie však z dôvodu právnej čistoty. Rozhodnutie súdu musí byť zaťažené takou fundamentálnou chybou, ktorá má vplyv na integritu a verejnú reputáciu súdneho procesu do takej miery, že odôvodňuje odklon od princípu právnej istoty a ospravedlňuje zásah do práva na spravodlivý proces (zrušenie konečného súdneho rozhodnutia).

Právoplatné rozhodnutie môže byť napadnuté iba ak trpí vadami, ktoré majú za následok závažné porušenie práva spočívajúce v právnych záveroch, ktoré sú svojvoľné alebo neudržateľné, a ak potreba zrušiť rozhodnutie prevyšuje nad záujmom zachovania jeho nezmeniteľnosti a nad princípom právnej istoty.

Z uvedeného vyplýva, že podstatné pre zodpovedanie otázky prípustnosti zásahu do právoplatného rozhodnutia je závažnosť justičného omylu, ktorý musí mať fundamentálny charakter. Bez existencie takéhoto zásadného omylu musí spravodlivosť vždy ustúpiť právnej istote (porovnaj Radbruchovu formulu²⁶).

Ako som už v úvode uviedol, rozhodovacia činnosť všeobecných súdov bola v otázke právneho posúdenia povahy zmenkového konania rôzna. Rozhodnutia súdov však spravidla obsahovali riadne odôvodnenie a vôbec ich nemožno považovať za excesy, teda svojvoľné a neudržateľné rozhodnutia. Preto si dovoľím tvrdiť, že im nemôže byť odňatá vlastnosť vykonateľnosti, ak navyše v tomto smere dotknutý účastník nevykonal žiadnu aktivitu a štát musí plniť svoj pozitívny záväzok v zabezpečení efektívneho výkonu týchto rozhodnutí.

²⁵ tamtiež

²⁶ V diele *Idea práva* Gustav Radbruch prichádza tiež k zaujímavému záveru, že právna istota, je forma spravodlivosti. Teda konflikt spravodlivosti a právnej istoty je konfliktom spravodlivosti samej so sebou. A ako taký nemôže byť jednoznačne riešený.

2. Zákaz retroaktivity a zásah do nadobudnutých práv

V súvislosti s načrtnutou problematikou nezmeniteľnosti rozhodnutia súvisí aj zákaz retroaktivity a zákaz zásahu do nadobudnutých práv. Zákony pôsobia do budúcnosti, čo sa prejavuje v zákaze retroaktivity a ochrane nadobudnutých práv.

Porušením zásady nezmeniteľnosti, t.j. ochrany nadobudnutých práv by bola každá retroaktívna zmena právneho vzťahu, ktorá by so spätnou účinnosťou zhoršila právne postavenie subjektu práva.²⁷

V posudzovaných prípadoch práve právna norma pôsobí na právny vzťah, o ktorom súd právoplatne rozhodol.

3. Proporcionalita zásahu do práva na súdnu ochranu a práva vlastníť majetok – nedalo sa spotrebiteľov ochrániť inak?

Zásah zákonodarcu, má za cieľ chrániť spotrebiteľa pred zneužívajúcim výkonom práva, je však zásahom do práva na súdnu ochranu a práva vlastníť majetok, ako základných práv, a tak musí byť vyhodnotený z hľadiska testu proporcionality.

Legalitu a legitimitu zásahu z hľadiska princípu právneho štátu som spochybnil už v bode 1 a 2.

Pripustíme, že rozhodnutia súdov, ktoré neposkytli ochranu spotrebiteľovi v konaniach, v ktorých sa priznalo právo zo zmenky, sú natoľko neudržateľné a zásadne nesprávne, že ich treba odmietnuť ako celkom nenáležité a potreba zastavenia výkonu týchto rozhodnutí prevyšuje nad záujmom zachovania nezmeniteľnosti a nad princípom právnej istoty. Z tohto dôvodu je treba pripustiť, aby účinky právnej normy čiastočne pôsobili aj na práva, ktoré určitý subjekt nadobudol v minulosti.

Aj v takomto prípade treba v súlade s testom proporcionality skúmať, či sa zásah normotvorcu nemohol uskutočniť miernejšími prostriedkami z hľadiska subtestu vhodnosti a nevyhnutnosti. Napríklad takými, ktoré by nepostihli všetky subjekty, ktorých judikované právo vyplývalo zo zmenky. V prvom rade vyvstáva otázka, či sa ochrana nemala poskytnúť iba tým povinným, ktorí sa k tomu akokoľvek pričinia. Celkom by stačila jednouchá námietka zo strany povinného, že mu súd v základnom konaní neposkytol právnu ochranu. Hoci právam spotrebiteľa treba priznať vyšší stupeň ochrany, ak ide o zásah do judikovaných práv, v súlade s princípom proporcionality, treba dbať aj na ochranu nadobudnutých práv a ich obmedzenie v nevyhnutnej miere. Nemožno na práva veriteľov neprihliadať a nevyvažovať

²⁷ Knapp, V.: Teorie práva, 1. vydání. Praha, C.H.Beck 1995, str. 209

ich s právami dlžníkov. Preto sa domnievam, že takýto vážny zásah do práv veriteľov je neadekvátny, ak sa má uskutočniť *ex offio*. Tiež si dovoľím polemizovať nad vhodnosťou zásahu s ohľadom na dosiahnutie požadovanej ochrany povinného aj proti jeho vôli, keď by si tento prial ukončenie exekúcie (napr. zrážkami z príjmu), ale musí čakať na rozhodnutie súdu, čo spôsobuje navýšenie príslušenstva vymáhanej pohľadávky. Takéto prípady nie sú v praxi zriedkavé.

Obnova konania

V neposlednom rade treba pripomenúť, že podľa zákona mala skutočnosť, že určitému exekučnému titulu bola odopretá vymáhateľnosť v dôsledku uvedenej vady v konaní, ktorú zohľadní až exekučný súd, následne umožniť, aby sa veriteľ opätovne domáhal svojho nároku podaním návrhu na obnovu konania z tohto osobitného zákonného dôvodu, ktorý sa doplnil do dôvodov obnovy konania podľa Občianskeho súdneho poriadku. Civilný sporový poriadok však takýto dôvod prípustnosti žaloby na obnovu konania nepozná.

Na tomto mieste treba pripomenúť tiež to, že sa zákonom zasiahlo aj do výkonu právoplatných rozhodnutí vydaných cudzími orgánmi, resp. súdmi, kde ďalšie preskúmanie nie je prípustné.

Záver - právo spotrebiteľa *suprema lex* ?

Právna istota je jednou zo základných zložiek princípu právneho štátu. Právnu istotu okrem iného narúša hypertrofia práva (resp. legislatívny optimizmus), ako aj kauzálne normy, ktorými zákonodarca, spravidla pod vplyvom verejnej mienky, reflektuje jedinečné prípady, ktoré v praxi nastanú.

V poslednom období sa takouto legislatívou buduje najmä oblasť ochrany spotrebiteľa. Je ďaleko od môjho presvedčenia byť obhajcom nebankových spoločností a chcel by som, aby bol tento príspevok chápaný ako apológia právneho štátu.

Z ochrany spotrebiteľa sa stala dogma, ktorá sa používa na presadzovanie politických záujmov a nie záujmov právneho štátu. Ako dogmatické sa práva spotrebiteľa nepomeriavajú s právami ostatných subjektov. Aj z prezentovaného prípadu by sa dalo vyvodiť, že právo spotrebiteľa stojí vždy a za každých okolností nad právami všetkých ďalších subjektov. Takýto prístup podľa môjho názoru nie je správny.

Na záver by som svoj príspevok zhrnul myšlienkou, ktorá veľmi výstižne charakterizuje vzťah normotvornej činnosti a rozhodovacej praxe súdov v súčasnosti, čo je podstatou môjho príspevku.

„Prirodzenými sprievodnými javmi nárastu rozhodovacej záťaže súdov spojenej s hypertrofiou normatívneho prostredia je obmedzená absorpčná schopnosť aplikačného prostredia, preťaženie súdov, strata funkčnosti a chyby v rozhodovaní. Tieto externality majú za následok paradoxné reakcie. Na nárast chýb v rozhodovaní reaguje legislatívna prax skepsou k možnosti konverzie samotného systému. Reaguje naň vierou v možnosť inštitucionálnych riešení, zakotvením ďalších a ďalších kontrolných mechanizmov súdneho konania, zavádzaním ďalších procesných prostriedkov na ochranu práva, rozširovaním okruhu dôvodov ich prípustnosti, ako aj okruhu aktívne legitimovaných subjektov, zavádzaním ďalších súdnych inšancií. Na iluzórnosť tohto spôsobu myslenia poukázal Ústavný súd Českej republiky v náleze Pl. ÚS 15/01.“²⁸

Zoznam bibliografických odkazov

Drgonec, J. : Ústava Slovenskej Republiky komentár, 2.vydanie, HEURÉKA 2007; ISBN: 80-89122-38-8, s. 1197

Hollädner, P.: Filipika proti redukcionizmu, Bratislava, Kalligram 2009; ISBN: 978-80-8101-244-0, s. 174

Knapp, V.: Teorie práva, 1. vydání. Praha, C.H.Beck 1995; ISBN: 80-7179-028-1, s. 247

Radbruch, G.: O napětí mezi účely práva; preložil Libor Hanuš; Praha, Wolters Kluwer, 2012; ISBN: 978-80-7357-919-7, s. 160

SVÁK, J.; Ochrana ľudských práv, II. rozšírené vydanie, Eurokodex 2006; ISBN: 80-88931-51-7, s. 1116

Iné zdroje:

Dôvodová správa k zákonu č. 438/2015 Z. z.

Rozhodnutia Súdneho dvora Európskej únie, zdroj: <http://curia.europa.eu/>

Zbierka stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov SR 8/2015

Zverejnené rozhodnutia súdov SR, zdroj: <https://obcan.justice.sk/>

²⁸ Hollädner, P.: Filipika proti redukcionizmu, Kalligram Bratislava 2009, str. 35

SPLNITEĽNOSŤ ZÁVÄZKU A ČAS PLNENIA

Marian Ďurana¹

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá otázkou splniteľnosti záväzku a určenia času plnenia. Určenie času plnenia v prospech jednej strany alebo oboch strán súvisí s otázkou vzniku povinnosti dlžníka plniť a odlišením od splniteľnosti záväzku. Čiže je potrebné rozlišovať, kedy je dlžník povinný plniť (keď nastala je splatnosť) a kedy môže dlh splniť. V uvedenom smere sa preto rozlišuje čas plnenia určený v prospech dlžníka, v prospech veriteľa a v prospech oboch strán.

Kľúčové slová

Splnenie, čas plnenia, peňažný záväzok, nepeňažný záväzok, zmluvná sloboda.

Abstract

This article deals with the question of ability to fulfill the commitment and determination of the time of performance. Specifying of time performance in favor of one party or both parties is related to the question of the obligation of the debtor to fulfill the commitment. Thus, it is important to distinguish when the debtor is obliged to fulfill the commitment (when there was a maturity) and when the debt can be fulfill. According to the mentioned facts, we distinguish between time performance in favor of the debtor, in favor of a creditor and in favor of the both parties.

Key words

Fulfilment, Time of fulfilment, Financial obligation, Non-monetary obligation, Contractual freedom

Splnenie záväzku (solúcia) je najtypickejším, najčastejším a aj najželanejším právnym dôvodom zániku záväzku. Splnením prostredníctvom plnenia dlhu dochádza k naplneniu podstaty existencie záväzkového vzťahu – k uspokojeniu potreby a naplneniu hospodárskeho cieľa, pre ktorý bol právny vzťah založený. Splnenie predstavuje výsledok procesu plnenia a právo so splnením spája zánik záväzku. V právnej teórii sa splnenie definuje ako jednostranný adresovaný právny úkon, ktorým dlžník alebo iná oprávnená osoba, s úmyslom plniť dlh poskytuje veriteľovi alebo oprávnenej osobe predmet plnenia zodpovedajúci obsahu záväzku, a to určeným spôsobom, v určenom čase a na určenom mieste.² V prípade ak sa na splnenie záväzku vyžaduje i súčinnosť veriteľa, tak k zániku záväzku dochádza na základe dvoch na sebe závislých jednostranných právnych úkonoch dlžníka (poskytnutí plnenia) a veriteľa (jeho

¹ JUDr. Marian Ďurana, PhD., odborný asistent na Katedre Občianskeho práva, Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

² Knapp, V.: Splnění závazku a jiné způsoby jejich zániku, NČSAV, Praha, 1955, s. 36

prijatí). Napriek tomu, že k solúcií v danom prípade dochádza až pri ich strete, nedochádza stretom ponuky a akceptácie plnenia k vzniku zmluvy a právna teória odmieta pojem solučnej zmluvy.³ Právne úkony dlžníka a veriteľa sú od seba síce závislé, ale nesmerujú ku konsenzu, čo je základným predpokladom vzniku zmluvy. Naproti tomu niektorí autori teóriu solučnej zmluvy zastávajú.⁴

Právne následky splnenia dlhu nastávajú poskytnutím riadneho a včasného plnenia. Uvedené vyplýva z právnej úpravy splnenia dlhu obsiahnutej tak v Občianskom zákonníku - § 559 ods. 2 zákona č. 40/1964 Zb. (ďalej len Občiansky zákonník) ako aj v ustanoveniach Obchodného zákonníka - § 324 ods. 1 zákona č. 513/1991 Zb. (ďalej len Obchodný zákonník).

Akcentuje sa na obe náležitosti plnenia a len riadne a včas poskytnuté plnenie spôsobuje bez ďalšieho zánik záväzku. Zákon teda kladie dôraz nielen na čas plnenia, ale i na jeho kvalitu, spôsob jeho poskytnutia, miesto plnenia, ale i na osobu poskytovateľa a jeho prijímateľa. Ak zákon neustanovuje inak, k zániku záväzku dochádza len v prípade, ak všetky otázky súvisiace so splnením dlhu, ako sú otázky, kto má plniť, komu sa má plniť, čo sa má plniť, kedy sa má plniť, ako sa má plniť a kde sa má plniť sú zodpovedané v súlade s dohodou (zmluvou) účastníkov právneho vzťahu, prípadne s právnym predpisom alebo rozhodnutím príslušného orgánu. Ak niektorá z uvedených podmienok plnenia nie je splnená, dochádza k omeškaniu dlžníka a zmene záväzkového vzťahu v súlade s príslušnými ustanoveniami Občianskeho zákonníka (§ 517) alebo Obchodného zákonníka (§ 365).

Aby plnenie mohlo byť charakterizované ako včasné, musia byť dodržané určité podmienky. Uvedené podmienky pre oblasť obchodnozväzkových vzťahov stanovujú ustanovenia § 340 a nasl. Obchodného zákonníka a pre oblasť občianskoprávných vzťahov ustanovenia § 563 a nasl. Občianskeho zákonníka. Vo všeobecnosti je možné konštatovať, že k včasnosti plnenia dochádza v prípade, ak splneniu záväzku dochádza v určenom čase. Na vznik uvedenej charakteristickej vlastnosti je teda nevyhnutné dodržať čas plnenia. Ak k dodržaniu času plnenia nedôjde, uvedená vlastnosť bude absentovať. Avšak napriek absencii danej vlastnosti poskytnutím plnenia, ktoré nie je včasné, je možné i oneskoreným plnením privodiť zánik záväzku za predpokladu, že plnenie má ostatné vlastnosti (je poskytnuté riadne), a že nedošlo k zániku záväzku už pred týmto momentom.

³ pozri: Zuklínová, M.: Smlouva (K otázkam Československé občianskoprávní smluvní teórie), Československá akademie věd, Praha, 1984, s. 101

⁴ pozri: Eliáš, K. a kol.: Občianský zákonník, Velký akademický komentář, 2 svazek § 488-880, Linde Praha, 2008, s. 1611

Čas plnenia (splatnosť) predstavuje vymedzenie časového obdobia, ku ktorému dlžník musí (je povinný) splniť svoj záväzok a veriteľ je oprávnený plnenie požadovať. V teórii sa hovorí i o čase splatnosti resp. zročnosti plnenia. Vznikom povinnosti plniť sa právo stáva dospelým a deň nasledujúci po splatnosti dlhu je veriteľ oprávnený uplatniť právo na súde. Splatnosťou pohľadávok sa nárok stáva dospelým – vymáhateľným, a žalovateľným. Momentom dospelosti pristupuje k nároku *actio nata* a súd by bez tejto vlastnosti nárok zamietol ako predčasný. Dospelosť práva nastáva okamihom, keď sa právo stáva nárokom (*actio nata*) a týmto okamihom je zásadne deň, kedy sa výkon práva stal nepodmienený. Dňom dospelosti práva spravidla začína plynúť premlčacia lehota (§ 101 Občianskeho zákonníka, eventuálne pre oblasť obchodno-záväzkových vzťahov § 392 Obchodného zákonníka). Napriek tomu, že Obchodný zákonník v § 391 vymedzuje začiatok plynutia premlčacej doby osobitne pre práva vymáhateľné na súde a osobitne pre práva uskutočniť právny úkon, v oboch prípadoch možno konštatovať, že vymedzenie začiatku plynutia premlčacej lehoty je odvodené od rímsko-právneho inštitútu *actio nata*. Uvedenému zodpovedá i všeobecnejšie vyjadrenie v ustanovení § 101 Občianskeho zákonníka, ktoré počiatok behu premlčacej lehoty viaže na deň, keď právo mohlo byť vykonané po prvý krát. Pod vykonaním v zmysle ustanovenia § 101 Občianskeho zákonníka je potrebné rozumieť nielen jeho uplatnenie na súde, ale i prípadné uskutočnenie právneho úkonu, a preto § 391 Obchodného zákonníka nepredstavuje odchýlku od uvedeného ustanovenia, ale len iné vyjadrenie toho istého princípu, s tým, že rozlišuje možnosť uplatnenia práva, ako i možnosť uskutočniť právny úkon. Uvedené rozlišovanie zodpovedá diferencovaniu účinkov premlčania v zmysle § 388 a 389 Obchodného zákonníka.

Pri právach vymáhateľných na súde vymedzuje Obchodný zákonník všeobecný začiatok plynutia premlčacej lehoty na deň, kedy mohlo byť takéto právo uplatnené na súde po prvý krát. Tento deň je zásadne odvodený od momentu, kedy sa právo stáva nepodmieneným. Je nevyhnutné konštatovať, že v okamihku vzniku záväzku je povinnosť spravidla podmienená viacerými skutočnosťami a pokiaľ tieto podmienky nie sú splnené, nemusí byť povinnosť splnená, je nedospelá, a nemožno sa jej ani domáhať na súde.⁵ Najčastejšou podmienkou pre vznik *actio nata* je určenie času plnenia v súlade s § 340 a nasl. Obchodného zákonníka. Neuspokojením práva v čase jeho dospelosti (deň nasledujúci po dni určenom na plnenie) sa dlžník dostáva do omeškania s plnením, vznikajú prípadné zodpovednostné vzťahy ako i vzniká možnosť uplatniť právo na súde a uvedeným dňom

⁵ Pelikánová, I: Komentár k obchodnímu zákonníku – 3 díl, 2 upravené vydání, Obchodní závazkové vztahy §261-408, Linde, Praha, 1996, s. 489

i začína plynúť premlčacia doba. Uvedená zásada môže byť modifikovaná osobitnými ustanoveniami § 392 a nasl. Obchodného zákonníka.

Splatnosťou dlhu vzniká stav nárokovateľnosti (vymáhateľnosti) plnenia na súde pre prípad, že ho dlžník nesplní dobrovoľne. Určenie momentu, kedy je dlžník povinný splniť svoj záväzok, sa najčastejšie odvíja od zmluvných dojednaní zmluvných strán. Určenie času plnenia nie však vždy býva podstatnou náležitosťou zmluvy (*essentialia negotii*) a spravidla býva len nepodstatnou (*accidentalia negotii*) alebo náhodilou (*naturalia negotii*) náležitosťou zmluvy, dohody alebo iného dojednania strán. Pritom platí, že ak pojmovým znakom právneho úkonu je i dojednanie času plnenia, tak táto podstatná náležitosť musí vyplývať zo zmluvy, a naopak, ak ju zákon pre určitý právny úkon výslovne neurčuje ako podstatnú náležitosť, určenie času plnenia je na stranách záväzkového vzťahu, aby si relatívne voľne dojednali čas plnenia záväzku, prípadne nechali určenie času na zákonné pravidlá.

V rámci zmluvy a zmluvnej slobody k určeniu času plnenia môže dôjsť určením konkrétneho dňa, určením lehoty na plnenie. Vždy však pôjde o dohodu medzi zmluvnými stranami, resp. o dohodu o doplnení obsahu zmluvy (§ 50b Občianskeho zákonníka resp. § 291 Obchodného zákonníka). Pri určení splatnosti dlhu sa vychádza zo zásady dispozitívnosti právnej úpravy, a primárne uvedenú otázku riešia zmluvné dojednania zmluvných strán. Zmluvná sloboda pri určení času plnenia je však limitovaná. Limity zmluvného dojednania sú dané kogentnými ustanoveniami Občianskeho ako i Obchodného zákonníka. V prípade Občianskeho zákonníka k limitácii zmluvnej slobody došlo pod vplyvom práva Európskej únie v súvislosťou s ochranou spotrebiteľa, a to aplikáciou smernice 93/13/EHS z 5. apríla 1993 o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách. Ako uvádza Csach uvedená smernica predstavuje pravdepodobne najvýznamnejší inštitút moderného zmluvného práva, a to obsahovú kontrolu spotrebiteľských zmlúv.⁶ V rámci právnej úpravy v Slovenskej republike implementácia uvedenej smernice našla svoje miesto v ustanovení § 52 a nasl. Občianskeho zákonníka. Z hľadiska limitácie zmluvnej slobody v spotrebiteľských vzťahoch je nevyhnutné poukázať na ustanovenie § 53 Občianskeho zákonníka zakazujúce tzv. neprimerané ustanovenia v spotrebiteľských zmluvách a ustanovenie § 54 Občianskeho zákonníka zakazujúce odchýliť sa od ustanovení Občianskeho zákonníka v neprospech spotrebiteľa. Neprimeranou klauzulou v spotrebiteľských zmluvách je pritom dojednanie, ktoré spôsobuje značnú nerovnováhu v právach a povinnostiach zmluvných strán v neprospech spotrebiteľa. Pri stanovení času plnenia uvedené má dopad v tom, že doba plnenia

⁶ Csach, K.: Spotrebiteľské zmluvy v aplikačnej praxi, Justičná akadémia, <http://www.ja-sr.sk/files/Spotrebiteľske%20zmluvy%20v%20aplikacnej%20praxi.pdf>

musí byť primeraná povahe plnenia, a teda neprimeraným ustanovením je i ustanovenie, ktoré požaduje od spotrebiteľa, aby bol neprimerane dlho viazaný zmluvou, najmä keď pri uzavieraní zmluvy je zrejmé, že predmet zmluvy možno dosiahnuť v podstatne kratšom čase. Ďalšou limitáciou je zakotvenie výnimky pri dielčích záväzkoch, t.j. takých, kedy je plnenie v súlade s dohodou zmluvných strán rozdelené na niekoľko relatívne samostatných záväzkov (plnení), ktoré postupne dospievajú. Pri určení času plnenia dielčieho záväzku sa v súlade s ustanovením § 1 ods. 2 Obchodného zákonníka bude aplikovať § 565 Občianskeho zákonníka s prípadnou modifikáciou pre spotrebiteľské vzťahy uvedenej v § 53 ods. 9 Občianskeho zákonníka. V prípade dielčieho záväzku v súlade s § 565 Občianskeho zákonníka platí, že veriteľ môže žiadať splnenie len tej časti, u ktorej nastala splatnosť. O zaplatenie celej pohľadávky pre nesplnenie niektorej splátky môže žiadať, len ak to bolo dohodnuté alebo v rozhodnutí určené. Právo požadovať zaplatenie celého dlhu pre nesplnenie splátky však môže veriteľ najneskôr do splatnosti najbližšie nasledujúcej splátky. V prípade spotrebiteľskej zmluvy, ktorá má byť plnená v splátkach, modifikácia spočíva v predĺžení doby omeškania, ktorá zakladá vznik práva na žiadanie splnenia dlhu a dlžník (spotrebiteľ) musí byť v omeškaní po dobu troch mesiacov od omeškania so zaplatením splátky a súčasne musí upozorniť spotrebiteľa na uplatnenie tohto práva v lehote nie kratšej ako 15 dní pred dňom uplatnenia tohto práva.

V prípade obchodnozväzkových vzťahov limitácia zmluvnej slobody je daná rovnako pod vplyvom práva Európskej únie implementáciou smernice Európskeho parlamentu a rady č. 2011/7/EÚ zo 16. februára 2011 o boji proti oneskoreným platbám v obchodných transakciách. V súlade s jej čl. 3 bod 5, resp. čl. 4 bod 6 členské štáty zabezpečia, aby lehota splatnosti pri peňažnom záväzku predstavujúceho odplatu z dodania tovaru alebo poskytnutia služieb stanovená v zmluve nepresiahla najdlhšiu lehotu 60 dní. Možnosť inej dohody o dĺžke splatnosti smernica síce pripúšťa, ale táto dohoda nesmie byť značne nevýhodná pre veriteľa alebo uvedená dohoda musí byť objektívne odôvodnená vzhľadom na osobitý charakter alebo prvky zmluvy. Členské štáty majú súčasne zabezpečiť, aby zmluvná podmienka alebo obchodná praktika týkajúca sa dátumu splatnosti alebo lehoty splatnosti, sadzby úroku z omeškania alebo náhrady nákladov na vymáhanie, bola buď nevymáhateľná alebo mala za následok vznik nároku na náhradu škody, ak je značne nevýhodná pre spotrebiteľa. Vzhľadom na uvedené možnosť dohody o dĺžke lehoty splatnosti je limitovaná zákonom za predpokladu, že neexistuje objektívny dôvod na dojednanie takéhoto odlišného dojednania.

Osobitným prípadom je prípad, ak zákon ani zmluva neurčuje inak. Ako už bolo uvedené, ak čas plnenia nie je určený zmluvou ani zákon neustanovuje čas plnenia, tak veriteľ

môže požadovať plnenie ihneď po vzniku záväzku. Tento princíp zakotvuje možnosť veriteľa okamžite po vzniku záväzku privodiť splatnosť dlhu. Jednou zo zásad pandektného práva je zásada, podľa ktorej nebráni premlčaniu prekážka, ktorej odstránenie je v moci oprávneného (*actioni nondum natae toties praescribitur, quoties nativitas est in protestate creditoris*). Ak teda čas plnenia nebol ustanovený a veriteľ môže žiadať o plnenie hneď po vzniku dlhu a v súlade s judikatúrou žiadosť o plnenie možno vykonať i formou žaloby, tak je možné vykonať (uplatniť) právo a premlčacia doba začína plynúť momentom, kedy mohlo byť právo prvý raz vykonané. Judikatura sa preto, ako už i v súlade s publikovaným rozhodnutím R 28/1984, prevažne prikláňa k názoru, že začiatok plynutia premlčacej doby pri nedohodnutom čase plnenia začína plynúť dňom kedy veriteľ mohol prvý krát o plnenie požiadať. V uvedenom smere je možné poukázať na viaceré rozhodnutia NS SR, sp. zn. 1 Cdo/25/2003, zo dňa 24.06.2003, publikovaný pod č. R 91/2004, rozhodnutie NS SR, sp. zn. 1 Cdo/148/2004 zo dňa 16.12.2004, rozhodnutie NS SR, sp.zn. 4 Cdo/66/2006, zo dňa 26.09.2007. Pozri tiež rozhodnutie NS ČR, sp. zn. 33 Cdo/2634/2008, zo dňa 28.01.2011, rozhodnutie NS ČR, sp. zn. 28 Cdo/2645/2006, zo dňa 22.11.2006, Rozhodnutie NS ČR, sp. zn. 33 Cdo 4175/2009 zo dňa 24.06.2011, rozhodnutie NS ČR, sp. zn. 33 Cdo/3986/2010 zo dňa 30.08.2012 ako i rozhodnutie Veľkého senátu NS ČR, sp. zn. 31 Cdo 3881/2009, zo dňa 09.10.2013. Naproti tomu je možné poukázať i na druhú názorovú skupinu, ktorá moment plynutia premlčacej lehoty viaže na deň, kedy došlo k uplynutiu primeranej doby na plnenie. V tejto súvislosti je možné poukázať na rozhodnutie NS SR, sp. zn. 4 Cdo/146/2008, zo dňa 31.07.2008, ktoré uvádza, že záver o začatí plynutia premlčacej doby dňom nasledujúcim po vzniku právneho vzťahu, ak čas plnenia nebol dohodnutý ani inak stanovený, nie je súladný so zásadou dôvery v právo, pretože pod hrozbou začatia premlčania bezprostredne po vzniku právneho vzťahu obmedzuje veriteľa v jeho práve požiadať o plnenie, a tým vyvolať splatnosť záväzku podľa jeho slobodnej vôle, resp. ho núti konať spôsobom, ktorý môže byť v rozpore so skutočným záujmom účastníkov právneho vzťahu.

Osobitnou kategóriou splatnosti je prípad, ak čas plnenia bol ponechaný na vôli dlžníka (§ 341 Obchodného zákonníka). V zmysle uvedeného ustanovenia platí, že ak je čas plnenia ponechaný na vôli dlžníka, veriteľ nemôže určiť čas splneniasám. Z obsahu právneho vzťahu však vyplýva, že je oprávnený len požiadať, aby splatnosť dlhu určil súd, ak ho neurčí dlžník. Do momentu určenia času plnenia nemá dlžník povinnosť plniť a prípadné plnenie je len v rovine dobrovoľnosti. Je teda zrejmé, že v danom prípade neexistuje *actio nata*, a preto návrh na uloženie povinnosti plniť, bez toho, aby mu prechádzalo právoplatné rozhodnutie súdu určujúce čas plnenia, nemôže byť pre predčasnosť úspešný. Rozhodnutie o určení

plnenia má konštitutívny charakter. Preto bez určenia času plnenia ponechaného na vôli dlžníka vo vzťahu k povinnosti plniť nezačne plynúť lehota premlčacia doba.

Ustanovenie § 341 Obchodného zákonníka je obdobou ustanovenia § 564 Občianskeho zákonníka. Napriek obdobnosti uvedenej právnej úpravy však ustanovenie § 341 Obchodného zákonníka vzhľadom na odlišné vymedzenie premlčateľných práv spôsobuje výkladové problémy. Z hľadiska judikatúry pre oblasť občianskeho práva platí, že oprávnenie veriteľa požiadať súd o určenie splatnosti dlhu ustanovené v § 564 Občianskeho zákonníka predstavuje právny prostriedok, ktorým sa veriteľ môže (ak už nechce ďalej čakať až čas splatnosti určí sám dlžník) dosiahnuť, aby sa jeho pohľadávka stala v súdom určenom čase splatnou a aby ju potom mohol prípadne i nútene v občianskom súdnom konaní vymáhať. Uvedené právo veriteľa nemožno považovať za samostatné majetkové právo podliehajúce premlčaniu v zmysle ustanovenia § 100 ods. 2 Občianskeho zákonníka. Prijatie názoru o premlčateľnosti tohto práva veriteľa by totiž znamenalo, že veriteľ by bol nútený v každom prípade podať na súde žalobu v trojročnej premlčacej dobe začínajúcej už dňom nasledujúcim po poskytnutí pôžičky, aby zabránil nepriaznivému dôsledku spočívajúcemu v tom, že dlh nebude môcť vymáhať, pretože sa mu premlčalo právo na určenie jeho splatnosti súdom. Taký záver by ale bol v rozpore so zmyslom a účelom ustanovenia § 564 Občianskeho zákonníka umožňujúceho, aby dohodou účastníkov zmluvy bolo určenie splatnosti dlhu ponechané jednoznačne na vôli dlžníka; viedol by k nedôslednej ochrane veriteľa a možnosti obohatenia sa dlžníka na jeho úkor. Avšak v zmysle Obchodného zákonníka sa premlčujú všetky práva zo záväzkových vzťahov (§ 387 ods. 2) vrátane práva uskutočniť právny úkon (§ 390 Obchodného zákonníka), a je preto sporné, či v prípade obchodnoprávných vzťahov podlieha toto právo premlčaniu. Domnievame sa však, že v uvedenom prípade nejde o právo uskutočniť právny úkon, a teda rovnako ako v prípade občianskeho práva uvedené právo premlčaniu nepodlieha.

Od splatnosti je potrebné odlišiť i splnenie podmienok na vznik nároku na plnenie. Tieto podmienky môžu byť stanovené zmluvou alebo môžu byť ustanovené zákonom (napr. § 450 Obchodného zákonníka, § 548 Obchodného zákonníka).⁷ Bez splnenia podmienok pre vznik práva na plnenie, povinnosť plniť nevzniká a nemôže ani nastať splatnosť takéhoto záväzku.

Od splatnosti je potrebné odlišiť stav splniteľnosti záväzku, ktorý na rozdiel od splatnosti vyjadruje len možnosť dlžníka splniť záväzok, t.j. od kedy má dlžník možnosť plniť

⁷ v danom prípade je však potrebné zohľadniť i ustanovenie § 340a, § 340b Obchodného zákonníka

a veriteľ je povinný plnenie prijať. Od toho závisí, či čas plnenia je určený v prospech dlžníka, veriteľa alebo v prospech oboch strán. Uvedená skutočnosť je upravená výlučne v ustanovení § 342 Obchodného zákonníka, avšak rovnaké kritéria, sa v súlade s teóriou súkromného záväzkového práva používajú i pre oblasť občianskoprávných vzťahov. Ak čas plnenia je určený v prospech dlžníka platí, že dlžníkovi vzniká povinnosť plniť až posledným dňom lehoty určenej na plnenie záväzku a až vtedy môže veriteľ plnenie požadovať (dlh sa stáva zročným a veriteľ môže uplatniť právo na súde). Dlžník však môže pristúpiť k plneniu (má právo plniť) i pred tým ako veriteľovi vznikne právo požadovať plnenie. Splniteľnosť záväzku teda nastáva počiatkom behu lehoty na plnenie a veriteľ je povinný ponúknuť plnenie prijať. Ak čas plnenia je určený v prospech veriteľa zas platí, že výhoda je ponechaná v prospech veriteľa, ktorý môže privodiť splatnosť dlhu kedykoľvek počas lehoty určenej na plnenie. Veriteľ je teda oprávnený požadovať plnenie od dlžníka i pred lehotou určenou na plnenie. Splatnosť dlhu teda nastáva buď dorúčením výzvy na plnenie (tzv. predčasná splatnosť), alebo uplynutím posledného dňa dohodnutého na plnenie, ak veriteľ o plnenie nepožiadala. Splniteľnosť záväzku, t.j. možnosť dlžníka plniť pred splatnosťou dlhu nenastáva a dlžník sám od seba bez výzvy veriteľa alebo dohodnutou splatnosťou nemôže plniť a veriteľovi v danom prípade nevzniká ani povinnosť predčasné plnenie prevziať. Ak čas plnenia je určený v prospech oboch strán platí, že splniteľnosť a splatnosť záväzku nastáva súčasne v dojednanom čase a ani jedna zo zmluvných strán nie je oprávnená požadovať alebo poskytovať plnenie predčasne.

Zoznam bibliografických odkazov

1. Knapp, V.: Splnění závazku a jiné způsoby jejich zániku, NČSAV, Praha, 1955, s. 36
2. Zuklínová, M.: Smlouva (K otázkám Československé občianskoprávní smluvní teórie), Československá akademie věd, Praha, 1984, s. 101
3. Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník, Velký akademický komentář, 2 svazek § 488-880, Linde Praha, 2008, s. 1611
4. Csach, K.: Spotrebiteľské zmluvy v aplikačnej praxi, Justičná akadémia, <http://www.ja-sr.sk/files/Spotrebiteľske%20zmluvy%20v%20aplikacnej%20praxi.pdf>
5. Patakyová, M. a kol.: Obchodný zákoník. Komentár. 4. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2013

PRIVILEGOVANÉ TESTAMENTY V ČESKÉM OZ 2012

Pavel Salák jr.¹

Abstrakt

Autor se zabývá významem privilegovaných závětí v dědickém právu a jejich právní regulací na území České republiky s důrazem na úpravu v novém občanském zákoníku. Zkoumá inspirační zdroje a možné slabé a silné stránky této úpravy.

Klíčové slová

Dědické právo, privilegovaný testament, vojenský testament, OZ 2012, BGB (1900), ABGB (1811), Codice civile 1942

Abstract

The author discusses the importance of privileged wills in law of succession and legal regulation in the Czech Republic with an emphasis on regulation in the new Czech Civil Code. Examines the sources of inspiration and possible strengths and weaknesses of this regulation.

Keywords

Law of Succession, Privileged Wills, Military Will, Cz CC 2012, BGB (1900), ABGB (1811), Codice civile 1942

Úvod

Testovací svoboda je bezesporu jedním z největších přínosů římského dědického práva nejen tehdejšímu, ale i modernímu právu. Jelikož toto pojetí bylo zakořeněno již v Zákoně dvanácti desek, není divu, že i testament byl do značné míry jednáním velmi formálním. Dostát všem náležitostem formy tak mohlo být velmi složité a byly hledány cesty, jak pořízení zůstaviteli ulehčit. Situacemi, kdy typicky se tato potřeba ukazovala, byly okamžiky, kdy zůstavitel byl vystaven většímu nebezpečí a zároveň bylo složité sehnat dostatečný počet svědků. Nejstaršími testamenty s úlevami byly testamenty pořizované vojáky, ať již republikánský testament in procinctu, nebo vojenský testament doby císařské.² Právě pod jeho vlivem se od konce doby klasické a zejména v době poklasické začaly jednak snižovat formální náležitosti, jednak vznikaly i nové druhy privilegovaných testamentů, zejména testament venkovský,

¹ JUDr. Pavel Salák jr., PhD., Katedra dějin státu a práva PrF MU, Brno. Autor se zaměřuje na problematiku dědického práva a jeho inspirační zdroje, zejména pokud jde o římské právo.

² K této problematice srovnej zejména MEYER-HERMANN, J., *Testamentum militis – das römische Recht des Soldatentestaments. Entwicklung von den Anfängen bis zu Justinian*. Aachen: Shaker Verlag, 2012 a SALÁK, P., *Testamentum militis jako inspirační zdroj moderního dědického práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2016. 356 s. Edice Scientia svz. 565. ISBN 978-80-210-8381-3..

nebo testament morový. Jejich podoba, dotvořená právem justiniánským, se pak stala inspirací pro moderní občanské zákoníky.

Tradice privilegovaných testamentů na českém území

Rakouský zákoník ABGB počítal v zásadě s privilegovaným testamentem morovým, tj. závětí pořízenou v době hrozící epidemie nakažlivé choroby, a testamentem na palubě lodi. Tyto testamentsy umožňovaly jednak ústní formu (která však v ABGB byla možná i u řádného testamentu), zeměna však zde ale byly úlevy co do počtu svědků, kdy postačovaly dvě osoby, a rovněž co do způsobilosti svědecké, jež se přiznávala i osobám, jež ji jinak neměly.³ Zákoník pamatoval i na vojenský testament, nicméně § 600 ABGB pouze suše konstatoval, že tento je řešen vojenskými předpisy.

Na území Československé republiky to pak byl právě vojenský testament, který jako první zmizel, a to r. 1922, kdy nový Služební řád čs. branné moci nahradil dosavadní rakouský služební řád z r. 1873, který podmínky vojenského testamentu obsahoval.

Meziválečné návrhy osnov zpočátku v otázce dědického práva vycházely de facto jen z překladu ABGB, pouze s minimálními úpravami, kdy např. došlo k přidání formálností u řádného testamentu vlastnoručního, po vzoru BGB a v souladu se slovenským právem.⁴ S vojenským testamentem přitom osnova 1924 vůbec nepočítala. Osnova 1931 a následně i 1937 však celou situaci poněkud změnila. Právní úprava sice zachovala testament morový, nicméně nově již byl text upraven tak, že hovoří obecně o epidemiích. Naopak zcela zmizela úprava testamentu na lodi. Přibyl ovšem nový paragraf, který obecně hovořil o závětech v době živelních pohrom a podnikových neštěstí, na něž se měly vztahovat stejné podmínky. Na návrh MNO (ministestva národní obrany) bylo doplněno ustanovení, které však již mělo nikoliv stavovskou povahu, ale šlo o testament vázaný na dobu války – nikoliv tedy vojenský, ale válečný testament.⁵

Lze říci, že plánovaná prvorepubliková úprava byla vcelku moderní, nicméně nikdy skutečně nebyla. A ačkoliv se zdá, že minimálně v případě válečného testamentu byla snaha jej do středního občanského zákoníku (zákon č. 140/1950 Sb., dále jen OZ 1950)

³ U těchto testamentů mohly svědčit i duchovenské osoby a ženy, jimž byla obecná možnost svědčit přiznána až I. dílčí novelou ABGB (§ 58), takže dále zůstala výjimka u mimořádných testamentů jen pro osoby starší čtrnácti let (včetně) – viz § 597 ABGB v původním znění a ve znění po I. dílčí novele.

⁴ Srovnej Svoboda, E., *Dědické právo: návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku*. 2. vyd. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1924, komentář k § 597 a text paragrafu § 2247 BGB před novelou z r. 1938.

⁵ Tuto terminologickou změnu ostatně zdůrazňuje i Mayer-Harting, což následně vedlo k otázce, co je a co není válečný konflikt, viz Zápis z jednání subkomitétů ústavněprávních výborů ze dne 10. 11. 1937 dopoledne. NA, fond Ministerstvo unifikací, karton 157.

prosadit, nebyla uskutečněna ani poté, co došlo r. 1948 ke změně politické situace. Testament jako takový byl OZ 1950 upozaděn před intestatní posloupností, nebylo tedy důvodu, aby v této úpravě byly testamentsy privilegované. Se středním kodexem z naší právní úpravy zcela zmizely testamentsy s úlevami, přičemž vedle „odborného“ zdůvodnění se objevilo i zcela kuriozní zdůvodnění politické.⁶ Stejný postoj měl i OZ 1964, kdy ani po r. 1989 nedošlo v tomto zákoně po změně.

Poslední pořízení s úlevami v OZ 2012

S ohledem na výše řečené, dědické právo je oblastí, kde se nejvíce projevila změna pojetí občanského práva oproti období 1948-1989, resp. do doby nabytí účinnosti OZ 2012. Není divu, že právo let 1948-1989, které si za cíl kladlo omezit volní dispozice zároveň kumulaci soukromého vlastnictví, preferovalo intestatní posloupnost..

Není proto divu, že nový občanský zákoník, který se vrací k tradicím kontinentálního práva, vrátil do českého právního řádu i privilegované testamentsy. A lze říci, že jde o návrat skutečně velkorysý. Nový občanský zákoník se hlásí zejména k ABGB, Osnově československého občanského zákoníka (dále jen Osnova 1937) a konečně k BGB jako ke hlavním inspiračním zdrojům. V případě dědického práva se pak hovoří o tom, že došlo prakticky k převzetí kompletní úpravy ABGB, jen s několika málo odchylkami.⁷ V případě testamentsů s úlevami je však situace mnohem rozmanitější. Důvodová zpráva sice vyjmenovává řadu zákoníků, v reálu však jde pouze o to dokázat, že daný institut má oprávnění být v OZ 2012, neboť je „tradičním institutem“. V případě privilegovaných závětí hraje vliv jednak ABGB, jednak BGB, ale dokonce i italský Codice civile z r. 1942. Naoopak Osnova 1937 (§§ 435-439) nebyla prakticky vůbec využita, ačkoliv v některých ohledech předešla úpravu ABGB, jež došla značných změn až na počátku 21. stol.⁸

⁶ „Tzv. privilegované testamentsy pro dobu války nebo epidemii osnova nezná. Souvisí to jednak..., jednak s tím, že se nový občanský zákoník tvoří pro období mírového budování socialismu.“ Důvodová zpráva k Obč. Z. 1950, zvláštní část k §§ 542 až 545. *Občanský zákoník*, Praha: Orbis, 1950, s. 304.

⁷ Některé z nich však mají velmi vážné důsledky, jako např. nepřevzetí tzv. *hereditas iacens*.

⁸ Zde např. lze zmínit vypuštění testamentu na palubě lodi, k němuž došlo v ABGB až novelou FamErbRÄG z r. 2004.

Testament se třemi svědky (§ 1542)

První z mimořádných testamentů má svým způsobem nejobecnější povahu.⁹ Jde o pořízení člověka, který se ocitl v nějakém nenadálém nebezpečí života. Takovou situaci může být buď přímé ohrožení jeho života (vážné zranění, jehož následky si není zůstavitel jist), nebo obecně nebezpečná situace, jež by mohla život zůstavitele ohrozit.

Autoři zákona předpokládají, že na pořízení tohoto testamentu je právní nárok, neboť v textu paragrafu se výslovně říká „má právo“, zatímco v ostatních paragrafech se hovoří o tom, že starosta, kapitán lodi či letadla či důstojník „mohou“, jelikož jejich vlastní povinnosti mají přednost.¹⁰

Samotný testament dle § 1542 vyžaduje přítomnost třech svědků, kteří jej vyslechnou. Na rozdíl od následujících druhů privilegovaných závětí nemají osoby, jež poskytly součinnost, povinnost poslední vůli zaznamenat. Obecně však lze doporučit, aby tak učinily, a to nejen kvůli své vlastní paměti, ale i kvůli platnosti testamentu jako takového. Zatímco v následujících privilegovaných pořízeních je výslovně zmiňována forma písemná, zde není řeč o žádné formě, tedy lze bezesporu za záznam považovat i záznam audiovizuální, nebo jen audiozáznam, např. prostřednictvím mobilního telefonu. Pokud nedojde k záznamu, má povahu záznamu soudní výslech svědků. Pro platnost je však třeba, aby byl zaznamenán u všech tří svědků. Kdyby např. jeden z nich před tímto záznamem sám zemřel, svědectví zbylých dvou by bylo pro platnost vůle nedostatečné. I proto je vhodné doporučit buď pořídit záznam, nebo vůli projevit před více než třemi svědky.

Obecná a poměrně široká formulace tohoto testamentu je předpokladem pro jeho nejširší možné použití.

Vesnický testament (§ 1543)

Právní úprava vesnického testamentu vychází z práva římského, kdy se na venkově vyžadoval menší počet svědků. Hlavní význam spočíval v tom, že na venkově nebylo takové množství římského obyvatelstva, jež by mělo *testamenti factio*. V moderních kodifikacích byla situace

⁹ § 1542 OZ 2012

(1) *Kdo je pro nenadálou událost v patrném a bezprostředním ohrožení života, má právo pořídit závěť ústně před třemi současně přítomnými svědky. Totéž právo má i ten, kdo se nachází v místě, kde je běžný společenský styk ochromen následkem mimořádné události a nelze-li po něm rozumně požadovat, aby pořídil v jiné formě.*

(2) *Nepořídí-li svědci záznam o zůstavitelově poslední vůli, bude důvodem dědické poslušnosti soudní protokol o výslechu svědků.*

¹⁰ Poněkud pozapomíná, že „právu“ zůstavitele zde není výslovně stanovena odpovídající povinnost osob, jež mají poskytnout součinnost. *Důvodová zpráva k OZ 2012 konsolidovaná verze. Zvláštní část § 1542-1549, s. 385.* [online] [cit. 2016-06-06] Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

poněkud odlišná. Význam tento druh testamentu měl především v odlehlých horských oblastech, které často mohly být v zimním období zcela odříznuty od civilizace. Je třeba si uvědomit, že německý zákon BGB nepreferoval vlastnoruční testament, ale naopak testament veřejný, tj. u notáře. Za podobných situací však byl přístup k notáři ztížen, a proto jeho místo nahradil svou autoritou úředník státu – starosta, který byl za dané situace snáze dostupný.

Úprava v OZ 2012 byla převzata z BGB,¹¹ přestože důvodová zpráva zmiňuje i další jiné zákoníky, inspirace BGB je patrná. Oproti předchozímu ustanovení se liší tím, že hlavním cílem je pořídit testament ve formě veřejné listiny. Zatímco u § 1542 je pouze doporučeno, aby byl pořízen záznam, zde se jeho pořízení přímo předpokládá. Tj. pokud starosta souhlasí s tím, že bude účasten na pořízení závěti dle § 1543, musí pořídit záznam zůstavitelovy poslední vůle. Počet zúčastněných osob je sice stejný, ale jednou z nich je starosta, nebo osoba, která má oprávnění starosty, zbylé dvě osoby jsou pak svědci. Rozdíl spočívá pak v tom, že situace, za níž může být testament pořízen, je poněkud širší, než dle § 1542. Zatímco v § 1542 jde o určitou mimořádnost a nenadálou situaci, tak v § 1543 postačí, že je existující hrozba, že se nepodaří zůstaviteli pořídit závěť ve formě veřejné listiny. Typicky je tak možno pořídit dle § 1543 závěť i v případě, kdy se vlivem postupující nemoci zdravotní stav zůstavitele zhorší.

Převzetí tohoto institutu do dědického práva v OZ 2012 bylo zdůvodněno právě výše zmíněným možným odříznutím odlehlých vesnic od civilizace. Sluší se zde dodat, že i dnes v Německu je diskutováno, zda má toto ustanovení smysl, s ohledem na větší mobilitu obyvatelstva a mnohem větší pokrytí území státu notáři, než bylo v dobách vzniku zákona.¹² Jen pro zajímavost je možno zmínit, že ačkoliv byla možnost začlenění obdobného ustanovení do meziválečných osnov diskutována, dospělo se k názoru, že to není potřebné a vhodné z důvodu nižší právní jistoty.¹³ Faktem však je, že může podobná situace nastat. Bohužel, úprava OZ 2012 je sice stručnější, než úprava BGB, nicméně nemyslí na některé problémy, jež BGB – byť třeba i v nedávné době – výslovně vyřešilo. Jde zejména o skutečnost, že starosta může tuto vůli zaznamenat jen na katastru své obce. Zde by mohla např. nastat situace, kdy při práci v lese dojde ke zranění, avšak daná část lesa spadá do katastru obce jiné, a třeba i vzdálenější. Stejně tak je otázkou formální stránka záznamu, která je řešena § 1547, který se sice inspiroval v § 2249 odst. 6 BGB, avšak má zcela jiné důsledky (viz dále).

¹¹ Viz ustanovení § 2249 BGB, tento institut je někdy nazýván jako „*Dorf testament*“ (Münchener Kommentar), nebo „*Bürgermeister testament*“ (Staudinger Kommentar).

¹² BAUMANN, W. (redakt.), *J. von Staudinger Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. Buch 5 Erbrecht §§ 2229-2264 (Testament 3)*. Berlin: Sellier-de Gruyter, 2012, § 2249 Rn.9.

¹³ Sněmovní tisk 844. Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník. Praha: Státní tiskárna, 1937, s. 290.

Testament na palubě lodi a letadla (§ 1544)

Původní znění ABGB v r. 1811 počítalo s mimořádnými testamenty v případě morové epidemie a na palubě lodi. Tato posledně jmenovaná možnost byla pozdějším vývojem rozšířena i na palubu letadel.

Není pochyb o tom, že předobrazem pro ustanovení § 1544, byla právě právní úprava ABGB. Je poněkud ironií osudu, že již Osnova 1937 s ani jedním z těchto testamentů nepočítala.¹⁴ Důvodová zpráva se k vynechání testamentu na palubě lodi vyjadřuje v tom smyslu, že není potřeba „*ježto plavby ty sami o sobě nejsou již tak mimořádně nebezpečné*“¹⁵ a odmítnutí rozšíření na testament v letadle doplnila slovy: „*nastane-li v letadle nebezpečí, sotva bude čas na pořizování, a bude malá pravděpodobnost, že, zahyne-li pořizovatel, se zachrání svědci.*“¹⁶ Zákonomárci nejen že zjevně nečetli meziválečné osnovy včetně důsledné důvodové zprávy, ale stranou ponechali i fakt, že samotné rakouské právo od tohoto druhu testamentu r. 2004 upustilo.

Právní úprava OZ 2012 možnost použití takového testamentu váže na skutečnost, že loď pluje pod naší státní vlajkou a letadlo je registrováno v České republice. I tímto se ještě více zužuje možnost použití podobné závěti, neboť v současné době se pod naší vlajkou plaví jen soukromé jachty. I kdyby měla pod ní plout větší plavidla, s ohledem na systém, kdy vlajka na lodi nemusí nutně znamenat posádku či kapitána daného státu, je velmi sotva představitelné, že by takový kapitán měl alspůň elementární povědomí o českém právním řádu. Testament na palubě letadla by snad mohl mít význam např. při přepravě zraněných osob.¹⁷

Vojenský testament (1545)

Posledním z privilegovaných testamentů je vojenský testament. Jeho právní úprava je zcela odlišná, než jaká byla v oblasti střední Evropy. Rakousko-německý model vojenského testamentu totiž vycházel ze stavovského pojetí vojáků, a proto nebyla úprava vojenského testamentu svěřena právu občanskému, ale interním předpisům vojenským. V Německu a Rakousku byl tento model opuštěn po druhé světové válce, kdy zůstaly v platnosti jen testamenty vojenské z doby války, ale nově již voják musí pořizvat jako každý jiný civilista. Naopak přežívá dodnes v Polsku.

¹⁴ Původní návrh subkomitétu pro dědické právo ještě plavbu námořní uznával. Viz SVOBODA, E., *Dědické právo: návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku*. 2. vyd. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1924, s. 28, 29.

¹⁵ *Sněmovní tisk 844. Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník*. Praha: Státní tiskárna, 1937, s. 291.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ HORÁK, Ondřej, RAZIM, Jakub, ZBOŘIL, Tomáš. Rekodifikace soukromého práva a příslušníci ozbrojených sil. *Vojenské rozhledy*, 2016, roč. 25, č. 4, s. 132–143. Dostupné z: <http://vojenskerozhledy.cz/kategorie/rekodifikace-soukromeho-prava#1>

Znovuzavedení vojenské závěti, na rozdíl od předchozího ustanovení, se jeví mnohem rozumnější, a zákonodárce poukazuje na skutečnost, že je třeba dát možnost učiniti poslední pořízení i vojákům na zahraničních misích, kde je pochopitelně omezená možnost pořízení u notáře. Zákonodárce v tomto případě jako inspirační zdroj použil italský občanský zákoník z r. 1942, který naopak navazuje na model francouzský. Podoba vojenského testamentu však byla z kazuistického textu, který vyjmenovává všechny oprávněné osoby, změněna na strohé konstatování „velitel v hodnosti důstojníka“. Tato formulace však byla vystavena kritice ze strany ministerstva obrany, jehož věcné připomínky byly respektovány a text hovoří nově o veliteli jednotky ozbrojených sil ČR, nebo jiném vojákovi v hodnosti důstojníka a vyšší. Přestože prioritním cílem vojáků bylo upozornit na fakt, že velitelem jednotky nemusí být nutně důstojník, došlo nejen k rozšíření co do možnosti v rámci jaké jednotky je možno pořídit (teoreticky může být pořízeno již jen v přítomnosti velitele družstva), ale je třeba si povšimnout, že podmínka pro příslušnost k ozbrojeným silám ČR platí právě a jen pro velitele jednotky, nikoliv již nutně pro důstojníka. Voják tedy může svou poslední vůli projevit i před velitelem cizí armády, jistě za předpokladu, že mu dotýčný bude rozumět.¹⁸

Lze říci, že ustanovení je vcelku rozumně koncipováno, může mít pro vojáky skutečně význam a nabízí značné možnosti dispozice, přičemž je však šetřena i důvěryhodnost takového pořízení.

Nejcitelnější slabinou vojenského testamentu dle OZ 2012 je fakt, že pro něj platí stejné časové omezení, jako pro ostatní závěti s úlevami. Bohužel italský Codice civile 1942 v této otázce odpovídá původnímu znění francouzského Code Civil (do r 1893), tedy i vojenský testament pozbývá platnosti uplynutím tří měsíců od okamžiku, kdy je možno pořídit testament ve formě veřejné listiny. Tak se může stát, že např. voják na dovolence již může takový testament pořídit, ale neučiní tak, neb má jistě jiné starosti. Doba počne běžet, a ani jeho návrat na frontu ji nijak nestaví. A tak, ačkoliv se znova ocitne ve stejném nebezpečí, jeho vůle již pozbude platnosti a on bude *intestatus*.¹⁹

Jen pro pořádek dodejme, že meziválečné osnovy (1931, 1937, i 1946) nepočítaly se „stavovským“ vojenským testamentem, ale používaly termín testament válečný, který mohl pořídit kdokoli, byť i třeba civilista bez poměru k ozbrojeným silám, postačilo, že se dotýká

¹⁸ Je třeba si uvědomit, že se – s ohledem na velikost kontingentů v zahraničí – velmi často stává, že naši vojáci jsou umisťováni ve spojeneckých nemocnicích, kde nemusí nutně být další český voják. Je však třeba upozornit, že závěť nemusí být nutně učiněna v češtině.

¹⁹ Aktuální znění francouzského zákoníku tuto dobu v těchto případech (čl. 93 CC) prodlužuje a počne běžet až ukončením tohoto stavu. Ostatně u vojenských testamentů bývá časté, že je doba uplynutí vázána na konec válečného konfliktu.

osoba ocitla ve válečné situaci.²⁰ I zde je možno konstatovat, že pojetí přijaté osnovou bylo poměrně moderní a jdoucí ve směru obecného vývoje vojenského testamentu, kdy onen subjektivní prvek (vojáci) je upozadňován prvkem objektivním (válečná situace).²¹

Společná ustanovení

Za výše uvedeným výčtem jednotlivých druhů posledních pořízení s úlevami následují §§ 1546-1549, jež jsou společné pro všechny výše uvedené druhy (v případě § 1546 a 1547 s výjimkou § 1542).

Ustanovení § 1546 pouze stručně konstatuje, že je třeba záznam o pořízení poslední vůle dodat notáři. Ačkoliv není blíže specifikováno jakému, rozumí se nejspíše notář místně příslušný pobytu zesnulého.

Složitější je situace s § 1547, který v prvním odstavci vypočítává, co je potřeba splnit, aby měl záznam náležitosti veřejné listiny. Ve druhém pak konstatuje, že chybí-li nějaké formální náležitosti, ale je z dokumentu zřejmá vůle zůstavitele, platí listina alespoň jako soukromý testament. Jako příklad takového formálního nedostatku uvádí příslušné ustanovení chybějící podpisy svědků. Co jiného však měl zákonodárce na mysli, je otázka. Inspirací mu totiž byl § 2249 odst. 6 BGB, který hovoří o nedostacích záznamu. Řada věcí, na které se vztahuje toto ustanovení BGB, však není OZ 2012 – na rozdíl od znění § 2249 BGB – vyžadována. Je třeba si rovněž uvědomit, že je rozdíl mezi formálními nedostatky záznamu poslední vůle a formálními nedostatky projevu poslední vůle, jež obecně citované ustanovení BGB zhojit nemůže a jež nevyhnutelně vedou k neplatnosti testamentu. Podobně by tomu mělo být i v české právní úpravě, která však vedle záznamu veřejného (byť s chybami) a neplatného, zavádí jako mezistupeň záznam mající pouze povahu soukromou – a je zde otázkou, zda jde o „soukromý“ testament dle ustanovení §§ 1543, 1544 a 1545, nebo zda se situace převede na § 1542 OZ 2012. To by mělo důsledky zejména s ohledem na různou délku doby platnosti.²²

Konečně ustanovení § 1549 hovoří o časovém omezení platnosti takového pořízení. Toto ustanovení bylo převzato z italského občanského zákoníku. Doba platnosti testamentu je tak omezena nikoliv na dobu šesti, ale na dobu tří měsíců, a to jen u testamentů dle §§ 1543, 1544 a 1545. V případě § 1542 je jeho platnost omezena toliko na dobu čtrnácti dní. Tato doba se obecně počítá od okamžiku, kdy byla vůle pořízena. Je však možno, aby byla pozastavena do

²⁰ Srovnej § 438 Osnovy 1937.

²¹ K těmto tendencím srovnej RUDNICKI, J., *Testament żołnierski i testamenty wojskowe w europejskiej tradycji prawnej*. Edice: *Europejska tradycja prawna*. Krakov: Wydawnictwo OD.NOWA, 2015, passim.

²² Ačkoliv je zde zákonodárcem přiznaná inspirace BGB, výsledná regulace je poněkud odlišná, celá otázka je však složitější a vydala by na samostatný článek.

doby, než mohl zůstavitel pořídit závěť řádnou, tedy v zásadě lze počítat od okamžiku, kdy nebezpečí, jež bylo důvodem sepsání onoho mimořádného testamentu, pomine. S ohledem na současné okolnosti komunikační i další (lékařská péče atp.), lze říci, že doba tří měsíců je dobou dost přiměřenou na pořízení nového testamentu. Výjimkou však je tato doba u vojenského testamentu. Jak bylo výše naznačeno, mohla by tato situace být problematictější pro vojáky. Problematická bude rovněž skutečnost, že § 1542 má jinou dobu platnosti, než ostatní. S ohledem na jeho charakter, který bychom řekli je „obecnou varinatou“,²³ si lze představit, kdy by nemusely být naplněny náležitosti jiných privilegovaných testamentů, ale vůle by mohla být platná alespoň jako závěť dle § 1542 OZ 2012. V takové situaci by pochopitelně rozdílná lhůta platnosti byla dalším problémem. Smutné přitom je, že původní návrh zákoníku z r. 2007 měl jak jednotnou dobu (šesti měsíců), tak i počítal s tím, že u vojenského testamentu by se lhůta počítala až od konce válečné doby. Jen stěží lze pochopit, že od této úpravy bylo však již r. 2009 upuštěno.

Závěr

Závěrem je možno říci, že právní úprava privilegovaných testamentů v OZ 2012 poskytuje poměrně širokou škálu mimořádných posledních pořízení. Tato škála je odvozena od tradičních institutů občanských zákoníků. Zákonodárce si však poněkud neuvědomil, že tato tradice byla založena v dobách, kdy byly i poněkud odlišné podmínky stran bezpečnosti, dopravy, infrastruktury a celkově i odlišná společenská struktura. Není bez zajímavosti, že jeden z hlavních inspiračních zdrojů, ABGB, od řady privilegovaných testamentů v nedávné době upustil a vydal se směrem, který již mezi válkami nastínily československé osnovy občanského zákoníku, bohužel, nikdy nerealizované.

Na druhou stranu lze znovuzavedení privilegovaných testamentů do právního řádu hodnotit pozitivně. Je otázkou, do jaké míry se všechny zákonem předpokládané druhy uplatní, nicméně minimálně u vojenského testamentu a testamentu před třemi svědky lze čekat, že k jejich uplatnění dříve nebo později jistě dojde.

²³ O tom, že testamenty nesplňující podmínky §§ 1543, 1544 a 1545 se mají posuzovat, zda nesplňují podmínky dle § 1542, hovoří výslovně důvodová zpráva. Text důvodové zprávy navíc ukazuje, že původní záměr byl jiný – měla být doba jednotná, a to šest měsíců, jak by odpovídalo rakouské tradici. *Důvodová zpráva k OZ 2012 konsolidovaná verze. Zvláštní část § 1542-1549, s. 387.* [online] [cit. 2016-06-06] Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

Seznam literatury

Archivní zdroje:

NA, fond Ministertvo unifikací, karton 157.

Monografie a učebnice:

BAUMANN, W.(redakt.), *J. von Staudinger Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. Buch 5 Erbrecht §§2229-2264 (Testament 3)*. Berlin: Sellier-de Gruyter, 2012.

HEYROVSKÝ, L., *Dějiny a systém římského práva soukromého*. 4. vydání, Praha: J. Otto, 1910.

MEYER-HERMANN, J., *Testamentum militis – das römische Recht des Soldatentestaments. Entwicklung von den Anfängen bis zu Justinian*. Aachen: Shaker Verlag, 2012.

ROUČEK, Fr., SEDLÁČEK, J., *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi*. 3. díl. Praha: V. Linhart, 1936.

RUDNICKI, J., *Testament żołnierski i testamenty wojskowe w europejskiej tradycji prawnej*. Edice: Europejska tradycja prawna. Krakov: Wydawnictwo OD.NOWA, 2015.

SALÁK, P., *Testamentum militis jako inspirační zdroj moderního dědictvého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2016.

Sněmovní tisk 844. Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník. Praha: Státní tiskárna, 1937, s. 291.

SVOBODA, E., *Dědictvé právo: návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku*. 2. vyd. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1924.

Periodiká a zborníky:

ELIÁŠ, K. *Privilegované závěti a osnova českého občanského zákoníku*. In: KNOLL, V. (ed.). *Pocta Stanislavu Balíkovi k 80. narozeninám*. Plzeň: A. Čeněk, 2008, s. 79–90.

HORÁK, Ondřej, RAZIM, Jakub, ZBOŘIL, Tomáš. Rekodifikace soukromého práva a příslušníci ozbrojených sil. *Vojenské rozhledy*, 2016, roč. 25, č. 4, s. 132–143.

Dostupné též z:

<http://vojenskerozhledy.cz/kategorie/rekodifikace-soukromeho-prava#1>.

Elektronické zdroje:

Důvodová zpráva k OZ 2012 konsolidovaná verze. Zvláštní část § 1542-1549. [online] [cit. 2016-06-06] Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

ZMLUVNÝ PREVOD VLASTNÍCTVA K HNUTEĽNÝM VECIAM: PRINCÍP TRADÍCIE ALEBO KONSENZU? PRÍSPEVOK K REKODIFIKÁCIÍ OBČIANSKEHO ZÁKONNÍKA

Imrich Fekete¹

Abstrakt

Autor v práci skúma dva základné princípy zmluvného prevodu vlastníckeho práva k hnuteľným veciam, a to konsenzuálny princíp a princíp tradície. V rámci modelu tradície rozlišuje ďalej medzi princípom abstrakcie a kauzálnym princípom. Všetky uvedené princípy prevodu vlastníckeho práva skúma v historickom vývoji a poukazuje na ich právnu podstatu. Osobitnú pozornosť venuje slovenskému právu, v ktorom historicky platí kauzálny princíp (traditio ex iusta causa). Samostatnú časť venuje výhodám a nevýhodám jednotlivých princípov z hľadiska právnej istoty vlastníckych vzťahov. V závere práce odporúča ponechať v novom občianskom zákonníku existujúci kauzálny model, s ktorým sa počíta aj v návrhoch na unifikáciu európskeho civilného práva.

Kľúčové slová

prevod vlastníckeho práva, prevodná zmluva, konsenzuálny princíp, princíp tradície, princíp abstrakcie, kauzálny princíp, rekodifikácia občianskeho práva, európske súkromné právo.

Abstract

Author of this paper examines two basic principles of contractual transfer of property, particularly the principle of consent (solo consensus principle) and the principle of tradition (principle of consent and delivery). Within the model of tradition it has been traditionally distinguished between the principle of abstraction (real agreement solution) and the causal principle (titulus and modus solution). All of the above principles of transfer of ownership are examined in the light of their historical development and legal nature. Particular attention is paid to the Slovak law, which ever applies the causal principle (traditio ex iusta causa). Special part of the paper is devoted to advantages and disadvantages of each specific principle in terms of legal certainty of ownership relations. In conclusion, it is recommended to retain the existing causal model in the new civil code, which is also envisaged in the drafts for the unification of the European civil law.

Keywords

transfer of property, contract of sale, principle of consent, principle of tradition, principle of abstraction, causal principle, recodification of civil law, European private law.

¹ JUDr. Imrich Fekete, CSc. pôsobí ako odborný asistent na Právnickej fakulte UK v Bratislave. Odborne sa venuje občianskemu, obchodnému a poisťovnému právu a právnym dejinám.

Úvod

Zmluvný (derivátny) prevod vlastníctva k hnutelným veciam patrí medzi kruciálne otázky každej úpravy vecných práv. Jeho význam nie je daný iba tým, že spôsob prevodu vlastníckeho práva patrí medzi kľúčové otázky obehu majetkových hodnôt v spoločnosti, ale aj tým, že od legislatívneho riešenia tejto otázky závisí moment nadobudnutia vlastníckeho práva a s tým súvisiaci celý rad ďalších právnych problémov (napr. prechod nebezpečenstva náhodnej škody na veci, viacnásobné scudzenie tej istej veci, nadobudnutie veci od nevlastníka). S tým súvisia obligačné a vecnoprávne účinky prevodnej zmluvy.

Tri základné modely prevodu vlastníckeho práva

Zmluvný prevod vlastníckeho práva ilustrujú dva historicky vzniknuté princípy, a to princíp tradície a princíp konsenzu.² Túto dvojkoľajnosť (*duplex dominium*) možno odpozorovať už v antickom práve. Klasické rímske právo poznalo prevod vlastníckeho práva na základe formálneho právneho úkonu (*mancipatio* alebo *iure cessio*) a prevod na základe neformálneho odovzdania veci (*traditio*). Tradícia samotná musela mať oporu v určitom právnom dôvode (*ex iusta causa*).³ Reálne odovzdanie veci (*modus*) bolo v prípade tradície úzko spojené s obligačným právnym úkonom (*titulus*). V nadväznosti na to platila jedna z najcitovanejších parémií rímskeho práva, že vlastníctvo k veci nemôže prejsť na nadobúdateľa bez jej reálneho odovzdania.⁴

V prípade princípu tradície platí, že právny titul (prevodná zmluva) sám osebe nespôsobuje prevod vlastníckeho práva: na prechod vlastníckeho práva je potrebný ešte ďalší faktický úkon, a to odovzdanie (prevzatie) veci (tradícia). Takto koncipovaný prevod vlastníctva je historicky najstarší. Z požiadavky tradície vychádza predovšetkým kauzálny systém, ktorý dôsledne rešpektuje dedičstvo rímskeho práva a abstraktný systém, ktorý z rímskeho práva odvodila nemecká historická (pandektná) škola. Napokon je tu konsenzuálny systém, ktorý bol zavedený vo Francúzsku v dôsledku prijatia Code civil (1804). V prípade konsenzuálneho princípu (kam možno zaradiť najmä románske a anglosaské právo) dochádza pri prevode vlastníckeho práva k spojeniu právneho dôvodu (*titulus*) a samotného nadobudnutia

² Pozri FERRARI, F.: Vom Abstraktionsprinzip und Konsensualprinzip zum Traditionsprinzip – Zu den Möglichkeiten der Rechtsangleichung im Mobiliarsachenrecht. Zeitschrift für Europäisches Privatrecht, 1993, č. 1, s. 53 - 59.

³ Pozri bližšie JÖRS, P. - KUNKEL, W. - WENGER, L.: Römisches Recht. Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag, 1987, s. 156 – 160.

⁴ „Traditionibus et usucapionibus domina rerum, non nudis pactis transferuntur.“ (D. 2, 3, 20).

vlastníckeho práva do jedného časového okamihu. Priame translačné účinky tu má prevodná zmluva.

Možno teda v krátkosti zhrnúť, že v súčasných právnych systémoch prevládajú dva základné modely scudzovacích zmlúv. V prvom z nich dochádza k oddeleniu scudzovacieho právneho úkonu od reálneho aktu, na základe ktorého vzniká vlastnícke právo (v tomto modeli platí princíp tradície) a v druhom dochádza k scudzeniu veci spôsobom *solo consensu*, t. j. na základe právnych účinkov samotnej prevodnej zmluvy. Okrem toho možno v európskych právnych poriadkoch identifikovať ešte ďalšie špecifické systémy prevodu vlastníckeho práva, ktorých význam je však skôr okrajový.⁵

Kauzálny princíp prevodu vlastníctva

Kauzálny princíp (*Kausalprinzip*) bol v právnej vede dominantný až do polovice 19. storočia. Jeho ideovým východiskom je názor o kauzálnom charaktere tradície (*traditio ex iusta causa*) a učenie o právnom dôvode (*titulus*) a právnom spôsobe (*modus*).⁶ Z prvých civilných kódexov sa kauzálny systém objavuje už v návrhu rakúskeho Codex Theresianus (1766) a po ňom aj v občianskych zákonníkoch prvej generácie (pruský Landrecht a rakúsky ABGB). Podľa § 1053 ABGB v súvislosti s kúpnu zmluvou dodnes platí zásada, že „nadobudnutie ... nastáva až odovzdaním predmetu kúpy... až do jeho odovzdania prislúcha vlastnícke právo predávajúcemu“.

Dvojfázový prevod vlastníctva na základe zmluvy, v ktorom je na prevod vlastníckeho práva potrebné nielen uzavretie prevodnej zmluvy, ale aj odovzdanie veci, je v súčasnom kontinentálnom práve prevládajúci. Kauzálny princíp platí vo všetkých štátoch, ktoré sa striktne pridržiavajú rímskoprávnej tradície.⁷ Tento spôsob vzniku vlastníckeho práva platí

⁵ Známy je napr. model kombinujúci konsenzuálny princíp s princípom tradície. Napr. v Španielsku (pozri čl. 609 Código civil) a v Holandsku [čl. 84 (3. 4. 2. 2) Burgerlijk Wetboek], v ktorých platí síce konsenzuálny princíp, avšak účinnosť prevodnej zmluvy je podmienená a závisí od momentu odovzdania veci nadobúdateľovi. Ide vlastne o kombináciu konsenzuálneho princípu a princípu tradície. Pozri PEÑA, F. P.: Compendio de derecho civil español. Tomo III. Obligaciones y contratos. Volumen I. Barcelona: Ediciones nauta, 1966, s. 550-553. Ďalším osobitným modelom je kombinovaný konsenzuálny model, ktorý predpokladá z tohto modelu celý rad výnimiek, v závislosti od druhu prevádzanej veci. Pozri KRIMPHOVE, D.: Das europäische Sachenrecht. Lohmar-Köln: J. Eul Verlag, 2006, s. 103, 120 a 132 a nasl. Osobitná je situácia v škandinávskych štátoch, ktoré neupravujú prevod vlastníckeho práva v oblasti vecného, ale obligačného práva (ide o právny vzťah charakteru *inter partes*). Pozri MARTINSON, C.: How Swedish Lawyers Think about “Ownership” and Transfer of Ownership - Are We Just Peculiar or Actually Ahead? In: Faber/Lurger - Rules for the Transfer of Movables. A candidate for European Harmonisation or National Reforms? München: Sellier, 2008, s. 69-96.

⁶ Pozri COING, H.: Europäisches Privatrecht. Band I. Älteres Gemeines Recht (1500 bis 1800). München: C. H. Beck, 1985, s. 178 -180 a tam citovanú staršiu literatúru.

⁷ RANDA, A.: Právo vlastnícké dle rakouského práva v pořádku systematickém. 6. vyd. Praha: Nákl. České akademie, 1917, s. 167 a nasl.

okrem Slovenska napr. aj v Rakúsku (§ 380, § 425, § 426 a § 1053 ABGB), Švajčiarsku (čl. 714 ods. 1 a čl. 922 ZGB) a v Maďarsku (§ 5:38 PTK). Poznajú ho však aj v Chorvátsku, a v Lotyšsku.

Kauzálny systém podmieňuje moment vzniku vlastníckeho práva od odovzdania prevádzanej veci do držby nadobúdateľa.⁸ Podľa § 380 a § 424 ABGB sa na prevod vlastníctva vyžaduje kauzálna zmluva, pričom pre vznik vlastníctva je potrebné splniť podľa § 425 ABGB ešte ďalšiu podmienku, a to odovzdanie a prevzatie veci na základe platného právneho dôvodu (*causa*).⁹ Z požiadavky kauzálneho charakteru prevodnej zmluvy (nachádzajúcej sa v antických prameňoch) vyvodili predstavitelia humanitného smeru prirodzenoprávnej školy (J. Apel) učenie o titule (*titulus*) a móde (*modus acquirendi*).¹⁰ To našlo svoje miesto aj v ustanovení § 380 ABGB, podľa ktorého bez titulu a právneho nadobúdacieho spôsobu nemožno nadobudnúť vlastníctvo.

Podstata kauzálneho princípu spočíva v tom, že zaväzujúci (*titulus*) a dispozičný úkon (*modus*) majú kauzálny charakter. Prejavom kauzálnosti prevodnej zmluvy je hospodársky dôvod jej uzavretia (t. j. prevod vlastníckeho práva). Samotný dispozičný úkon je kauzálny v tom zmysle, že jeho prevodné účinky musia mať oporu v platnom zaväzovacom právnom úkone (princíp kauzálnej tradície). Oba uvedené úkony sú teda od seba závislé a vzájomne podmienené. K súčasnej realizácii titulu a odovzdaniu veci dochádza veľmi často *uno actu* (predaj z ruky do ruky).

Platná kauzálna zmluva (napr. kúpa, darovanie) iba zakladá obligačné právo nadobúdateľa na odovzdanie veci a povinnosť prevodcu tak urobiť (splnenie tejto povinnosti možno vynútiť žalobou na plnenie). Zmluva ako taká ešte nezakladá vlastnícke právo nadobúdateľa, okrem prípadov, keď má nadobúdateľ prevádzanú vec už vo svojej držbe (*brevi manu traditio*).

V kauzálnom systéme platí zásada, že platnosť samotného prevodného úkonu (t. j. odovzdania veci) je podmienená platnosťou kauzálnej prevodnej zmluvy.¹¹ Preto v prípade neplatnosti prevodnej zmluvy nemôže prejsť na nadobúdateľa vlastnícke právo k veci, aj keď bola táto medzitým odovzdaná. Rovnako, keď je kauzálny právny úkon z nejakého dôvodu zrušený (napr. v dôsledku odstúpenia od zmluvy), rušia sa súčasne aj vecnoprávne účinky kauzálnej prevodnej zmluvy. Vrátenie veci do pôvodného stavu možno vynútiť žalobou na

⁸ Tradícia sa pri kauzálnom systéme neuplatňuje v prípade, keď sa prevádzaná vec v dobe uzavretia zmluvy nachádza z akéhokoľvek dôvodu u nadobúdateľa.

⁹ „Der bloße Titel gibt noch kein Eigenthum. Das Eigenthum und alle dingliche Rechte überhaupt können, außer den in dem Gesetze bestimmten Fällen, nur durch die rechtliche Uebergabe und Uebernahme erworben werden“.

¹⁰ K vzniku tejto teórie pozri dielo HOFMANN, F.: Die Lehre vom titulus und modus acquirendi und von der iusta causa traditionis. Wien: Manz Verlag, 1873, s. 46 a nasl.

¹¹ ROBERTO, V.- HRUBESCH-MILLAUEER, S.: Sachenrecht. 4. vyd. Bern: Stämpfli Verlag, 2014, s. 71.

vydanie bezdôvodného obohatenia, pretože bolo plnené na základe právneho dôvodu, ktorý odpadol (porovnaj § 451 ods. 2 OZ).

Abstraktný princíp prevodu vlastníctva

Princíp abstrakcie sa uplatňuje predovšetkým v nemeckom práve (*Abstraktionsprinzip*).¹² Princíp abstrakcie, rovnako ako kauzálny princíp, chápe prevod vlastníckeho práva ako dvojfázový proces. Prevodnej zmluve a odovzdaniu veci do vlastníctva nadobúdateľa sa tu však pripisujú odlišné právne účinky.

Ideovým tvorcom princípu abstrakcie je C. F. von Savigny. Podľa neho je tradícia samostatnou abstraktnou vecnoprávnou zmluvou.¹³ Východiskom tejto teórie je predovšetkým jedno miesto v Digestoch (Julianus, D. 41. 1. 36), podľa ktorého vlastnícke právo k veci prejde na nadobúdateľa aj vtedy, ak medzi prevodcom a nadobúdateľom nedošlo ku konsenzu o kauze prevodnej zmluvy (*iusta causa*).¹⁴ Savigny z toho vyvodil záver, že na prevod vlastníckeho práva k veci sú potrebné dva oddelené právne úkony (*Trennungsprinzip*), a to kauzálny právny úkon (*Kausalgeschäft*) a abstraktný vecnoprávny úkon (*abstraktes Geschäft*). Súčasná náuka z toho urobila záver, že na prevod vlastníckeho práva k veci je potrebný zaväzujúci právny úkon (*Verpflichtungsgeschäft*) a dispozičný právny úkon (*Verfügungsgeschäft*).¹⁵ Táto náuka našla svoje miesto v ustanovení § 929 BGB. Podľa jeho prvej vety platí, že na prevod vlastníckeho práva k hnutelnej veci sa vyžaduje, aby vlastník odovzdal vec nadobúdateľovi a obaja sa zhodli, že má dôjsť k prevodu vlastníckeho práva.¹⁶

Princíp abstrakcie vychádza z toho, že zaväzujúci právny úkon (napr. kúpna zmluva) a reálne odovzdanie veci (tradícia) predstavujú dva samostatné právne úkony, ktoré nie sú navzájom podmienené. Samotné odovzdanie a prevzatie veci má charakter vecnej zmluvy

¹² V bývalej NDR bol princíp abstrakcie dočasne zrušený v r. 1975 v dôsledku prijatia nového občianskeho zákonníka (obnovený bol až v r. 1990 ako následok zlúčenia dvoch nemeckých štátov). Princíp abstrakcie sa popri Nemecku uplatňuje ešte v gréckom práve (pozri čl. 974 a čl. 1034 gréckeho civilného kódexu).

¹³ SAVIGNY von, C. F.: Vorlesungen über juristische Methodologie 1802–1842. Herausgegeben und eingeleitet von Aldo Mazzacane. Reprint diela. Frankfurt am Main: V. Klostermann, 1993, s. 87.

¹⁴ SAVIGNY von C. F.: System des heutigen Römischen Rechts. Vierter Band. Berlin: Bei Veit und Comp., 1841, s. 157.

¹⁵ Pozri FELGENTRAEGER, W.: Friedrich Carl von Savignys Einfluß auf die Übereignungslehre. Abhandlungen der Rechts- und Staatswissenschaftlichen Fakultät der Universität Göttingen. 3. zväzok, Leipzig: Berger, 1927, s. 4 a nasl. Z novšej literatúry pozri FÜLLER, J. Th.: Eigenständiges Sachenrecht? Tübingen: Mohr Siebeck, 2006, s. 10 a nasl.; STADLER, A.: *Gestaltungsfreiheit und Verkehrsschutz durch Abstraktion*. Tübingen: Mohr Siebeck, 1996, s. 15 a nasl.

¹⁶ „Zur Übertragung des Eigentums an einer beweglichen Sache ist erforderlich, dass der Eigentümer die Sache dem Erwerber übergibt und beide darüber einig sind, dass das Eigentum übergehen soll“.

(*dinglicher Vertrag*), ktorá nie je podmienená platnosťou obligačnej zmluvy. Prevod vlastníckeho práva tak sám osebe nezávisí od platnosti prevodnej zmluvy, t. j. od toho, či strany zmluvy dosiahli dohodu o tom, že vec má prejsť do vlastníctva nadobúdateľa. Z toho možno potom vyvodiť, že abstraktný právny úkon (tradícia) je platný aj vtedy, ak by bol kauzálny právny úkon (napr. kúpna zmluva) neúčinný, pretože oba úkony sú vo svojej podstate nezávislé. Neplatnosť zaväzujúceho právneho úkonu nemá teda za následok aj neplatnosť vecnoprávneho úkonu. Z toho potom vyplýva, že aj napriek neplatnosti prevodnej zmluvy sa nadobúdateľ môže stať vlastníkom prevádzanej veci, ak vecnoprávna zmluva vykazuje znaky platného právneho úkonu. V prípade odstúpenia od zmluvy sa vlastnícke právo scudziteľa neobnovuje (ako je to v prípade kauzálneho princípu), ale naďalej prislúcha kupujúcemu, príp. inému nadobúdateľovi, na ktorého bolo medzitým prevedené vlastnícke právo; odstúpením od prevodnej zmluvy nemožno zasahovať do práva tretích osôb (pravda, musí tu byť splnená aj podmienka dobromyseľného nadobudnutia).

Konsenzuálny (translačný) princíp prevodu vlastníctva

Konsenzuálny princíp vychádza z toho, že uzavretím prevodnej zmluvy prechádza na nadobúdateľa nielen *ius ad rem*, ale aj vlastnícke právo (právotvornou skutočnosťou je tu samotný zmluvný konsenz strán prevodnej zmluvy). Začiatky konsenzuálneho princípu siahajú do 17. a 18. storočia. V náuke prirodzeného práva (H. Grotius, Ch. Wolff, S. Pufendorf) bol vtedy presadzovaný názor, že na prevod vlastníckeho práva k veci stačí iba uzavretie prevodnej zmluvy, ktorá má priame translačné účinky.¹⁷ Po prvýkrát bol tento princíp zakotvený vo francúzskom Code civil (1804).¹⁸ Podľa čl. 711 CC platí, že vlastníctvo k veciam (*bien*) sa nadobúda a prevádza ... v dôsledku účinkov obligácie.¹⁹ Podmienkou prevodu vlastníctva tu teda nie je tradícia, čo výslovne vyplýva aj z čl. 938 CC, ktorý upravuje darovaciu zmluvu.²⁰

Translačný princíp, keď na prevod vlastníctva stačí platný prevodný úkon (*solo consensu*), akým je predovšetkým kúpna zmluva, platí v občianskych kódexoch v Taliansku (čl. 1376 a

¹⁷ ZIMMERMANN, R.: The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition. Oxford University Press, 1995, s. 271.

¹⁸ Vývoj názorov vo francúzskom práve pred a po prijatí Code civil pozri v diele PLANIOL, M. - RIPERT, G.: Traité élémentaire de droit civil. Tome premier. 11. vyd. Paris: LGDJ, 1928, s. 859-864.

¹⁹ „La propriété des biens s'acquiert et se transmet par succession, par donation entre vifs ou testamentaire, et par l'effet des obligations.“

²⁰ Darovanie je účinné už samotným konsenzom zmluvných strán bez toho, aby bolo potrebné odovzdanie veci („La donation dûment acceptée sera parfaite par le seul consentement des parties; et la propriété des objets donnés sera transférée au donataire, sans qu'il soit besoin d'autre tradition“).

čl. 1470), Portugalsku (čl. 1458 a čl. 1549), Rumunsku (čl. 1674) a v Poľsku (čl. 155 § 1). K tomuto princípu sa v r. 2014 vrátil aj nový český občiansky zákonník (§ 1099). Konsenzuálny princíp platí aj v anglo-americkom práve (*Contract of Sale*).

V anglickom práve sa konsenzuálny princíp uplatňuje špecifickým spôsobom. *Sale of Goods Act* z r. 1979 rozlišuje medzi absolútnou a podmienenou kúpou vecí. Zatiaľ čo pri absolútnej kúpe predávajúci priamo prevádza vlastnícke právo k veci, v prípade podmienenej kúpy sa predajca iba zaväzuje, že dodá vec do vlastníctva kupujúceho v budúcnosti alebo v závislosti od splnenia. Pre prípad, že takáto vôľa strán kúpnej zmluvy absentuje, zákon uvádza celý rad prezumpcií.²¹ Najdôležitejšie je znenie v čl. 18 ods. 1 cit. zákona, podľa ktorého v prípade nepodmienenej zmluvy prechádza vec do vlastníctva kupujúceho v čase uzavretia zmluvy.²²

Konsenzuálny princíp spája obligачné a vecnoprávne účinky prevodnej zmluvy do jedného časového okamihu. K prevodu vlastníckeho práva dochádza teda *solo consensu* v momente, keď nastanú právne účinky prevodnej zmluvy.²³ To sa vzťahuje predovšetkým na predaj existujúcich a individuálne určených vecí. V iných prípadoch predaja si tradícia (odovzdanie vecí) zachováva aj pri konsenzuálnom princípe svoje miesto.²⁴ Tradíciu výslovne predpokladajú niektoré právne úpravy pridržiavajúce sa konsenzuálneho princípu v súvislosti s prevodom druhovo určených vecí alebo vecí, ktoré majú vzniknúť v budúcnosti.²⁵ Prechod vlastníckeho práva až v budúcnosti, ak ide o dojednanie výhrady vlastníctva, zaviedli až novšie románske civilné kódexy (pozri čl. 1523 talianskeho Codice civile a čl. 409 ods. 1 portugalského Código civil).²⁶

²¹ Takou prezumpciou je napr. zaplatenie poslednej časti kúpnej ceny (*ownership clause*), čo je vlastne dojednanie výhrady vlastníctva (porovnaj § 601 OZ).

²² „Where there is an unconditional contract for the sale of specific goods in a deliverable state the property in the goods passes to the buyer when the contract is made.”

²³ Čl. 1583 CC výslovne ustanovuje, že vlastnícke právo prechádza na kupujúceho, ak sa strany kúpnej zmluvy dohodli na predmete kúpy a kúpnej cene, a to aj vtedy, ak kupovaná vec a kúpna cena neboli ešte poskytnuté.

²⁴ V tejto súvislosti sa ujal termín „fiktívna tradícia“. Pozri k tomu BIERMANN, J.: *Traditio Ficta*. Ein Beitrag zum heutigen Civilrecht auf geschichtlicher Grundlage. Stuttgart: Verlag von Ferdinand Enke, 1891, s. 36 a nasl.

²⁵ Pozri čl. 155 § 2 poľského civilného kódexu a výklad k tomu v diele GNIEWEK, E.: *Prawo rzeczowe*. 10. vyd. Warszawa: C. H. Beck, 2014, s. 101 a 102.

²⁶ Dojednanie klauzuly o výhrade vlastníctva (*clause de réserve de propriété*) umožňuje vo Francúzsku jedno rozhodnutie Cour de Cassation z 28. 6. 1935. Pozri MALAURIE, Ph. -AYNÈS, L.: *Cours de droit civil. Les Contrats spéciaux*. Paris: Édition Cujas, 1986, s. 145.

Právna úprava prevodu vlastníctva v slovenskom práve

Slovenské súkromné právo už pred r. 1950 dôsledne sledovalo kauzálny princíp.²⁷ Princíp tradície, ako právny dôvod nadobudnutia vlastníctva, platil v uhorskom práve od nepamäti.²⁸ Z neho odvodený kauzálny princíp prevodu vlastníckeho práva zapustil u nás silnejšie korene najmä v dobe platnosti rakúskeho ABGB (1852 – 1861), čo malo následne priamy vplyv na doktrínu a súdnu prax v dobe po obnovení uhorského právneho poriadku.²⁹ Napriek silnej opozícii, ktorá bola v druhej polovici 19. storočia ovplyvnená nemeckou pandektnou vedou, kauzálny princíp prevodu vlastníckeho práva pretrval v súdnej praxi a v odbornej spisbe aj na začiatku 20. storočia.³⁰ Princíp tradície vo vzťahu k hnutelným veciam bol prevzatý aj do návrhu uhorského občianskeho kódexu z r. 1900 (pozri § 625) a jeho pozmenenej verzie z r. 1913 (§ 453).

Po r. 1918 platil na Slovensku kauzálny systém ako princíp uplatňovaný v celom Česko-Slovenskom právnom poriadku.³¹ Súdna prax na Slovensku naďalej rešpektovala judikatúru uhorskej Kúrie, že na základe samotného titulu (*titulus*) nedochádza ešte k prevodu vlastníckeho práva.³² V prípade hnutelných vecí sa výslovne vyžadovalo odovzdanie prevádzanej veci do držby nadobúdateľa; to isté platilo aj pri nehnuteľnostiach, ktoré neboli zapísané vo verejných knihách (pozemková kniha, železničná kniha).³³ Kauzálny systém bol zapracovaný aj do Vládneho návrhu zákona k občianskemu zákonníku z r. 1937.³⁴

Občiansky zákonník č. 141/1950 Zb. sa odklonil od kauzálného princípu, keď v ustanovení § 111 zakotvil konsenzuálny princíp prevodu vlastníckeho práva, avšak iba k jednotlivo

²⁷ Pozri LUBY, Š.: Dejiny súkromného práva na Slovensku. Bratislava: Nákladom knižnice právnickej jednoty v Bratislave, 1946, s. 319.

²⁸ Významný civilista zo začiatku 19. stor. E. Kelemen definuje tradíciu ako „actus, quo jus, et animus alienandi habens, rem suam ex titulo habili, in alium acceptantem transfer“. KELEMEN, E.: Institutiones juris privati hungarici. Libri II. De rebus. Volumen I. Pestini: Typis J. T. Trattner, 1814, s. 596. Pozri tiež KÖVY, A.: Elementa jurisprudentiae hungaricae. S. Patakiny: Andream Nádaskay, 1830, s. 100.

²⁹ SUHAYDA, J.: A magyar polgári anyagi magánjog renszere. 6. vyd. Budapest: Magyar királyi egyetemi könyvtár, 1874, s. 94 a 116; ZLINSZKY, I. - REINER, J.: A magyar magánjog mai érvényben. 7. vyd. Budapest: Franklin Társulat, 1899, s. 363.

³⁰ Pozri napr. KOLOSVÁRY, B.: A magyar magánjog tankönyve. I. zv. 2. vyd. Budapest: Politzer-féle könyvkiadóvállalat, 1907, s. 373-375; RAFFAY, F.: A magyar magánjog kézikönyve. 2. zv. 3. vyd. Budapest: Benkő Gyula, 1909, s. 88-91; SZLADITS, K.: A magyar magánjog vázlata. 3. vyd., Budapest: Grill Károly, 1917, s. 60 a 61.

³¹ Pozri ROUČEK, F. - SEDLÁČEK, J.: Komentář k čsl. zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi. Díl druhý. Praha: Nákladem V. Linhart, 1935, s. 476 - 479.

³² Doslovný citát: „Titulom k nabytiu nenabýva sa ešte práva vlastníckeho.“ (Rozsudok NS ČSR z 30. 9. 1929, sp. zn. Rv III 809/1928).

³³ FAJNOR, V. - ZÁTURECKÝ, A.: Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi. 2. vyd. Bratislava: Nákladom právnickej jednoty na Slovensku, 1935, s. 141.

³⁴ Ustanovenie § 187 malo toto znenie: „Na prevod vlastníctva vlastníkom je potrebný právny titul a úkon, ktorým sa prevod završuje.“

určeným veciam. Zákonodarca vysvetľuje odmietnutie učenia o titule a móde v dôvodnej správe cit. zákona potrebou zjednodušenia a urýchlenia hospodárskeho styku a ďalej tým, že „je to podstatne praktickejšie a lepšie to zodpovedá ľudovému chápaniu, ako skoršie dvojfázové nadobúdanie vlastníctva na základe starej náuky o dôvode a spôsobe nadobúdania.“³⁵ Doktrína túto skutočnosť akceptovala bez toho, aby teoreticky zdôvodnila výhody a nevýhody oboch princípov prevodu vlastníckeho práva k hnutelným veciam.³⁶

Občiansky zákonník č. 40/1964 Zb. sa opäť vrátil ku kauzálnemu princípu prevodu vlastníckeho práva. Podľa § 134 ods. 1 cit. zákona v pôvodnom znení (dnes § 133 ods. 1 OZ), ak sa prevádza hnutelná vec na základe zmluvy, nadobúda sa vlastníctvo prevzatím veci, a to bez ohľadu na to, či ide o individuálne alebo druhovo určenú vec. Dôvodová správa k tomuto ustanoveniu vyvracia to, čo bolo predtým dôvodom pre zavedenie konsenzuálneho princípu, keď tvrdí, že táto nová úprava „zodpovedá názorom pracujúcich, ktorí pri kúpe nejakého spotrebného predmetu ho považujú za svoje vlastníctvo až vtedy, keď ho prevezmú“.³⁷

Doktrína pri akceptácii kauzálného systému prevodu vlastníckeho práva vychádza z toho, že účastníci prevodnej zmluvy neprevádzajú vlastníctvo len tak, ale z určitého dôvodu. Kauza prevodnej zmluvy zakladá právny nárok nadobúdateľa na prevod vlastníckeho práva.³⁸ Právny dôvod vzniku prevodnej zmluvy nemusí byť síce uvedený v zmluve, avšak v prípade pochybností ho musí nadobúdateľ preukázať (pozri § 495 OZ). Právny dôvod a kauza právneho úkonu musia byť tak v zhode, pričom obe priamo ovplyvňujú kauzálny charakter následnej tradície (pozri § 133 OZ).

Nadobudnutie vlastníctva zmluvou predstavuje zloženú právnu skutočnosť, na začiatku ktorej je existencia právneho dôvodu vzniku záväzku (§ 495 OZ) a na konci vecnoprávny úkon prevodcu (odovzdanie veci nadobúdateľovi).³⁹ Scudzovacia zmluva má teda v slovenskom práve charakter kauzálného právneho úkonu. To znamená, že prevodná zmluva (*titulus*) sama osebe neprevádza ešte vlastnícke právo a po vzniku obligačných účinkov iba zaväzuje zmluvné strany tak urobiť. K prechodu vlastníckeho práva dochádza až na základe

³⁵ Dôvodová správa k uvedenému ešte dodáva: „Osнова teda upustila pri hnutelných veciach individuálne určených doterajší princíp tradičný (podľa ktorého sa nadobúda vec až jej odovzdaním) a nahradila ho zásadou konsenznou (§ 111), prijatou aj sovietskym zákonodarstvom“.

³⁶ Pozri napr. LUBY, Š.: Najvýznamnejšie teoretické otázky československého občianskeho práva. In: Štefan Luby – Výber z diela a myšlienok. Bratislava: Iura edition, 1998. s. 52; KNAPP, V. a kol.: Učebnice občianskeho a rodinného práva. Svazek I. 2. vyd. Praha: Orbis 1955, s. 296 a 297; KNAPP, V.: Splnění a jiné způsoby zániku závazků. Praha: NČSAV, 1955, s. 43.

³⁷ V. Knapp uvádza ako dôvod zrušenia konsenzuálneho princípu to, že sa tento v praxi neosvedčil. KNAPP, V.: O převodu vlastnictví smlouvou. Ad notam, 1995, č. 3, s. 50.

³⁸ K zdôvodneniu kauzálného charakteru prevodnej zmluvy pozri napr. KRČMÁŘ, J.: Právo občanské. II. Práva věcná. 3. vyd. Praha: Nákladem knihovny sborníku věd právních a státních, 1946, s. 141.

³⁹ Obchodný zákonník (§ 409) na rozdiel od Občianskeho zákonníka (porovnaj § 588) výslovne ustanovuje, že predávajúci sa „zaväzuje previesť na kupujúceho vlastnícke právo k veci“.

vecnoprávneho úkonu, ktorý zahŕňa odovzdanie (pozri § 588 OZ) a prevzatie veci (§ 133 ods. 1 OZ).⁴⁰ Akt prevzatia veci predstavuje modus prevodnej zmluvy.⁴¹

Kauzálny princíp prevodu vlastníctva k hnutelným veciam platí v našom právnom poriadku iba do tej miery, pokiaľ sa zmluvné strany nedohodli inak. Dispozitívny charakter ustanovenia § 133 ods. 1 OZ nevylučuje, aby sa prevod vlastníctva nemohol uskutočniť spôsobom *solo consensu*. Okrem dohody zmluvných strán tak môže ustanoviť i právny predpis, ale len pokiaľ ide o hnutelné veci. Moment prevodu vlastníckeho práva bude v takom prípade závisieť buď od účinnosti zmluvy (porovnaj § 36 OZ) alebo súhlasu tretej osoby (pozri § 47 a § 47a OZ).⁴²

Právotvornou skutočnosťou, na základe ktorej dochádza k prevodu vlastníckeho práva k hnutelnej veci je tradícia. Právna povaha tradície je sporná. Časť doktríny považuje odovzdanie a prevzatie prevádzanej veci za dvojstranný právny úkon, konkrétne za vecnoprávnu zmluvu (*dinglicher Vertrag*).⁴³ Ťažiskovým argumentom pre tento názor je to, že jednostranné vyhlásenie scudziteľa alebo jednostranné uchopenie veci do držby nadobúdateľom nestačí k nadobudnutiu vlastníckeho práva, a to ani vtedy, ak na základe platného titulu si kupujúci jednostranne privlastní vec.⁴⁴ Výnimočne sa možno stretnúť aj s názorom, že vecnoprávnym elementom prevodnej zmluvy je spojenie dvoch jednostranných právnych úkonov: odovzdanie a prevzatie veci.⁴⁵

⁴⁰ Obchodný zákonník v súvislosti s kúpnu zmluvou ustanovuje, že kúpnu zmluvou sa predávajúci zaväzuje dodať kupujúcemu hnutelnú vec (§ 409), pričom kupujúci nadobúda vlastnícke právo k veci až jej odovzdaním (§ 443 ods. 1).

⁴¹ Právna povaha modusu je sporná. V prípade, keď sa spája s odovzdaním a súčasne prevzatím veci, ide podľa niektorých autorov o dispozičný právny úkon, konkrétne o vecnoprávnu zmluvu. Iní autori ho zas spájajú iba s tradíciou ako reálnym právnym aktom, t. j. odovzdaním veci do držby nadobúdateľa. K rozdielnym názorom pozri IRO, G.: Bürgerliches Recht IV Sachenrecht. 3. vyd. Wien-New York, 2008, s. 114; REY, H.: Die Grundlagen des Sachenrechts und das Eigentum. Band I. 3. vyd. Berlin: Stämpfli Verlag AG, 2007, s. 439.

⁴² Občiansky zákonník osobitným spôsobom upravuje prevod vlastníckeho práva k hnutelnej veci, ak ide o zásielkový a samoobslužný predaj (§ 614 ods. 6) a v prípade, ak bola ku kúpnej zmluve dojednaná výhrada vlastníctva (§ 601). Osobitným predpisom je napr. zákon o dobrovoľných dražbách (pozri § 27 zákona č. 527/2002 Z. z.).

⁴³ K tejto doktríne pozri MÖLKENTELLER, D. H.: Die These vom dinglichen Vertrag: zur formalen Struktur der Eigentumsübertragung nach [Paragraph] 929 Satz 1 BGB. Europäische Hochschulschriften - Rechtswissenschaft, zv. 1064. Frankfurt a. M.: Peter Lang Verlag, 1991. Ku koncepcii vecnoprávnej zmluvy sa prihlásila aj novšia česká civilistika, ktorá rozlišuje medzi obligáčnou a reálnou zmluvou, za ktorú považuje odovzdanie a prevzatie prevádzanej veci. Pozri ŠVESTKA, J. - SPÁČIL, J. - ŠKÁROVÁ, M. - HULMÁK, M. a kol.: Občianský zákoník I. Komentář. Praha: C. H. Beck 2008, s. 694 a 695; SPÁČIL, J.: Převod vlastníckého práva tradicí a věcná smlouva. Časopis pro právní vědu a praxi. 1993, č. 1, s. 93-103; PELIKÁNOVÁ, I.: Problém převodu a přechodu práv. Právní rozhledy, 2001, č. 4, s. 143.

⁴⁴ HONSELL, H.: Tradition und Zession - kausal oder abstrakt? In: FS Wolfgang Wiegand, Bern: Stämpfli, München: C. H. Beck, 2005, s. 350.

⁴⁵ Pozri ALMÁSI, A.: Ungarisches Privatrecht. II. Band. Berlin und Leipzig: Walter de Gruyter & Co. 1923, s. 38 a 39.

Podľa väčšinového názoru nie je tradícia samostatným právnym úkonom, ale iba reálnym aktom.⁴⁶ Rovnako zastávame názor, že tradícia nie je právnym úkonom, pretože právnym úkonom je samotná prevodná (kúpna) zmluva. Tradícia má skôr charakter právneho aktu (pretože sú s ňou spojené právne následky prejavujúce sa najmä v prevode vlastníckeho práva). Je to vlastne spôsob realizácie prevodnej zmluvy, keď popri obligačných účinkoch nastanú aj jej vecnoprávne účinky. Obe podmienky (*titulus a modus*) však musia byť splnené súčasne. Preto nestačí samotné odovzdanie veci, ale sa vyžaduje odovzdanie opierajúce sa o skutočný právny titul (*iusta causa traditionis*). A rovnako nestačí samotné uzavretie zmluvy, ale musí k nej pristúpiť jej realizácia. K dovŕšeniu tradície (teda k prechodu vlastníckeho práva na nadobúdateľa) dochádza v momente, keď je vec prevzatá nadobúdateľom (§ 133 ods. 1 OZ).

Výhody a nevýhody jednotlivých modelov prevodu vlastníctva

Z uvedených modelov prevodu vlastníckeho práva je najmenej rozšírený a najviac kritizovaný ten, ktorý vychádza z **princípu abstrakcie**. Uplatnenie našiel predovšetkým v nemeckom práve. Už počas prípravy nemeckého BGB bol vystavený ostrej kritike.⁴⁷ Viacerí autori poukazujú na to, že princíp abstrakcie vznikol v dôsledku nesprávnej interpretácie historických prameňov.⁴⁸ Zásadným argumentom proti princípu abstrakcie je to, že je pre laickú verejnosť nezrozumiteľný a z hľadiska praxe veľmi komplikovaný.⁴⁹ Súdna prax sa ho preto pokúša v niektorých hraničných situáciách prelomiť.⁵⁰

Absurdnosť princípu abstrakcie spočíva v tom, že ponecháva v platnosti vecnoprávnú zmluvu (t. j. odovzdanie a prevzatie veci) aj v tom prípade, keď sú odstránené obligačné účinky prevodnej zmluvy (napr. z dôvodu jej vadnosti alebo odstúpenia). Cieľom a jedinou

⁴⁶ Veľká časť doktríny nepovažuje odovzdanie veci (tradíciu) za samostatnú zmluvu, ale iba za faktický úkon, resp. ako predpoklad účinnosti prevodnej zmluvy. Pozri napr. LARENZ, K.: Lehrbuch des Schuldrechts. Zweiter Band. Besonderer Teil. 5. vyd. München: C. H. Beck, 1962, s. 21; BYDLINSKI, F.: Die rechtsgeschäftlichen Voraussetzungen der Eigentumsübertragung nach österreichischem Recht. In: Festschrift für Karl Larenz zum 70. Geburtstag (ed. Paulus, G., Diederichsen, U., Canaris, C-W.). München: C. H. Beck, 1973, s. 1013; KLETEČKA, A.: Koziol- Welser Bürgerliches Recht. Band I. 13. vyd. Wien: Manzsche Verlag, 2006, s. 326; HOLZNER, Ch.: Dinglicher Vertrag im ABGB? Juristische Blätter, 2010, č. 10, s. 674-678.

⁴⁷ WIELING, H. J.: Sachenrecht. Band I. Sachen, Besitz und Rechte an beweglichen Sachen. Berlin-Heidelberg: Springer-Verlag, 1990, s. 27-30.

⁴⁸ Niektorí autori poukazujú na to, že v rímskom práve je účinnosť tradície závislá od účinnosti prevodnej zmluvy. Pozri WESEL, U.: Juristische Weltkunde. Eine Einführung in das Recht. 8. vyd. Frankfurt a. M.: Suhrkamp Verlag, 2000, s. 93.

⁴⁹ WESTERMANN, H. P. - GURSKY, K-H. - PINGER, W.: Westermann Sachenrecht. Band I. Grundlagen und Recht der beweglichen Sachen. 6. vyd. Heidelberg: C. F. Müller, 1990, s. 255 a 256; STRACK, A.: Hintergründe des Abstraktionsprinzip. Jura Heft, 2011, č. 1, s. 5.

⁵⁰ Pozri BAUR, F. - BAUR, J. - STÜRNER, R.: Sachenrecht. 17. vyd. München: C. H. Beck, 1999, s. 50-52.

výhodou abstraktného princípu je ochrana práv tretích osôb, ktoré dobromyseľne nadobudnú prevádzanú vec od nevlastníka. To je možné preto, že princíp abstrakcie ponecháva v platnosti abstraktnú vecnú zmluvu aj v tom prípade, ak by bola samotná prevodná (kauzálna) zmluva zbavená právnych účinkov. Možno však poukázať na to, že zásadu *nemo plus juris in alium transferre potest quam ipse habet* možno prelomiť aj v prípade kauzálneho princípu, a to právnou úpravou ochraňujúcou záujmy dobromyseľného nadobúdateľa veci (pozri § 446 OBZ).⁵¹

Širšie uplatnenie ako abstraktný princíp má v právnych poriadkoch **konsenzuálny princíp** prevodu vlastníckeho práva, ktorý nevyžaduje oddelenie obligračných a vecnoprávnych účinkov prevodnej zmluvy. Vo svojej čistej podobe sa uplatňuje iba vo francúzskom Code civil (§ 711). Novšie úpravy poučené poznatkami z praxe zaviedli dispozitívnu úpravu umožňujúcu z tohto systému celý rad výnimiek (najmä, ak ide o prevod druhovo určených vecí a osobitne listinných cenných papierov, prevod v budúcnosti vzniknutých vecí alebo o viacnásobný prevod tej istej veci).⁵²

Aj konsenzuálny princíp skrýva v sebe viaceré riziká.⁵³ Tie spočívajú najmä v tom, že v dobe medzi uzavretím prevodnej zmluvy a odovzdaním veci je prevádzaná vec spravidla ešte v detencii (držbe) prevodcu, ale reálne už vo vlastníctve nadobúdateľa. To v konečnom dôsledku znamená, že záujem prevodcu na zachovaní prevádzanej veci sa znižuje, avšak nadobúdateľ ako nový vlastník má na druhej strane obmedzené možnosti ochraňovať prevezenú vec pred stratou, zničením alebo poškodením. S tým súvisí potom otázka prechodu nebezpečenstva náhodnej škody na veci.⁵⁴

Viacerí autori poukazujú na to, že konsenzuálny princíp prevodu vlastníckeho práva, uplatňujúci princíp *solo consensus*, nemožno aplikovať na viaceré moderné obchodné transakcie.⁵⁵ Riziká s ním spojené spočívajú predovšetkým v limitovaných právnych účinkoch prevodnej zmluvy. Ak by sa totiž dodatočne zistilo, že prevodná zmluva je neúčinná, resp. by takéto účinky stratila neskôr (napr. v prípade uplatnenia námietky relatívnej neplatnosti), potom by všetky následné prevody vlastníckeho práva zostali vo

⁵¹ MENYHÁRD, A.: A dologi jog szabályozásának sarokpontjai. In: Tanulmányok az új Polgári Törvénykönyvhöz (ed. Vékás, L., Vörös, I.). Budapest: Wolters Kluwer, 2014, s. 161.

⁵² Pozri TORRENTE, A. - SCHLESINGER, P.: Manuale di diritto privato. 20. vyd. Milano: Giuffrè Editore, 2011, s. 688 a 689. V novom českém občianskom zákonníku pozri ustanovenia § 1101 až 1104.

⁵³ Pozri DOBROVOLNÁ, E.: Jaká jsou praktická rizika konsenzuálního principu převodu vlastnického práva? Rekodifikace a praxe, 2015, č. 5, s. 22.

⁵⁴ Pozri k tomu HOUTCIEFF, D.: Droit des contrats. Bruxelles: Éditions Lancier, 2015, s. 306.

⁵⁵ Pozri DROBNIG, U.: Transfer of Property. In: Towards a European Civil Code (ed. Hartkamp, Hesselink, Hondius). Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer, 2011, s. 1011.

vzduchoprázdne.⁵⁶ Možné riziká v sebe skrýva tiež viacnásobný prevod vlastníckeho práva k tej istej veci. Tá síce v dôsledku účinnosti prevodnej zmluvy prechádza do vlastníctva kupujúceho, ale to nebráni tomu, aby doterajší vlastník s vecou naďalej disponoval.⁵⁷ To je jeden z dôvodov, prečo mnohí francúzski autori rozlišujú medzi právnymi účinkami prevodnej zmluvy medzi stranami a účinkami voči (*vis-à-vis*) tretím osobám.⁵⁸

V prípade **kauzálneho princípu** má dispozičný úkon doterajšieho vlastníka kauzálny charakter. Kauzálna povaha tohto právneho úkonu (pozri § 495 OZ) indikuje, či sa má vec odovzdať buď do vlastníctva alebo iba do užívania (požívania) druhému účastníkovi zmluvy. Prevodná zmluva má sama osebe iba obligračné právne účinky (ak nebolo dohovorené niečo iné). Vecnoprávne účinky prevodnej zmluvy nastanú až odovzdaním prevádzanej veci do držby nadobúdateľa. Samotná požiadavka tradície je odôvodnená princípom publicity (porovnaj § 1006 ods. 1 BGB a čl. 930 švajčiarskeho ZGB).

Prevod vlastníckeho práva v prípade kauzálneho princípu možno uskutočniť na základe účinnej prevodnej zmluvy. Ak by bola účinnosť tohto právneho titulu viazaná na odkladaciu podmienku, to má potom vplyv na moment prechodu vlastníckeho práva.⁵⁹ Právny titul a modus (odovzdanie veci) predstavujú vzájomne podmienený celok. To v konečnom dôsledku znamená, že ak by bola prevodná zmluva (*titulus*) z akéhokoľvek dôvodu zbavená právnych účinkov (napr. z dôvodu neplatnosti alebo odstúpenia od prevodnej zmluvy), odstránili by sa aj jej medzitým vzniknuté vecnoprávne účinky. Navrátenie pôvodného právneho stavu vyžaduje vrátenie veci prevádzajúcemu, na čo slúži žaloba na vydanie bezdôvodného obohatenia (§ 451 OZ).

Kauzálny princíp chráni záujmy kupujúceho, ktorý má v dôsledku obligračných účinkov kúpnej zmluvy právo (pohľadávku) na odovzdanie predmetu kúpy a zakladá povinnosť (záväzok) predávajúceho tak urobiť. K splneniu tejto povinnosti dochádza až v momente odovzdania a prevzatia prevádzanej veci; uvedené platí aj v prípade, keby bol medzitým na

⁵⁶ Pozri MAZEAUD, H. a L. - MAZEAUD, J. - JUGLART, M.: *Leçons de droit civil*. 2. Tome – Biens. 4. vyd. Paris: Éditions Montchrestien, 1969, s. 267 a 268.

⁵⁷ Tomu sa zákonodarcia snaží zabrániť tak, že za nadobúdateľa sa nepovažuje ten, kto bol prvým kontrahentom v čase, ale ten, komu bola vec ako prvému odovzdaná do držby (pozri čl. 1141 CC a § 1100 českého civilného kódexu). Poškodená zmluvná strana môže potom žalovať prevodcu o náhradu škody. Inak takéto riešenie možno nájsť aj v právnych úpravách, ktoré vychádzajú z kauzálneho princípu (pozri § 430 ABGB).

⁵⁸ Na základe toho vznikla tzv. teória *opposabilité*. Pozri GHESTIN, J. - DESCHÉ, B.: *Traité des contrats. La vente*. Paris: LGDJ, 1990, s. 531.

⁵⁹ Treba upozorniť na to, že v prípade výhrady vlastníctva nejde v skutočnosti o podmienený obligračný právny titul (kúpna zmluva s odkladacou podmienkou), ale o podmienený odklad vecnoprávnych účinkov prevodnej zmluvy. Nejde teda o odkladaciu podmienku v zmysle § 36 ods. 2 OZ. Odložený je tu iba moment tradície (doba odovzdania veci do vlastníctva kupujúceho).

majetok predávajúceho vyhlásený konkurz.⁶⁰ Ak by došlo k viacnásobnému prevodu vlastníckeho práva k tej istej veci, vlastníkom by sa stal ten z nadobúdateľov, ktorému bola vec aj reálne odovzdaná ako prvému v poradí (porovnaj § 430 ABGB) a kupujúci uzavierajúci kúpnu zmluvu ako prvý v poradí by tak bol odkázaný na žalobu za nesplnenie zmluvy voči predávajúcemu. Slabinou kauzálneho systému je slabá ochrana tretích osôb, ktoré ešte pred odstránením právnych účinkov prevodnej zmluvy nadobudli vec od kupujúceho v dobrej viere. Ich ochranu možno zabezpečiť iba na základe výslovnej právnej úpravy.

Záver

Z uvedeného vyplýva, že viac výhod ako nevýhod má kauzálny princíp, z ktorého vychádza aj platný Občiansky zákonník. Tento princíp navrhujeme ponechať aj v rekodifikovanom civilnom kódexe. Z rovnakého princípu bude zrejme vychádzať aj nový európsky civilný zákonník. Vyplýva to aj z Návrhu spoločného referenčného rámca v znení z r. 2009. Ten vo svojej 8. knihe 2. kapitole s marginálnou rubrikou *Transfer of ownership based on transferor's right or authority* uvádza medzi základnými podmienkami prevodu vlastníckeho práva na základe zmluvy oprávnenie prevodcu s vecou nakladať (*entitlement*) a jej odovzdanie (*transfer*). Tieto podmienky najviac vyhovujú kauzálnemu princípu, ktorý pre platný prevod vyžaduje právny titul (prevodnú zmluvu) a odovzdanie veci (tradíciu). Základná úprava pre prevod vlastníctva je zakotvená v čl. VIII.-2:101 (1) písm. e) DCFR. Podľa neho prevod vlastníctva vyžaduje existenciu dohody o tom, kedy má dôjsť k prevodu vlastníctva a sú splnené podmienky tejto dohody, alebo ak takejto dohody niet, potom sa prevod uskutoční buď odovzdaním veci alebo tomu zodpovedajúcim spôsobom jej odovzdania.⁶¹ Táto definícia pokrýva podľa nášho názoru všetky základné situácie, ku ktorým dochádza pri prevode vlastníckeho práva k hnuiteľnej veci.

⁶⁰ „Prohlášení konkursu na majetek jednoho z prodávajících samo o sobě nemá vliv na platnost sjednané kupní smlouvy ani na její obligační účinky. Nedošlo-li po prohlášení konkursu k odstoupení od kupní smlouvy nebo nezankla-li tato smlouva po prohlášení konkursu jiným způsobem a nejde-li současně o právní úkon neúčinný, i nadále trvá závazek správce konkursní podstaty převést vlastnické právo k předmětu koupě na kupujícího (§ 588 OZ).“ (Rozsudok NS ČR z 31. 1. 2006, sp. zn. 29 Odo 312/2003).

⁶¹ „The transfer of ownership of goods under this Chapter requires that: ... e) there is an agreement as to the time ownership is to pass and the conditions of this agreement are met, or, in the absence of such agreement, delivery or an equivalent to delivery“.

Zoznam bibliografických odkazov

- BUCHER, E.: Die Eigentums - Translativwirkung von Schuldverträgen: Das „Woher“ und „Wohin“ dieses Modelles des Code civil. Zeitschrift für Europäisches Privatrecht, 1998, č. 6.
- DROBNIG, U.: Transfer of Property. In: Towards a European Civil Code (ed. Hartkamp, Hesselink, Hondius). Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer, 2011.
- FABER, W. – LURGER, B.: Rules for the Trasfer of Movables. European Legal Studies. Volume 6. Munich: Sellier, 2008.
- FERRARI, F.: Vom Abstraktionsprinzip und Konsensualprinzip zum Traditionsprinzip – Zu den Möglichkeiten der Rechtsangleichung im Mobiliarsachenrecht. Zeitschrift für Europäisches Privatrecht, 1993, č. 1.
- KASPAR, M.: Abschied vom Abstraktions- und Traditionsprinzip? Berlin: Verlag Springer, 2003.
- MARTINSON, C. – RAINER, J. M.: Transfer of Title Concerning Movables. Part III. Frankfurt a. M.: Peter Lang Verlag, 2006.
- McGUIRE, M. R.: Transfer of Title Concerning Movables. Part II. Frankfurt a. M.: Peter Lang Verlag, 2006.
- RAINER, M. -FILIP-FRÖSCHL, J.: Transfer of Title Concerning Movables. Part I. Frankfurt a. M.: Peter Lang Verlag, 2006.
- SALOMONS, A.: Transfer of Title Concerning Movables. Part IV. Frankfurt a. M.: Peter Lang Verlag, 2006.
- WACKE, A.: Eigentumserwerb des Käufers durch schlichten Konsens oder erst mit Übergabe? Unterschiede im Rezeptionsprozess und ihre mögliche Überwindung. Zeitschrift für Europäisches Privatrecht, 2000, č. 8.

OCHRANA SPOTREBITEĽA V NOVOM CIVILNOM SPOROVOM PORIADKU

Patrik Masaryk¹

Abstrakt

Príspevok interpretuje a rozoberá zvýšenú zákonnú ochranu poskytnutú a zabezpečenú Zákonom č.160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok v prospech strany sporu, ktorá je reprezentovaná spotrebiteľom. Nový procesnoprávny kódex rozoberá a načrtáva základný pojmový znak, ktorým je spotrebiteľ, avšak iba na úseku sporového konania a poskytuje mu významnú procesnoprávnu ochranu z dôvodu jeho pozície, ako slabšej strany v súdnom spore. Hlavný dôvodom priznanej procesnoprávnej ochrany v prospech spotrebiteľa, je daný aj percentuálnym nápadom súdov v rámci obchodnoprávnych sporov, keďže až takmer 80 % obchodnoprávnych sporov predstavujú spory spotrebiteľské. Zákonodarca predpokladá, že spotrebiteľ je v spotrebiteľských sporoch slabšou stranou, ktorej aj súd je povinný zastávať v zmysle Zákona č.160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok úlohu subjektu, ktorý v určitom rozsahu vystupuje na strane spotrebiteľa a chráni jeho zákonom priznané procesné práva.

Kľúčové slová

Zákon č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok, spotrebiteľ, spotrebiteľské spory, abstraktná kontrola v spotrebiteľských veciach.

Abstract

Post interprets and analyzes the increased legal protection provided and ensured by Law No.160 / 2015 Civil litigation Regulations in favor of the party, which is represented to consumers. New procedural legal code analyzes and outlines the conceptual features, which is the consumer, but only in the field of litigation and provides it with a procedural significant protection because of its position as the weaker party. The main reason afforded procedural protection for the consumer is that the idea of the percentage of the courts in the context of commercial disputes, as to almost 80% of commercial disputes are disputes consumer. The legislator assumes that the consumer is the weaker party in consumer disputes, which the court must hold according to the Law No.160 / 2015 Civil litigation Regulations functions of the subject, which to some extent acts as the consumer and to protect the law accorded procedural rights.

Key words

Law no. 160/2015 Civil litigation Regulations, consumer, consumer disputes, abstract control in consumer matters.

¹ JUDr. Patrik Masaryk, externý doktorand v odbore Obchodné a finančné právo, Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela

Úvod

Slovenským zákonodarcom prijatá nová právna úprava v podobe rekodifikácie procesnoprávneho kódexu, reprezentovaná Zákonom číslo 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok, predpokladá zjednodušenie a zefektívnenie celého súdneho procesu, rešpektujúc garanciu zvýšenej procesnej ochrany vybraným subjektom, ktoré sú v sporovom konaní stranami sporu, a ktorým zákonodarca vymedzuje určitý nadštandardný spôsob realizácie procesných práv. Zákonodarca takto vybrané subjekty definuje ako slabšia strana, a samotný súd v prípade absencie kvalifikovaného zastúpenia oprávnenou osobou takejto osoby, je povinný chrániť procesné práva a plniť funkciu ochrancu práv slabšej strany. Medzi subjekty ktorých zákonodarca zaraduje medzi slabšie strany, je aj samotný spotrebiteľ. Zákonodarca priznáva spotrebiteľovi nepriamo alebo priamo odkazom v zákonnej norme niekoľko osobitných právnych posilnení, oproti všeobecnej rovine normálneho civilného sporového konania pre subjekty u ktorých absentuje status slabšej strany.

Priama a nepriama ochrana spotrebiteľa v novom Civilnom sporovom poriadku

Zákon č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok používa vo svojich ustanoveniach pojem spotrebiteľ tým, že ho výslovne pomenováva (definuje) alebo nepriamo formuluje zákonné ustanovenia tak, aby nebolo pochybné, že zákonodarca chráni slabšiu stranu sporu v tomto prípade spotrebiteľa tým, že vyrovnáva nerovnovážne postavenie účastníkov konania.

Zákonodarca v článku 6/ Zákona č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok v zmysle základných zásad procesného kódexu vyrovnáva prirodzené nerovnovážne postavenie strán sporu a to v prípadoch, ak si povaha prejednávanej veci vyžaduje ochranu strany sporu.² Nepochybne pôjde o súdne konania ktoré zákonodarca nazýva ako konania so slabšou stranou, ktorým aj v príslušných zákonných ustanoveniach procesného kódexu poskytuje potrebnú zvýšenú ochranu. Medzi konania so slabšou strane s určitosťou patrí aj súdne konania, ktorých stranou sporu je spotrebiteľ.

Pojem spotrebiteľ zákonodarca priamo uvádza až v § 19 Zákona č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok pri úprave osobitnej miestnej príslušnosti. Zákon č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok rozlišuje všeobecnú a osobitnú miestnu príslušnosť súdu, pričom

² Pozri článok 6/ Zákona č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok

osobitná miestna príslušnosť je buď alternatívna (§ 19), alebo výlučná (§ 20). Alternatívna miestna príslušnosť je daná na výber, a teda súdy ustanovené v § 19 Zákona č. 160/2015 Z.z. Civilného sporového poriadku, môžu byť príslušné popri všeobecnom súde žalovaného, pričom výber medzi všeobecným súdom žalovaného a súdom uvedeným § 19 realizuje žalobca podaním návrhu na vybratý súd. Táto voľba nemôže byť následne žalobcom menená, a to s poukazom na ustanovenie § 36 ods. 2/ Zákona č. 160/2015 Z.z. Civilného sporového poriadku, podľa ktorého sa príslušnosť určuje podľa okolností v čase začatia konania; takto určená príslušnosť trvá až do skončenia konania.³ Zákonodarca v § 19 písm. d) Zákona č. 160/2015 Z.z. Civilného sporového poriadku formuluje výnimku a to v prípade, ak je žalobcom spotrebiteľ a to v spotrebiteľských sporoch alebo v sporoch týkajúcich sa spotrebiteľského rozhodcovského konania. V danom prípade si spotrebiteľ nemusí svoj nárok uplatniť na všeobecnom súde žalovaného, ale aj na súde, v ktorého obvode má adresu svojho trvalého pobytu.⁴ Určité zákonné špecifikum predstavuje aj § 39 Zákona č. 160/2015 Z.z. Civilného sporového poriadku ktoré upravuje tzv. nutnú a vhodnú delegáciu sporu.⁵

Zvýšená ochrana spotrebiteľa v Zákone č. 160/2015 Z.z. Civilného sporového poriadku sa prejavuje aj v § 31. Legislatívnym procesom bola zakotvená príslušnosť v sporoch z abstraktnej kontroly v spotrebiteľských veciach, na ktoré je príslušný Krajský súd v Bratislave pre obvod Bratislava, Trnava, Nitra, Krajský súd v Banskej Bystrici pre obvod Banská Bystrica, Žilina, Trenčín a Krajský súd v Košiciach pre obvod Košice, Prešov. Konaním o abstraktnej kontrole v spotrebiteľských veciach sa rozumie také konanie, v ktorom súd skúma neprijateľnosť zmluvnej podmienky v spotrebiteľskej zmluve alebo v iných zmluvných dokumentoch súvisiacich so spotrebiteľskou zmluvou a nekalé obchodné praktiky nezávisle od okolností konkrétneho prípadu. Prvoinštančnosť príslušných krajských súdov v sporoch o abstraktnej kontrole v spotrebiteľských veciach bolo odôvodňované významom, ktorý zákonodarca prikladá ochrane spotrebiteľa, predovšetkým so zreteľom na to, aby o odvolaniach rozhodoval Najvyšší súd Slovenskej republiky. Podľa zákonodarcu by mala

³ Komentár - systém ASPI - Civilný sporový poriadok - komentár - KO160_2016SK, str. 49

⁴ Pozri § 19 písm. d) Zákona č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok

⁵ V zmysle platnej judikatúry je zrejmé, že pri delegácii z dôvodu vhodnosti treba vždy vziať na zreteľ aj predmet konania a to, či sa miestna príslušnosť súdu v danom konaní neriadi ustanoveniami o výlučnej miestnej príslušnosti; zákonodarca totiž úpravou výlučnej miestnej príslušnosti vyjadril zámer, aby sa konanie o určitých veciach neuskutočňovalo na súde, ktorého miestna príslušnosť by bola daná všeobecnými kritériami alebo by vyplývala z možnosti strany zvoliť si spomedzi dvoch miestne príslušných súdov, ale aby vec prejednal a rozhodol práve ten súd, ktorého príslušnosť zákon ustanovil odlišne podľa osobitných kritérií, ktorým z hľadiska miestnej príslušnosti priznal prioritu (pozri napr. Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR pod sp. zn. 3 Ndc 23/2012).

takáto nová úprava prispieť k zjednoteniu judikatúry v spotrebiteľských veciach a k prehľadnosti systému právnej ochrany spotrebiteľa.

Zákon č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok v § 160 upravuje všeobecnú poučovaciu povinnosť, ktorú súd poskytuje stranám sporu o procesných právach a povinnostiach v rozsahu ustanovených zákonom. Súd vždy poučí strany o ich práve zvoliť si advokáta a o možnosti obrátiť sa na Centrum právnej pomoci.⁶ Ide o všeobecnú poučovaciu ku ktorej špeciálnym ustanovením je § 292 Zákon č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok.

Zákonodarca poskytuje osobitnú právnu ochranu strane sporu ktorou je spotrebiteľ tým, že výslovne uvádza a definuje zákonné ustanovenia v procesnom kódexe Zákon č. 160/2015 Civilný sporový poriadok. Spotrebiteľ ako slabšia strana v spore má osobitné procesné postavenie garantované v § 290 až § 300 Zákona č. 160/2015 Civilný sporový poriadok. Zákon č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok v § 290 definuje spotrebiteľský spor ako spor medzi dodávateľom a spotrebiteľom vyplývajúci zo spotrebiteľskej zmluvy alebo súvisiaci so spotrebiteľskou zmluvou. Spotrebiteľskou zmluvou je podľa § 52 Zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „**Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník**“) každá zmluva bez ohľadu na právnu formu, ktorú uzatvára dodávateľ so spotrebiteľom. Dodávateľ je osoba, ktorá pri uzatváraní a plnení spotrebiteľskej zmluvy koná v rámci predmetu svojej obchodnej alebo inej podnikateľskej činnosti a spotrebiteľ je fyzická osoba, ktorá pri uzatváraní a plnení spotrebiteľskej zmluvy nekoná v rámci predmetu svojej obchodnej činnosti alebo inej podnikateľskej činnosti. Za konania v sporoch týkajúcich sa spotrebiteľského rozhodcovského konania sa považuje nielen konanie o zrušenie rozhodcovského rozsudku, ale aj iné konania, ktoré taktiež súvisia s rozhodcovským konaním, napríklad konania o ustanovení rozhodcu, námietky voči rozhodcovi, prieskum právomoci rozhodcovského súdu.

Osobitná poučovacia povinnosť súdu vo vzťahu k spotrebiteľovi vyplýva z § 292 Zákona č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok, ktorú súd musí poskytnúť a vykonať nad rámec všeobecnej poučovanej povinnosti (§ 160) v súdnych sporoch, ktorých stranou sporu je

⁶ Ako konštatoval zákonodarca, všeobecná úprava manudukčnej (poučovanej) povinnosti súdu vychádza z doterajšej koncepcie poučovania, no so zásadnými modifikáciami. Osobitne sa v odseku 2 zdôrazňuje poučovacia povinnosť vo vzťahu k právu na právnu pomoc prostredníctvom advokáta alebo Centra právnej pomoci. Súd je v zásade (t.j. s výnimkami uvedenými v odseku 3 komentovaného ustanovenia) vždy povinný poučiť strany o ich práve zvoliť si advokáta a o možnosti obrátiť sa na Centrum právnej pomoci. Súd by pri štylizácii poučenia mal vychádzať aj z ustanovení § 6 a § 6a zákona č. 327/2005 Z.z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi, ktoré ustanovujú podmienky na poskytnutie právnej pomoci.

spotrebiteľ. Súd pri prvom procesnom úkone spotrebiteľa vhodným spôsobom poučí o možnosti jeho zastúpenia advokátom alebo právnickou osobou založenou alebo zriadenou na ochranu spotrebiteľa⁷ a taktiež o procesných právach a povinnostiach nielen v rozsahu všeobecnej poučovanej povinnosti, ale súd poskytne dôkladné poučenia o dôkazoch, ktoré je potrebné predložiť o možnosti podať návrh na neodkladné opatrenie alebo zabezpečovacie opatrenie a o iných možnostiach potrebných na účelné uplatnenie alebo bránenie práv spotrebiteľa. Štandardne pôjde o písomnú formu poučenia, v rámci ktorého súd poučí spotrebiteľa nad rámec všeobecnej poučovacej povinnosti. Poučovacia povinnosť sa vždy týka len procesných práv a povinností, súd nemôže poučovať strany o hmotnom práve, nemôže napríklad stranu poučiť, koho má žalovať, teda kto je v spore pasívne vecne legitimovaný, prípadne akého nároku sa môže domáhať od druhej strany a pod. Ak by súdy poučili žalobcu ohľadom naformulovania správneho znenia petitu žaloby, a teda vymedzili inak predmet tohto konania, takéto poučenie by presiahlo poučovaciu povinnosť súdu a bolo by v rozpore so zásadou rovnosti strán konania.⁸

Zákonodarca poskytuje zvýšenú ochranu spotrebiteľovi v Zákone č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok aj tým, že osobitne s potrebiteľských sporoch precizuje ustanovenia o spojení vecí. V záujme hospodárnosti konania súd spojí na spoločné konanie také konania, ktoré sa pred ním začali a skutkovo spolu súvisia alebo sa týkajú tých istých strán. Ak boli také konania pridelené viacerým sudcom toho istého súdu, rozhodne o spojení konaní ten sudca, u ktorého sa začalo konanie skôr.⁹ Zvýšená miera procesnej ochrany spotrebiteľa sa prejavuje aj dôslednou diferenciáciou spotrebiteľských sporov a iných prípadných sporov, ktoré teoreticky môže spotrebiteľ s dodávateľom viesť. Ak by súd spojil spotrebiteľský spor s prípadným iným sporom nespotebiteľskej povahy, mohlo by dôjsť k zmareniu účelu zvýšenej procesnej ochrany spotrebiteľa nemožnosťou odlíšiť procesné postavenie spotrebiteľa v prípadnom inom ako spotrebiteľskom spore. Preto sa ustanovenia o spojení vecí použijú iba na prípady, ak by sa viedlo viacero spotrebiteľských sporov. Vylučuje sa možnosť spojiť na

⁷ Spotrebiteľ sa môže dať v spotrebiteľskom spore zastúpiť zástupcom, ktorého si zvolí - týmto zástupcom môže byť ktorákoľvek fyzická osoba spôsobilá samostatne konať pred súdom a spôsobilá na riadne zastupovanie (tzv. všeobecný zástupca), alebo sa môže dať zastúpiť advokátom, Centrom právnej pomoci (pozri § 5b ods. 3 zákona č. 327/2005 Z.z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi) alebo právnickou osobou založenou alebo zriadenou na ochranu spotrebiteľa. Spotrebiteľ musí byť o tomto jeho práve poučený pri prvom procesnom úkone, ktorý súd vo vzťahu k nemu vykonáva. Pokiaľ sa spotrebiteľ dal zastúpiť právnickou osobou založenou alebo zriadenou na ochranu spotrebiteľa, môže mať len jedného takéhoto zástupcu. Tým, že sa spotrebiteľ dá zastúpiť všeobecným zástupcom, Centrom právnej pomoci alebo právnickou osobou založenou alebo zriadenou na ochranu spotrebiteľa, nestráca postavenie slabšej strany.

⁸ Pozri Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 20. decembra 2011, sp. zn. 6 Cdo 125/2011

⁹ Pozri § 293 Zákona č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok

spoločné konanie spotrebiteľský a iný právny spor medzi sporovými stranami. Súd taktiež vylúči na samostatné konanie nárok uplatnený vzájomnou žalobou, ktorý nie je spotrebiteľským sporom.¹⁰

Ďalším dôležitým predpokladom v zmysle ktorého je zabezpečená zvýšená ochrana slabšej strany, je zákaz zmeny žaloby v spotrebiteľských sporoch, ak je žalovaným spotrebiteľ (§ 294) a taktiež významná zákonná možnosť súdu obstať a zabezpečiť bez návrhu taký dôkaz, ktorý spotrebiteľ vôbec nenavrhol a ak je to nevyhnutné pre rozhodnutie vo veci (§ 295). Zmena žaloby je návrh, ktorým sa rozširuje uplatnené právo alebo sa uplatňuje iné právo. Zmenou žaloby je aj podstatná zmena alebo doplnenie rozhodujúcich skutočností tvrdených v žalobe. Za zmenu žaloby sa však nepovažuje úkon žalobcu, ktorým mení uplatnený nárok, ak určitý spôsob usporiadania vzťahu medzi stranami vyplýva z osobitného predpisu. V spotrebiteľských sporoch sa zmena žaloby nepripúšťa, ak je spotrebiteľ v pozícii žalovaného. Ak by v takom prípade súd obdržal návrh žalobcu na zmenu žaloby, túto zmenu uznesením nepripustí a ďalej pokračuje v konaní o pôvodnej žalobe. Dôvod zavedenia tejto výnimky predkladateľ odôvodňoval záujmom na reálnej procesnej ochrane spotrebiteľa. Dodal, že ak si žalobca vopred dôkladne neuváži, aké nároky a či vôbec si ich uplatní, nemôže tieto nároky počas konania meniť, môže však žalobu zobrať späť.¹¹ Zákon č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok sa v procese dokazovania výrazne odlišuje od právnej úpravy Zákona č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „**O.s.p.**“). Zákon č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok predpokladá, že súd môže vykonať iba tie dôkazy, ktoré navrhli strany sporu. Proces dokazovania je teda v novej právnej úprave vybudovaný výlučne na princípe prejednávacom, princípe kontradiktórnosti konania, ako aj koncentračnej zásade. Súd má obmedzenú dôkaznú iniciatívu a táto sa presúva na procesné strany. Výnimočne však súd môže vykonať aj tie dôkazy, ktoré strany nenavrhli (tzv. príklon k vyšetrovaciemu princípu), ak je to potrebné pre rozhodnutie vo veci, ale iba v tých sporových konaniach, v ktorých to zákon explicitne umožňuje. Ide o spotrebiteľské spory, kedy spotrebiteľ dôkaz vôbec nenavrhol, ale súd považuje jeho zabezpečenie za nevyhnuté pre rozhodnutie vo veci. Takýto postup je odôvodnený zvýšenou mierou ingerencie súdu ako orgánu ochrany práva do spotrebiteľských právnych vzťahov. Zákonodarca to zhrnul tak, že súd sa nebude spoliehať v plnej miere na splnenie si dôkaznej

¹⁰ Komentár - systém ASPI - Civilný sporový poriadok - komentár - KO160_2016SK, str. 640

¹¹ Komentár - systém ASPI - Civilný sporový poriadok - komentár - KO160_2016SK, str. 641

povinnosti spotrebiteľa, ale môže prevziať dôkaznú iniciatívu sám.¹² Ako konštatoval predkladateľ novej právnej úpravy, koncentrácia konania predstavuje efektívny nástroj racionálneho a odôvodneného zrýchlenia sporového konania a je plne v súlade s koncepčným zameraním Zákona č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok.¹³

Zásadnou výnimkou v spotrebiteľskom spore je aj časový okamih predloženia a označenia všetkých skutočností a dôkazov potrebných na preukázanie svojich tvrdení, ak je stranou sporu spotrebiteľ. Spotrebiteľ môže v spotrebiteľskom spore predložiť a označiť dôkazy až do vyhlásenia rozhodnutia vo veci samej a ustanovenia o sudcovskej koncentrácii konania a zákonnej koncentrácii konania sa nepoužívajú. Určitú výnimku v spotrebiteľských sporoch Zákon č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok upravuje pri prejednaní sporu. Súd nemusí na prejednanie v spotrebiteľských sporoch nariadiť pojednávanie, ak sa vo veci rozhoduje rozsudkom pre zmeškanie v prospech spotrebiteľa a ide o otázku jednoduchého právneho posúdenia veci, resp. skutkové tvrdenia nie sú sporné a hodnota sporu bez príslušenstva neprevyšuje 1.000,- Eur. Súd zároveň nemôže rozhodnúť rozsudkom pre zmeškanie, ak je stranou sporu spotrebiteľ a rozsudok by mal byť vydaný v neprospech spotrebiteľa, resp. súd nevydá platobný rozkaz, ak sa uplatňuje právo na zaplatenie peňažnej sumy zo spotrebiteľskej zmluvy a žalovaným je spotrebiteľ a ak spotrebiteľská zmluva alebo iné zmluvné dokumenty súvisiace so spotrebiteľskou zmluvou obsahujú neprijateľnú zmluvnú podmienku.

Ďalším dôležitým zákonným ustanovením formulovaným v prospech spotrebiteľa je aj možno súdu, aby v rozsudku, ktorý sa týka spotrebiteľského sporu, bez návrhu vyslovil neprijateľnosť zmluvnej podmienky, ktorej znenie následne súd uvedie vo výroku rozsudku.¹⁴ Súd tak môže aj v individuálnom spotrebiteľskom spore s účinkami *inter partes* vysloviť

¹² Dôvodová správa k Zákonom č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok

¹³ Sudca so znalosťou konkrétnej veci vie najlepšie posúdiť adekvátnosť a včasnosť uplatnenia prostriedkov procesného útoku a prostriedkov procesnej obrany, preto je nóvum, spočívajúce v zavedení inštitútu sudcovskej koncentrácie (pozri § 153 CSP), plne odôvodnené a žiaduce. Prostriedky procesného útoku a prostriedky procesnej obrany sú uplatnené včas aj vtedy, ak ich strana predložila ako reakciu na skutočnosti, o ktorých nevedela, ani ich nemohla predvídať, a ktoré vyšli najavo až po tom, ako mala strana povinnosť označiť a predložiť skutočnosti a dôkazy. Zákonná koncentrácia konania (pozri § 154 CSP) predstavuje objektívnu časovú hranicu pre uplatnenie prostriedkov procesného útoku a prostriedkov procesnej obrany, ktorá môže byť ešte sprisnená uplatnením sudcovskej koncentrácie. Povaha spotrebiteľského sporu a postavenie spotrebiteľa ako objektívne a prirodzene slabšej strany právneho aj procesnoprávneho vzťahu však podľa predkladateľa vylučujú uplatnenie prísnej koncentrácie konania typickej pre všeobecné sporové konania. Z tohto dôvodu spotrebiteľ môže predložiť alebo označiť všetky skutočnosti a dôkazy na preukázanie svojich tvrdení najneskôr do vyhlásenia rozhodnutia vo veci samej.

¹⁴ Podľa čl. 7 ods. 1 smernice Rady 93/13/EHS z 5. apríla 1993 o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách majú členské štáty zabezpečiť v záujme spotrebiteľov a konkurentov existenciu adekvátnych a účinných prostriedkov na prevenciu neustáleho používania nečestných podmienok v zmluvách, ktoré predávajúci alebo dodávatelia uzatvárajú so spotrebiteľmi.

neprijateľnosť zmluvnej podmienky v spotrebiteľskej zmluve alebo v inom zmluvnom dokumente súvisiacim so spotrebiteľskou zmluvou. Takýmto tzv. iným zmluvným dokumentom súvisiacim so spotrebiteľskou zmluvou sú všeobecné obchodné podmienky, všeobecné zmluvné podmienky a pod. Ustanovenia § 290 až § 300 Zákona č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok predstavujú špeciálnu úpravu vo vzťahu k všeobecným ustanoveniam o konaní, pričom ak neobsahujú odlišnú úpravu, použijú sa všeobecné ustanovenia o konaní. Všeobecné ustanovenia o konaní je však potrebné aplikovať primerane, t.j. s ohľadom na charakter spotrebiteľského sporu a vo svetle zvýšenej ochrannej ingerencie súdu v tomto druhu sporov.

Určité špecifikum predstavuje už skôr spomenuté konanie zavedené Zákom č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok o abstraktnej kontrole v spotrebiteľských veciach, kde je založená prvoinštatnčnosť na príslušnom krajskom súde. Konanie o abstraktnej kontrole v spotrebiteľských veciach je novým typom konania. Jeho zavedenie je odôvodnené implementáciou smernice Európskeho parlamentu a Rady 2009/22/ES z 23. apríla 2009 o súdnych príkazoch na ochranu spotrebiteľských záujmov. Zmyslom tohto konania je vysloviť neprijateľnosť zmluvných podmienok v spotrebiteľských zmluvách alebo určiť obchodnú prax za nekalú mimo rámca všeobecného sporu medzi spotrebiteľom a dodávateľom.¹⁵ Abstraktná kontrola neprijateľnosti zmluvných podmienok však prebieha mimo rámca konkrétneho konania, na podnet špecificky legitimovaných subjektov a so špecifickými účinkami tohto rozsudku. Ustanovenie § 302 Zákona č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok upravuje osobitnú procesnú legitimáciu na uplatnenie práva v konaní o abstraktnej kontrole v spotrebiteľských veciach. Túto má iba právnická osoba založená alebo zriadená na ochranu spotrebiteľa a orgán dohľadu podľa osobitného predpisu. Právna forma právnickej osoby založenej alebo zriadenej na ochranu spotrebiteľa nie je špecifikovaná, pravidelne to budú občianske združenia. Pri skúmaní procesnej legitimácie takéhoto združenia bude nevyhnutné oboznámiť sa so stanovami združenia za účelom oboznámenia sa s cieľom založenia združenia, ktorým musí byť ochrana spotrebiteľa. Druhým procesne legitimovaným subjektom na podanie žaloby v konaní o abstraktnej kontrole v spotrebiteľských veciach je orgán dohľadu podľa osobitného predpisu, napríklad podľa zákona č. 566/1992 Zb. o Národnej banke Slovenska, zákona č. 128/2002 Z.z. o štátnej kontrole vnútorného trhu vo veciach ochrany spotrebiteľa, zákona č. 747/2004 Z.z. o dohľade nad finančným trhom,

¹⁵ Komentár - systém ASPI - Civilný sporový poriadok - komentár - KO160_2016SK, str. 647

zákona č. 250/2012 Z.z. o regulácii v sieťových odvetviach, zákona č. 402/2013 Z.z. o Úrade pre reguláciu elektronických komunikácií a poštových služieb a Dopravnom úrade. Takýmto subjektom je napríklad Slovenská obchodná inšpekcia, ktorej doterajšia prevažne verejnoprávna ingerencia do ochrany práv spotrebiteľa sa rozširuje aj na oblasť tohto druhu súdneho konania.¹⁶

Žaloba o abstraknej kontrole v spotrebiteľských veciach smeruje voči žalovanému, ktorým je dodávateľ. Dodávateľ je osoba, ktorá pri uzatváraní a plnení spotrebiteľskej zmluvy koná v rámci predmetu svojej obchodnej alebo inej podnikateľskej činnosti. Proces dokazovania je teda v novej právnej úprave vybudovaný výlučne na princípe prejednávacom, princípe kontradiktórnosti konania, ako aj koncentračnej zásade. Súd má obmedzenú dôkaznú iniciatívu a táto sa v novej právnej úprave presúva na procesné strany. Súd v merite veci rozhoduje rozsudkom. Po vykonanom dokazovaní môže dospieť k dvom záverom, a to, že žaloba je dôvodná, v takom prípade vo výroku určí neprijateľnosť zmluvnej podmienky a znenie tejto zmluvnej podmienky výslovne uvedie alebo vo výroku určí, že obchodná praktika je nekalá. Ak žalobe nemieni vyhovieť, zamietne ju. Ak súd právoplatne určí neprijateľnosť zmluvnej podmienky alebo určí, že obchodná praktika je nekalá, žalobca je oprávnený vhodnou formou zabezpečiť zverejnenie tohto rozsudku. Ak súd určí neprijateľnosť zmluvnej podmienky alebo určí, že obchodná praktika je nekalá, zakáže žalovanému používať túto zmluvnú podmienku alebo zmluvnú podmienku s rovnakým významom vo všetkých spotrebiteľských zmluvách alebo v iných zmluvných dokumentoch, súvisiacich so spotrebiteľskou zmluvou, alebo žalovanému zakáže používať nekalú obchodnú praktiku. Zabezpečenie publicity meritórneho rozsudového výroku predkladateľ odôvodňuje právnou ochrannou funkciou účinkov tohto rozsudku. V spore neúspešný žalovaný má povinnosť zdržať sa používania neprijateľnej podmienky, resp. nekalých obchodných praktík do budúcnosti, pričom vynútiteľnosť tohto rozhodnutia možno dosiahnuť v exekučnom konaní prostredníctvom exekúcie na nepeňažné plnenie. Orgán dohľadu podľa osobitných predpisov (napr. Národná banka Slovenska) bude oprávnený v správnom konaní ukladať pokutu za nedodržiavanie zákazu vysloveného v rozsudku.

¹⁶ Komentár - systém ASPI - Civilný sporový poriadok - komentár - KO160_2016SK, str. 648

Záver

Nový procesný kódex reprezentovaný Zákonom č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok nadobudol účinnosť dňa 01.07.2016. Zákonodarca si stanovil v zmysle novoprijatej procesnoprávnej úpravy cieľ, ktorý bol sprevádzaný zásadou zjednodušenia, zrýchlenia súdneho sporu a posilnenie procesných práv v prospech strany sporu, ktorá je reprezentovaná slabšou pozíciou v súdnom konaní. Slabšou stranou sa bezpodmienečne v novom procesnoprávnom kódexe rozumie aj spotrebiteľ, ktorému zákonodarca priznal niekoľko nadštandardných procesných práv za účelom jeho zvýšenej ochrany. Zákonné procesnoprávne ustanovenia chrániace spotrebiteľa, s určitosťou vychádzajú z uvážení záverov rekodifikačnej komisie, ktorých záver o efektívnosti a rýchlosti súdneho konania z dôvodu časovej krátkosti prijatej zákonnej úpravy nie je možné urobiť. Je však nesporné, že zámer rekodifikačnej komisie za účelom zvýšenej ochrany spotrebiteľa Zákonom č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok bol dobrý, avšak rôzny výklad právnej normy na úrovni justičného sektora sa javí ako výrazný nedostatok spôsobujúci ešte výraznejšej a koncentrovanejšej ochrany spotrebiteľa v spotrebiteľských sporoch. Určitým praktickým príkladom môže byť rozhodovanie v spotrebiteľských sporoch rozsudkom pre uznanie nároku spotrebiteľom, ktorý je v konaní žalovaným a to za predpokladu, kedy spotrebiteľ ako žalovaný uzná v celom rozsahu osobne na súdnom pojednávaní celý uplatnený nárok žalobcom. V danom prípade súdy odmietajú rozhodovať spotrebiteľské spory rozsudkom pre uznanie nároku a to aj napriek tomu, že Zákon č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok predmetné u spotrebiteľa ako slabšej strany nevylučuje.

Zoznam bibliografických odkazov

Zákony

Zákon č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok

Zákon č. 747/2004 Z.z. o Dohľade nad finančným trhom

Zákon č. 566/1992 Zb. o Národnej banke Slovenska

Zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov

Zákona č. 327/2005 Z.z. o Poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi

Zákon č. 250/2012 Z.z. o Regulácii v sieťových odvetviach

Zákon č. 128/2002 Z.z. o Štátnej kontrole vnútorného trhu vo veciach ochrany spotrebiteľa;

Zákon č. 402/2013 Z.z. o Úrade pre reguláciu elektronických komunikácií a poštových služieb a Dopravnom úrade

Zákon č. 83/1990 Zb. o Združovaní občanov

Internetový zdroj

www.epi.sk

www.jaspi.sk

www.slovlex.sk

<http://www.wolterskluwer.sk/> (aspi - Komentár)

Iný zdroj

Dôvodová správa k Zákonu č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2009/22/ES z 23. apríla 2009

Smernica Rady 93/13/ Európskeho hospodárskeho spoločenstva

Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR pod sp. zn. 3 Ndc 23/2012

Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 20. decembra 2011, sp. zn. 6 Cdo 125/2011

VYŽIVOVACIA POVINNOSŤ RODIČOV K DEŤOM

Juraj Takáč¹

Abstrakt

Predmetný príspevok sa zameriava na analýzu inštitútu vyživovacej povinnosti rodičov k deťom. Podrobne rozoberá povinnosti, ktoré rodičovi z pohľadu vyživovania dieťaťa vznikajú po jeho narodení. Skúma právnu úpravu obsahu vyživovacej povinnosti, či už z pohľadu konkrétnych povinností, ako aj ich rozsahu. Zároveň analyzuje rozsah a výšku stanovenia výživného súdom.

Kľúčové slová

Vyživovacia povinnosť, výživné, rodič, dieťa, zákon o rodine, rodinnoprávne vzťahy

Abstract

The article focuses on the analysis of the institute of maintenance obligation of parents to children. It deals with the obligations of maintenance which parents gain after the birth of their child. It examines legal regulation of maintenance obligations, whether in terms of specific duties and also their scope. It also analyzes the scope and the amount of alimony set by court.

Key words

Maintenance obligation, alimony, parents, child, Family act, family matters relations

Vyživovacia povinnosť rodičov k deťom - všeobecne

Vyživovacia povinnosť rodičov k deťom predstavuje zákonnú povinnosť rodičov poskytnúť svojim deťom výživu. V uvedenom rodinnoprávnom vzťahu vystupujú na strane povinného rodičia dieťaťa t.j. matka a otec dieťaťa a na strane oprávnenej osoby samotné dieťa. Za matku sa podľa zákona o rodine všeobecne považuje žena, ktorá dieťa porodila. V prípade určenia otca platia tzv. domnienky otcovstva, alebo sa otcovstvo určí na základe súhlasného vyhlásenia rodičov, alebo rozhodnutím súdu. Rovnaká vyživovacia povinnosť vzniká aj v prípade osvojenia, kedy si fyzická osoba osvojí maloleté dieťa, a tým pádom nahrádza jeho biologického rodiča vo všetkých jeho rodičovských právach a povinnostiach, výživné nevynímajúc.

Vyživovaciu povinnosť rodičov k deťom upravuje Zákon o rodine v ustanoveniach § 62 až 65. Všeobecne vyživovacia povinnosť rodičov k deťom sa v rámci rodinného práva považuje za jednu z najdôležitejších zákonom upravených vyživovacích povinností. Odvija sa to od

¹ JUDr. Juraj Takáč, PhD. odborný asistent na Katedre občianskeho práva, Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

skutočnosti, že dieťa predstavuje najslabšiu a najzraniteľnejšiu osobu v rámci rodiny a spoločnosti vôbec. Vzhľadom na to je prioritou ju ochraňovať a zabezpečiť jej vhodné životné podmienky a materiálne a sociálne potreby. Z tohto dôvodu Zákon o rodine považuje vyživovaciu povinnosť rodičov k deťom za ich zákonnú povinnosť. Znamená to, že priamo zákon ukladá povinnosť rodičov živiť svoje dieťa od okamihu ich narodenia až do času, pokiaľ nebudú schopné samostatne sa živiť.

Vyživovacia povinnosť rodičov k deťom vzniká od okamihu, kedy sa dieťa narodí. Aj keď v rámci súkromného práva poznáme inštitút *nasciturus* (počaté ale ešte nenarodené dieťa), ktoré môže byť nositeľom určitých práv, právo na výživu z titulu vyživovacej povinnosti rodičov k deťom sa ho netýka. Výživu počatého, ale ešte nenarodeného dieťaťa v tele matky, zákon zabezpečuje prostredníctvom vyživovacej povinnosti medzi manželmi (otec má vyživovaciu povinnosť voči manželke a teda zároveň aj voči svojmu dieťaťu, ktoré matka nosí). V prípade, ak otec a matka neuzatvorili manželstvo, zabezpečenie výživného matky, ako aj nenarodeného dieťaťa, sa zabezpečuje prostredníctvom príspevku na výživu a úhradu niektorých nákladov nevydatej matky.

Čo sa týka trvania a zániku vyživovacej povinnosti rodičov k deťom, Zákon o rodine ustanovuje, že k zániku dochádza okamihom, kedy je dieťa schopné sa samo živiť. Z uvedeného ustanovenia je zrejmé, že trvanie a zánik vyživovacej povinnosti rodičov k dieťaťu nezávisí od veku dieťaťa. Či už je to dosiahnutie plnoletosti alebo inej vekovej hranice, vyživovacia povinnosť stále trvá, ak sú splnené ďalšie zákonom stanovené podmienky. Od vyživovacej povinnosti rodičov k deťom treba odlišovať tzv. prídavok na dieťa, ktorý je upravený Zákonom č. 600/2003 Z.z. o prídavku na dieťa a o zmene a doplnení zákona č. 461/2003 Z.z. o sociálnom poistení, ktorý tiež predstavuje určitú formu výživného, ktoré však dieťaťu poskytuje štát a nie rodič. V prípade prídavku na nezaopatrené dieťa sú zákonom stanovené podmienky, ktoré musia byť splnené na to, aby malo dieťa nárok na prídavok, pričom medzi jednou z podmienok je aj hranica veku maximálne 25 rokov. Čo sa však týka Zákona o rodine, tento nepodmieňuje zánik vyživovacej povinnosti rodičov k deťom dosiahnutím určitého stanoveného veku dieťaťa. Z tohto dôvodu dieťaťom oprávneným na výživné môže byť tak dieťa maloleté ako aj plnoleté.²

Rozhodujúcim faktorom pre zánik vyživovacej povinnosti rodičov k deťom je to, či dieťa je schopné sa samostatne živiť. Táto podmienka je splnená, ak dieťa svojou vlastnou činnosťou

² Bližšie pozri: PAVELKOVÁ, B., Zákon o rodine. Komentár 1. vydanie, 2011, s. 377

je schopné si zabezpečiť prostriedky na pokrytie svojich každodenných potrieb. Najbežnejším prípadom je, že dieťa, ako oprávnená osoba, sa zamestná. To, že kedy sa dieťa stane schopné samostatne sa živiť, je pri každom prípade individuálne a nedá sa zovšeobecňovať. Určitými rozhodujúcimi skutočnosťami však je zdravotný stav, vek, štúdium, schopnosť zamestnať sa a vykonávať prácu ako aj ďalšie potreby dieťaťa a jeho majetkové pomery.

Zákon o rodine prioritne uprednostňuje a chráni záujmy oprávnenej osoby a teda výživné, na ktoré má právo, nezaniká automaticky po tom, čo je schopné vykonávať akúkoľvek zárobkovú činnosť. Taktiež vyživovacia povinnosť nezaniká automaticky po tom, čo dieťa ukončí vysokoškolské štúdium. Je bežné, že dieťa pokračuje v štúdiu na ďalšej vysokej škole a v takom prípade môže vyživovacia povinnosť rodičov voči nemu naďalej trvať. Všetko však závisí od konkrétneho prípadu. Napríklad, či ukončenie vysokoškolského štúdia mu umožní plnohodnotne sa uplatniť v obore, ktorý vyštudovalo, alebo či ďalšie štúdium môže rozšíriť jeho možnosti uplatnenia sa v pracovnej sfére, alebo je to len jeho rozmar, ktorý v konečnom dôsledku nebude mať vplyv na jeho schopnosti a možnosti sa samostatne živiť.

Dôležitú úlohu pri určení trvania vyživovacej povinnosti hrá aj zdravotný stav dieťaťa. Sú prípady, kedy z dôvodu zlého zdravotného stavu dieťa nie je schopné sa samostatne živiť, a preto ani vyživovacia povinnosť z tohto dôvodu nezanikne.

Na druhej strane môže nastať situácia, kedy majetkové pomery dieťaťa sú lepšie a preyšujú majetkové pomery rodičov. Táto skutočnosť však nemá vplyv na zánik vyživovacej povinnosti rodičov k deťom. Znamená to, že rodičia sú aj naďalej povinní vyživovať svoje dieťa, zároveň však Zákon o rodine umožňuje v zmysle ust. § 32 ods. 2 a ust. § 43 ods. 2, aby sa aj dieťa spolupodieľalo na uspokojovaní svojich potrieb, ako aj potrieb rodiny.³

Je zrejmé, že pre stanovenie presného okamihu, kedy dôjde k naplneniu zákonom stanovených skutočností vyvolávajúcich zánik vyživovacej povinnosti rodičov k dieťaťu, je individuálny a treba vždy prihliadať na podmienky a skutočnosti konkrétneho prípadu. Je však nutné zopakovať, že aj pri zhodnocovaní stavu naplnenia týchto podmienok sa prioritne prihliada na záujmy dieťaťa a nie rodičov. Na druhej strane, aj keď boli naplnené podmienky pre zánik vyživovacej povinnosti, rodičia môžu aj naďalej živiť svoje dieťa a prispievať mu

³ Ust. § 32 ods. 2 ZR „Výnosy z majetku maloletého dieťaťa získané pri jeho spravovaní môžu rodičia maloletého dieťaťa použiť najmä na uspokojovanie potrieb maloletého dieťaťa a v primeranom rozsahu aj na uspokojovanie potrieb rodiny. Vyživovacia povinnosť rodičov k deťom zostáva zachovaná.“

Ust. § 43 ods. 2 ZR „Dieťa je povinné svojim rodičom prejavovať primeranú úctu a rešpektovať ich. Ak dieťa žije v domácnosti s rodičmi, je povinné podieľať sa osobnou pomocou na spoločných potrebách rodiny a prispievať na úhradu potrieb rodiny podľa svojich schopností, možností a majetkových pomerov.“

na výživu. Tu treba uviesť, že v takom prípade už nejde o zákonnú povinnosť rodičov, a preto ani dieťa nemá možnosť sa úspešne domáhať na súde žalobou o určenie vyživovacej povinnosti.

Plnenie vyživovacej povinnosti

V praxi treba rozlišovať dva prípady vyživovacej povinnosti. Jeden predstavuje situáciu, kedy rodičia si plnia svoju vyživovaciu povinnosť voči svojmu dieťaťu automaticky a dobrovoľne, na základe svojho sociálneho a etického uvedomenia pre zabezpečenie základných materiálnych ako aj sociálnych potrieb svojho dieťaťa. V týchto prípadoch zvyčajne akonáhle sú splnené podmienky pre zánik vyživovacej povinnosti, t.j. dieťa je schopné samostatne sa živiť, rodičovi predmetná povinnosť zaniká.

Druhá situácia spočíva v tom, že rodič nie je ochotný si dobrovoľne plniť svoju vyživovaciu povinnosť v rozsahu, ako stanovuje zákon, a preto je potrebné, aby bol zaviazaný na plnenie si svojej rodičovskej povinnosti rozhodnutím súdu. Súd stanoví výživné, ako aj jeho rozsah. Pre zánik vyživovacej povinnosti stanovenej súdom je potrebné, aby ju taktiež súd zrušil. Znamená to, že v takomto prípade na zánik nepostačuje zákonom stanovené naplnenie podmienok zániku (t.j. dieťa je samostatné sa živiť), ale je potrebné, aby, či už oprávnený alebo povinný, podali na súd návrh na zrušenie vyživovacej povinnosti. Až na základe toho súd rozhodne o zrušení a zániku vyživovacej povinnosti. V prípade, ak sa podá návrh na zrušenie vyživovacej povinnosti po tom, čo už dlhodobejšie sú splnené podmienky pre zánik tejto povinnosti, môže povinná strana požadovať vrátenie výživného od dieťaťa za obdobie, kedy už boli splnené podmienky pre zánik vyživovacej povinnosti.

Je dôležité zároveň uviesť, že vyživovacia povinnosť rodičov k deťom z pohľadu jej vzniku, rozsahu a trvania nemôže byť menená účastníkmi tohto vzťahu t.j. napr. rodič sa rozhodne, že nebude prispievať resp. prispeje v inom rozsahu ako bolo stanovené súdom, resp. ako vyplýva zo zákonných ustanovení. Taktiež aj dohoda, ktorá by bola uzavretá medzi rodičmi a deťmi, kde cieľom by bolo zmena rozsahu resp. existencie vyživovacej povinnosti (napr. by sa strany dohodli na jednorazovom plnení výživného), by bola absolútne neplatná a to z dôvodu, že odporuje ustanoveniam zákona o rodine, podľa ktorého je vyživovacia povinnosť rodičov k deťom zákonná povinnosť, ktorá trvá počas zákonom stanovených podmienok. Zároveň treba uviesť, že práva a povinnosti z vyživovacej povinnosti sú neprevoditeľné

a nescudziteľné, a preto rodič dieťaťa nemôže napríklad previesť svoju povinnosť vyživovať dieťa na inú osobu.

Rozsah vyživovacej povinnosti

Ako je už vyššie uvedené, vyživovacia povinnosť rodičov k dieťaťu vzniká priamo zo zákona a to okamihom narodenia dieťaťa, pričom trvá až do doby, pokiaľ dieťa nie je schopné sa samostatne živiť. Dôležitou otázkou okrem okamihu vzniku a zániku vyživovacej povinnosti je aj jej rozsah. Ako vyplýva z ustanovenia § 62 ods. 2 Zákona o rodine, obidvaja rodičia by mali prispievať na výživu svojich detí podľa svojich schopností, možností a majetkových pomerov. Schopnosť rodiča prispievať na výživu predstavuje jeho reálny zárobok, t.j. príjem, či už zo samostatnej zárobkovej činnosti, ako aj z viazanej činnosti, ktorý prioritne slúži, okrem pokrytia potrieb rodiča, tak aj potrieb dieťaťa. Okrem schopnosti rodiča zákon prihliada aj na jeho možnosti, ktoré sa odvíjajú od viacerých faktorov. Prioritne sa môže jednať o zdravotný stav rodiča, ktorý určuje možnosti výkonu práce, ďalej to môže byť jeho vzdelanie, skúsenosti v odbore, dĺžka praxe, fyzická a mentálna zdatnosť, ako aj možnosti ponuky práce v danej pracovnej oblasti resp. regióne, v ktorom rodič býva. Všetky tieto faktory súd zohľadňuje pri určovaní výšky výživného. Samozrejme, zohľadňuje aj tú skutočnosť, či rozsah schopností a možnosti rodiča prispievať na výživu dieťaťa vyplývajú z určitých jeho subjektívnych okolností resp. sú následkom objektívnych skutočností, ktoré rodič nie je schopný ovplyvniť resp. len príliš obtiažne. Jedná sa napríklad o situácie, kedy súd pri zisťovaní schopností a možnosti rodiča pre určenie výšky výživného zistí, že rodič zmenil zamestnanie za menej platovo výhodné, resp. nie je zamestnaný vôbec. Tu súd práve zisťuje, či k predmetnému stavu došlo z vlastného pričinenia resp. vôle rodiča, alebo nastali určité objektívne skutočnosti, ktoré nemohol sám ovplyvniť (napr. organizačné zmeny v zamestnaní, na základe ktorých bol preradený na inú pozíciu s nižším platovým ohodnotením).

Ako je už uvedené vyššie, prioritou vo vzťahu rodičov a detí je záujem dieťaťa, a preto by mal súd zohľadňovať a posudzovať zo všetkých hľadísk reálne ako aj možné schopnosti a možnosti rodiča zabezpečiť potreby dieťaťa prostredníctvom výživného. Za príjem rodiča pre účely výživného sa taktiež považujú tiež autorské odmeny, v prípade ak je rodič napríklad autorom určitého literárneho alebo umeleckého diela, ako aj výnosy z majetku, ktorého je vlastníkom, ako sú úroky z účtov, výnosy z akcií, podiely na zisku v obchodných

spoločnostiach, odplaty za nájom hnutelných ako aj nehnuteľných vecí. Za príjem sa pre potreby určenia výšky výživného taktiež považujú rôzne odmeny, ako aj iné benefity z pracovného pomeru, ako sú diéty, finančné náhrady za motorové vozidlo alebo mobilný telefón, práce nadčas atď.⁴

Zákon okrem možností a schopností rodiča zohľadňuje aj jeho majetkové pomery. Jedná sa najmä o to, že môžu nastať situácie, kedy rodičov príjem je nízky resp. žiadny, avšak je schopný zabezpečiť finančné prostriedky na pokrytie potrieb dieťaťa z iných majetkových zdrojov. Preto súd pri určení výšky výživného zisťuje a zohľadňuje aj to, aký majetok rodič vlastní.

Všeobecne sa dá konštatovať, že pri stanovení výšky výživného sa musia zohľadňovať všetky skutočnosti týkajúce sa schopností, možností a majetkových pomerov rodiča.

Zákon o rodine vo svojom ustanovení § 62 ods. 2 okrem povinnosti rodičov prispievať na výživu svojim deťom zároveň zakotvuje, že dieťa má právo podieľať sa na životnej úrovni rodičov. Toto ustanovenie stanovuje, že dieťa nemá právo, a rodič tým spojenú povinnosť, iba na pokrytie základných jeho každodenných potrieb, ale že dieťa má právo aj na takú životnú úroveň, akú má aj jeho rodič. Znamená to, že v prípade ak bude súd stanovovať výšku vyživovacej povinnosti pre majetnejšieho rodiča, táto nebude pokrývať iba každodenné potreby jeho dieťaťa, ale malo by primerane kopírovať životnú úroveň rodiča. Preto okrem výdavkov spojených s každodennými potrebami, súd dieťaťu prizná vyššie výživné, ktoré umožní dieťaťu si zadovážiť veci vyššej kvality, možnosti dovolenky, sociálneho a športového vyžitia vyššieho štandardu atď.

Dá sa konštatovať, že cieľom predmetného ustanovenia je, aby dieťa malo podobný životný štandard, ako by tomu bolo, keby žilo s obidvomi rodičmi v spoločnej domácnosti.

Pri určovaní výšky výživného súd skúma výšku priemerných mesačných nákladov na dieťa. Tieto náklady sa skladajú z určitých pravidelných a nepravidelných platieb a výdavkov, ktoré sú spojené s uspokojením potrieb dieťaťa. Medzi základné potreby dieťaťa patrí napríklad: bývanie dieťaťa a náklady s tým spojené, strava dieťaťa, náklady spojené s ošatením dieťaťa, hygienické potreby a drogeria, lieky a zdravotná starostlivosť, náklady spojené so školskými potrebami a pravidelnou školskou dochádzkou, cestovné, náklady spojené so záujmovou a mimoškolskou záujmovou aktivitou dieťaťa a iné.

⁴ Bližšie pozri: PAVELKOVÁ, B., Zákon o rodine. Komentár 1. vydanie, 2011, s. 390

Na pokrytie predmetných základných výdavkov je rodič v rámci vyživovacej povinnosti zaviazaný ako na minimálnu mieru výživného.

Následne ak to schopnosti, možnosti a majetkové pomery rodičov umožňujú, súd zaviazá rodiča aj na pokrytie ďalších výdavkov ako sú napríklad: výlety, dovolenky, voľnočasové aktivity, letné a zimné tábory, kultúrne a záujmové podujatia a krúžky, mobilný telefón, výpočtová technika, hračky atď.

Taktiež súd pri posudzovaní zohľadňuje rozsah tzv. pravidelných výdavkov (napr. školné, strava) a nepravidelných výdavkov (napr. dovolenka, lyžiarsky kurz).

Pri určení výšky výživného a stanovení rozsahu vyživovacej povinnosti rodiča k dieťaťu súd rozhodne aj o miere, v akej sa každý rodič má podieľať na zabezpečení jednotlivých nákladov dieťaťa. Samozrejme, tak ako sme už uviedli, súd zohľadňuje schopnosti, možnosti a majetkové pomery rodiča. Zároveň zohľadňuje jeho životnú úroveň. Prihliada aj na tú skutočnosť, či rodič má aj ďalšiu vyživovaciu povinnosť. Zároveň súd musí zohľadňovať aj to, ktorý z rodičov a v akom rozsahu sa o dieťa osobne stará. Na základe všetkých týchto skutočností rodičovi, ktorý nemá dieťa vo svojej osobnej starostlivosti, stanoví výživné a jeho výšku. *„Vyššia životná úroveň rodiča, s ktorým dieťa nežije v spoločnej domácnosti, „zaťaž“ tohto rodiča vyšším rozsahom vyživovacej povinnosti, čo sa premietne do vyššieho výživného. Nie je vylúčené, aby súd zaviazal rodiča s vyššou životnou úrovňou na plnenie všetkých odôvodnených potrieb dieťaťa, a to v prípade, ak životná úroveň rodiča, s ktorým dieťa žije v spoločnej domácnosti, je podstatne nižšia; súd by pritom mal prihliadať na osobnú starostlivosť druhého rodiča o dieťa.“*⁵

Výživné teda predstavuje určitú finančnú dotáciu, ktorú je rodič zaviazaný súdom pravidelne uhrádzať svojmu dieťaťu a to z dôvodu, že dieťa nie je v jeho osobnej starostlivosti a nežije s ním v spoločnej domácnosti. Ako je už v predchádzajúcej časti uvedené, každý rodič bez ohľadu na to, či žije s dieťaťom v spoločnej domácnosti alebo nie, má zákonom stanovenú vyživovaciu povinnosť. To znamená, že priamo zákon zaväzuje rodiča, aby svoje dieťa finančne zabezpečoval tým, že mu pokryje jeho potreby a s tým spojené náklady na každodenný život. Vzhľadom na rôzne sociálne postavenie a možnosti jednotlivých rodín a rodičov sa môže predstava a rozsah pokrytia týchto nákladov značne odlišovať. Preto prioritne pre ochranu a zdravý vývoj dieťaťa Zákon o rodine v ust. § 62 ods. 3 stanovuje minimálnu výšku, v ktorej má spočívať vyživovacia povinnosť rodiča k dieťaťu. Ako vyplýva

⁵ CIRÁK J. - PAVELKOVÁ B. - ŠTEVČEK M., Rodinné právo, 2010, s. 190

z predmetného ustanovenia, každý rodič, bez ohľadu na svoje schopnosti, možnosti a majetkové pomery, je povinný si plniť svoju vyživovaciu povinnosť voči dieťaťu v minimálnom rozsahu vo výške 30 % zo sumy životného minima na nezaopatrené dieťa. Z dikcie zákona vyplýva, že povinnosť rodiča na minimálnu vyživovaciu povinnosť sa vzťahuje tak maloleté ako aj plnoleté dieťa. Podmienkou je jeho nezaopatrenie, čo upravuje osobitný Zákon 600/2003 Z.z. o prídavku na dieťa a o zmene a doplnení zákona 461/2003 Z.z. o sociálnom poistení.⁶ Zároveň životné minimum a jeho sumy na nezaopatrené dieťa sú stanovené v Zákone č. 601/2003 Z.z. o životnom minime a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Je potrebné si uvedomiť, že výživné má prednosť pre inými výdavkami rodičov. Častokrát v praxi sa súd musí zaoberať otázkou, v akom rozsahu je rodič schopný si plniť svoju vyživovaciu povinnosť, pričom zo strany rodiča niekedy aj zámerne dochádza k poskytovaniu mylných informácií a úmyselnému navyšovaniu jeho osobných výdavkov, ktoré znižujú jeho schopnosť na plnenie vyživovacej povinnosti, čo by malo mať za následok stanovenie nižšej výšky výživného. Ako je však uvádzané aj vyššie, prioritou zákona o rodine je ochrana dieťaťa a teda aj jeho výživné predstavuje výdavok rodiča, ktorý je prioritný. Znamená to, že všetky ostatné náklady, ktoré má rodič s uspokojením vlastných potrieb, sú až za potrebami jeho dieťaťa. Takže, ak začne rodič operovať s tým, že nemôže platiť vyššie výživné svojmu dieťaťu z dôvodu, že má vysoké náklady spojené s prevádzkou svojho motorového vozidla, alebo vysoké faktúry za mobilný telefón a iné výdavky, ktoré znižujú jeho schopnosť platiť adekvátne výživné, súd na tieto neprihliada a to práve na základe zákonnej dikcie, podľa ktorej prioritný je výdavok na dieťa t.j. výživné a až potom ostatné výdavky rodiča.

Výživné a striedavá osobná starostlivosť

Zákon o rodine taktiež upravuje možnosť striedavej osobnej starostlivosti rodičov. Ako upravuje v ust. § 24 ZR súd môže rozhodnúť o zverení dieťaťa do striedavej osobnej

⁶ Ust. § 3 ods. 1 a 2 zák. č. 600/2003 Z.z. (1) Nezaopatrené dieťa podľa tohto zákona je dieťa do skončenia povinnej školskej dochádzky, najdlhšie do dovŕšenia 25 rokov veku, ak:

a) sa sústavne pripravuje na povolanie štúdiom alebo

b) sa nemôže sústavne pripravovať na povolanie štúdiom, alebo vykonávať zárobkovú činnosť pre chorobu alebo úraz.

(2) Nezaopatrené dieťa podľa tohto zákona je aj dieťa, ktoré

a) je oslobodené od povinnosti dochádzať do školy,

b) sa vzdeláva v základnej škole pre žiakov so zdravotným znevýhodnením alebo

c) je neschopné sa sústavne pripravovať na povolanie alebo vykonávať zárobkovú činnosť pre dlhodobý nepriaznivý zdravotný stav, najdlhšie do dosiahnutia plnoletosti.

starostlivosť, ak obidvaja rodičia sú spôsobilí dieťa riadne vychovávať a ak majú o osobnú starostlivosť o dieťa obidvaja záujem. Samozrejme, prioritne sa berie do úvahy, či takáto forma starostlivosti bude v záujme dieťaťa a či sa tým lepšie zabezpečia jeho každodenné potreby.⁷ V prípade striedavej osobnej starostlivosti o dieťa súd taktiež rozhodne o výživnom na dieťa, na ktorom sa budú obidvaja rodičia podieľať. Všeobecne však platí, že každý z rodičov je povinný platiť výživné na dieťa a to za obdobie, počas ktorého je dieťa v osobnej starostlivosti druhého rodiča. Samozrejme, tak ako je to aj pri určovaní výšky výživného, v prípade ak dieťa zostane vo výlučnej osobnej starostlivosti jedného z rodičov, tak aj pri striedavej starostlivosti súd zohľadňuje a skúma schopnosti, možnosti a majetkové pomery obidvoch rodičov. V prípade ak sú tieto pomery u rodičov rozdielne, môže sa to odzrkadliť aj na výške výživného, ktoré bude povinný každý z nich na dieťa uhrádzať. Zákon pripúšťa aj alternatívu, že súd v prípade striedavej osobnej starostlivosti nemusí rozhodnúť o výživnom, čo znamená, že rozhodne iba o striedavej osobnej starostlivosti a výživné ponechá na dohode rodičov. Samozrejme, v takomto prípade musí vždy preskúmať, či dohoda uzavretá medzi rodičmi, je v záujme dieťaťa a či nemôže určitým spôsobom ohroziť jeho postavenie.

Ako je už vyššie uvedené, výška výživného, ktoré je rodič povinný uhrádzať zvyčajne prioritne, vychádza a reflektuje na výšku príjmu, ktorý rodič dosiahne. V prípade ak rodič vykonáva tzv. závislú činnosť, t.j. je zamestnaný ako zamestnanec, výška príjmu sa zisťuje na základe potvrdenia o príjme, ktoré na žiadosť súdu predloží rodičovi zamestnávateľ. Trochu zložitejšia býva situácia, keď rodič podniká t.j. má príjmy z inej než závislej činnosti. Podnikateľ rodič môže tak popri zamestnaní ako aj výlučne. V obidvoch prípadoch však súd má povinnosť zohľadňovať tieto príjmy pri určovaní rozsahu vyživovacej povinnosti. V týchto prípadoch na vyžiadanie súdu by mal rodič predložiť všetky daňové a účtovné doklady, ktoré vierohodne preukážu rozsah jeho príjmov, ako aj reálne a opodstatnené náklady, ktoré rodičovi vznikajú v rámci jeho podnikateľskej činnosti. V praxi niekedy dochádza k určitému špekulatívnemu konaniu rodiča, ktorého cieľom je účelne nepriznať celý rozsah príjmov, respektíve navyšovať náklady a výdavky, ktoré mu v rámci podnikateľskej činnosti vznikajú. V prípade ak by rodič, zámerne ako aj z nedbanlivosti, svojim konaním nepredložil všetky potrebné dokumenty na stanovenie výšky jeho príjmu, Zákon o rodine do svojich ustanovení v rámci § 63 ods. 1. zaviedol právnu fikciu, podľa ktorej v takomto prípade sa predpokladá, že

⁷ Ust. § 24 ods. 2 ZR „Ak sú obidvaja rodičia spôsobilí dieťa vychovávať a ak majú o osobnú starostlivosť o dieťa obidvaja rodičia záujem, tak súd môže zveriť dieťa do striedavej osobnej starostlivosti obidvoch rodičov, ak je to v záujme dieťaťa a ak budú takto lepšie zaistené potreby dieťaťa. Ak so striedavou osobnou starostlivosťou súhlasí aspoň jeden z rodičov dieťaťa, tak súd musí skúmať, či bude striedavá osobná starostlivosť v záujme dieťaťa.“

výška jeho priemerného mesačného zárobku predstavuje dvadsaťnásobok sumy životného minima, a to aj v prípade, ak to tak reálne nie je⁸. Zároveň súd musí brať do úvahy fakt, že výživné je prioritný výdavok rodiča a má prednosť pred inými výdavkami, a teda aj pri zohľadňovaní vynaložených nákladov na podnikanie musí súd prihliadať na to, či boli vynaložené účelne a v primeranom rozsahu.⁹

Tezaurácia výživného a tvorba úspor

Zákon o rodine taktiež umožňuje, aby v určitých osobitných prípadoch súd rozhodol o povinnosti rodiča zložiť určitú peňažnú sumu na výživné, ktoré sa stane splatné až v budúcnosti. Znamená to, že na základe takéhoto rozhodnutia súdu je rodič, ktorý je povinný platiť výživné zaviazaný, aby v stanovenej lehote uhradil súdom určenú peňažnú čiastku na účet maloletého dieťaťa, ktorý mu zriadi rodič v osobnej starostlivosti, ktorého sa dieťa nachádza. Tieto peňažné prostriedky sa budú v pravidelných mesačných intervaloch a v určenom rozsahu využívať pre potreby výživného. Tento inštitút má plniť určitú funkciu preddavku na výživnom, teda na účte maloletého dieťaťa sa naakumulujú finančné prostriedky povinného rodiča, aby po určité časové obdobie mohli pokrývať mesačné platby na výživné. V prvom rade treba uviesť, že tento spôsob úhrady nie je konečný, to znamená, že nemôže nastať situácia, že povinný rodič po rozhodnutí súdu uloží väčší obnos peňazí na určený účet v banke a tým jeho vyživovacia povinnosť voči dieťaťu končí. V našom právnom poriadku nie je možné, aby sa výživné plnilo jednorazovo, a to ani v prípade, ak by povinný na to mal dostatočné finančné prostriedky. Je to najmä z toho dôvodu, že ani súd a ani účastníci predmetného rodinnoprávneho vzťahu nemôžu vedieť, dokedy bude výživné trvať a či sa jeho rozsah a stanovená výška nezvýši alebo nezníži (napr. zvýšenie nákladov dieťaťa v dôsledku zdravotných problémov, štúdia atď.). Zároveň zákon stanovuje, že súd môže na takéto plnenie zaviazat' povinného rodiča iba z dôvodov hodných osobitného zreteľa. Súd by teda nemal rozhodnúť o tezaurácii výživného len z dôvodu, že povinný rodič má na to dostatok finančných prostriedkov, ale malo by sa jednať iba o výnimočné situácie, akými je

⁸ Ust. § 63 ods. 1 ZR „Rodič, ktorý má príjmy z inej než závislej činnosti podliehajúcej dani z príjmu, je povinný preukázať ich súdu, predložiť podklady na zhodnotenie svojich majetkových pomerov a umožniť súdu sprístupnením údajov chránených podľa osobitného predpisu zistenie aj ďalších skutočností potrebných na rozhodnutie. Ak si rodič nesplní túto povinnosť, predpokladá sa, že výška jeho priemerného mesačného príjmu predstavuje dvadsaťnásobok sumy životného minima.“

⁹ Ust. § 63 ods. 2 ZR „U rodiča, ktorý má príjmy z inej než závislej činnosti podliehajúcej dani z príjmu, súd neberie do úvahy výdavky, ktoré nie je nevyhnutné vynaložiť, alebo ktoré nie je nevyhnutné vynaložiť v takom rozsahu v súvislosti s touto činnosťou a možností a schopností povinného posudzuje podľa predpokladaného príjmu, aký by povinný dosiahol, ak by tieto výdavky nerealizoval.“

skutočnosť, že rodič nebude schopný v budúcnosti pravidelne uhrádzať výživné a to napr. z dôvodu dlhodobého pobytu v zahraničí, či už z pracovných alebo študijných dôvodov, jeho príjem je nepravidelný resp. sezónny atď.¹⁰

Od tezaurácie výživného však musíme odlišovať tvorbu úspor. Ako vyplýva z ustanovenia § 63 ods. 3 ZR v prípade, ak to majetkové pomery povinného rodiča umožňujú, môže sa za odôvodnenú potrebu dieťaťa považovať aj tvorba úspor. Cieľom v tomto prípade je, ak to majetkové pomery dovoľujú, aby výživné bolo navýšené o určitú peňažnú čiastku, ktorá sa bude ukladať v mesačných dávkach na účet dieťaťa osobitne zriadený pre tieto účely, pričom s predmetnými prostriedkami, ktoré budú spadať do jeho výlučného vlastníctva, bude môcť dieťa nakladať až po dosiahnutí plnoletosti. Tieto prostriedky by mali prioritne slúžiť dieťaťu po dovŕšení plnoletosti na zabezpečenie prípravy na budúce povolanie (štúdium, stáž, prax atď.). V prípade, ak by bola potreba využiť predmetné prostriedky alebo ich časť ešte predtým, ako dosiahne dieťa plnoletosť, vyžaduje sa na to súhlas súdu. Tvorba úspor sa môže realizovať tak v prospech maloletého ako aj plnoletého dieťaťa. V prípade maloletého dieťaťa však, ako je už uvedené, nemôže dieťa s prostriedkami voľne nakladať a vyžaduje sa, aby bol rodičom, v ktorého osobnej starostlivosti sa dieťa nachádza, zriadený osobitný účet, na ktorý bude predmetné finančné prostriedky povinný rodič v prospech dieťaťa zasielať. Druh účtu, ktorý bude pre dieťa na tieto účely zriadený, je na uvážení rodiča, ktorý ho zakladá. Vzhľadom k tomu, že sa jedná o prostriedky, ktoré maloleté dieťa nevyužije v dlhšom časovom období (sporí si na budúcnosť), zvyčajne sa jedná o určitý druh stavebného sporenia, kapitálového životného poistenia resp. terminovaný vklad.

Záver

Možno konštatovať, že výživné a vyživovacia povinnosť rodičov k deťom predstavuje jeden z najdôležitejších inštitútov v rámci rodinnoprávnych vzťahov. Okrem toho, že majú prioritnú úlohu zabezpečiť pokrytie potrieb dieťaťa, taktiež upravujú vzťahy, ktoré v tejto oblasti vznikajú medzi rodičmi a deťmi. Zákon o rodine všeobecne upravuje tak otázku rozsahu vyživovacej povinnosti ako aj potrebu jej úpravy a konkrétneho určenia v prípade stanovenia výživného súdom a zároveň prioritne prihliada na potreby dieťaťa a reguluje povinnosti rodiča voči nemu.

¹⁰ BÁNOS, R., Zákon o rodine. Veľký komentár, 2015, s. 205

Zoznam bibliografických odkazov

Knihy/Monografie

CIRÁK, J., PAVELKOVÁ, B., ŠTEVČEK, M., 2010. Rodinné právo 2. vydanie. Šamorín: HEURÉKA, 2010. 216 s. ISBN 978-80-89122-47-9.

PAVELKOVÁ, B., 2011. Zákon o rodine. Komentár 1. vydanie. Praha: C,H.Beck, 2011. 655 s. ISBN 978-80-7400-359-2.

BÁNOS, R., 2015. Zákon o rodine. Veľký komentár. Bratislava: Eurokódex, 2015. 396 s. ISBN 978-80-8155-058-4

Právne predpisy

Zákon č. 36/2005 Z.z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník

Zákon č. 600/2003 Z.z. o prídavku na dieťa a o zmene a doplnení zákona č. 461/2003

Z.z. o sociálnom poistení

VÝZNAM POUČENÍ O HMOTNÉM PRÁVU V ŘÍZENÍ VE VĚCECH PÉČE O NEZLETILÉ

Ivana Poláchová¹

Abstrakt

Soud je povinen účastníky poučit o procesním právu. Řízení ve věcech péče soudu o nezletilé však představuje tak specifické řízení, že absence poučení o hmotném právu mnohdy působí při realizaci vydaného rozhodnutí zásadní obtíže. Příspěvek se proto zabývá zhodnocením, zda je zákaz poučení o hmotném právu v těchto řízeních správným či nikoli.

Klíčová slova

poučovací povinnost soudu, poučení o hmotném právu, rodičovská odpovědnost, péče o nezletilé

Abstract

The court has to instruct the participants about procedural law. However, judicial care of minor children represents such a specific proceeding, that the ignorance of substantive law can often cause, when the participants try to bring the court decision into life, many troubles. The contribution therefore analyses whether the prohibition to instruct about substantive law is in these proceedings appropriate or not.

Keywords

obligation of the court to instruct, instruction about substantive law, parental responsibility, care of minor children

Úvod

Předmětem tohoto příspěvku je zhodnocení praktických dopadů právní úpravy poučovací povinnosti soudu v řízeních týkajících se úpravy péče o nezletilé dítě v České republice, a to především zákazu poučení o hmotném právu, respektive práva soudu poučovat toliko o právech a povinnostech procesní povahy. Hlavním problémem, se kterým se aplikační praxe často potýká, je nepochopení pojmu a obsahu rodičovské odpovědnosti v dikci současné právní úpravy zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále jen OZ), který je v České republice účinný od 1. 1. 2014. Nejtvrdějším kamenem úrazu se zdá být pro laickou veřejnost odlišení pojmu osobní péče o dítě a péče v širokém slova smyslu, kdy rodiče, často zmítáni emocemi, netuší o právech a povinnostech v rámci rodičovské odpovědnosti ničeho, a tato

¹ Autorka je studentkou pátého ročníku magisterského studijního oboru Právo na Právnické fakultě Univerzity Palackého. Působí zde jako pomocná vědecká síla na Katedře soukromého práva a civilního procesu. Civilnímu procesu, konkrétně institutu poučovací povinnosti se věnuje ve své diplomové práci. Rodinnému právu se v praxi věnovala při stážích v advokátních kancelářích, dlouhodobě také působí jako praktikant na opatrovnickém oddělení okresního soudu a ve Studentské právní poradně PF UP.

neznalost může vést k prohlubování neporozumění a vyostřování rodičovského konfliktu, kdy nakonec nejvíce utrpí nezletilé dítě. Základní otázka je tedy nasnadě, tj. zda je absence poučení o hmotném právu v těchto specifických řízeních v pořádku nebo v jejím důsledku ochrana práv dítěte zakotvená i Úmluvou o právech dítěte² pokulhává. Dále pak si tento příspěvek klade za cíl posoudit, pokud přijmeme premisu, že poučení o hmotném právu je třeba, kdo a jak by rodiče měl o jejich právech a povinnostech poučit.

Právní rámec – hmotné právo

Hmotné právo obsah rodičovské odpovědnosti upravuje v § 858 OZ.³ Z dikce ustanovení doktrína vyvozuje základní složky rodičovské odpovědnosti:

1. složka osobní – nazývána také péče v nejširším slova smyslu, zahrnuje osobní péči (péče v užším slova smyslu) a jiné složky péče (ochranu dítěte, udržování osobního styku, zajištění jeho výchovy, vzdělání, péči o zdraví, určení bydliště dítěte)
2. zastupování dítěte (rodič jako tzv. zákonný zástupce)
3. správa jmění dítěte.⁴

Rodičovská odpovědnost náleží oběma rodičům a má ji každý rodič, ledaže jí byl zbaven.⁵ Jak vyplývá z dikce tohoto ustanovení a také ustanovení § 858, do nositelství a rozsahu rodičovské odpovědnosti může zasáhnout jen soud. Nejběžnější situací, kdy soud rozhoduje nikoli o nositelství rodičovské odpovědnosti, ale o faktickém omezení výkonu jedné její složky, je rozvod rodičů nezletilého dítěte. Než soud rozhodne o rozvodu manželství, nejprve určí, jak bude každý z rodičů napříště o dítě pečovat.⁶ V souladu s § 907 odst. 1 soud může dítě svěřit do péče jednoho z rodičů, do střídavé péče, do společné péče, případně i do péče jiné osoby. Je zřejmé, že zde se jedná o péči v užším slova smyslu, tedy o péči osobní, péči o rozumový a mravní vývoj, péči o zdraví apod., soud nezasahuje do jiných složek rodičovské odpovědnosti. O tomto výkladu pojmu péče pak není v českém odborném prostředí sporu.⁷

I když zde je soudní rozhodnutí o tom, kdo má dítě v péči, je třeba mít v patrnosti ustanovení § 877, který normuje tzv. záležitosti pro dítě významné, na kterých je třeba, aby se rodiče

² Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb

³ Rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění; vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud.

⁴ Viz KRÁLÍČKOVÁ Z. In HRUŠÁKOVÁ, M. - KRÁLÍČKOVÁ, Z. - WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Rodinné právo. Praha: C.H.Beck, 2015, s. 188 a násl.

⁵ § 865 odst. 1 OZ

⁶ § 906 odst. 1 OZ

⁷ Autorka vychází ze zkušeností získaných při stáží na opatrovnickém oddělení okresního soudu.

vždy dohodli. Nedohodnou-li se, rozhodne na návrh jednoho z rodičů soudu. Zákon demonstrativně uvádí jako záležitost pro dítě významnou nikoli běžné léčebné zákroky, určení bydliště dítěte, volbu vzdělání nebo pracovního uplatnění dítěte.⁸

Právní rámec – procesní právo

Generálním ustanovením upravujícím poučovací povinnost soudu v civilním řízení je § 5 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále jen OSŘ), v souladu s nímž soudy poskytují účastníkům poučení o jejich procesních právech. Doktrína zde mluví o obecné poučovací povinnosti ryze procesního charakteru, jejímž smyslem je zabezpečit, aby si účastník včas uvědomil své procesní možnosti a měl příležitost je skrze konkrétní procesní úkon realizovat.⁹ V souladu s tímto ustanovením soudy neposkytují poučení o hmotném právu. Jedinou výslovnou výjimkou je uzavírání tzv. soudního smíru dle § 99 OSŘ.¹⁰

S účinností od 1. 1. 2014 jsou řízení ve věcech péče soudu o nezletilé, kam spadá i rozhodování o péči a výživě nezletilého, upravena v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen ZŘS). Hned § 1 odst. 2 ZŘS zavádí princip tzv. obecné subsidiarity OSŘ, kdy na věci, které nejsou v ZŘS upraveny, se použije úprava OSŘ. Jedná se tedy především o ustanovení první části OSŘ, upravující obecné instituty civilního řízení.¹¹ Zde spadá i úprava poučovací povinnosti soudu. Jak tedy vyplývá, ZŘS nezavádí separátní úpravu poučovací povinnosti a na řízení dle tohoto zákona se z hlediska poučení o hmotném právu beze zbytku aplikují ustanovení OSŘ.

Praktické důsledky nesprávného pochopení věci

Jak již bylo výše zmíněno, rozhoduje-li soud o péči o nezletilé dítě, jedná se o péči v tom nejužším slova smyslu, o péči faktickou. Rodič, který o dítě pečuje, rozhoduje např. o tom, co bude mít dítě ten den k svačině, co si na sebe oblékne a když ho bolí v krku, zda mu v lékárně

⁸ § 877 OZ

⁹ Viz SVOBODA, K. In SVOBODA, K. a kol.: Občanský soudní řád. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2013, s. 5 – 7.

¹⁰ § 99 odst. 1 OSŘ: Připouští-li to povaha věci, mohou účastníci skončit řízení soudním smírem. Soud usiluje o smír mezi účastníky; při pokusu o smír předseda senátu zejména s účastníky probere věc, upozorní je na právní úpravu a na stanoviska Nejvyššího soudu a rozhodnutí uveřejněná ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek týkající se věci a podle okolností případu jim doporučí možnosti smírného vyřešení sporu. Je-li to s ohledem na povahu věci vhodné, upozorní předseda senátu účastníky rovněž na možnost využití mediace podle zákona o mediaci nebo sociálního poradenství podle zákona o sociálních službách.

¹¹ Viz LEVÝ, J. In SVOBODA, K. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2015, s. 3.

koupí pastilky nebo raději sprej. Naopak, když dítě v rámci styku pobývá u druhého rodiče, tato „rozhodnutí“ přísluší jemu. Fakticky tedy v tomto rozsahu dojde k omezení výkonu pouze jedné jediné složky rodičovské odpovědnosti u rodiče, jemuž dítě nebylo svěřeno do péče. Nositeli rodičovské odpovědnosti zůstávají oba rodiče a jejich postavení je mimo složku osobní péče naprosto rovnocenné.¹² Rodič, kterému nebylo dítě svěřeno do péče, je stále zákonným zástupcem dítěte a stále spravuje jeho jmění. Stále rozhoduje o nikoli běžných léčebných zákrocích (např. léčba vážné nemoci, operace), o určení bydliště dítěte, o volbě jeho vzdělání či budoucího povolání. Ve specifických případech může jít i o volbu příslušnosti k církvi či zaměření volnočasových aktivit dítěte.¹³

V praxi se často opatrovníční soudci a ti, kdo se rodinnému právu věnují, setkávají s výroky rodičů jako: „Já mám dítě svěřené do péče, já ho vlastním.“ „Já určím, kam půjde do školy.“ „Já určím, kde bude bydlet.“ „Já určím, jaké bude mít koníčky.“ Nebo: „Je-li nemocné, budu se o něj starat jen já.“ Praktickým důsledkem tohoto rodičovského konfliktu bývá až násilná preference střídavé péče, bez toho aniž by rodiče skutečně věděli, co střídavá péče obnáší nebo zda je pro jejich dítě vhodná. Často pak dochází k vykořenění dítěte, dítě se stává pouhým „baťůžkářem“¹⁴, který cestuje od jednoho z rodičů k druhému, aniž by mělo opravdový domov.¹⁵ Rodiče přitom před soudem i ve vzájemné korespondenci používají jako argument pro střídavou péči to, že nepotřebuje sice s dítětem trávit přesně tolik času, co druhý rodič, ale chce pořád zůstat jeho rodičem. Rodič má pocit, že pokud je dítě svěřeno do péče rodiči druhému, ztrácí své důležité postavení.

Nutno podotknout, že tomuto fenoménu nicméně kromě rodičů napomáhají i školy a školky, které nedovolí druhému rodiči dítě vyzvednout nebo se zeptat na prospěch¹⁶, či dětské lékaři, kteří dítě v doprovodu druhého dítěte neošetří, ačkoli se jedná o zcela běžný zákrok, nebo odmítnou druhému rodiči sdělit informace o zdravotním stavu dítěte.

¹² Blíže viz PTÁČEK, L. In MELZER, F. – TÉGL, P. a kol.: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655 – 975. Praha: Leges, 2016, s. 1324.

¹³ Srov. WESTPHALOVÁ, L. In ŠÍNOVÁ, R. – WESTPHALOVÁ, L. – KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Rodičovská odpovědnost. Praha: Leges, 2017 (v tisku).

¹⁴ Pojem používaný prof. JUDr. Milanou Hrušákovou, CSc., autorce známý z její výuky.

¹⁵ Blíže srov. nález Ústavního soudu ČR ze dne 24. 6. 2016, sp. zn. II.ÚS 169/16.

¹⁶ Extrémním případem může být i záznam v žákovské knížce „dítě v péči matky“.

Možné varianty řešení

Z výše uvedeného vyplývá, že nastíněný problém není problémem nedokonalosti právní úpravy, ale spíše obecného povědomí společnosti o jejím obsahu, respektive o tom, jak má být tento vykládán. Problém je pak o to složitější, že nesprávný výklad si nevytváří aplikační praxe, ale laická veřejnost, jež je šíří a dále ukotvuje. Nutno podotknout, že situaci pak samotná aplikační praxe někdy nenapomáhá, neboť, čas od času se s nepochopením významu úpravy porozvodové péče lze setkat i z „úst advokáta“, v horším případě i „soudců“.¹⁷

Řešení tohoto problému je několik, přičemž každé skrývá jiné úskalí. Jednou z možností je zamyšlení se nad povahou řízení ve věcech péče soudu o nezletilé a důvody absence možnosti poučení o hmotném právu. Zákaz poučení o hmotném právu vyplývající z kogentní povahy procesního práva¹⁸ pramení především z důvodu nenarušení rovného postavení účastníků, jež je základním prvkem práva na spravedlivý proces garantovaného LZPS i Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod.¹⁹ Zde je však třeba vzít v úvahu charakter řízení upravených v ZŘS, a to především absenci kontradiktorního postavení účastníků. Rodiče v řízení nestojí proti sobě, naopak by měli zůstat spojeni za účelem ochrany zájmů jejich nezletilého dítěte. Poučení o obsahu rodičovské odpovědnosti by zde nezakládalo nerovnost účastníků, naopak by oběma rodičům pomohlo v realizaci jejich práv a povinností vyplývajících z hmotného práva. Nicméně jak již bylo výše řečeno, zákon v těchto věcech žádnou výjimku nestanovuje a klíčová judikatura prozatím chybí.

Zajímavým institutem nově zavedeným ZŘS je tzv. jiný soudní rok. Podstatou jiného soudního roku je možnost soudu sejít se s účastníky a probrat s nimi nastalou situaci v méně formálním prostředí, než je jednací místnost. Právě takto se může soudce ve své kanceláři sejít s rodiči a opatrovníkem nezletilého a vše jim vysvětlit. Takto nastavená právní úprava umožňuje soudci neformálně hovořit s účastníky i jejich zástupci a zmírnit takto i případný rodičovský konflikt, což je mimo jiné dlouhodobým cílem zastánců interdisciplinární spolupráce a zavedení modelu tzv. Cochemské praxe v České republice.²⁰ Základním

¹⁷ Autorka vychází ze zkušeností získaných při stáži na opatrovnickém oddělení okresního soudu.

¹⁸ Čl. 2 odst. 2 ústavního zákona č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod (dále jen LZPS): Státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví.

¹⁹ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.

²⁰ K institutu jiného soudního roku viz dále ŠÍNOVÁ, R. In ŠÍNOVÁ, R. – WESTPHALOVÁ, L. – KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Rodičovská odpovědnost. Praha: Leges, 2017 (v tisku). K modelu Cochemské praxe blíže viz ROGALOWICZOVÁ, R. – CIRBUSOVÁ, M. (eds.) Cochemská praxe v ČR. Sborník. [online] [cit. 2017-01-02]. Dostupné na internetu: http://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/Evropsky_projekt_Rozvoj_partnerstvi/Sborniky/Cochemska_praxe_v_CR.pdf.

problémem související s nařizováním jiného soudního roku je časový tlak na opatrovnické soudce a především ve většině případů nedostačující zázemí soudních budov pro takováto setkávání. Je také třeba zdůraznit, že i při jiném soudním roku platí pravidla § 5 OSŘ, tedy ani zde není možnost o hmotném právu poučovat. Autorka má na mysli spíše neformální pohovor s rodiči, kdy by jim soudce víceméně osvětlil situaci, ve které se nachází, než striktní poučení.

V souvislosti s výše zmíněnou interdisciplinární spoluprací je otázkou role opatrovníka nezletilého, tedy orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) v případě poučení rodičů o obsahu rodičovské odpovědnosti. § 11 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí upravuje poradenskou činnost OSPOD, které zřizuje obecní úřad obce s rozšířenou působností. V souladu s tímto ustanovením by tak OSPOD měl být prvním orgánem, který se setká s rodiči čelícími rodičovskému konfliktu a také tím prvním, kdo se o zmírnění tohoto konfliktu pokusí. OSPOD by měl být tím neutrálním prostředníkem mezi rodiči, který by je měl poučit o právech a povinnostech vyplývajících z rodičovské odpovědnosti a odstranit případná nedorozumění či nepochopení. Bohužel, takto to málokdy funguje. OSPOD v řízeních často figuruje jako orgán, který sepíše návrh jednomu z rodičů, kdy druhého rodiče potom staví do pozice toho, který „má proti sobě úřady“, případně pouze formálně prošetří poměry rodičů s konstatováním, že výsledné rozhodnutí ponechává na úvaze soudu, nebo naopak zcela mimo svou kompetenci hodnotí výchovné schopnosti rodičů. Problémem je také ne vždy komplexní vzdělávání pracovníků OSPOD nejen v oblasti psychologie a mediace, ale také co se týče právní úpravy.

V neposlední řadě se lze setkat s názorem, že vyřešení věci by napomohlo poučení v písemném vyhotovení rozsudku o úpravu poměrů nezletilého dítěte. Je zjevné, že měl-li by rodič v rozsudku napsáno, že svěřením dítěte do péče jej neopravňuje ke změně jeho bydliště atd. bez souhlasu druhého rodiče, bylo by pro dotyčného rodiče složitější tvrdit, že nevěděl, že mu dané nepřísluší. Toto možné řešení se však dostává do rozporu se zásadou *vigilantibus iura scripta sunt*. Je sice pravdou, že především rodiče by se měli informovat, co rodičovská odpovědnost obnáší, ale v situaci, kdy se jedná o zájem dítěte, které bývá konečným rozhodnutím zpravidla nejvíce dotčeno, by výslovné poučení dané rodičům písemně odstranilo jejich nejistotu a případně rozpory, a to v zájmu všech.

Závěr

Jak z tohoto příspěvku vyplývá, absence možnosti poučení o hmotném právu v řízeních týkajících se péče o nezletilé v České republice přináší řadu problémů a nedorozumění. Špatným pochopením koncepce úpravy rodičovské odpovědnosti dochází mezi rodiči v tak již často emočně napjaté situaci, jako je rozchod či rozvod, k vyhrocení vzájemných vztahů. Řešení však nemusí spočívat v novelizaci právních předpisů, ale např. v zapojení kompetentních pracovníků OSPOD, ukončení formalistického přístupu soudů k řízení natolik specifickým, jako je úprava poměrů nezletilých dětí, či využívání institutu jiného soudního roku v situacích, kdy je třeba s účastníky neformálně pohovořit. Česká rodinněprávní praxe má v této oblasti nepochybně nedostatky, které se již ovšem některé soudy úspěšně snaží odstranit metodou interdisciplinární spolupráce. Autorka osobně spatřuje jako nejlepší řešení systematická školení pracovníků OSPOD k této problematice, kdy tito budou poté moci informace takto získané předávat rodičům, stejně tak v metodách interdisciplinární spolupráce, kdy v problematických situacích budou zapojeni všichni, jejichž pomoci je třeba.

Seznam bibliografických odkazů

Monografie a učebnice:

HRUŠÁKOVÁ, M. – KRÁLÍČKOVÁ, Z. – WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Rodinné právo. Praha: C.H.Beck, 2015, 368 s. ISBN 978-80-7400-552-7.

ŠÍNOVÁ, R. – WESTPHALOVÁ, L. – KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Rodičovská odpovědnost. Praha: Leges, 2017 (v tisku).

Komentáře:

MELZER, F. – TÉGL, P. a kol.: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655 – 975. Praha: Leges, 2016, 2064 s. ISBN 978-80-7502-004-8.

SVOBODA, K. a kol.: Občanský soudní řád. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2013, 1422 s. ISBN 978-80-7400-506-0.

SVOBODA, K. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2015, 1054 s. ISBN 978-80-7400-297-7.

Jiné zdroje:

ROGALEWICZOVÁ, R. – CIRBUSOVÁ, M. (eds.) Cochemská praxe v ČR. Sborník. [online] [cit. 2017-01-02]. Dostupné na internetu: http://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/Evropsky_projekt_Rozvoj_partnerstvi/Sborniky/Cochemska_praxe_v_CR.pdf.

APLIKACE POUČOVACÍ POVINNOSTI SOUDU VZHLEDEM K VÝSLEDKU ŘÍZENÍ A PŘEDVÍDATELNOSTI SOUDNÍHO ROZHODNUTÍ

Marek Zeman¹

Abstrakt

Příspěvek se zabývá stále aktuální problematikou poučovací povinnosti soudu, a to zejména poučením s ohledem na výsledek řízení. Příspěvek pojednává o době takového poučení, jeho formě, obsahu a účelu. Ačkoli je toto poučení v českém právním řádu upraveno především v § 118a občanského soudního řádu, úkolem tohoto příspěvku je rovněž vystihnout účel daného ustanovení tak, aby byl tento výklad použitelný v obecném měřítku s ohledem na účel celého soudního řízení.

Klíčová slova

Poučovací povinnost, předvídatelnost, výsledek řízení, procesní břemeno, procesní povinnost

Abstract

This article deals with contemporary issue of the warning duty of a court in particular warning regarding the result of the proceedings. The article is about time, form, content and purpose of this warning. Although the warning duty of a court is regulated by article 118 of the Czech civil procedure code, the meaning of this paper is also to describe the purpose of this article so this interpretation could be used in general scale regarding the purpose of the court proceedings as a whole.

Keywords

Warning duty, predictability, results of the proceeding, procedural burdens, procedural duties

Úvod

Na zásadu předvídatelnosti soudního rozhodnutí se lze dívat dvěma pohledy. Jednou z možností je posuzovat tuto zásadu tak, jak to má na mysli ustanovení § 13 zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „OZ“), dle něhož je předvídatelností myšlena situace, kdy by soudní rozhodnutí mělo zohlednit jiný skutkově shodný případ, který již byl v judikatuře vyřešen, a to buď se stejným výsledkem jako již v řešeném případě, nebo s přesvědčivým

¹ Autor je interním doktorandem na Katedře soukromého práva a civilního procesu na Právnické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Je také advokátním koncipientem v advokátní kanceláři Narcis Tomášek a partneři. Autor se zabývá právem civilního procesu, především problematikou poučovací povinnosti soudu a problematikou kolektivní ochrany práv.

odůvodněním při jiném rozhodnutí.² Obdobně se patrně na tuto zásadu díval zákonodárce při novele zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „OSŘ“), když tuto zásadu zakotvil do ustanovení § 6 OSŘ.³ Důvodová zpráva k zákonu č. 293/2013 Sb., kterým byl novelizován OSŘ, totiž výslovně odkazuje na ustanovení § 13 OZ.⁴

Druhým rozměrem této zásady je však možnost pojímat předvídatelnost soudního rozhodnutí jako předvídatelnost soudního postupu ve věci v konkrétním soudním řízení. Karel Svoboda takový pohled popisuje jako vyvarování se zaskočení hrozící újmou ze strany soudu.⁵ Je logické, že názor soudu na hodnocení důkazů nebo na právní posouzení případu může být odlišný od názoru účastníků řízení. Těmto účastníkům by však měla být dána dostatečná možnost, jak na takový názor soudu reagovat ještě před vydáním soudního rozhodnutí.⁶ Je tedy nutné tento názor soudu zprostředkovat účastníkům s odlišným názorem. Je však otázkou, jakou formou, jakým způsobem a v jaké době řízení tak lze učinit, resp. kdy a jak je soud povinen předejít účastníkům jeho pracovní názor na situaci v probíhajícím řízení.

Přestože je česká právní úprava v tomto ohledu již nějakou dobu neměnná, jde o problematiku značně aktuální, neboť postup soudců zejména okresních soudů je v tomto značně odlišný. Tím pádem je pro účastníky výsledek řízení značně nepředvídatelný. Dokonce i samotný průběh řízení se tímto stává značně nepředvídatelným, neboť účastníci se nemohou spolehnout na jednotný postup soudu v různých řízeních a do značné míry tak hrozí, že v okamžiku vydání rozhodnutí jím budou zaskočeni, jelikož jim nebyl dostatečně předejten názor soudu v průběhu řízení.

² Znění ust. § 13 OZ: „Každý, kdo se domáhá právní ochrany, může důvodně očekávat, že jeho právní případ bude rozhodnut obdobně jako jiný právní případ, který již byl rozhodnut a který se s jeho právním případem shoduje v podstatných znacích; byl-li právní případ rozhodnut jinak, má každý, kdo se domáhá právní ochrany, právo na přesvědčivé vysvětlení důvodu této odchylky.“

³ Znění ust. § 6 OSŘ, ve znění zák. č. 293/2013 Sb.: „V řízení postupuje soud předvídatelně a v součinnosti s účastníky řízení tak, aby ochrana práv byla rychlá a účinná a aby skutečnosti, které jsou mezi účastníky sporné, byly podle míry jejich účasti spolehlivě zjištěny. Ustanovení tohoto zákona musí být vykládána a používána tak, aby nedocházelo k jejich zneužívání.“

⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 293/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

⁵ Viz SVOBODA K. In: SVOBODA, K. a kol.: Občanský soudní řád. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2013, ISBN 978-80-7400-506-0, s. 9., také BUREŠ, J. In: BUREŠ, J. – DRÁPAL, L. a kol.: Občanský soudní řád I, II Komentář. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-107-9, s. 830.

⁶ BUREŠ, J. In: BUREŠ, J. – DRÁPAL, L. a kol.: Občanský soudní řád I, II Komentář. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-107-9, s. 830. „Je – vzhledem k břemeni tvrzení – významné, aby soud účastníku jednak zpřístupnil svůj pracovní závěr o neúplnosti skutkových tvrzení, vysvětlil, v čem tato neúplnost spočívá, a umožnil účastníku sdělit vlastní skutkovou verzi. Není totiž přípustné, aby soud na účastníkovu tvrzení (na jeho verzi právně významné skutečnosti) usuzoval z výsledků dokazování či ze skutečností, které jinak vyšly v řízení najevo, aniž by účastníku umožnil chybějící skutečnost doplnit nebo ji vysvětlit.“

Pověstný odrazový můstek ke zprostředkování názoru soudu účastníkům by mělo představovat ustanovení § 118a OSŘ.⁷ Poučovací povinnost soudu by tak měla být nástrojem předvídatelnosti konkrétního soudního rozhodnutí. Při zakotvení předmětného ustanovení do OSŘ zákonem č. 30/2000 Sb., totiž důvodová zpráva k němu uváděla, že tato poučovací povinnost byla zavedena právě z důvodu, aby soud poskytl účastníkům poučení dostatečně konkrétní a podrobné a aby se jim tohoto poučení dostalo v takové fázi řízení, kdy je to pro vedení řízení potřeba.⁸ Účelem článku je tak pojednat o ideálním postupu soudu vzhledem k informovanosti účastníků o průběhu řízení vzhledem k jeho výsledku, aby při vydání rozhodnutí nebyl žádný z účastníků překvapen.

Doba poučení

Předně je třeba vycházet ze zákonného znění ustanovení § 118a OSŘ, jež předpokládá poučení účastníků kdykoli v průběhu jednání. Vzhledem k dalšímu výkladu je však nutné zmínit, že ještě před zakotvením § 118a do OSŘ formuloval Nejvyšší soud ČR (dále jen „NS“) pouze na základě obecné poučovací povinnosti soudu dle § 5 OSŘ názor, dle něhož „poučení o procesních právech je soud povinen poskytnout účastníku v době, kdy je toho podle stavu řízení pro něj zapotřebí.“⁹ Zákonné znění předmětného ustanovení tak bylo pouze uvedeno do souladu s dřívější judikaturou.

Jak již však bylo uvedeno, postup soudů v konkrétních soudních řízeních je vzhledem k poučovací povinnosti ve vztahu k výsledku řízení značně rozdílný. Již v roce 2002 formuloval Ljubomír Drápal určité zásady, kterými by se zejména soudci v prvostupňových

⁷ Znění § 118a OSŘ, ve znění pozdějších předpisů: „(1) Ukáže-li se v průběhu jednání, že účastník nevyličil všechny rozhodné skutečnosti nebo že je uvedl neúplně, předseda senátu jej vyzve, aby svá tvrzení doplnil, a poučí jej, o čem má tvrzení doplnit a jaké by byly následky nesplnění této výzvy. (2) Má-li předseda senátu za to, že věc je možné po právní stránce posoudit jinak než podle účastníkovy právního názoru, vyzve účastníka, aby v potřebném rozsahu doplnil vyličení rozhodných skutečností; postupuje přitom obdobně podle odstavce 1. (3) Zjistí-li předseda senátu v průběhu jednání, že účastník dosud nenavrl důkazy potřebné k prokázání všech svých sporných tvrzení, vyzve jej, aby tyto důkazy označil bez zbytečného odkladu, a poučí jej o následcích nesplnění této výzvy. (4) Při jednání předseda senátu poskytuje účastníkům poučení též o jiných jejich procesních právech a povinnostech; to neplatí, je-li účastník zastoupen advokátem nebo notářem v rozsahu jeho oprávnění stanoveného zvláštními předpisy

⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony: „I když § 5 navrhovaná úprava ponechává v dosavadním znění, ukazuje se potřebné, aby vedle tohoto ustanovení byla poučovací povinnost soudů upravena vyčerpávajícím způsobem v souvislosti s jednotlivými procesními instituty. Navrhovanou úpravou se sleduje, aby poučení, kterého se má účastníkům ze strany soudů dostat, bylo konkrétní a podrobné a aby se jim dostalo v takovém stadiu řízení, kdy je to pro vedení řízení potřebné, a za takové situace, kdy bez konkrétního a podrobného poučení by mohli pro nedostatek potřebných znalostí procesních pravidel utrpět újmu na svých právech. Poučovací povinnost soudu je tedy koncipována tak, aby bylo bez pochybností zřejmé, kdy a o čem mají být účastníci poučeni.“

⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 9. 1998, sp. zn. 2 Cdon 813/97.

řízení měli řídit při aplikaci ustanovení § 118a OSŘ. Předseda senátu si předně musí vytvořit názor na právní posouzení již v průběhu řízení, nikoli až při samotném rozhodování ve věci samé, a to i v několika variantách. Z tohoto předběžného posouzení pak vyvodí, jaké skutečnosti jsou pro rozhodnutí ve věci samé významné. Následně pak předseda senátu porovnává, jaké rozhodující skutečnosti jsou pokryty tvrzeními účastníků a o jakých rozhodujících skutečnostech je třeba doplnit skutková tvrzení ze strany účastníků. Z výsledku tohoto porovnání tak vyplyne, v jaké míře je třeba poučit účastníka o doplnění jeho tvrzení, a to kdykoli za řízení.¹⁰

Také povinnost poučení o možném jiném posouzení dle jiné právní normy nevzniká až v situaci, kdy o tom má předseda senátu přiměřenou jistotu, nýbrž již tehdy, když je takové posouzení možné, resp. pravděpodobné.¹¹ Potřeba poučit účastníka o jeho důkazní povinnosti pak vzniká 1) tehdy, jestliže účastník ke svému tvrzení dosud nenavrl žádný důkaz, 2) nebo důkaz sice navrhl, avšak tímto důkazem není možno tvrzenou skutečnost prokázat, či 3) tehdy, pokud důkaz k prokázání skutečnosti sice byl navržen a proveden, ale tvrzená skutečnost jím přesto prokázána nebyla.¹² Tedy jde vlastně vždy o situaci, kdy účastníkově skutkové tvrzení v řízení dosud nebylo soudu prokázáno, což by mělo vliv na výsledek řízení.

Jelikož ustanovení § 118a OSŘ pevně nestanovuje soudu, v jaké fázi jednání a za jakých okolností toto poučení využít, měly by být dodrženy výše uvedené zásady, a to nejlépe v co největší míře. Jelikož § 118 odst. 2 OSŘ¹³ přesně nestanovuje průběh jednání po úvodním přednesu stran, resp. § 118 odst. 3 OSŘ ponechává další průběh jednání čistě na uvážení předsedy senátu, bylo by vhodné navrhnout alespoň částečnou implementaci § 118a OSŘ do postupu soudu při dokazování. Ideální postup soudu, co se týče doby využití poučení dle § 118a OSŘ by tak mohl vypadat následovně:

- 1) předseda senátu by stanovil, které skutečnosti jsou mezi stranami nesporné, uvedl, které skutečnosti zůstávají mezi stranami sporné a které z dosud navržených důkazů

¹⁰ DRÁPAL, L.: Příprava jednání a projednání věci samé ve sporném řízení před soudem prvního stupně po novele občanského soudního řádu. In: Právní rozhledy, roč. 10, 2002, č. 5. ISSN 1210-6410, s. 12.

¹¹ Tamtéž, s. 11.

¹² Tamtéž, s. 13.

¹³ Znění § 118 odst. 2 a 3 OSŘ, ve znění pozdějších předpisů: „(2) Po provedení úkonů podle odstavce 1 předseda senátu sdělí výsledky přípravy jednání a podle dosavadních výsledků řízení uvede, která právně významná skutková tvrzení účastníků lze považovat za shodná, která právně významná skutková tvrzení zůstala sporná a které z dosud navržených důkazů budou provedeny, popřípadě které důkazy soud provede, i když je účastníci nenavrhli. (3) Nestanoví-li zákon jinak, určuje další průběh jednání předseda senátu podle okolností případu.“

budou provedeny ke sporným skutečnostem, popřípadě které důkazy soud provede, i když je účastníci nenavrhli,

- 2) následně by předseda senátu sdělil svůj úvodní náhled na věc tím, že by poučil stranu, která neunáší břemeno tvrzení o nutnosti doplnění tvrzení,
- 3) soud by následně prováděl navržené a jím určené nenavržené důkazy,
- 4) vždy po provedeném dokazování k jednotlivým skutečnostem by pak soud měl vyjavit stranám jeho názor ohledně sporné skutečnosti, která byla prokazována, a opět tak poučit stranu, která neunáší důkazní břemeno ohledně této skutečnosti, a stanovit straně prostor pro to, aby unesla břemeno tvrzení či břemeno důkazní,
- 5) po skončení dokazování by pak soud měl vyjavit svůj názor na věc po celkovém zhodnocení dokazování a měl by poučit účastníka, který dle jeho názoru nebude mít ve sporu úspěch, o neunesení jakéhokoli břemena a uvést důvody tohoto neunesení.

Jedná se samozřejmě o ideální postup, který nebude možno v mnoha řízeních dodržet vzhledem k odlišnostem jednotlivých konkrétních případů. Ačkoli tak ustanovení § 118a OSŘ připouští různý výklad za různých procesních situací, primárně nelze přistoupit na postup, kdy by využití ustanovení § 118a OSŘ ze strany soudu představovalo pouhé formální poučení o neunášení procesního břemena pro některou ze stran po skončení dokazování, či snad až po dotazu některého z účastníků, jelikož takový postup nenaplnuje smysl a účel předmětného ustanovení.

Forma a obsah poučení

Zákon soudu neukládá, jakou formou lze účastníka poučit o jeho pracovním názoru na projednávanou věc a o neunášení procesního břemena. Jestliže však vyjdeme z jazykového výkladu § 118a odst. 1 a odst. 3 OSŘ, dojdeme k závěru, že jelikož musí být poučení poskytnuto při jednání, pak lze toto poučení realizovat pouze ústní formou přímo při jednání. Taková situace je skutečně ideální, neboť poučením jednoho z účastníků přímo u jednání je zprostředkován pracovní názor soudu i druhému z účastníků, kterému sice názor soudu není sdělen přímo, ale z poučení druhého účastníka se mu dostává jasný obraz o situaci v řízení.

Problematickou se tak jeví situace, kdy jeden z účastníků není při jednání přítomen. To však nutno klást k tíži právě tomuto účastníku. S ohledem na zásadu rychlosti a hospodárnosti soudního řízení a zásadu rovnosti zbraní je nutné vyhodnotit takovou situaci tak, že svou

dobrovolnou nepřítomností na jednání se účastník vzdal svého nároku na sdělení pracovního názoru ze strany soudu. To vše však za podmínky, že se účastník v dostatečné době před jednáním neomluvil a nezažádal z důležitého důvodu o odročení jednání, nebo pokud účastníku nezabránila v dostavení se k jednání náhlá překážka vyšší moci.¹⁴

V některých případech však bude po provedení důkazu, po němž soud změnil svůj názor na určitou spornou skutečnost, nutné písemně informovat nepřítomného účastníka. Karel Svoboda k tomuto uvádí např. situaci, kdy opatrovník, který v řízení zastupuje účastníka, se z jednání sice omluví, avšak nepožádá o odrok jednání.¹⁵ Zde však takový názor naráží na výslovné znění zákona, které umožňuje poučení dle § 118a pouze při jednání. Na základě jazykového výkladu dovozují někteří autoři, že poučení není možno poskytnout účastníky jindy než při jednání.¹⁶ Takovému výkladu by patrně svědčil rovněž úmysl zákonodárce, neboť důvodová zpráva k zák. č. 30/2000 Sb. uvádí následující: „Navrhovaná úprava rozlišuje mezi povinnostmi soudu poskytnout poučení při jednání a mezi poučovací povinnostmi soudu při jiném jeho úkonu. Poučovací povinnost soudu při jednání směřuje jak vůči účastníkům, kteří mají zástupce (včetně zastoupení advokátem nebo notářem), tak i vůči účastníkům, kteří před soudem jednají sami, některá poučení však soud bude povinen poskytnout jen účastníkům, kteří nejsou zastoupeni advokátem nebo notářem. Mimo jednání bude soud povinen poskytnout účastníkům (včetně těch, kteří jsou zastoupeni advokátem nebo notářem) poučení v případech, které jsou výslovně stanoveny (viz např. § 15a, § 30 odst. 1, 43 odst. 1 aj.).“

Vzhledem k zásadě rychlosti a hospodárnosti řízení by však nemělo být vykládáno ustanovení § 118a OSŘ pouze na základě jazykového výkladu. Lze si totiž představit různé situace, kdy bude účelné využít poučení dle § 118a OSŘ písemně a nikoli při samotném jednání. Půjde např. o situaci, kdy samosoudce až po skončení prvního jednání při dalším studiu spisu změnil svůj náhled na projednávanou věc. Bylo by neúčelné, aby soud svůj změněný názor sdělil účastníkům až při začátku dalšího jednání ve věci. Za takového stavu je však zapotřebí, aby soud upustil od striktní adrešnosti takového poučení. Pro zachování zásady rovnosti stran je nutné, aby se i nepoučenému účastníku dostalo informace o změněném pracovním názoru soudu, a aby tak i druhý z účastníků byl informován o obsahu takového poučení.

¹⁴ Pokud z těchto důvodů nedojde k odročení jednání, pak by rovněž mělo být přípustné, aby soud poučil absentujícího účastníka písemně, resp. aby jej o svém pracovním názoru, který sdělil druhému účastníku při jednání, písemně informoval.

¹⁵ SVOBODA K. In: SVOBODA, K. a kol.: Občanský soudní řád. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2013, ISBN 978-80-7400-506-0, s. 416.

¹⁶ Viz např. DERKA, L.: Hranice neúplné apelace. In: Právní rozhledy, roč. 11, 2003, č. 6. ISSN 1210-6410, s. 298.

Dalším problematickým bodem této části je pak forma konkrétního poučení ze strany soudu se zaměřením na účel poučovací povinnosti dle § 118a OSŘ. Podle Karla Svobody může soud poučovací povinnost dle § 118a odst. 1 až 3 OSŘ naplnit jak písemně (např. spolu s předvoláním k prvnímu či přípravnému jednání), tak i ústně do protokolu při jednání.¹⁷ To ale nemůže platit vždy. Výše bylo naznačeno, že písemné poučení dle § 118a OSŘ může za určitých okolností přicházet do úvahy s ohledem na některé zásady a principy civilního řízení. Pokud bychom však připustili, že poučovací povinnost dle § 118a OSŘ lze naplnit pouhým písemným poučením v předvolání k prvnímu či přípravnému jednání, pak by do značné míry zmizel smysl této poučovací povinnosti jako sdělení soudu směrem k účastníkům o jeho dosavadním náhledu na věc. Písemné poučení společně s předvoláním k jednání lze tak připustit pouze tehdy, lze-li z dosud tvrzených skutečností a provedených důkazů usoudit na určitý pravděpodobný závěr o skutkovém stavu, případně o právním posouzení věci. Za takové situace je pak dokonce žádoucí, aby soud právě s ohledem na zásady rychlosti a hospodárnosti poučil účastníka dle § 118a odst. 1 až 3 OSŘ písemně společně s předvoláním k jakémukoli jednání. Jak je však uvedeno výše, o obsahu takového poučení je nutno informovat i druhého účastníka. Pokud však soud z dosud tvrzených skutečností a provedených důkazů nemůže usoudit na určitý pravděpodobný závěr o skutkovém stavu, případně o právním posouzení věci, písemné poučení společně s předvoláním by nemělo být poskytnuto.

Co se týče samotného obsahu poučovací povinnosti dle § 118a OSŘ, lze se ztotožnit s Ljubomírem Drápalem, který shledává, že obsahem takového poučení je výzva účastníkovi buď k doplnění tvrzení, přičemž soud uvede, v čem je potřeba tvrzení doplnit, tedy mu sdělí, o jakých rozhodujících skutečnostech by měl další tvrzení uvést, a poučí ho o následcích nesplnění této výzvy, tedy o neunesení břemena tvrzení, či k označení důkazů, které mají být provedeny za účelem prokázání dosud neprokázané skutečnosti opět s poučením o následcích nesplnění takové povinnosti, tedy neunesení břemena důkazního.¹⁸ Je nepřípustné, aby soud účastníku naznačil či dokonce přímo sdělil, jaká konkrétní tvrzení má účastník uvést, avšak způsob poučení může zvolit předseda senátu dle své úvahy, tedy může např. účastníku přiblížit dotazem, co tvrdí o určité skutečnosti,¹⁹ tuto transformaci poučovací povinnosti na

¹⁷ SVOBODA K. In: SVOBODA, K. a kol.: Občanský soudní řád. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2013, ISBN 978-80-7400-506-0, s. 414.

¹⁸ DRÁPAL, L.: Příprava jednání a projednání věci samé ve sporném řízení před soudem prvního stupně po novele občanského soudního řádu. In: Právní rozhledy, roč. 10, 2002, č. 5. ISSN 1210-6410, s. 10.

¹⁹ Tamtéž, s. 10.

povinnost dotazovací lze však připustit převážně tehdy, je-li účastník v řízení nezastoupen advokátem, a to s ohledem na porozumění poučení.

Opakování poučení dle § 118a OSŘ

Na úvod této části je nutné především vymezit, co je myšleno opakováním poučení dle § 118a OSŘ. Samozřejmě nebude účelné a nemělo by být ani přípustné, aby soud poučoval účastníka v tom smyslu, že opakovaně uvede, v čem neunáší procesní břemena, ačkoli v mezidobí nedošlo na straně soudu k žádné změně názoru na věc a ani účastník v mezidobí řádně nesplnil povinnost obsaženou v předchozím poučení soudu. Za takové situace už nebude naplněna podmínka pro opětovně využití poučovací povinnosti soudu. Lze poukázat na rozhodnutí NS, dle něhož nelze donekonečna poučovat účastníka o tom, že má něco tvrdit, případně něco vykonat,²⁰ a to právě za situace, kdy již o tomto poučení byl a svou povinnost nesplnil. Účastníkům byl názor soudu sdělen při prvním poučení, a jelikož účastník, kterému hrozil neúspěch, nesplnil svou povinnost doplnit či upřesnit svá skutková tvrzení či označit důkazy k prokázání svých tvrzení, je názor soudu na věc zřejmý a rozhodnutí tak nebude nepředvídatelné.

Naproti tomu je možná situace, kdy po poučení dle § 118a OSŘ účastník svou povinnost obsaženou v poučovací povinnosti řádně splní. Za takové situace soud samozřejmě poučí druhou stranu podle § 118a OSŘ o přenesení jednoho z procesních břemen, čímž vyjeví všem účastníkům svou změnu názoru na věc. Pokud pak druhý poučený účastník opět splní svou povinnost a soud v důsledku opětovně změnil názor na některé sporné tvrzení, měl by opakovaně poučit první stranu opět ve smyslu § 118a OSŘ, a to ať už jde o stejné sporné tvrzení jako v případě prvního poučení či tvrzení jiné, nýbrž rovněž mající za následek neunesení procesního břemena, a tím pádem i neúspěch ve sporu.

Účel poučovací povinnosti dle § 118a OSŘ

Důvodová zpráva k zák. č. 30/2000 Sb. uvádí, že právě z důvodu předvídatelnosti soudního rozhodnutí v konkrétní věci je nezbytné, aby se účastníkům dostalo ze strany soudu konkrétní a určité poučení o jejich procesních povinnostech a aby účastníkům byla dána možnost tyto

²⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. června 1996, sp. zn. 2 Cdon 661/96.

své povinnosti řádně splnit.²¹ Zamýšlený účel však dle mého názoru není možné zcela naplnit bez toho, aniž by soud vyjevil účastníkům průběžně s poskytnutým poučením i svůj dosavadní pracovní názor na jednotlivé sporné skutečnosti v řízení.

Účelem poučovací povinnosti dle § 118a OSŘ by tak měla být především informace určená stranám řízení o prozatímním názoru soudu na věc. Je logické, že soud může svůj názor v průběhu řízení měnit v závislosti na tvrzeních stran a provedeném dokazování, avšak měl by každou změnu takového názoru stranám formou poučovací povinnosti sdělit.

Každý soudce je totiž také pouze člověkem, navíc v soudním sporu extrémně důležitým člověkem, který závazně rozhoduje o právech a povinnostech. Jeho myšlenkové pochody by tak neměly být jakýmsi mystickým utajeným uměním, nýbrž co nejtransparentnějším a nejprůhlednějším myšlenkovým procesem. Tento proces je samozřejmě následně obsažen v odůvodnění rozhodnutí, avšak účastníci by s ohledem na možnost splnění svých procesních povinností o něm měli být informováni i v průběhu řízení.

Účelem poučovací povinnosti dle § 118a OSŘ by tak nemělo být pouze poučení o hrozícím neúspěchu ve sporu (i když to by mělo být primárním cílem), ale rovněž komplexní sdělení ze strany soudu o jeho názoru na jednotlivá sporná tvrzení a to nejen na začátku prvního jednání, ale po celou dobu řízení. Výsledkem soudního řízení by tak mělo být rozhodnutí, které nebude překvapivé pro žádnou ze stran sporu, naopak bude očekávané a předvídatelné právě v závislosti na dosavadním průběhu soudního jednání.

Seznam bibliografických odkazů:

BUREŠ, J. – DRÁPAL, L. a kol.: Občanský soudní řád I, II Komentář. Praha: C. H. Beck, 2009, 1600 s. ISBN 978-80-7400-107-9.

DERKA, L.: Hranice neúplné apelace. In: Právní rozhledy, roč. 11, 2003, č. 6. ISSN 1210-6410, s. 297-299.

DRÁPAL, L.: Příprava jednání a projednání věci samé ve sporném řízení před soudem prvního stupně po novele občanského soudního řádu. In: Právní rozhledy, roč. 10, 2002, č. 5. ISSN 1210-6410, s. 1-20.

²¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Důvodová zpráva k zákonu č. 293/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Důvodová zpráva k zákonu č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

SVOBODA, K. a kol.: Občanský soudní řád. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2013. 1422 s. ISBN 978-80-7400-506-0.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. června 1996, sp. zn. 2 Cdon 661/96.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 9. 1998, sp. zn. 2 Cdon 813/97.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějším předpisů.

PRÁVNÍ ÚPRAVA KONTUMAČNÍCH ROZSUDKŮ V ČESKÉ REPUBLICE A JEJÍ PROBLÉMY (KOMPARACE SE SLOVENSKOU PRÁVNÍ ÚPRAVOU)

Barbora Hudková¹

Abstrakt

Příspěvek se zabývá právní úpravou kontumačních rozsudků v České republice a poukazuje na její dlouhodobé nedostatky, které pro aplikační praxi přináší. Na problematické aspekty je poukazováno také formou komparace se slovenskou právní úpravou kontumačních rozsudků v zák. č. 160/2015 Z. z., která může být inspirací pro připravovanou rekodifikaci civilního procesu v České republice.

Klíčová slova

Kontumační rozsudek, rozsudek pro uznání, fikce uznání nároku

Abstract

The article deals with the legislation of a default judgments in Czech republic. The article focuses on problematical aspects of the default judgments in practice. Attention is also focused on the new slovak legislation of the default judgments, which may serve as a source of inspiration for a new prepared codification of civil procedure law in Czech republic.

Key words

Default judgment, Judgment by Acknowledgement, fictive acknowledgements of a claim

Úvod

Předmětem tohoto příspěvku je právní úprava kontumačních rozsudků v České republice, a především problémy, které v současné aplikační praxi přináší. Téma bylo zvoleno s ohledem na narůstající počet rozhodnutí soudů formou kontumačních rozsudků a také z důvodu nedávného rozhodování Ústavního soudu České republiky, který se zabýval ústavností určitých aspektů těchto rozsudků, respektive podmínek pro jejich vydání.

V první řadě je nezbytné vymezit, jaké rozsudky je v české právní úpravě nutné považovat za kontumační. Jednak je to rozsudek pro zmeškání podle ustanovení § 153b odst. 1 zák. č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále jen OSŘ) a rozsudek pro uznání, avšak nikoli rozsudek pro uznání vydaný na základě dispozičního úkonu účastníka, kterým žalovaný

¹ Autorka je interním doktorandem na Katedře soukromého práva a civilního procesu Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Věnuje se zejména právu civilního procesu, téma její disertační práce je zaměřeno právě na kontumační rozsudky. Dále působí jako advokátní koncipient v Advokátní kanceláři Narcis Tomášek a partneři.

uznal nárok žalobce dle § 153a odst. 1 OSŘ, nýbrž rozsudek pro uznání na základě ustanovení § 153a odst. 3 OSŘ, tj. rozsudek vydaný na základě fikce uznání žalovaného. K tomu podrobněji viz níže.

Účelem právní úpravy kontumačních rozsudků je především naplnění zásady rychlosti a snaha zabránit neodůvodněným průtahům v řízení způsobovaných nečinnými účastníky řízení. Riziko vydání kontumačního rozsudku má vést účastníky k tomu, aby se soudem spolupracovali, a tak nezpůsobovali svou nečinností průtahy v řízení. V opačném případě se vystaví riziku neúspěchu ve věci, který bude mít podobu kontumačního rozsudku.

I. Podmínky vydání rozsudku pro zmeškání (§ 153a odst. 1 OSŘ) a uznání (§ 153b odst. 3 OSŘ)

Pro rozbor právní úpravy, respektive nalezení problematických bodů, je vhodné vysvětlit podmínky vydání obou kontumačních rozsudků v České republice.

Rozsudek pro zmeškání dle § 153b OSŘ lze vydat pouze v případě, že se žalovaný bez řádné omluvy nedostaví k prvnímu jednání ve věci, ačkoliv byl předvolán nejméně 10 dnů předem a v předvolání poučen o možných následcích nedostavení se. Vydání rozsudku pro zmeškání musí navrhnout žalobce, je však na zvážení soudu, zda tomuto návrhu vyhoví, jak vyplývá z dikce §153b odst. 1 OSŘ poslední věta.

Rozsudek pro uznání lze vydat v případě, že se žalovaný nevyjádří na tzv. kvalifikovanou výzvu dle ustanovení § 114b odst. 5 OSŘ, nebo se nedostaví k přípravnému jednání dle ustanovení § 114c odst. 6 OSŘ. Jak kvalifikovaná výzva, tak předvolání k přípravnému jednání sice vyžadují doručení do vlastních rukou bez možnosti náhradního doručení (vyjma případu, kdy je doručováno datovou schránkou), ale další úprava postavení žalovaného značně zhoršuje.

Na tzv. kvalifikovanou výzvu žalovaný musí odpovědět ve lhůtě mu určené, nebo ve stejné lhůtě sdělit, jaké důvody mu v tom brání. Pokud ale žalovaný nemůže na výzvu odpovědět, je to většinou z důvodu, že nemůže odpovědět vůbec pro nějakou objektivní překážku, proto těžko ve lhůtě stanovené mu pro vyjádření může sdělit důvody, pro které se vyjádřit nemůže. Ovšem nevyjádření se k věci ve lhůtě, ani nesdělení důvodů, pro něž se není schopen vyjádřit, znamená automatické uznání nároku žalobce, dle důvodové zprávy jde o fikci uznání nároku. Totéž platí pro nedostavení se k přípravnému jednání podle § 114c OSŘ bez včasné omluvy z důležitého důvodu, tam také automaticky následuje vydání rozsudku pro uznání v neprospěch žalovaného.

II. Porušení zásady rovnosti stran

Oba kontumační rozsudky lze vydat pouze v neprospěch žalovaného. Za zmeškání prvního jednání bez omluvy a omluvitelného důvodu žalobci nehrozí žádná sankce, maximálně může být jednáno v jeho nepřítomnosti. V neprospěch žalovaného však může za splnění podmínek dojít k vydání rozsudku pro zmeškání.

U nedostavení se žalobce bez včasné omluvy a z důležitého důvodu k přípravnému jednání dojde na základě ustanovení § 114c odst. 7 OSŘ k zastavení řízení. Zastavení řízení však pro žalobce není v porovnání s žalovaným, jehož za obdobnou nečinnost stihne rozsudek pro uznání, tak výraznou sankcí. Zastavení řízení nezakládá překážku věci rozhodnuté, tudíž žalobci nic nebrání, aby žalobu podal opětovně znovu. Zastavením řízení sice žalobce ztratí 20 % z částky zaplacené na soudním poplatku a dojde k pokračování běhu hmotněprávních lhůt, například lhůty promlčecí, nicméně to není následek srovnatelný s vydáním rozsudku pro uznání. Nečinnost obou stran je naprosto totožná, nejeví se tak v souladu se zásadou rovnosti stran, aby zcela totožná nečinnost zakládala různé následky bez závažného důvodu, jímž pouhé procesní postavení na pozici žalobce a žalovaného bez dalšího není.

Právní úprava ustanovení § 153b odst. 1 OSŘ byla napadena u Ústavního soudu. Důvodem bylo právě možné porušení zásady rovnosti stran, jelikož rozsudek pro zmeškání nemohl být v neprospěch žalobce vydán.

Ústavní soud se přiklonil k názoru, že vzhledem k tomu, že zákon dává soudci možnost uvážení, zda rozsudek pro zmeškání vydá, je třeba se přiklonit v souladu se zásadou zdrženlivosti k tomu, že je-li možné ustanovení právního předpisu vyložit ústavně konformně, nemá se rušit. Přičemž bylo zdůrazněno, že soud musí při vydání rozsudku pro zmeškání postupovat nanejvýš obezřetně a zohlednit předchozí chování žalovaného, tj. zda byl nečinný po celou dobu řízení, či se vyjádřil k žalobě apod.² Soud tedy může vydat rozsudek pro zmeškání jen tehdy, vyplývá-li z okolností, že žalovaný skutečně nemá o řízení zájem, nijak nereagoval ani na výzvu k vyjádření a v řízení byl celkově nečinný.

Z tohoto důvodu byla právní úprava zachována, nicméně Ústavní soud apeloval na zákonodárce, aby v budoucnu zavedl možnost vydání rozsudku pro zmeškání i ve prospěch žalovaného, čímž ale vlastně nepřímou vyjádřil, že právní úprava de lege lata zcela v pořádku není.

V konečném důsledku je tak přenášeno břemeno na soudce, aby skutečně dostál své povinnosti a vydal rozsudek pro zmeškání pouze tam, kde je nezáměr žalovaného zjevný.

² Nález Ústavního soudu ze dne 28. 1. 2014, sp. zn. Pl. ÚS 49/10.

K diskuzi se však nepochybně nabízí otázka, zda je toto dostatečná ochrana práv žalovaného a dostatečné naplnění zásady rovnosti stran.

U rozsudku pro uznání dle ustanovení § 153a odst. 3 OSŘ ale žádná taková záruka zakotvena není, a při splnění formálních podmínek by soud rozsudek pro uznání dle zákonné dikce měl vydat. Jakmile se tedy soud rozhodne vyzvat žalovaného kvalifikovanou výzvou dle § 114b odst. 1 OSŘ, nebo jej předvolat k přípravnému jednání dle ustanovení § 114c odst. 1 OSŘ, nemá již možnost zvažovat, zda rozsudek pro uznání vydá. Rozsudek pro uznání za této situace, jak již bylo řečeno, stíhá pouze žalovaného. Z pohledu dodržení zásady rovnosti však dosud Ústavní soud úpravu rozsudku pro uznání neprojednával, nicméně, pokud se bude držet názoru vysloveného ve vztahu k rozsudku pro zmeškání, měl by úpravu v důsledku absence diskrece shledat jako protiústavní, protože zásadním důvodem pro nezrušení právní úpravy § 153b odst. 1 OSŘ byla právě možnost diskrece pro vydání rozsudku pro zmeškání i v případě, že jsou formální podmínky splněny. A u rozsudku pro uznání tato možnost diskrece, jak již bylo opakovaně zdůrazňováno, zcela chybí.

III. Fikce uznání nároku u rozsudku pro uznání

Dle ustanovení § 153a odst. 3 OSŘ dochází k fikci procesního úkonu účastníka. Jestliže se žalovaný nedostaví k přípravnému jednání, nebo se nevyjádří na kvalifikovanou výzvu, soud rozhodne rozsudkem pro uznání, tak jako by žalovaný nárok žalobce výslovně uznal, ačkoliv žádný odpovídající dispoziční úkon neučinil.

O tom, zda jde v případě rozsudku pro uznání podle ustanovení § 153a odst. 3 OSŘ vůbec o fikci uznání se v odborné literatuře vedla plodná diskuze.³ Sama důvodová zpráva hovoří o tom, že se jedná o fikci uznání, nicméně ojedinělé nejsou názory, že jde o domněnku, a nikoliv o fikci. Zastánci názoru, že jde o domněnku argumentují tím, že v ustanovení § 153a odst. 3 OSŘ je uvedeno, že soud vydá rozsudek pro uznání i tehdy, má-li se za to, že žalovaný nárok, který je proti němu žalobou uplatňován uznal. Formulace „má se za to“ vychází právě z úpravy ustanovení § 114b odst. 5 a § 114c odst. 6 OSŘ, kde je zakotveno, že se má zato, že nárok žalovaný uznává, pokud se nevyjádří na kvalifikovanou výzvu, nebo se nedostaví k přípravnému jednání, přičemž slovní spojení „má se za to“ je výrazem používaným právě

³ Zastáncem názoru, že jde o právní fikci byl například profesor Macur. Podrobněji viz jeho článek MACUR, Josef. Rozsudek na základě fikce uznání nároku podle ustanovení § 114b o.s.ř., *Bulletin advokacie*, 2002, č. 2, s. 28. K závěru, že jde o fikci se kloní také Lavický. Naopak názor, že jde o domněnku zastává Bezouška, nebo Sedláčková. Podrobněji viz např. SEDLÁČKOVÁ, Ivana. K článku prof. JUDr. J. Macura: Rozsudek na základě fikce uznání nároku podle ustanovení § 114b o. s. ř.". *Bulletin advokacie*, 2002. č. 6-7, s. 74.

pro domněnky. Naopak fikce dle jejich názoru slouží pouze k tomu, aby právní skutečnost, o níž je obecně známo, že neexistuje, byla považována za existující.⁴

Výklad, že o fikci jde jen tehdy, jde-li skutečně o tvrzení existence neexistující skutečnosti, je však zjednodušující, jak velmi dobře upozornil Lavický, který poukázal na rozdíl mezi obecnou a konkrétní rovinou při rozlišování fikce a domněnek: „Rozhodující je, zda v obecné rovině lze na základě empirických poznatků usuzovat na existenci určité skutečnosti, je-li dána nějaká skutečnost jiná, či nikoliv. Úvahy, že o existenci fingované skutečnosti nelze uvažovat ani v teoretické rovině a že u domněnky jsou možné varianty obě, jsou proto hrubě nesprávné: neplatí, že tam, kde je alespoň teoretická možnost existence určité skutečnosti, nejde o fikci, neboť rozhodující je pouze to, co je podle zobecněné lidské zkušenosti převažující (a obdobně nelze tvrdit, že pokud něco pouze „nelze vyloučit“, stává se z toho domněnka); dále nelze ani mít zato, že jsou možné varianty obě, neboť není rozhodující konkrétní, ale obecné měřítko.“

Právní domněnky jsou pak založeny na předpokladu pravdivosti určité skutečnosti, vycházejí z lidských zkušeností a poznatků, podle kterých skutečnost domněnkou předpokládaná zpravidla existuje.

Skutečně však lze říci, že nevyjádření se žalovaného, nebo jeho nedostavení se, běžně znamená uznání nároku žalovaným? Samozřejmě, že se může stát, že žalovaný skutečně po obdržení kvalifikované výzvy, nebo předvolání k přípravnému jednání shledá, že nárok žalobce je oprávněný a nárok žalobce tím, že se nevyjádří, konkludentně uzná. Toto však bude nepochybně výjimka. Jestliže byl žalovaný vyzván ke splnění povinnosti ve smyslu ustanovení § 142a odst. 1 OSŘ, což v naprosté většině případů bude, a ani do této doby nárok žalobce neuzná, tj. ani nesplní žalovanou povinnost, pak lze považovat za nepravděpodobné, že by po zaslání kvalifikované výzvy, či předvolání k přípravnému jednání změnil názor. Rozhodně tak nelze dovodit, že skutečné uznání nároku ze strany žalovaného je převažující v případě nedostavení se k přípravnému jednání, či nevyjádření se na kvalifikovanou výzvu.

Skutečnost, že se žalovaný i přes poučení nevyjádřil, či nedostavil je dle názorů některých autorů dostatečně osvědčující pro to, aby soud nabyl dojmu, že žalovaný nemá žádné argumenty, které by nabídl.⁵ Jenže kámen úrazu spočívá v tom, že skutečnost, že žalovaný nemá, co k věci uvést, neznamena, že nárok žalobce uznává. Příčina zastávání

⁴ BEZOUŠKA, Petr. Krátké zamyšlení nad rozsudky pro uznání a pro zmeškání. *Právní rozhledy*, 2004, č. 1, s. 32.

⁵ Tamtéž, s. 31.

názoru, že jde o vyvratitelnou domněnku tak zřejmě spočívá mimo jiné ve směřování dvou různých situací.

Je jistě zcela legitimní domnívat se, že žalovaný, který se k věci nevyjádřil, nebo se nedostavil a byl poučen, nemá, co by k věci uvedl, respektive nemá žádné argumenty⁶. Avšak to není totéž, jako by přímo uznal nárok uplatňovaný žalobcem. Nemít k věci argumenty, či zcela uznat nárok, tj. dát najevo, že nárok žalobce je po právu, jsou nepochybně dvě rozdílné věci, přestože jsou, jak již bylo zmíněno, často směřovány. Skutečnost, že žalovaný nemá, co by na svou obranu uvedl, tedy rozhodně neznamená učinění dispozičního procesního úkonu. Lavický uvádí, že nevyjádření se znamená pouze nepopírání skutkových tvrzení obsažených v žalobě, což je skutečně to jediné, co lze z nevyjádření se žalovaného, respektive jeho nedostavení se, dovodit.⁷

Z výše uvedeného vyplývá, že jde o fikci uznání nároku, a ne o domněnku. Stanovená fikce uznání nároku, je také v konečném důsledku fikcí nikoliv pouze procesní ale hmotněprávní, protože tato fikce uznání má definitivní dopad na hmotněprávní postavení žalovaného⁸. Například dojde k tomu, že žalobce A zažaluje žalovaného B, a do žaloby uvede, že s žalovaným B uzavřel smlouvu o zápůjčce a na základě této smlouvy předal žalovanému B padesát tisíc korun. Soud zašle žalovanému B výzvu dle § 114b OSŘ a žalovaný se lhostejno z jakého důvodu nevyjádří. Soud rozhodne rozsudkem pro uznání, který autoritativně potvrdil, že žalobci A dluží, žalobce B padesát tisíc z titulu smlouvy o zápůjčce a tuto částku má tedy zaplatit žalobci A. Ve skutečnosti však žalovaný B s žalobcem A žádnou smlouvu o zápůjčce neuzavřel a nikdy peníze nepředal.

Skutečnost, že se nejedná o domněnku podporuje i to, že soudce se nemůže zabývat tím, zda považuje skutkový stav alespoň za pravděpodobný, nemůže zohlednit předchozí aktivitu/pasivitu žalovaného jako u rozsudku pro zmeškání. Rozsudek pro uznání tak bude vydán i tam, kde žalovaný podá odpor proti platebnímu rozkazu a pak nedostatečně (například si nemůže dovolit advokáta a není schopen dostát své povinnosti), nebo po lhůtě, zareaguje na kvalifikovanou výzvu. I za této situace bude nárok považován za uznáný ze strany žalovaného. Ačkoliv je zjevné, že žalovaný v žádném případě nárok neuznal.

⁶ BEZOUŠKA, Petr. Krátké zamyšlení nad rozsudky pro uznání a pro zmeškání. *Právní rozhledy*, 2004, č. 1, s. 31.

⁷ LAVICKÝ, Petr. *Fikce procesních úkonů účastníků v civilním řízení soudním. Rigorózní práce*. 2008/2009. Dostupné na

https://is.muni.cz/th/11233/pravf_r/Fikce_procesnich_ukonu_v_civilnim_rizeni_soudnim_spornem.txt

⁸ Odlišné stanovisko Pavla Rychetského k výroku i odůvodnění nálezu Ústavního soudu ze dne 31. 5. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 13/15.

Finguje se zde projev vůle účastníka řízení, který skutečně neučinil. Takováto fikce však má být v právním řádu zcela výjimečná a ojedinělá a musí sledovat legitimní cíl, kterým sice urychlení řízení je, avšak musí tak být činěno vhodnými prostředky, které jsou proporcionální s ohledem na sledovaný účel.⁹ Tento účel lze nepochybně naplnit zakotvením rozsudku pro zmeškání, a dát soudu možnost diskrece vydání takového rozsudku. Ostatně zejména v případě nedostavení se k přípravnému jednání a k prvnímu jednání jde o obdobné druhy nečinnosti a nemělo by mezi nimi být takto zásadně rozlišováno.

Právní úprava z důvodu fikce uznání byla přezkoumávána Ústavním soudem. Nálezem Pl. ÚS 13/15 byla těsnou většinou úprava uznána jako ústavně konformní. Nicméně argumenty pro zachování napadené úpravy lze hodnotit jako velmi chabé: *„Hlavním důvodem pro zamítnutí návrhu byl závěr, že napadená zákonná ustanovení umožňují ústavně souladný výklad. Patnáct let rozhodují obecné soudy rozsudky pro uznání a za tu dobu jich byly vydány desítky či spíše stovky tisíc. Případné excesy při rozhodování rozsudkem pro uznání na základě fikce uznání lze napravit v odvolacím či dovolacím řízení. Ústavní soud řešil přibližně sto ústavních stížností proti rozsudku pro uznání. Jen ve čtyřech případech ale musel sám zasáhnout a rozsudek zrušit. Při posuzování splnění podmínek pro vydání rozsudku pro uznání však musí soudy postupovat velmi uvážlivě, aby nedošlo k porušení práva na spravedlivý proces žalovaného jen pro jeho nezkušenost či neschopnost zajistit si právní pomoc.“*¹⁰

Avšak soud nemá možnost posuzovat věc jinak než z formálního hlediska, podmínky pro vydání rozsudku pro uznání buď splněny jsou, anebo nejsou. Neexistuje žádná možnost rozlišování, kdo stojí na straně žalované, zda slabší strana například dítě nebo spotřebitel. Rozsudek pro uznání brání jakékoliv úvaze nad rámcem posouzení naplnění formálních podmínek.

Jedinou možností, jak naplnit ústavně konformní výklad, tak může být důkladné posouzení věci a následné rozhodnutí soudu kvalifikovanou výzvou vůbec nevydat, nebo nepředvolávat účastníky k přípravnému jednání. Soud by tedy měl velmi obezřetně zvažovat například i právě z hlediska toho, kdo stojí na straně žalované, zda učiní popsání úkony přípravy jednání. Jestliže však toto neučiní, pak již žádný ústavně souladný výklad opravdu není možný.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Informace k nálezu Ústavního soudu a jeho odůvodnění ze dne 31. 5. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 13/15. Dostupné na <http://www.usoud.cz/aktualne/ustavne-konformni-vyklad-pravni-upravy-rozsudku-pro-uznani/>. Citováno dne 6. 12. 2016.

Odlišná stanoviska k nálezu Pl. ÚS 13/15 jsou odůvodněny daleko přesvědčivěji a zdůrazňují rozdíly mezi rozsudkem pro zmeškání a uznání. A poukazují právě na značný rozdíl v ochraně práv žalovaného u obou úprav, tj. rozsudku pro zmeškání a pro uznání, i na důsledky fikce uznání nároku. A také poukazují na to, že v minulosti již nálezem Ústavního soudu Pl. ÚS 42/08 došlo k odmítnutí fikce procesního úkonu účastníka. Tehdy Ústavní soud dospěl k závěru, že není možné fingoat procesní úkon účastníka a tím mu odebrat možnost svobodného jednání.¹¹ Dále Ústavní soud uvedl, že: „Smyslem a účelem civilního práva procesního, které má charakter veřejného práva, je poskytovat ochranu subjektivním soukromým právům. Autonomie vůle účastníků právních vztahů, která je vlastní soukromému právu hmotnému, se do procesního práva promítá především prostřednictvím dispoziční zásady, podle které mohou strany svobodně nakládat jak řízením, tak jeho předmětem. Procesní práva, jež jsou odvozena z této zásady, jsou tedy vyhrazena výlučně nositelům těchto práv formou dispozičních procesních úkonů a nemůžou být obsahem právní fikce.“¹² Nyní ovšem obdobou právní úpravy založenou na fikci dispozičního procesního úkonu jako ústavně souladnou podržel. I v tomto ohledu se tak jeví převažující stanovisko Ústavního soudu jako nepřesvědčivé.

Disenty upozorňují také na skutečnost, že nečinnost žalovaného může být řešena již existujícím nástrojem, kterým je rozsudek pro zmeškání, protože formy nečinnosti u rozsudku pro zmeškání a uznání jsou více než podobné.¹³

IV. Nedostatek opravných prostředků u rozsudku pro uznání na základě fikce uznání nároku

V případě rozsudku pro uznání dle ustanovení § 153a odst. 3 OSŘ se nelze domáhat zrušení rozsudku pro uznání. Je přípustné pouze odvolání, avšak se striktně omezených důvodů. Odvolat se lze pouze z důvodu nedostatku procesních podmínek a nenaplnění podmínek pro vydání rozsudku pro uznání.

U rozsudku pro uznání se nelze odvolat z důvodu, že přípravné jednání bylo zmeškáno z omluvitelného důvodu, protože nedostavení se k přípravnému jednání bez omluvitelného

¹¹ Nález Ústavního soudu ze dne 21. 4. 2009, sp. zn. Pl. ÚS 42/08 se týkal fikce zpětvzetí návrhu na oddlužení dlužníkem.

¹² Nález Ústavního soudu ze dne 31. 5. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 13/15.

¹³ Odlišné stanovisko Kateřiny Šimáčkové a Jaroslava Fenyka k výroku i odůvodnění nálezu Ústavního soudu ze dne 31. 5. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 13/15.

důvodu není podmínkou vydání rozsudku pro uznání. Zmeškání přípravného jednání z omluvitelného důvodu tak nelze napravit ani v odvolacím řízení.

Příklad. Žalovaného při cestě na přípravné jednání srazí auto. Z tohoto důvodu však nemůže podat odvolání, respektive to nebude úspěšné. Předpoklady pro vydání naplněny jsou: Žalovaný se včas a z důležitého důvodu z neúčasti na přípravném jednání neomluvil. Chybí zde zakotvení nedostavení se bez omluvitelného důvodu jako podmínky pro vydání rozsudku pro uznání, a soud tak musí rozsudek pro uznání vydat.

Stejně tak je stanovena povinnost se na kvalifikovanou výzvu vyjádřit ve lhůtě, nebo ve stejné lhůtě uvést důvody, které vyjádření brání. Ovšem pokud se někdo nemůže vyjádřit k věci, nemůže většinou z objektivních příčin sdělit důvod, tudíž také dojde k vydání rozsudku pro uznání a nelze zohlednit, že existovaly objektivní důvody pro nevyjádření se, protože nebyly sděleny ve lhůtě pro vyjádření.

Některé soudy se neexistenci dostatku odvolacích důvodů snaží překlenout analogickou aplikací důvodů pro vydání rozsudku pro zmeškání, tudíž reflektují případný omluvitelný důvod pro nedostavení se k přípravnému jednání či nevyjádření se na kvalifikovanou výzvu. Nicméně nelze odhlédnout od skutečnosti, že zákonodárce sice neracionálně ale zřejmě zcela vědomě stanovil pro podobné formy nečinnosti žalovaného různé důsledky. Civilně procesní právo je právem veřejným, a jako k takovému je třeba k němu přistupovat. Výklad, který rozšiřuje odvolací důvody nad rámec zákona, zjevně přesahuje prostor pro výklad, respektive dotváření práva, k němuž je soudce oprávněn. Nastíněný postup soudu je sice ve prospěch účastníka řízení, nicméně jen jednoho z nich. Druhý z účastníků se však naopak postupem dle tohoto rozšiřujícího výkladu bude cítit poškozen. Soudy používané řešení se proto jeví jako nesprávné, přestože jeho cíl odstranit nepřiměřenou tvrdost je pochopitelný.

V. Nedostatek odůvodnění rozsudku pro uznání

Rozsudek pro uznání taktéž nepřipustně zasahuje do práva na řádné odůvodnění rozhodnutí, protože soud pouze převezme žalobní tvrzení a vysloví, že jsou pravdivá a prokázána, protože nastala fikce uznání nároku ze strany žalovaného, tj. soud postupuje tak, jako by přímo sám žalovaný uznal nárok žalobce, tak jak jej uplatnil v žalobě, aniž by se zabýval dalším odůvodněním.

U rozsudku pro zmeškání se domněnka vztahuje pouze na skutková zjištění a soud tedy musí uvést právní posouzení nároku, což zaručuje právo na řádné odůvodnění a nutí

zároveň soud, aby se nad věcí zamýšlel, což ho může přivést právě k přesvědčení, že nejsou dány důvody pro vydání rozsudku pro zmeškání a tento nevydává. U rozsudku pro uznání je jakákoliv úvaha vyloučena a odůvodnění absentuje, odůvodnění se totiž omezuje jen na to, že byly naplněny formální podmínky pro vydání rozsudku pro uznání, pak už následuje pouze odůvodnění nákladového výroku.

Přímo ustanovení § 157 odst. 3 OSŘ sice opravňuje soud k tomu, aby uvedl pouze předmět řízení a stručně vyložil důvody, proč rozhodl rozsudkem pro uznání, nicméně toto je s přihlédnutím k obsahu celé právní úpravy nedostačující.

Zavedené řešení, jak trefně podotkl ve svém disentu ústavní soudce Rychetský, umožňuje soudci, aby nesoudil. Tím, že prakticky nevyžaduje žádné rozumově a časově náročné odůvodnění, je rozsudek pro uznání cestou, která práci soudci značně ulehčuje. S ohledem na narůstající tlak na odstranění nedodělků, tak právní úprava v konečném důsledku motivuje soudce, aby nadužívali zejména kvalifikovanou výzvu dle ustanovení § 114b odst. 1 OSŘ, což logicky i vede k vyššímu počtu vydaných rozsudků pro uznání, ačkoliv pro využití institutu kvalifikované výzvy nejsou často splněny podmínky.

VI. Slovenská právní úprava – zák. č. 160/2015 Zb. Z.

Jak vyplynulo z výše uvedeného, česká právní úprava kontumačních rozsudků, především tedy rozsudku pro uznání podle ustanovení § 153a odst. 3 OSŘ, je více než problematická. Možnou inspirací pro revizi české právní úpravy by se mohla stát nová právní úprava zavedená na Slovensku zák. č. 160/2015 Zb. z., civilním sporovým poriadkom (dále jen CSP), která zakotvila jedinou formu kontumačního rozsudku, a to klasický institut rozsudku pro zmeškání.¹⁴

Podmínky pro vydání rozsudku pro zmeškání jsou na Slovensku obdobné jako v České republice, tj. nevyjádření se na „kvalifikovanou“ výzvu dle ustanovení § 273 CSP a nedostavení se k jednání, avšak zde může jít dle ustanovení § 274 CSP o jakékoliv jednání.

Je zachována rovnost stran. Lze vydat rozsudek pro zmeškání jak v neprospěch žalobce, tak žalovaného. U kvalifikované výzvy je umožněna diskrece soudu, zda vydá rozsudek pro zmeškání, dává tak prostor soudu zhodnotit kvalitu odpovědi na výzvu, osobu účastníka, kdy může jít například o nezletilého, spotřebitele a podobně. Soud při vydání rozsudku pro zmeškání tudíž musí učinit úvahu, a vydání rozsudku pro zmeškání také náležitě odůvodnit.

¹⁴ Úprava rozsudku pro zmeškání se nachází v ustanoveních § 273 až 281 zák. č. 160/2015 Zb. z., Civilný sporový poriadok.

Při nedostavení se k jednání sice chybí diskrece soudu, zda rozsudek pro zmeškání vydá, nicméně ochrana práv stran je zaručena možností žádat na základě ustanovení § 277 CSP a § 281 CSP zrušení rozsudku pro zmeškání do 15 dnů od doby, co se strana, o jeho vydání dozvěděla, zmeškala-li z omluvitelného důvodu. U rozsudku pro zmeškání dle ustanovení § 153b OSŘ lze žádat zrušení jen do právní moci tohoto rozsudku, což nemusí ochranu práv stran zaručit, je-li doručeno na základě fikce doručení. U rozsudku pro uznání nelze podle české právní úpravy požadovat jeho zrušení. Bránit se lze leda odvoláním, které je pro ochranu práv žalovaného nedostatečné (viz podkapitola V.).

Rozsudek pro uznání dle ustanovení § 282 CSP lze naopak vydat pouze na základě dispozičního úkonu účastníka, nedochází k žádné konstrukci fikce dispozičního úkonu účastníka, což je bezpochyby zcela správné řešení.

Z výše uvedeného vyplývá, že slovenská právní úprava je úpravou, která netrpí stejnými problémy jako právní úprava česká. Zakotvuje institut rozsudku pro zmeškání, který má urychlit řízení, avšak upravuje ho tak, že zachovává rovnost stran a zajišťuje ochranu práv v případě, že byl vydán rozsudek pro zmeškání za situace, že došlo ke zmeškání jednání z omluvitelného důvodu. Zachovává i právo na řádné odůvodnění a je na rozdíl od české právní úpravy, která iracionálně rozlišuje mezi obdobnými druhy nečinnosti, koncepční.

VII. Závěr

Jak je zřejmé z obsahu tohoto příspěvku, právní úprava kontumačních rozsudků v České republice trpí celou řadou nedostatků. Rozsudek pro uznání na základě fikce uznání nároku nemá v jiných právních řádech obdoby. Celá právní úprava kontumačních rozsudků je tak nekoncepční, když zakotvuje dva různé následky pro podobné druhy nečinnosti. Přičemž jeden z těchto následků je nesystematický a finguje projev vůle účastníka, který zjevně neučinil. Přestože byl Ústavním soudem těsně podržen jako ústavně souladný, argumentů podporujících opačný závěr je celá řada a jsou mnohem závažnější než argumenty většiny ústavních soudců pro zachování této právní úpravy.

Je proto namístě závěrem uvést, že oba kontumační rozsudky testem ústavnosti sice prošly, avšak jejich úprava se nejeví jako dlouhodobě udržitelná. V rámci připravované rekonstrukce civilně procesního práva by tak mělo dojít k jejich zásadní revizi a zejména úplnému vypuštění rozsudku pro uznání na základě fikce uznání nároku a jeho nahrazení tradičním institutem, tj. rozsudkem pro zmeškání, který v případě zakotvení tohoto rozsudku formou zachovávající rovnost stran, a dostatečného opravného prostředku, nepochybně ústavně souladným způsobem umožní dosáhnout účelu, pro nějž byl do právní úpravy

zakotven. To znamená naplnění zásady rychlosti a odstranění neodůvodněných průtahů v řízení způsobovaných účastníky řízení.

Zoznam bibliografických odkazov

Periodika

BEZOUŠKA, Petr. Krátké zamyšlení nad rozsudky pro uznání a pro zmeškání. Právní rozhledy, 2004, č. 1, s. 31.

MACUR, Josef. Rozsudek na základě fikce uznání nároku podle ustanovení § 114b o.s.ř., Bulletin advokacie, 2002, č. 2, s. 28.

SEDLÁČKOVÁ, Ivana. K článku prof. JUDr. J. Macura: Rozsudek na základě fikce uznání nároku podle ustanovení § 114b o. s. ř.". Bulletin advokacie, 2002. č. 6-7, s. 74

Internetové zdroje

LAVICKÝ, Petr. *Fikce procesních úkonů účastníků v civilním řízení soudním. Rigorózní práce.* 2008/2009 [online]. Dostupné na https://is.muni.cz/th/11233/pravf_r/Fikce_procesnich_ukonu_v_civilnim_rizeni_soudnim_sporuem.txt

Informace k nálezů Ústavního soudu a jeho odůvodnění ze dne 31. 5. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 13/15. [online]. Dostupné na <http://www.usoud.cz/aktualne/ustavne-konformni-vyklad-pravni-upravy-rozsudku-pro-uznani/>.

Judikatura

Nález Ústavního soudu ze dne 21. 4. 2009, sp. zn. Pl. ÚS 42/08.

Nález Ústavního soudu ze dne 28. 1. 2014, sp. zn. Pl. ÚS 49/10.

Nález Ústavního soudu ze dne 31. 5. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 13/15.

DOKTRÍNA ZÁKAZU ZNEUŽITIA PRÁVA V OBLASTI OBCHODNÝCH SPOLOČNOSTÍ – KRÁTKY POHĽAD DO BUDÚCNOSTI EURÓPSKOU OPTIKOU

Jaroslav Čollák¹

Abstrakt

Autor sa v príspevku venuje inštitútu zákazu zneužitia práva, jeho formovaniu na pozadí vývoja právneho poriadku Európskej únie, jednotlivých právnych poriadkov členských štátov, či pod váhou judikatúry. Autor formuluje niekoľko myšlienok vo vzťahu k vývoju inštitútu, špeciálne v nadväznosti na právo obchodných spoločností.

Kľúčové slová

zneužitie práva, obchodné spoločnosti, Európska únia, vývoj

Abstract

Author in the present article deals with the institute of abuse of right, its development on the background of the legal progress of the legal order in national level and also in European union, in the member states, whether development by the courts decisions. Author formulates a few thoughts about the development of the this institute in the future especially in the connection to the corporate law.

Keywords

abuse of right, corporations, European union, development

*„Hľadanie odpovedí v rozsahu extralegálnych právnych inštitútov je balancovaním medzi
pozitivisticko-právnou istotou, a možnou ideou jej spochybnenia“*

¹ JUDr. Jaroslav Čollák je absolventom Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Aktuálne pôsobí na Právnickej fakulte Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, konkrétne ako asistent na Katedre občianskeho práva a ako externý doktorand na Katedre obchodného práva a hospodárskeho práva. V advokátskej kancelárii Čollák a partneri pôsobí od roku 2013 ako advokátsky koncipient. Je členom legislatívno-právnej a etickej komisie Slovenského futbalového zväzu, členom Komory SFZ pre riešenie sporov, členom legislatívnej komisie Slovenského olympijského výboru, stálym členom Rady občianskeho združenia Učená právnická spoločnosť.

Kontakt: j.collak@ak-kosice.sk / jaroslav.collak@upjs.sk / jaroslav.collak@gmail.com

I.KAPITOLA

ÚVOD V ZNAMENÍ HISTORICKÉHO A TEORETICKOPRÁVNEHO PREDPOROZUMENIA:

Cieľom tohto príspevku by malo byť **preverenie hypotézy potrebnosti existencie regulatívov a právnych mechanizmov korekcie neobmedzeného výkonu subjektívnych práv**. Existencia oprávnených subjektov so subjektívnymi právami, s potenciálom vykonávať tieto práva v ich absolútnom slova zmysle hovorí o možnosti ich výkonu bez obmedzení. Myslíme tým na výkon subjektívnych práv subjektov práva, teda osôb fyzických alebo právnických, ktorým právny poriadok zveruje konkrétne práva.

V príspevku sa zameriame predovšetkým na právo obchodných spoločností, kde preveríme aktuálnosť a potrebnosť zákazu zneužitia práva. Nosnú pozornosť zameriame na pohľad do oblasti Európskej únie, pričom sa pokúsime zodpovedať otázku, či zákaz zneužitia práva poznajú aj iné právne poriadky, pričom sa zamyslíme nad ďalším smerovaním vývoja zneužitia práva v podmienkach Európskej únie. Povestnou červenou niťou, ktorá sa bude niesť na pozadí celého obsahu príspevku sú úvahy o kvalite, štruktúre a formách týchto korekčných mechanizmov ako je zneužitie práva. Je potrebné zákonným spôsobom stanovovať a vytvárať korekčné mechanizmy výkonu subjektívneho práva, alebo môže zákonodarec upravovať výkon práva a jeho „chcenú a dovolenú, právne súladnú“ formu regulovať aj iným spôsobom?

KRÁTKA ÚVAHA NAD KONCEPCIOU SUBJEKTÍVNYCH PRÁV A ICH „ŽIVOTA“:

Slovenský právny poriadok, tak ako mnohé ďalšie adresuje subjektom práva konkrétne, či už objektívne alebo subjektívne práva. Predpokladom ich uplatnenia je ich výkon, pričom treba dôsledne odlišovať otázku, **či každý právny úkon je výkonom práva**. Bez ohľadu na rýdzo teoreticko – právne konštrukcie vznikajúce v oblasti právnej filozofie uveďme, že zastávame a dávame za pravdu téze Knappa², ktorý konštruje odpoveď na nastolenú otázku s negatívnou charakteristikou. Tento postoj odôvodňuje tým, že ak by sme pripustili jej platnosť, už samotné ľudské bytie by bolo výkonom práva, čo by nebolo správne. Napokon, aj rýdzo pozitivisticko-právne hľadisko v podobe znenia slovenského právneho poriadku nám na

² Bližšie pozri: Knapp, V.: Teórie práva, , 1. Vydání. Praha, C.H. Beck 1995. ISBN: 80-7179-028-1.

túto tému - podľa nášho názoru - dáva jednoznačnú odpoveď v ustanovení § 34 z.č. 40/1964 Zb. *Občiansky zákonník v z.n.p. (ďalej len „OZ“)*, a to v súlade s myšlienkovou líniou prezentovanou Knappom:

§ 34 OZ: „*Právny úkon je prejav vôle smerujúci najmä k vzniku, zmene alebo zániku tých práv alebo povinností, ktoré právne predpisy s takýmto prejavom spájajú.*“

Uvedené ustanovenie OZ ako kódexu súkromného práva stanovuje podmienky, za ktorých je možné prejav vôle chápať ako právny úkon. Je tomu tak vtedy, ak s konkrétnym prejavom vôle spája právny poriadok vznik, zmenu alebo zánik konkrétnych práv alebo povinností. Je preto otázne, či napr. otvorenie chladničky, vybratie mlieka a jeho následná konzumácia je výkonom práva. Ako bolo povedané, súhlasíme s profesorom Knappom a prikláňame sa k téze, že právnym úkonom je len také konanie, s ktorým právny poriadok spája konkrétny následok či už vo forme vzniku, zmeny alebo zániku konkrétneho práva alebo povinnosti.

Na to nám následne nadväzuje úvaha o podstate výkonu práva, pri ktorej sa musíme zamyslieť nad tým, či je možné vykonávať iba právo právnym poriadkom pomenované, teda legálne uchopené - definované, alebo či je možné vykonávať aj iné právo, ktoré sa v obsahu – texte právneho poriadku *explicitne* nenachádza. Subjektívne sa prikláňame k téze založenej na skutočnosti, že v súkromnom práve existuje zásada „*všetko je dovolené, čo nie je zakázané*“, a teda zastávame dôvodenie, že **je možné vykonávať aj právo, ktoré nie je právnym poriadkom explicitne pomenované**. Samozrejme, tento záver neplatí v rovine verejného práva.

Nielen v oblasti práva obchodných spoločností to znamená, že zneužívať práva môžu ich nositelia tak v rozsahu práv, ktoré im z.č. 513/1991 Zb. *Obchodný zákonník v z.n.p. (ďalej aj „ObZ“)*, OZ alebo iný zákonný predpis účastníkom obchodných spoločností adresuje *explicitne*, ale rovnako v rozsahu, ktoré im právny poriadok adresuje *implicitne*.

STRUČNÝ HISTORICKÝ EXKURZ POTREBNÝ PRE POCHOPENIE VÝZNAMU, FUNKCIÍ A VLASTNOSTÍ ZNEUŽÍVANIA PRÁVA:

V zásade je potrebné konštatovať, že názory na existenciu zneužitia práva v historicky skorších obdobiach nadobúdajú rozporuplné kontúry. Východiskovým názorovým sporom podľa nášho názoru je, či sa inštitút zneužitia práva nachádzal v rímskom práve. Časť autorov

tvrdí, že tento právny inštitút a jeho zákaz v rímskom práve existoval³. Podľa nášho názoru je možné uzavrieť, že aj bez výslovného ustanovenia konkrétneho predpisu existujúceho v období existencie tzv. „rímskeho práva“ je možné formulovať záver, že vtedajšie spoločenstvo explicitným zneným právneho poriadku nepoznalo zneužitie práva ako právny inštitút v jeho dnešnom vecnom rozsahu, ale premýšľalo a pracovalo s možnosťou výkonu práva, ktoré bolo zneužívané. Preukazujú to podľa nášho názoru napríklad (i) formulácia právneho pravidla Digest „nemáme však zneužívať svoje právo“⁴, ďalej (ii) klauzuly správania sa formulované Celsom „nemožno trpieť zlomyseľnosť“⁵. Myslíme si, že podstatu zneužitia práva tak, ako ju poznáme dnes, a jej prípadný zákaz môžeme vidieť aj v známom výroku ktoré je taktiež súčasťou Digest, a to „právo je umenie dobrého a spravodlivého“.⁶ Potvrďuje to Blaho keď uvádza, že rímsky právnici vypracovali ucelenú a podrobnú systematiku (kazuistiku) konkrétnych prípadov zamedzenia zneužívania vlastníckeho práva.⁷ Pre úplnosť možno dodať, že išlo napríklad o prípady kedy dlžník predal svoj majetok pod cenu⁸, alebo prípad, kedy veriteľ včas nežaloval svojho dlžníka⁹. Všeobecne však možno uzavrieť, že aj keď rímskymi právnymi nevypracovali ucelenú teóriu a východiská zneužívania práva, konania pri ktorých dochádzalo k stretu medzi spoločenským, ekonomickým či právnym účelom vykonávaného práva a následkami jeho výkonu, sankcionovali. Okrem výslovných ustanovení vtedajších zákonov to však bolo možné aj na základe viacerých vtedy existujúcich spravodlivostných klauzúl, či etických postulátov, ktoré boli vtedajšej spoločnosti vlastné a dá sa povedať z ktorých vychádzali objektívne stanovované právne pravidlá.

Je prirodzené, že vtedajšie vnímanie zneužitia práva sa nechápalo v tak širokých významových a obsahových súvislostiach, či oblastiach výskytu, ako je tomu dnes. Je taktiež pochopiteľné, že o zneužití práva sa uvažovalo predovšetkým v nadväznosti na vlastnícke právo. Aj z uvedených dôvodov, historicky, právna spisba považuje za jeden z prejavov zákazu zneužitia práva inštitút tzv. „*aemulatio iuris*“. Tento inštitút sa viazal k obdobiu rozmachu stredovekých miest, ktorým bola formulovaná nedovolenosť zásahov do cudzích práv výkonom svojho vlastníckeho práva – predovšetkým postavením stavby.¹⁰ *Aemulatio*

³ Bližšie pozri: príspevky Lazar, Blaho - VI. Lubyho právnické dny.

⁴ „*Male enim nostro iure uti non debemus*“.

⁵ „*Malitis non est indulgendum*“.

⁶ „*Ius est ars boni et aequi*“.

⁷ BLAHO, P.: Vývojové tendencie zákazu zneužitia práva, IN: VI. Lubyho dni. Bratislava, IURA EDITION spol. s r.o., 2001, ISBN: 80-89047-00-9, str. 103-118.

⁸ Paulus D 42,8,7.

⁹ Paulus D42,8,4, ULPIANUS D 42,8,3,1.

¹⁰ K tomu bližšie pozri napr.: GAMBARDI, A.: *Abuse of right in civil law tradition*, European Review of private law 4, 561-570, 1995, Kluwer law international, 1995, str. 561 a nasl.

ako právny nástroj stredovekého práva mal slúžiť k zabráneniu realizácii práva s úmyselným spôsobením škody inému subjektu, to v záujme vyváženého právneho stavu a proporcionality a vyváženosti dotknutých záujmov.

Z dostupnej spisby je známe, že vo Všeobecnom pruskom zemskom práve z roku 1794 bol obsiahnutý všeobecný zákaz šikany, keďže sa v ňom uvádzalo, že „ .. *nikto nesmie svoje vlastníctvo zneužívať k trápeniu alebo poškodeniu iného*“. Zneužívanie práva sa chápalo ako také užívanie vlastníctva, ktoré v dôsledku svojej povahy môže mať len zámer trápenia iného..¹¹.

Pri výskume zneužitia práva nie je možné opomenúť kodifikačné aktivity pretavené v prijatí Code Civil v roku 1804, rakúskeho Všeobecného občianskeho zákonníka v roku 1811. Práve toto obdobie považujeme za obdobie, ktoré výraznou mierou prispelo k neskoršiemu vývoju úvah a kodifikačných aktivít zákazu zneužitia práva, nakoľko preferovalo pozíciu subjektov práv individualistickým vnímaním pozície subjektu práva. Kodifikácie kladli dôraz na individualitu, na osobu jednotlivca, čím zakotvili silný právny individualizmus. Tak napríklad Code civil historicky nadviazal na zásadu „nikomu neškodí (nikoho nepoškodzuje) ten, kto využíva svoje právo“.¹² Tým došlo zvýrazneniu individuality, čo malo za následok aj rôzne možnosti konania subjektu práva. Absolutistické vnímanie ničím nelimitovaného a neobmedzeného výkonu subjektívnych práv bolo neskôr korigované francúzskou judikatúrou, no malo to vplyv na formovanie dvoch významných právnych názorov týkajúcich sa výkonu subjektívneho práva ako takého. Dovoľme si tvrdiť, že práve tieto názorové platformy sa stali moderným základnom pre moderné vnímanie zneužitia práva, prípadne pre vnímanie potreby obmedzenia či limitácie ničím neobmedzeného a absolutisticky vnímaného subjektívneho práva.

Na vývoj zneužitia práva sa významne podpísala francúzska právna veda. Je možné stretnúť sa s názorom, že diskusia na tému zneužitia práva a jeho teoretické základy boli v podmienkach Francúzska zdrojom troch kríz. Kríza vo vývoji Code Civil vo vzťahu k zahraničným zákonníkom, kríza doktrinálneho – generačného nástupníctva, a kríza ohľadne

¹¹ LAZAR, J.: Inštitút zákazu zneužitia subjektívnych práv v systéme súkromného práva. In: Lubyho dni.

¹² „*Neminem laedit qui iure suo utitur*“. K významu právnych princípov a pravidiel bližšie pozri: ČOLLÁK, J.: Právne princípy a pravidlá: Nedôležité súčasti právneho poriadku? IN: Magister Officiorum, odborný časopis Učenej právnickej spoločnosti, číslo 3, ročník 2012, ISSN:

vzájomného vzťahu univerzít a súdnej praxi¹³. Bin ďalej uvádza, že pojem zneužitia práva nebol súčasťou francúzskeho právneho poriadku budovaného na základe Code Civil od roku 1804. V pôvodných textoch sa pojem zneužitia práva neobjavuje, nájdeme ho až v textoch o 100 rokov mladších pričom začiatok úvah o zneužití práva Bin pripisuje komparatistike ako vednej disciplíne, ktorá pravdepodobne práve úvahami a náukou o zneužití práva upozornila na možné medzery francúzskeho právneho poriadku. Prvýkrát bol pojem zneužitia práva použitý v zákone o pracovnej zmluve v roku 1890. O recepcii zákazu zneužitia práva do francúzskeho práva možno hovoriť predovšetkým na základe komparácie Code Civil predovšetkým s Code Suisse, pričom Bin uvádza obsah správy pre Komisiu pre revíziu Code Civil, pričom R. Saleilles píše: *„Ako som deklarovala vyššie, bolo by vhodné, aby Vaša komisia prihliadala ku slovám švajčiarskeho právnika zo štúdie pre prípravu Code Suisse, venovaným zneužitiu práva; Code Napoléon je písanou spravodlivosťou: autori Code Suisse by si taktiež priali trochu toho písaného svedomia. Nenechajme tak túto česť iba budúcej Code Suisse. A pretože naše poslание zaväzuje, chceme vytvoriť nový francúzsky občiansky zákonník, ktorý bude zároveň ako výrazom spravodlivosti, tak svedomia.“*¹⁴ Následne sa vo francúzskej právnej vede odohral akýsi dogmatický súboj medzi doktrínami venujúcimi sa zneužitiu práva, pričom ako uvádza Bin, je možné rozlišovať medzi (i) klasickou zdržanlivou doktrínou, a (ii) mladou doktrínou presadzujúcou „sociálnu“ obnovu civilného práva. Na už prezentovaný názor Saleillesa nadviazali neskôr F. Géný a R. Demog, ktorý podľa Bina obhajovali socializáciu práva. Neskôr nadobudli význam vo vzťahu k doktríne zneužitia práva prepracované právne názory dekana právnickej fakulty v Lyone v rokoch 1913 – 1935, francúzskeho právnika **Louisa Josseranda (1868-1941)** ktoré založili mohutnejšie vnímanie doktríny zneužívania práva, to už od roku 1905. Josserand tvrdil, že každé právne relevantné konanie má nejaký sociálny účel, sociálne priradenie, pričom existuje sociálny motív práva. Tento sociálny motív práva má byť naplnený tak, že súd vytýči hranice podľa *„legitímneho dôvodu“*, ktorému odpovedá *„duch (zmysel) zákonov“*¹⁵. Okrem uvedeného Josserand rozlišoval rozlišovaním medzi subjektívnym a objektívnym právom pričom tvrdil, že subjektívne práva sú chápané ako funkčné práva s altruistickým zmyslom. Už na tomto mieste uvádzame, že myšlienka o tom, že hranice dovoleného výkonu subjektívneho práva by

¹³ BIN, F.: Recepcie teorie zneužití práva ve francouzském právu, IN: Zneužití práva / Luboš Tichý, Solange Maslowski, Tomáš Sroup (eds). – Praha : Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016. – 298 stran – Nakladatelství Eva Roztokova, ISBN: 978-80-87975-43-5, str. 13.

¹⁴ SALEILLES, R., De l'abus des droits, dijón, 1901, 221 (citované z Bin, F.: BIN, F.: Recepcie teorie zneužití práva ve francouzském právu, str. 16)

¹⁵ JOSSERAND, L.: De l'esprit des droits et de leur relativité: Théorie dite de l'abus des droits, Paris 1938, 2. vyd., odstr. 245, 333 (Citované z Bin: BIN, F.: Recepcie teorie zneužití práva ve francouzském právu, str. 17)

mal stanoviť predovšetkým súd v prípade in concreto sa podľa nášho názoru dá považovať ako racionálna, nakoľko stanovenie účelu, určenia, sociálneho zmyslu, obsahu a rozsahu konkrétneho práva nie je možná cestou explicitného znenia konkrétneho právneho poriadku. Jednoducho povedané, objektívne právo nemá kapacitu na to, aby stanovilo tieto kategórie práva ako takého, a nemá kapacitu ani na to, aby stanovilo podmienky či vlastnosti dovoleného výkonu subjektívnych práv. Dovoľnosť výkonu práva sa podľa nášho názoru prezumuje s tým, že môže dochádzať k excesom, ktorým dokáže predchádzať práve aplikácia zákazu zneužitia práva. Z obsahu týchto úvah plynula jeho ďalšia nadväzujúca premisa, že subjekt výkonu musí prihliadať aj na záujmy ostatných subjektov spoločnosti. Argumentum a contrario je zrejmé, že ak to tak nie je, ide o zneužívanie práva. Josserand získal svojich názorových nasledovníkov, čo sa prejavilo napríklad aj v samotných definíciách zneužitia práva v konkrétnych slovníkoch. Bin uvádza že pri štúdiu zneužitia práva je nutné nahliadnuť do dvoch významných slovníkov. Slovník do autorov R. Guilliena (1906 - 1980) a J. Vincenta (1909 – 1996) pojednáva o terminologickom vymedzení zneužitia práva nasledovne: *„Na strane osoby majúcej právo dôjde k uplatneniu práva tak, že toto právo presiahne svoj účel, alebo podľa iného kritéria – tak, že je právo uplatnené bez vlastného záujmu osoby, ale s cieľom ublížiť inému. Následkom tohto porušenia môže byť občianskoprávna zodpovednosť za škodu podľa objektívneho práva“*. Josserand a jeho prívrženci boli predstaviteľmi spomínanej mladej doktríny stotožňujúcom sa s teóriou zneužitia práva. Bin podotýka, že slovník prvý bol prejavom práve zástancov dekana Josseranda, a prejavilo sa to aj v definíčnom obsahu pojmu zneužitia práva.

Zhrnutím je možné uzavrieť, že každé právo má svoje určenie, sociálny zmysel a funkciu pričom tento účel nie definovateľný nositeľom práva, ale existuje mimo neho, pričom dovolený výkon práva nie je určovaný jednotlivcom a jeho vôľou, ale účelom právnej normy, zákona ako prameňa práva či konkrétneho práva, ktoré je vykonávané. Nositeľ práva by teda mal zodpovedať nie iba v prípadoch protiprávneho konania (a následku), ale taktiež v prípadoch, kedy vykonával svoje právo v rozpore s jeho určením, ak ho vykonával nesprávnym spôsobom – pričom nie je potrebné, aby sme takýto výkon práva označovali za protiprávny. Kto sa odchyľuje od účelu vykonávaného práva, toto právo zneužíva a zodpovedá za následky.

Tendencia vytvárania deliktnej zodpovednosti za zneužitie práva sa podľa Tichého¹⁶ objavuje od polovice 19. storočia, kedy pri aplikácii ustanovení o deliktnej zodpovednosti čl. 1382 Code Civil platila dlhú dobu zásada, že deliktná zodpovednosť je vylúčená, ak niekto uplatňuje svoje právo. Práve od polovice 19. storočia sa z tejto zásady začínajú objavovať výnimky, nakoľko zodpovednosť bola uznaná, ak niekto uplatňoval zneužívajúcim spôsobom svoje vlastné právo. Tento následok je veľmi zaujímavý ak je známe, že zneužitie práva sa považovalo predovšetkým len za limit subjektívnych práv, to bez ohľadu na formu následkov aplikovaných v prípadoch zneužitia práva.

Na druhej strane názorovej verejnosti stála klasická zdržanlivá doktrína, podporená znením Code Civil založená na klasickej zásade „*neminem laedit...*“. Marcel Ferdinand Planiol (1853-1931), právnik a profesor francúzskeho práva a právnej histórie na univerzite v Rennes ako predstaviteľ opozície k názorovým platformám Josseranda chápal výkon práv odlišne. Tento spochybňoval teóriu zneužitia práva na základe jej logickej nemožnosti. Tvrdil, že výkon práva je buď po práve (*lege artis*), alebo je v rozpore s objektívnym právom, takže tretia možnosť logicky (zneužitie subjektívneho práva) nejestvuje. Konanie (výkon práva) nemôže byť v dobrej viere, a zároveň protiprávne. Vo svojich úvahách dospel k zisteniu, že ak by mal pripustiť existenciu zneužitia práva, považoval by ho za protiprávny úkon. Okrem uvedeného tvrdil, že „*právo končí tam, kde začína zneužitie práva*“, alebo taktiež mal za správne tvrdenie, že „*kto využíva svoje právo, nachádza sa v medziach práva*“. Slovník Gérarda Cornu (1926 – 2007) pojem zneužitia práva upresňuje bez označenia zneužitia práva ako takého: „*Excesívne použitie právnej výsady; jednanie osoby majúcej právo, moc, funkciu, ktoré vykonáva mimo rozsah štandardov zákonom prípustného výkonu.*“ Čiastočne problematické považujeme závery o neobmedziteľnom charaktere subjektívneho práva v súlade s touto doktrínou, ktorý je považovaný za súladný s hospodárskou a sociálnou konkurenciou. Ten, kto je v jednej oblasti svojej činnosti dosiahol dominanciu, má právo druhému škodiť. Spôsobenie škody, ktoré z tejto konkurencie vyplýva, je právne dovolené. Takto vzniknutá škoda je nevyhnutná a nie je potrebné zisťovať¹⁷.

Považujeme za potrebné vysporiadať sa s otázkou, ku ktorej názorovej platforme by sme sa dnes priklonili. Myslíme si, že je potrebné vnímať účel ako aj sociálne určenie skúmaného práva, či prípadne jeho funkciu, či nenesie znaky zneužitia práva. Vychádzame

¹⁶ TICHÝ, L.: Zneužití práva – základní kategorie, str. 24.

¹⁷ RANIERI, F.: Rectsmißbrauch, in Basedow, Hopt, Zimmermann (eds.), Handwörterbuch des Europäischen Privatsrechts, TÜBINGEN 2009, 1259 an. (Citované z: TICHÝ, L.: Zneužití práva – základní kategorie, str. 34.

z predpokladu, že každá právna norma má svoj účel, a rovnako tomu je v prípade každého, objektívnym právom predpokladaného subjektívneho práva, ktoré môže byť zneužívané. Postavili by som sa za názorovú platformu Josseranda. Josserand síce viazal zneužívanie práva na absenciu sociálneho účelu jeho výkonu, no v podmienkach dneška by sme k tomuto rozmeru priradil navyše mnohé ďalšie ako napr. formy nekalosúťažného správania sa, obchádzanie zákona, poškodzovanie veriteľa, konanie *in fraudem legis*, *contra bonos mores*, konanie v rozpore so zásadami poctivého obchodného styku, či dobrých a mnohé ďalšie.

„ON THE ROAD“:

V právnom prostredí sa vyvinuli viaceré legálne (právne), ale dokonca aj extralegálne (mimoprávne) inštitúty / mechanizmy, ktoré svoje obsahom môžu podľa nášho názoru slúžiť ako nástroje korekcie výkonu subjektívnych práv. Sú nimi napríklad:

- **výkladové princípy zákonov,**
- **právne princípy a zásady,**
 - ktoré svojím obsahom a následnou aplikáciou (v spojení s konkrétnymi ustanoveniami právneho poriadku) na konkrétne prípady môžu niest' vlastnosti korekcie neobmedzeného výkonu subjektívnych práv:¹⁸
 - de similibus idem est iudicandum (prípady obdobné sa majú rozhodovať rovnako)
 - ignoratia iuris non excusat (neznalosť práva neospravedlňuje),
 - nemo turpitudinem suam allegare potest (nikto nemôže mať prospech z vlastného protiprávneho jednania),
 - lex specialis derogat legi generali (špeciálny zákonný predpis ruší hlavný/generálny),
 - zásada ochrany slabšej zmluvnej strany,
 - vrátane tzv. "zákazu šikany" alebo inak povedané šikanózneho výkonu práva – abusus iuris
 - rovnosť pred zákonom,

¹⁸ Podotýkame, že nie všetky tu uvedené princípy či zásady sú explicitne uvedené v právnom poriadku Slovenskej republiky. Medzi princípmi a zásadami rozlišujeme také, ktoré sú v právnom poriadku explicitne uvedené, v právnom poriadku explicitne neuvedené a také, ktoré sa nachádzajú v extralegálnej – mimoprávnej množine. Bližšie pozri: ČOLLÁK, J.: Právne princípy a pravidlá: nedôležité súčasti právneho poriadku, MagOff 3/2012, odborný časopis Učenej právnickej spoločnosti, ISSN:1338-5569/2012, str.42 a nasl.

- ochrana nadobudnutých práv,
- princíp legitímneho očakávania a pod.,
- **dobré mravy,**
- **požiadavky poctivého obchodného styku**
 - rozširujúce/spresňujúce dobré mravy ako plošný korektív, pričom tieto platia pre oblasť obchodného práva, sú prísnejšie ako požiadavky formujúce doktrínu dobrých mravov a to s ohľadom na profesionalitu podnikateľa ako subjektu právnych vzťahov.
- **inštitút zákazu zneužívania práva.**

Konštatujeme však, že **tieto právne mechanizmy medzi sebou nie je možné zamieňať**. Ak je konkrétne konanie v rozpore s dobrými mravmi, neznamená to, že je v rozpore s požiadavkami poctivého obchodného styku, či prípadne že ide o zneužitie práva. Rovnako tak v prípade nie je možné mechanicky konštatovať zneužitie práva ak ide o konanie *contra legem*, či prípadne ak ide o konanie *fraudem legis*. Právnoteoretické východiská hovoria o tom, že tieto konania je potrebné obsahovo, a rozsahovo odlišovať.

Ak skúmame ustanovenia slovenského právneho poriadku potvrdzujúce túto optiku vnímania nutnosti korekcie neobmedzeného výkonu subjektívnych práv, ide najmä o ustanovenia §§ 3 ods. 1 a 415 OZ, či pre oblasť obchodných vzťahov aplikovateľný §§ 56a, 176b a 265 ObZ.

Pre detailnejšie ozrejmienie zákazu zneužitia práva uveďme, že **v právnom poriadku Slovenskej republiky je zákaz zneužívania práva inkorporovaný do generálnej klauzuly ustanovenia § 3 ods. 1 OZ platnej pre celú oblasť súkromného práva**. V obchodnom práve, predovšetkým v práve obchodných spoločností na túto generálnu klauzulu nadväzuje spomínané ustanovenie § 56a ObZ, ktorý ustanovuje (i) **zákaz zneužitia menšiny alebo väčšiny hlasov v spoločnosti**, (ii) **zneužitia práv spoločníka**, (iii) **zákaz konania, ktoré zneužívajúcim spôsobom znevýhodňuje niektorého zo spoločníkov**. Súvisiacim ustanovením je taktiež spomínané ustanovenie § 176b ObZ, ktoré ustanovuje (iv) **zákaz výkonu práv akcionára v akciovej spoločnosti spôsobom, ktorý by privodil ujmu na právach a oprávnených záujmoch ostatných akcionárov**. Pre ozrejmienie zneužitia práva uvádzame postreh profesora Prusáka, ktorý uvádza, že: „*zákaz zneužitia práva je zvláštny tým, implicitne potvrdzuje dovoľnosť výkonu subjektívneho práva, avšak explicitne zakazuje*

*vykonávať subjektívne právo jednak nad jeho rozsah a jednak do rozsahu subjektívneho práva iných subjektov a prípadne aj verejných záujmov chránených právom.*¹⁹

Ak je súčasťou generálnej klauzuly v ustanovení § 3 ods.1 OZ aj extralegálna kategória dobrých mravov, potom je logickým prepojenie tohto ustanovenia ako korekčného mechanizmu výkonu subjektívnych práv aj na ustanovenie § 265 ObZ. **Ustanovenie § 265 zase stanovuje korekciu výkonu tých práv, ktoré sú v rozpore so zásadami poctivého obchodného styku (ďalej len „POS“), ktoré v oblasti obchodného práva nahrádzajú (lepšie povedané dopĺňajú) dobré mravy.** Ustanovenie § 265 na rozdiel od § 3 ods.1 OZ priamo vo svojom texte ustanovuje aj sankciu – neposkytnutie právnej ochrany. Sankciou pre konanie v rozpore s ustanovením § 3 ods.1 OZ bude § 39 OZ – teda **absolútna neplatnosť**. Na základe tvrdení niektorých autorov je možné považovať za **sankciu porušenia zákazu zneužitia práva zodpovednosť za škodu** (§ 420 OZ).²⁰ Rovina občianskoprávneho vnímania následkov a sankcií za zneužitie práva je odlišná ako v prípade obchodnoprávnej optiky. Považujeme za potrebné taktiež upozorniť na tú skutočnosť, že podľa nášho názoru je v rozsahu obchodného práva potrebné odlišovať zneužitie práva od ustanovenia § 265 ObZ, nakoľko tento upravuje už spomínaný POS pričom stanovuje následok, podľa nášho názoru len za konanie v rozpore s týmto ustanovením. Nie je možné automaticky záverovať, že následok uvedený zákonodarcom v ustanovení § 265 ObZ je nutné aplikovať v prípadoch, kedy dochádza ku konaniu rozpornému s ustanovením §§ 56a či 176b ObZ. V prípadoch zneužitia práva v rovine obchodných spoločností je podľa nášho názoru následkom občianskoprávna sankcia, teda neplatnosť zneužívaného práva (jeho dôsledku, či celého právneho úkonu), a nie neposkytnutie právnej ochrany.

Podľa nášho názoru je rovnako potrebné upriamiť pozornosť taktiež, že tak v podmienkach Slovenskej republiky, ako aj v podmienkach Európskej únie sme sa stretli s **dvoma rovinami vnímania zneužívania práva**. Jedná sa o (i) hmotnoprávnu rovinu zneužitia konkrétneho – existujúceho práva, alebo o (ii) procesnoprávne zneužitie práva viažúceho sa na súdny proces ako taký. V druhom prípade ide o situácie, v ktorých sa príslušný súd zaoberá/judikuje **zneužitie práva podať žalobu** a pod.²¹ Predmetná skutočnosť sa prejavila už aj

¹⁹ PRUSÁK, J.: Teoretické otázky zákazu zneužitia práva, IN: Zákaz zneužitia práva, VI. Lubyho právnické dni, medzinárodná vedecká konferencia, Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2001, ISBN: 80-89047-00-9, str. 57.

²⁰ Bližšie pozri: LAZAR, J.: Inštitút zákazu zneužitia subjektívnych práv v systéme súkromného práva, PRUSÁK, J.: Teoretické otázky zákazu zneužitia práva, IN: VI. Lubyho právnické dni, medzinárodná vedecká konferencia, Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2001, ISBN: 80-89047-00-9.

²¹ Bližšie pozri v časti zameranej na Judikatúru Ústavného súdu Slovenskej republiky.

v explicitnom vyjadrení zákazu zneužitia práva (čl. 5 základných zásad zákona) v z.č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok, ktorého prijatím (spolu s ďalšími zákonnými predpismi) bola zavŕšená rekodifikácia civilného procesného práva.

Náš zámer je však skúmať inštitút zneužívania práva predovšetkým z hmotnoprávneho hľadiska, preto sa aj v tomto príspevku zameriame predovšetkým na tie oblasti, ktoré podľa nášho názoru môžu hmotnoprávne ovplyvniť formovanie inštitútu v jeho širších súvislostiach, a to najmä v prepojení na právo obchodné spoločnosti.

Na základe doposiaľ uvedeného teda zhrňme, že môže dochádzať k situáciám, v ktorých **dôjde k zneužitiu práva buď (i) explicitne vyjadreného v právnom poriadku, ale môže dochádzať taktiež k situáciám, v ktorých bolo zneužitie (ii) právo, ktoré nie je explicitne vyjadrené v právnom poriadku.** Je to prejav skutočnosti, že doktrína zneužitia práva je viazaná predovšetkým na oblasť súkromného práva, v ktorom platí zásada „*všetko je dovolené čo nie je zakázané*.“ Ak teda uvažujeme nad zneužívaním práva v rozsahu obchodných spoločností, nie sme limitovaní znením ObZ.

Niektorí autori uvažujú o možnosti zneužívať právo aj v oblasti práva verejného, predovšetkým pod váhou existencie niektorých, „*verejných subjektívnych práv*“, čo platí v rovine práva obchodných spoločností o to viac. Vyskytol sa názor, podľa ktorého zneužitie subjektívnych práv je možné len v súkromnom práve, pretože vo verejnom práve, ako sa dôvodí, platí zásada „*všetko je zakázané, čo nie je dovolené*“ a že táto samotná skutočnosť vylučuje neobmedzené absolútne práva nositeľov štátnej moci.²² S týmto názorom nesúhlasíme a prikláňame sa k názoru Lazara, ktorý tvrdí, že „*nemožno a priori z možnosti zneužitia vylúčiť celkom ani kategóriu tzv. verejných subjektívnych práv, pričom nemáme na mysli prekročenie práv (nejde o práva, ale o právomoci) či zákonom stanovených kompetencií nositeľov štátnej moci, kde naozaj neprichádza do úvahy uplatnenie inštitútu zneužitia práv, ale o práva prislúchajúce fyzickým a právnickým osobám napríklad podľa stavebných predpisov a pod.*“²³ Za správne považujeme Vojčíkové argumenty, že ak sa konanie – konkrétny výkon práva bude vyhodnocovať na základe znenia ustanovenia § 3 OZ, nemožno tento právny úkon posudzovať iba z prejavu samotného, z úkonu uplatňovania práva, ale na základe posúdenia ďalších skutkových okolností, či konaní.²⁴ Z uvedeného plyní, že pri

²² HURDÍK, J.: Zásady soukromého práva, Brno, MU 1998, s.81-113. Cit v diele: LAZAR, pozn.p.č.č.6., str.24.

²³ Tamtiež pozn.p.č.č.5, str.24.

²⁴ VOJČÍK, P. a kol.: Občiansky zákonník, komentár, Tretie, prepracované a doplnené vydanie, 2010 ISBN: 9788080783686, s.1282, str. 39. Typickým príkladom takéhoto prístupu môže byť prax obchodných

možnej konštatácii o zneužití práva je nutné prihliadať na konkrétne skutkové okolnosti, s čím je nutné súhlasiť. Vojčík taktiež zaujímavo podotýka, že ustanovení § 3 ods. 1 OZ je ustanovený zákaz zneužitia práva, pričom uvádza, že ide o zásadu, ktorá sa týka už existujúcich práv²⁵, z čoho vyplýva racionálny záver o tom, že zneužiť nemožno práva, ktorými subjekt nedisponuje alebo ktoré nadobudne subjekt práva až v budúcnosti.

Obchodné spoločnosti ako samostatné právne entity produkujú vzťahy právne nejednoduché vzťahy. Definovať vzťahy vo vnútri obchodnej spoločnosti nám čiastočne pomáha samotný ObZ v ustanovení § 261 ods.6 definovaním absolútnych obchodov. Sú to vzťahy

- medzi zakladateľmi obchodných spoločností,
- medzi spoločníkmi a obchodnou spoločnosťou,
- medzi spoločníkmi navzájom²⁶,
- medzi štatutárnym orgánom alebo členom štatutárneho orgánu a spoločnosťou,
- medzi členmi dozorných orgánov a spoločnosťou,
- vzťahy medzi spoločníkom a spoločnosťou pri zariadovaní záležitostí spoločnosti a
- záväzkový vzťah medzi prokuristom a obchodnou spoločnosťou pri výkone jeho poverenia

Samozrejme, je možné definovať vzťahy vo vnútri spoločnosti aj nad rámec tohto ustanovenia, napr.

- vzťah medzi spoločnosťou a zástupcom (podľa OZ, prípadne zákonné zastúpenie v § 15 ObZ), (ix) medzi spoločnosťou a zamestnancami a pod.

spoločností v športovom sektore, tj. športových klubov²⁴, ktoré formou novácie svojich splatných záväzkov plynúcich z nevyplatených odmien voči svojim zmluvným partnerom – profesionálnym športovcom prenášajú tieto do ďalších sezón. Treba podotknúť, že touto nováciou záväzkov de facto obchádzajú povinnosti ustanovené cestou licenčných podmienok národného športového zväzu za účelom získania licencie na štart v novej sezóne (licenčné podmienky zväčša ustanovujú zákaz „prenášania“ dlhov „zo sezóny do sezóny“). Ak by sme toto konanie chápali izolovane, museli by sme dôvodiť právnu súladnosť daného konania v rozsahu oprávneného využívania inštitútu novácie záväzkoch. Ak sa však na dané konanie pozrieme objektívne pod prizmou zodpovedania otázky, za akým účelom prebehla novácia týchto záväzkov, zistíme, že ním bolo obídenie licenčných podmienok daného národného športového zväzu, čo môžeme logicky považovať za zneužitie práva. Argumenty hovoriace o tom, že o zneužitie práva v tomto prípade nemôže ísť, pretože novácia takýchto záväzkov je dvojstranným právnym úkonom s ktorým súhlasil tak športový klub ako aj hráč síce pripúšťame, no pod prizmou vedomosti o pozícii športovcov ako slabšej zmluvnej strany, ktorej by mal zákonodarca poskytovať ochranu (viď stále rozrastajúca sa ochrana spotrebiteľa) ho nemôžeme považovať za správny²⁴. Vojčíkove argumenty o nutnosti vnímania okolností výkonu konkrétneho práva nadobúdajú v tomto smere na vážnosti a správnosti.

²⁵ VOJČÍK, Peter et al. Občianske právo hmotné. Plzeň: Aleš Čeněk. 2012, 637 s., ISBN 978-80-7380-402-2., str. 30.

²⁶ Pokiaľ ide o vzťahy týkajúce sa účasti na spoločnosti, ako aj vzťahy zo zmlúv ktorými sa prevádza podiel spoločníka.

Vo všetkých uvedených vzťahoch môže dochádzať k zneužívaniu práva, pričom k zneužívaniu práv môže dochádzať predovšetkým konaním ako takým. Ak je predmetom skúmania oblasť obchodných spoločností, potom musíme ako východisko zneužitia práva vyšpecifikovať rozsah entít, ktoré za obchodnú spoločnosť konajú. Súhrnne zoskupené na základe výskumu vykonaného v inom príspevku²⁷, za obchodnú spoločnosť môžu vzhľadom na špecifické – zákonom kvalitatívne vyšpecifikované situácie konať tieto osoby:

1. Štatutárny orgán
2. Zástupca
 - a. Na základe plnomocenstva (OZ)
 - b. Zákonný zástupca
 - i. Vedúci organizačnej zložky podniku (§ 13 ods.5)
 - ii. Vedúci podniku zahraničnej osoby (§ 13 ods.5)
 - iii. Podnikový zástupca (§15)
 - iv. spoločník²⁸
3. Prokurista (§ 14)
4. Ďalšie osoby pri splnení
 - a. podmienok v § 16 ObZ
 - b. podmienok v § 20 ods. 2 OZ
5. Spoločník / akcionár
 - a. §§ 81a, 97 ods.5, 122 ods.3, 183 ods.2 a 3 ObZ.
6. Orgán (člen orgánu obchodnej spoločnosti)
7. tzv. „špeciálne osoby“
 - a. Likvidátor
 - b. Správca konkurznej podstaty
 - c. Nútený správca.

Konaním všetkých týchto osôb môže dochádzať ku zneužívaniu v oblasti obchodných spoločností. Aj z uvedeného plynie podstatný záver a to, že zneužitie práva tak ako je definované pre oblasť obchodného práva (ustanovenie §§ 56a a 176b ObZ) pripúšťa na základe subsidiarity ObZ a OZ aj zneužívanie práva prostredníctvom entít, ktoré obsahovo

²⁷ ČOLLÁK, J.: Konanie obchodnej spoločnosti alebo niekoľko úvah o ohýbaní právnej úpravy: „Prípady X“ trvajúci(e) dodnes?; Justičná revue, 67, 2015, č. 2, s. 225 – 240.

²⁸ V tomto prípade niektorí autori poukazujú na to, že oprávnenie spoločníka vymáhať konkrétne nároky je koncipované ako špecifické zákonné zastúpenie. Bližšie pozri: MAJERÍKOVÁ, M.: in: OVEČKOVÁ, O. a kol: Obchodný zákonník, komentár, tretie prepracované a doplnené vydanie, IURA EDITION, 2010, ISBN:978-80-8078-434-8, komentár k súvisiacim ustanoveniam (§§ 81a, 97 ods.5, 122 ods.3, 183 ods.2 a 3 ObZ.)

ustanovenia §§ 56a a 176b ObZ nepokrývajú. Inak povedané, zneužívať práva môžu v oblasti obchodných spoločností a osoby, ktoré ustanovenia § 56a a 176b žiadnym spôsobom nespomínajú, to napríklad v rozsahu vyššie uvedeného výpočtu osôb, ktoré konajú za obchodnú spoločnosť.

II. KAPITOLA

STAV A FORMOVANIE INŠTITÚTU & DOKTRÍNY (ZÁKAZU) ZNEUŽITIA

PRÁVA:

Právnej úprave zneužitia práva na pomedzí medzi občianskoprávnou a obchodnoprávnou rovinou sme sa venovali v skoršej časti príspevku. Na základe doteraz získaných poznatkov si myslíme, že doktrína zákazu zneužívania práva je komplexne formovaná predovšetkým týmito oblastami:

1. Znenie právnych poriadkov

+ zmeny právnych poriadkov (rekodifikácie)

2. Judikatúra národných súdov

3. Pramene práva Európskej únie

a. (predovšetkým) judikatúra Súdneho dvora Európskej únie (ďalej len „SDEU“)

Je zrejmé, že inštitútu zneužívania práva sa dá venovať taktiež z viacerých rovín a optík skúmania. Ide napríklad o teoreticko-právny výskum, výskum optikou občianskoprávnou či obchodnoprávnou. Je však zrejmé, že pohľad skrz ktoréhokoľvek právne odvetvie jeho výskytu a existencie sa nemôže zaobiť bez nutného predporozumenia v jeho teoretickej, a najmä občianskoprávnej rovine – ktorej sme sa venovali v skorších častiach príspevku. Skutočnosť, že sa doktrína zneužitia práva rozširuje do viacerých právnych odvetví preukazuje napr. daňové a finančné právo. Pre tieto účely môžeme považovať za takéto „daňovoprávne nadviazanie“ generálneho zákazu zneužitia práva ustanovenie § 3 ods. 6 z.č. 563/2009 Z. z. Zákona o správe daní v z.n.p. (ďalej aj „DP“), ktorým sa medzi základné zásady správy daní dostáva do daňového a finančného zákonodarstva jednak (i) zákaz zneužitia práva, a jednak (ii) následok zneužitia práva práve pre účely správy daní:

- *Pri uplatňovaní osobitných predpisov pri správe daní sa berie do úvahy skutočný obsah právneho úkonu alebo inej skutočnosti rozhodujúcej pre zistenie, vyrubenie alebo vybratie dane. Na právny úkon alebo inú skutočnosť rozhodujúcu pre zistenie, vyrubenie alebo vybratie dane, ktoré nemajú*

ekonomické opodstatnenie a ktorých výsledkom je účelové obchádzanie daňovej povinnosti alebo získanie takého daňového zvýhodnenia, na ktoré by inak nebol daňový subjekt oprávnený, alebo ktorých výsledkom je účelové zníženie daňovej povinnosti, sa pri správe daní neprihliada.

Môžeme si všimnúť, že ani toto „daňovo-právne“ nadviazanie zákazu zneužitia práva **neupravuje platnosť a účinnosť konkrétneho právneho úkonu ani vo verejnoprávnej, ani v súkromnoprávnej oblasti**, iba ustanovuje, že na takýto právny úkon sa *pre účely správy daní* nebude prihliadať. Je zrejmé, že takáto možnosť správcov dane môže byť vyhodnocovaná ako neštandardný mechanizmus správy daní, pričom tejto úvahe sme sa venovali už v inom príspevku.²⁹ Z uvedeného teda plyní, že platnosť a účinnosť právneho úkonu ktorým je zneužívané právo nie je pre účely správy daní podstatná. Je zaujímavé podotknúť, že tento prístup vo svojom náleze potvrdil aj Ústavný súd Slovenskej republiky, kedy v konkrétnom prípade judikoval, že platnosť alebo neplatnosť právneho úkonu nemajú vplyv na vznik alebo zmenu daňových práv, a povinností, hoci sa jednalo o problematiku daňovo uznateľných výdavkov.³⁰ Z daňového hľadiska by zásada zákazu zneužitia práva mohla definovať ako zákaz vyslovene umelých konštrukcií zbavených hospodárskej reality a vytvorených iba s cieľom dosiahnuť daňovú výhodu (rozhodnutie SDEU vo veci Tanoarch s.r.o., č.k. C-504/10).³¹

V nasledujúcej časti príspevku sa zameriame na preskúmanie niektorých národných právnych poriadkov so snahou o preskúmanie, ako pristupujú k inštitútu zneužívania práva, a taktiež judikatúre národných súdov, či SDEU.

II.I. Česká republika:

Česká republika je v aktuálnom období vystavovaná permanentným debatám o význame, obsahu a prínosnosti rekodifikácie súkromného práva. V podmienkach Českej republiky platí

²⁹ ČOLLÁK, J.: Zákaz zneužitia práva ako účelová súčasť správy daní?, recenzenti Milena Barinková, Michal Radvan.

In: Právo, obchod, ekonomika V. : zborník vedeckých prác. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015. - ISBN 9788081523151. - S. 88-99.

³⁰ „Ústavný súd v tejto súvislosti uvádza, že podľa hmotno-právnej úpravy dane z príjmov v posudzovanom zdaňovacom období roku 1997 a 1998, platnosť, resp. neplatnosť zmluvy (právneho úkonu) z pohľadu súkromnoprávneho nemala vplyv na skutočnosť, či výdavky realizované na jej základe sú, alebo nie sú daňovým výdavkom“ (I. US 241/07).

³¹ Ibid Šamko, str. 109.

stav, že od 1.1.2014 nadobudol účinnosti (nový český) občiansky zákonník (ďalej len „NOZ“)³².

Prijatie, schválenie ako aj vstup do platnosti a účinnosti tohto nového kódexu súkromného práva, ktorý okrem iného spája súkromné právo do jedného kódexu s menším množstvom doplňujúcich predpisov,³³ čím uprednostňuje kódexovosť právneho poriadku pred jeho rozptýlením do viacerých právnych predpisov. O prínosnosti tohto postupu nemá táto časť projektu záujem diskutovať, má však záujem vyhodnotiť vývoj právneho poriadku na pozadí komparácie inštitútu zneužívania práva, a jeho zákazu v dnes účinnom znení kódexu súkromného práva, a jeho predchodcov.

Zákon č. 40/1964 Sb Občianský zákonník. v z. n.p.:

- § 3 (1) „*Výkon práv a povinností vyplývajúcich z občanskoprávních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných a nesmí být v rozporu s dobrými mravy.*“

Zákon č. 89/2012 Sb. (nový) Občiansky zákonník:

- § 8 NOZ: „*Zjevné zneužití práva nepožívá právní ochrany.*“

Ako môžeme vidieť, český zákonodarca sa rozhodol pre explicitné vyjadrenie zákazu zneužívania práva v NOZ, ktorý je výsledkom rekodifikačných snáh a prác. Občiansky zákonník platný a účinný v podmienkach Českej republiky dnes neobsahuje takéto výslovné legálne uchopenie zákazu zneužívania práva, a tento posun považujeme za koncepčne pozitívnu zmenu v rozsahu vnímania a uplatňovania zákazu zneužívania práva v aplikačnej rovine. Jazykový výklad tohto ustanovenia môže byť aj taký, že ak nejde o zjavné zneužitie práva, ide o výkon práva v súlade s právom. Ako správne poznamenáva Lavický, takýto výklad je potrebné odmietnuť, a to na základe redukcie ad absurdum – zneužitie práva, aj keby bolo nezjavné, totiž nikdy nemôže byť chovanie v súlade s právom, ale je vždy protiprávnym činom...³⁴ Dá sa taktiež tvrdiť, že toto ustanovenie v sebe veľmi vhodne spája dve zásady súkromného práva, a to „neminem laedid qui iure suo utitur“ a taktiež zásadu „Mal enim iure nostra uti non debemus“. Kvalitný komentár k novej českej právnej úprave

³² Z.č. 89/2012 Sb. Občiansky zákonník.

³³ Je ním napríklad zákon o obchodných korporáciách č. 90/2012 s účinnosťou od 1.1.2014 zhodne s NOZ.

³⁴ LAVICKÝ, P. Přehled judikatury ve věcech zásad soukromého práva. Svazek III. Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2013, s.8.

zneužitia práva poskytuje Pulkrábek v komentári k NOZ, ktorý si nepochybne zaslúži v ďalšom výskume podrobnejšiu pozornosť.³⁵

V nadväznosti na obchodné spoločnosti je v období po završenej rekodifikácii českého súkromného práva venovať pozornosť z.č. 90/2012 Sb. O obchodných spoločnostiach a družstvách (zákon o obchodných korporáciách, ďalej aj „ZOK“). Rekodifikácii českého súkromného práva bolo a je vlastné, že nosná časť úpravy bola prenesená do NOZ, pričom pri tvorbe ZOK *„dochádzalo čím ďalej tým viac k presúvaniu všeobecných inštitútov obsiahnutých dnes v obchodnom zákonníku do všeobecnej občianskoprávnej úpravy.“*³⁶ Ide napríklad o presun úpravy statusových otázok právnických osôb, postavenia podnikateľa, obchodných záväzkových vzťahov, nekalej súťaže, prokúry, či poctivého obchodného styku.

Prepojenie medzi ZOK a NOZ je nutné hľadať predovšetkým v skutočnosti, že NOZ v ustanoveniach prvej časti, hlavne II diele 3 upravuje všeobecné otázky „korporácie“ (český ekvivalent obchodnej spoločnosti). V ustanovení § 212 NOZ pracuje so zákazom zneužitia práva pre oblasť korporácií.

- *“Přijetím členství v korporaci se člen vůči ní zavazuje chovat se čestně a zachovávat její vnitřní řád. Korporace nesmí svého člena bezdůvodně zvýhodňovat ani znevýhodňovat a musí šetřit jeho členská práva i oprávněné zájmy.*
- *(2) Zneužije-li člen soukromé korporace hlasovací právo k újmě celku, rozhodne soud na návrh toho, kdo prokáže právní zájem, že k hlasu tohoto člena nelze pro určitý případ přihlížet. Toto právo zaniká, pokud návrh není podán do tří měsíců ode dne, kdy k zneužití hlasu došlo.”*

NOZ upravuje zneužitie aj v ďalších prípadoch³⁷, napr. v ustanovení § 433 NOZ:

- *“Kdo jako podnikatel vystupuje vůči dalším osobám v hospodářském styku, nesmí svou kvalitu odborníka ani své hospodářské postavení zneužít k vytváření nebo k využití závislosti slabší strany a k dosažení zřejmé a nedůvodné nerovnováhy ve vzájemných právech a povinnostech stran.”*

Ako môžeme vidieť, aj v Českej republike pracujú s všeobecnou generálnou klauzulou zákazu zneužitia práva ustanovenou v § 8 NOZ s tým, že pre oblasť korporácií následne stanovujú

³⁵ MELZER, F., TÉGL, P. a kol.: Občasný zákonník – veľký komentár, Svazek I, § 1- 117, Praha, Leges, 2013, 720 s., str. 146 a nasl.

³⁶ HAVEL, B. a kol., Zákon o obchodných korporáciách s aktualizovanou dôvodovou zprávu, Ostrava: Sagit, 2012., ISBN: 978-80-7208-923-9, str. 5 a nasl.

³⁷ Neskúmame oblasti, ktoré sa obchodného práva netýkajú, ako napr. § 871 alebo 1482 v prípadoch rodičovských práv a pod.

špecifické prípady zneužitia práva. Do komplexu zákonných ustanovení upravujúcich ochranu spoločníkov voči zneužitiu práva je možné zaradiť aj ďalšie ustanovenia ZOK, konkrétne ustanovenie § 244:

- „Společnost zachází za stejných podmínek se všemi akcionáři stejně.
- *K právním jednáním, jejichž účelem je nedůvodné zvýhodnění jakéhokoliv akcionáře na úkor společnosti nebo jiných akcionářů, se nepřihlíží, ledaže tento zákon stanoví jinak nebo by to bylo na újmu třetím osobám, které na takováto právní jednání v dobré víře spoléhaly.*“

Všeobecne je možné konštatovať, že v Českej republike pracujú rovnako s konceptom zneužitia práva v oblasti obchodných spoločností (korporácií) v nasledovnom rozsahu:

- (1) Zneužitie práva v obchodných spoločnostiach všeobecne
- (2) Zneužitie hlasovacieho práva
- (3) Zneužitie väčšiny
- (4) Zneužitie menšiny

Aj český zákonodarca rovnako ako slovenský nevymedzuje taxatívnym spôsobom zneužitie práva v oblasti obchodných spoločností, nakoľko si ponecháva rovnako ako v podmienkach Slovenskej republiky „zadné vrátka“ prostredníctvom existencie generálnej klauzuly ustanovenia § 8 NOZ pre tie prípady, kedy pre konštatáciu zneužitia práva v prípade in concreto zákonodarca neposkytuje konkrétne skutkové podstaty zneužitia práva.

II.II. Francúzsko:

V podmienkach Francúzska je v oblasti zneužívania práva podstatný čl. 544 Občianskeho zákonníka:

Čl. 544 Code civil: „Vlastnictvo je právo plně užívat' a disponovat' majetkom, s výnimkou jeho využitia na zákonem alebo iným platným predpisom zakázaný účel.“³⁸

Znenie tohto ustanovenia je formované súdnou praxou, ktorá neobmedzenosť výkonu (predovšetkým vlastníckeho práva, pozn. aut.) de iure obmedzila **formulovaním zákazu výkonu vlastníckeho práva so zjavným úmyslom škodiť druhému, ak zároveň chýbal**

³⁸ „La propriété est le droit de jouir et disposer des choses de la manière la plus absolue, pourvu qu'on n'en fasse pas un usage prohibé par les lois ou par les règlements.“ (“Property is the right to use and control things in the most absolute manner provided this use and control are not prohibited by the law.”)

vlastný legitímny záujem. Hovoríme teda o vyriešení problému korigovania výkonu subjektívneho práva prostredníctvom občianskoprávnej zodpovednosti. O histórii vývoja zneužitia práva v podmienkach Francúzska sme pojednávali v skoršej časti príspevku.

II.III. Švajčiarsko:

Švajčiarsky občiansky zákonník (ďalej len „ZGB“) prijatý v roku 1907, na rozdiel od Rakúskeho občianskeho zákonníka, disponoval klasickou právnou odvolávkou na zásadu Treu und Glauben, ale navyše, obsahoval zmienku o zjavnom zneužití práva.

- „Zjavné³⁹ zneužitie práva nepožíva žiadnej právnej ochrany“⁴⁰

V tomto rozsahu možno vidieť paralelu medzi znením Švajčiarskeho občianskeho zákonníka, NOZ v podmienkach Českej republiky či rekodifikovaného procesného práva (CSP) v podmienkach Slovenskej republiky.

II.IV. Maďarsko

Občiansky zákonník Maďarskej republiky ustanovuje v svojom § 5 nasledujúce:

§ 5 PTK

„(1) Zákon zakazuje zneužitie práva.

(2) Za zneužitie práva sa považuje uplatňovanie práva v tom prípade, ak to smeruje na ciele, ktoré sú nezlučiteľné so spoločenským účelom práva, hlavne ak by to viedlo k poškodzovaniu národného hospodárstva, obťažovaniu (šikanovaniu) osôb, ukráteniu ich práv a zákonných záujmov alebo k nadobudnutiu neoprávnených výhod.

(3) Ak zneužitie práva spočíva v odmietnutí poskytnutia právnym predpisom požadovaného vyhlásenia, a tento postoj znamená porušenie závažného verejného záujmu alebo súkromného záujmu hodného osobitného zreteľa, v tom prípade môže súd právne vyhlásenie strany nahradiť svojím rozsudkom za predpokladu, že porušenie záujmu nie je možné iným spôsobom odvrátiť. K nahradeniu právneho vyhlásenia môže dôjsť hlavne vtedy, ak by poskytnutie právneho vyhlásenia bolo podmienené nadobudnutím neoprávnených výhod.“

³⁹ Podotýkame a upriamujeme pozornosť na zvýraznenie intenzity zneužitia práva.

⁴⁰ „Der offenbare Missbrauch eines Rechtes findet keinen Rechtsschutz“

Môžeme si všimnúť, že maďarský zákonodarca pristúpil taktiež k explicitnému vyjadreniu zákazu zneužitia práva. Ustanovil taktiež niektoré skutkové podstaty zneužívania práva s precizáciou účelu, za ktorým bolo právo poskytnuté. **Definoval taktiež dopady zneužívania práva – teda nedovolené dôsledky riadneho výkonu práva - ktorými môže byť napr. poškodzovanie národného hospodárstva, šikana osôb, krátenie ich práv a záujmov alebo nadobudnutiu neoprávnených výhod.** Subjektívne vyjadrujeme názor, ktorý je spojený skôr s legislatívnou technikou, že vyjadrovať skutkové podstaty nie taxatívnym spôsobom nemá reálne opodstatnenie, je však bežným prejavom komunikácie normotvorcu, že mu záleží práve na týchto skutkových podstatách (nielen zneužívania práva), čo prezumuje možné doplnenie inštitútu sudcovským aktivizmom pri rozhodovaní sporov *in concreto*.

II.V. Nemecko:

BGB vo svojom § 226 ustanovuje nasledovné:

§ 226 *Zákaz šikany*
 „Nepripustný je taký výkon práva, ktorý môže mať len účel inému spôsobiť škodu.“⁴¹

Kritici tohto ustanovenia dôvodili neefektívnosť tohto zákonného ustanovenia, nakoľko nepripustnosť výkonu práva škodiaci inému reštriktívne viazalo **iba na účel škodiť** inému. Prirodzene, nie je možné uvažovať o komplexnom vnímaní inštitútu zneužívania práva, a jeho negatívne dopady vo vzťahu k statusu tretích osôb viazať na výkon práva iba za týmto účelom (škodiť inému, pozn.aut.). Výkon práva je možné uskutočňovať s viacerými cieľmi, či s konkrétnym účelom alebo kauzou, avšak aj napriek jeho existencii môže dôjsť (sekundárne) k poškodeniu tretích osôb, čo logicky vylučuje vnímanie predpokladané optikou § 226.

V paragrafe § 826 BGB taktiež ustanovuje:

§ 826 BGB *„Ten, kto úmyselne proti dobrým mravom spôsobí inému škodu, je povinný ju nahradiť“⁴²*

⁴¹ § 226 Schikaneverbot: „Die Ausübung eines Rechts ist unzulässig, wenn sie nur den Zweck haben kann, einem anderen Schaden zuzufügen.“⁴¹

⁴² Sittenwidrige vorsätzliche Schädigung: „Wer in einer gegen die guten Sitten verstößenden Weise einem anderen vorsätzlich Schaden zufügt, ist dem anderen zum Ersatz des Schadens verpflichtet.“

V prípade § 826 ide o praktické rozšírenie § 226 s nadviazaním na povinnú náhradu škody, pričom k jeho uzákoneniu sa podpísala rozsiahla judikatúra, ktorá podporovala vývoj tejto doktríny. **Paragraf 242 BGB sa považuje za akýsi základ všeobecného zákazu zneužitia práva.** Zakladá sa systematika a obsah doktríny „viera a vernosť“ – Treu und Glauben⁴³

§ 242 Výkon v dobrej viere

„Dlužník je povinný plniť povinnosti tak, ako to vyžaduje viera a vernosť a s ohľadom na prax“⁴⁴

Aj napriek skutočnosti, že obsah tejto doktríny sa vzhľadom na jej znenie formuluje v súvislosti so záväzkom, judikatúra súdov, právna spisba a prax toto pravidlo spája so všeobecným výkonom práva ako takého, tj. táto doktrína preniká do súkromného, záväzkového a v určitých odtieňoch aj do verejného práva. Aplikácia tohto pravidla hovorí, že zneužitie práva vzniká, **ak inak dovoľený výkon práva vďaka zvláštnym okolnostiam odporuje zásade Treu und Glauben.**

Navyše, v súvislosti s posudzovaním prípadu konkrétneho výkonu práva sa k danému okruhu predpokladov nabaľuje podmienka, aby výsledok uplatnenia práva bol v príkrom rozpore so slušnosťou a nezodpovedal požiadavke spravodlivosti.

II.VI. Holandsko

Všeobecne známou je skutočnosť, že holandská právna úprava v rozsahu civilného kódexu, ktorý v svojom rozsahovom rámci upravuje aj inštitút zneužívania práva sa skladá z 10 kníh, ktoré postupne nadobúdali účinnosť od roku 1970. Lazar na túto tému uvádza, že holandská úprava celkovo, a parciálne „v oblasti výkonu práva, resp. zneužitia práva sa dá považovať pod vplyvom účinnosti týchto častí právneho predpisu za celkom novú a treba povedať, že modernú občianskoprávnú úpravu zodpovedajúcu už európskym integračným kritériám.“ Uvádza, že podľa čl. 13 ods.1: „Ten, komu právo patrí, ho nemôže uplatniť, ak ho zneužíva.“⁴⁵

⁴³ V podmienkach Slovenskej republiky: zásada dobrej viery a dobromyseľnosti u nás.

⁴⁴ § 242 Leistung nach Treu und Glauben: „Der Schuldner ist verpflichtet, die Leistung so zu bewirken, wie Treu und Glauben mit Rücksicht auf die Verkehrssitte es erfordern

⁴⁵ Bližšie pozri: LAZAR, J.: Inštitút zákazu zneužitia subjektívnych práv v systéme súkromného práva, IN: Zákaz zneužitia práva, VI Lubyho právnické dni, Medzinárodná vedecká konferencia, Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2001, ISBN: 80-89047-00-9, str.34.

Holandská právna úprava zneužívania práva sa teda javí ako neobvyklá až priekopnícka, nakoľko obsahuje **výpočet skutkových podstát zneužívania práva, čo síce v komparácii k maďarskej ceste ustanovenia zakázaných dôsledkov výkonu práva nemusí byť príliš inovatívne.** Právo sa podľa príslušného článku zneužíva tým, že sa nevykonáva na nijaký iný účel, než na ten, aby sa inému škodilo, alebo sa vykonáva na iný účel, než na aký bolo poskytnuté, alebo s ohľadom na nepomer medzi záujmom na vykonaní práva a záujmom, ktorý sa v dôsledku toho poškodí, by k tomuto výkonu nemohlo dôjsť primeraným spôsobom.

Na tomto mieste považujeme za potrebné identifikovať zjavný vplyv sociologického vnímania výkonu subjektívneho práva, ktorý si doktrinálne všíma práve účel výkonu subjektívneho práva a dopad na status a pozíciu tretích osôb.

Holandská právna úprava navyše pomenúva ďalší významný predpoklad vyhodnotenia subjektívneho práva ako dovolený – **účel poskytnutia konkrétneho subjektívneho práva adresátovi právnej normy.** K zhodnoteniu pozitív alebo negatív legislatívnej techniky hovoriacej o snahe zákonne upraviť skutkové podstaty zneužívania práva sa dostaneme v záverečných častiach príspevku.

II.VII. Rakúsko:

Všeobecný **rakúsky** občiansky zákonník (ďalej len „ABGB“) neobsahoval v čase jeho prijatia – v roku 1811 zmienku o zneužívaní práva, vo svojom pôvodnom znení dokonca problém zneužívania práva neupravoval vôbec. Niektorí autori dôvodí, že ABGB sa v tejto súvislosti opiera o zásadu legálne uchopenú v časti týkajúcej sa náhrady škody a zadosťučinenia. Ustanovenie § 1305, podľa ktorej ten, kto vykonáva svoje právo v právnych medziach, nezodpovedá za ujmu iného, ktorá takým spôsobom vznikla.⁴⁶

Na tomto mieste považujeme za potrebné naopak upriamiť pozornosť na zjavné, individualistické poňatie chápania výkonu subjektívnych práv. Ako uvádza Valúšek⁴⁷, v roku 1916 sa po nemeckom vzore dostalo do novely nové ustanovenie § 1295, podľa ktorého ak niekto spôsobil úmyselne škodu spôsobom priečiacim sa dobrým mravom, je za ňu zodpovedný, avšak ak sa tak stalo pri výkone práva, zodpovedá len vtedy, ak mal výkon práva zjavne účel poškodiť iného.“

⁴⁶ VALÚŠEK, L.: Inštitút zneužívania práva v súkromnom práve vo vybraných štátoch a v Slovenskej republike, Justičná revue, 56, 2004,č.4, s.435-446.

⁴⁷ Ibid.

II.VIII. Čiastkové zhrnutie legislatívnych techník legálneho uchopenia zákazu zneužitia práva:

Ak by sme sa mali pozrieť komplexne na všetky tu prezentované právne úpravy zákazu zneužitia práva a jeho legislatívneho vyjadrenia zistíme, že sú známe „de iure“ tri cesty normatívneho vyjadrenia zákazu zneužitia práva:

1. Ako súčasť generálnej klauzuly platnej pre celé súkromné právo, to v nadväznosti na iné extralegálne mechanizmy korekcie výkonu subjektívneho práva⁴⁸
 - a. s explicitným vyjadrením zákazu zneužitia práva
 - b. s implicitným vyjadrením zákazu zneužitia práva
2. Explicitné vyjadrenie zákazu zneužitia práva
3. Explicitné vyjadrenie zákazu zneužitia práva s precizáciou špecifických vlastností zneužitia práva.⁴⁹

III. KAPITOLA ZAKLADAJÚCE ZMLUVY EURÓPSKEJ ÚNIE:

Pre komplexné skúmanie problematiky je potrebné zamerať sa na obsah „Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej len „ZFEU“). Táto vo svojom obsahu spomína na viacerých miestach zneužívanie, no ide o zneužívanie iných právnych inštitútov, ako je chápané zneužívanie (subjektívneho) práva.

V čl. 83 spomína „ZFEU“ napríklad zneužívanie žien a detí v jeho trestnoprávnej rovine, čl.102 spomína zneužívanie dominantného postavenia na vnútornom trhu pričom v tomto prípade ZFEU aj príkladmo uvádza niektoré skutkové podstaty takéhoto zneužívania dominantného postavenia. Článok 108 uvádza možnosť zneužitia štátnej pomoci, čl. 263 spomína zneužitie právomocí a v čl. 348 hovorí o možnosti zneužitia práv, ktoré má stanovené štát v čl. 346.⁵⁰ Zneužívanie v nadväznosti na hospodársku súťaž však poznáme aj

⁴⁸ Ako napr. dobré mravy, poctivý obchodný styk, zodpovednosť za škodu a pod.

⁴⁹ napr. Intenzita (Česká republika), či nedovolené dôsledky výkonu práva.

⁵⁰ Ustanovenia zmlúv nebránia použitiu nasledujúcich pravidiel:

a) žiaden členský štát nie je povinný poskytovať informácie, ktorých sprístupnenie odporuje podľa jeho názoru základným záujmom jeho bezpečnosti;

b) každý členský štát môže prijať opatrenia, ktoré pokladá za nevyhnutné na ochranu základných záujmov vlastnej bezpečnosti a ktoré sú späté s výrobou zbraní, munície a bojového materiálu alebo obchodu s nimi; tieto opatrenia nesmú nepriaznivo ovplyvniť podmienky hospodárskej súťaže na vnútornom trhu výrobkov, ktoré nie sú určené zvlášť na vojenské účely.

zo slovenského právneho prostredia, keďže ustanovenie § 42 ods.1 ObZ spomína „zneužitie účasti na hospodárskej súťaži“, ktoré je posudzované ako nekalé súťažné konanie. Tento rozmer zneužívania práva však nestojí v popredí nášho záujmu. V nadväznosti na úvahy o prameňoch práva EU, ktoré sa inštitútu zneužitia práva dotýkajú nemožno vynechať judikatúru Súdneho dvora Európskej únie (ďalej aj „SDEU“), pričom je známe, že doktrína zneužitia práva bola prostriedkom rozhodovania SDEU vo viacerých prípadoch. Podľa nášho názoru sa najhlavnejším z nich venujeme v nadchádzajúcej časti príspevku zameranej práve na judikatúru SDEU.

IV. KAPITOLA

JUDIKATÚRA

V.1. SÚDNY DVOR EURÓPSKEJ ÚNIE:

V tejto časti by sme sa radi zamerali na niektoré podľa nášho názoru nosné rozhodnutia SDEU, ktoré svojim obsahom dotvorili (hmotnoprávne) inštitút zneužitia práva.

Ide podľa nášho názoru predovšetkým o rozhodnutia C-110/99 Emsland **Stärke GmbH v. Hauptzollamt Hamburg-Jonas**, a C-255/02 **Halifax plc**. Nezameriavali sme sa na prípady, kedy SDEU vo svojich rozhodnutiach iba odkázal na existenciu doktríny zákazu zneužitia práva, ale rozhodli sme sa zamerať na tie, ktoré ju podľa nášho názoru hmotnoprávne dotvorili. Prebehol pokus o vyabstrahovanie podstaty, ktorou podľa nášho názoru posunul SDEU inštitút ako celok v jeho hmotnoprávnom význame dopredu.

1. C-110/99: Emsland-Stärke GmbH v. Hauptzollamt Hamburg-Jonas.

Súdny dvor v tomto prípade, týkajúcom sa daňových povinností podľa nášho názoru významne prispel k formovaniu inštitútu či doktríny zneužitia práva, keďže povedal nasledovné:

„Definícia zneužitia práva je založená na troch prvkoch:

- *Objektívny prvok (získanie čistej výhody, nie ekonomický účel),*
- *Subjektívny prvok (úmyselné právne relevantné chovanie),*
- *Procesný prvok (dôkazné bremeno leží na orgáne verejnej moci)“*

Vyhodnotením uvedeného musíme konštatovať, že na európskej úrovni teda došlo k systematizácii zneužitia práva, a zavedeniu akejsi **trojzložkovosti zneužitia práva**. Najzaujímavejším sa javí procesný prvok, ktorý hovorí o tom, že dôkazné bremeno leží na orgáne verejnej moci (teda na súde alebo inom orgáne verejnej moci). Zaujímavým je aj subjektívny prvok, ktorý sa zdá byť požiadavkou úmyslu, čo čiastočne nabúrava klasický chápanú občianskoprávnu zodpovednosť za zneužitie práva, pretože táto je založená na postačujúcom – zavinení. Otázny je aj objektívny prvok, keďže nie je celkom jasné, či zneužitím práva musí zneužívajúci subjekt získať výhodu, alebo či nestačí len zásah do oprávnených záujmov tretích osôb.

2. C-255/02 Halifax plc, Leeds Permanent Development Services Ltd and County Wide Property Investments Ltd v Commissioners of Customs & Excise.

„Šiestu smernicu je potrebné vykladať v tom zmysle, že bráni právu platiteľa dane na odpočet DPH zaplatenej na vstupe, keď plnenia tohto práva predstavujú zneužitie. Preukázanie zneužitia na jednej strane vyžaduje, aby predmetné plnenia napriek formálnemu dodržaniu podmienok stanovených v príslušných ustanoveniach šiestej smernice a vo vnútroštátnej úprave preberajúcej túto smernicu viedli k získaniu daňovej výhody, ktorej poskytnutie bolo v rozpore s cieľom sledovaným týmito ustanoveniami. Na druhej strane musí z celku objektívnych prvkov vyplývať, že hlavný cieľ predmetných plnení je získať daňovú výhodu.“

Zákaz zneužitia práva teda nie je relevantný, pokiaľ dotknuté plnenia môžu mať iné odôvodnenia ako obyčajné dosiahnutie daňového zvýhodnenia. Môžeme si všimnúť, že v tomto prípade bol jednoznačne posilnený subjektívny prvok plnenia uskutočneného iba za účelom získania výhody.

V.II. ÚSTAVNÝ SÚD SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Judikatúra Ústavného súdu Slovenskej republiky (ďalej len „ÚSSR“) podáva taktiež niekoľko rozhodnutí, v ktorých je používaná doktrína zákazu zneužitia práva.

1. IV. ÚS 195/2012-66: zneužitie práva: snaha výkonom práva znevýhodniť druhú stranu a spôsobiť jej ujmu.

„Zneužitie práva, t. j., ak by účelom výkonu práva nebola realizácia vlastných oprávnených hospodárskych záujmov, ale snaha výkonom práva znevýhodniť druhú stranu a spôsobiť jej

ujmu. Šikanózný výkon práva sa musí vždy preukázať a dôkazné bremeno zaťažuje toho, kto je takýmto výkonom práva poškodený. “

2. II. ÚS 58/06-28 – zneužitie práva: konanie navonok dovolené, ktorým má byť dosiahnutie nedovoleného výsledku.

„Podľa čl. 20 ods. 3 ústavy vlastníctvo zaväzuje. Nemožno ho zneužiť na ujmu práv iných alebo v rozpore so všeobecnými záujmami chránenými zákonom. Výkon vlastníckeho práva nesmie poškodzovať ľudské zdravie, prírodu, kultúrne pamiatky a životné prostredie nad mieru ustanovenú zákonom. Obsahom citovaného článku ústavy je zákaz zneužitia práva vrátane vlastníckeho práva. Za zneužitie práva treba považovať konanie navonok dovolené, ktorým má však byť dosiahnutie nedovoleného výsledku. “

3. III. ÚS 132/2011-12: zneužitie práva - využitie práva podať žalobu za účelom zneváženia súdu.⁵¹

„Taktiež správanie sťažovateľa, ktorého cieľom je znevážiť samotný ústavný súd, možno označiť za zneužitie práva na podanie sťažnosti a je v rozpore s účelom takéhoto práva. “

4. IV. ÚS 25/05-11: zneužitie práva: konanie navonok dovolené, ktorým má byť dosiahnutie nedovoleného výsledku.

Uvedenie do problematiky, ktorá sa týka výroku rozhodnutia: Podľa čl. 20 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky *„vlastníctvo zaväzuje. Nemožno ho zneužiť na ujmu práv iných alebo v rozpore so všeobecnými záujmami chránenými zákonom. Výkon vlastníckeho práva nesmie poškodzovať ľudské zdravie, prírodu, kultúrne pamiatky a životné prostredie nad mieru ustanovenú zákonom. “*

„Obsahom citovaného článku ústavy je zákaz zneužitia práva vrátane vlastníckeho práva. Za zneužitie práva treba považovať konanie navonok dovolené, ktorým má však byť dosiahnutie nedovoleného výsledku.

5. III. ÚS 193/2010-7: zneužitie práva: zneužitie práva na podanie sťažnosti ak cieľom sťažovateľa je uškodiť reputácii druhého účastníka konania.

„Ústavný súd je toho názoru, že sťažovateľ v tomto prípade výrokmi obsiahnutými v jeho podaniach prekročil hranicu normálnej kritiky a hrubo urážal druhého účastníka konania

⁵¹ Príklad procesnoprávneho chápania zneužitia práva v bode 3., 5. a 6.

(okresný a krajský súd), a to v rozpore s princípom zachovávanía úcty k právam iných, ktorý má byť v rámci občianskoprávneho konania v súlade s § 1 a § 2 zákona č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „OSP“) rešpektovaný všetkými účastníkmi konania a z ktorého vyplýva i požiadavka, aby účastníci konania rešpektovali ľudskú dôstojnosť, občiansku česť i osobnosť ďalších účastníkov konania, ale i samotného vo veci konajúceho súdu tak vo svojich písomných, ako i verbálnych prejavoch. Správanie sťažovateľa, ktorého cieľom je uškodiť reputácii druhého účastníka konania, teda podľa názoru ústavného súdu možno označiť za zneužitie práva na podanie sťažnosti a je v rozpore s účelom takéhoto práva.“

6. III. ÚS 270/09-7: zneužitie práva: uškodenie reputácie samotných rozhodovacích súdov.

„Správanie sťažovateľa, ktorého cieľom je uškodiť reputácii samotných rozhodujúcich súdov, je teda podľa názoru ústavného súdu možné označiť za zneužitie práva na podanie sťažnosti a je v rozpore s účelom takéhoto práva.“

**VI.KAPITOLA
INÉ PRAMENE EURÓPSKEJ ÚNIE:**

**ZELENÁ KNIHA „EURÓPSKE PRÁVO OBCHODNÝCH SPOLOČNOSTÍ A
SPRÁVA A RIADENIE SPOLOČNOSTÍ“**

Existencia Zelených kníh ako atypických aktov Európskej únie je podľa nášho názoru veľmi podstatná na formovanie neskoršej normotvorby na úrovni EÚ, ale aj na úrovni členských štátov. Zelené knihy majú úzky súvis s bielymi knihami. **Tieto dva odlišné pramene práva charakterizuje odporúčací charakter.** Cieľom zelených kníh bolo predovšetkým podnietiť diskusiu na európskej úrovni v určitej oblasti. Pramene práva, ktoré vznikali na základe praxe a činnosti orgánov dnešnej EÚ, logicky nemohli mať záväzný účinok a nemohli zakladať práva a povinnosti. Súdny dvor však neskôr vo veci C-56/08 dôvodil, že tieto atypické akty môžu slúžiť ako pomocný prostriedok na výklad komunitárneho práva. Z judikatúry Súdneho dvora v súvislosti s atypickými aktmi vyplýva právne významný záver, podľa ktorého nie je rozhodujúca forma a názov daného aktu, ale určujúci je jeho obsah.

Zelené knihy ako dokumenty vydáva Európska komisia s cieľom stimulovať diskusiu v EÚ na zvolené témy. Do dialógu Komisia prizýva relevantných partnerov. Okruh partnerov nie je obmedzený na ich inštitucionálny základ v Európskej únii či jej orgánoch, ale do dialógu sú prizývané aj subjekty súkromnoprávneho charakteru, obchodné spoločnosti národného, nadnárodného charakteru, orgány rôznych partnerstiev a združení a pod. Tieto subjekty majú možnosť participovať v konzultačnom procese a diskutovať o predložených návrhoch.

Zelená kniha Európskej komisie s označením KOM(2011) 164 v konečnom znení z dňa 5.4.2011 prijatá v Bruseli (ďalej len „ZK“, alebo „kniha“) sa v súhrne nesie v znamení formulácie zistení o problematike práva obchodných spoločností, ktorých sa zas priamo dotýka doktrína zneužívania práva. Nesmieme zabúdať, že tak, ako všetky právne odvetvia, sa aj obchodné právo mení, vyvíja, reaguje na podnety praxe. Právna teória poslednej dekády v rozsahu práva obchodných spoločností sa nesie predovšetkým v znamení snahy o precizáciu úpravy a prepracovania „správy a riadenia“ obchodných spoločností, zvlášť v situácii, ak sa už dnes uvažuje v súvislosti s obchodnými korporáciami o „právnych vlastníkoch, *de facto* vlastníkoch a ekonomických vlastníkoch, *kodeetermináciu* nevynímajúc.⁵² Jedným z prameňov práva, ktoré sa touto problematikou zaoberajú, je aj spomínaná Zelená kniha (ďalej len „Kniha“).

Kniha formuluje niekoľko myšlienok aj vo vzťahu k **zneužitíu tzv. prázdneho hlasovania**. O tomto práve je možné uvažovať v širších súvislostiach v nadväznosti na úvahy o zneužívaní práva, keďže najmä o práve hlasovať na valnom zhromaždení sa mnohokrát v množine práva obchodných spoločností uvažuje ako o práve, ktoré má potenciál byť zneužívané. EK sa touto problematikou zaujímala v smernici 2004/109/ES. V súvislosti s obsahom výskumu a konzultácie vyplynulo, že ide o jednu z praktík využívajúcich časový rozdiel medzi rozhodným dňom a dňom hlasovania.⁵³

Zneužívanie práv pri správe a riadení spoločností konštruje kniha vo vzťahu k ovládajúcim akcionárom /alebo správnym radám, nakoľko títo môžu profitovať na úkor

⁵² Bližšie pozri: HAVEL, B.: Komu se slouží? IN: Lasák, J., Havel, B. Kompendium korporáčního práva, 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2011, 237 s., str. 131 a nasl.

⁵³ § 156a, § 178 ods.5 ObZ.

záujmu menšinových akcionárov. Ide hlavne o transakcie so „spriaznenou stranou“. V slovenskom právnom poriadku by sme mohli nájsť paralelu v zákaze zneužitia väčšiny alebo menšiny hlasov. Súčasné predpisy EÚ sa už vzťahujú na niektoré aspekty transakcií so spriaznenými stranami, predovšetkým účtovníctvo a zverejňovanie. Od spoločností sa požaduje, aby vo svojich ročných účtovných závierkach uvádzali transakcie so spriaznenými stranami vrátane výšky a povahy transakcie a ďalších nevyhnutných informácií. Vo vyhlásení o právach menšinových akcionárov sa uvádza, že nad určitou prahovou hodnotou by správna rada mala vymenovať nezávislého odborníka, ktorý by menšinovým akcionárom poskytol nestranný posudok o podmienkach transakcií so spriaznenými stranami. Významné transakcie so spriaznenými stranami by muselo schváliť valné zhromaždenie. Publicita spojená s valnými zhromaždeniami by mohla odradiť ovládajúcich akcionárov od niektorých transakcií a dať tak menšinovým akcionárom možnosť protestovať proti uzneseniu, ktorým bola transakcia schválená. Objavujú sa aj návrhy, že ovládajúci akcionári by mali byť vopred vylúčení z hlasovania. Takéto druhy opatrenia považujeme taktiež za prínosné v snahe o ochranu práv menšinových akcionárov, avšak vylúčenie z hlasovania však nepovažujeme za šťastné, nakoľko tým môže dochádzať k zásahom do základných práv vlastníkov a akcionárov spoločností (právo hlasovania na valnom zhromaždení) a tým k zásahu do štruktúry a usporiadania práv spoločníkov obchodných spoločností ako celku.

VII.KAPITOLA

NAMIESTO ZÁVERU:

V prvom rade a v nevyhnutnej previazanosti na úvod tohto príspevku je potrebné komplexne pristúpiť k zhrnutiu vyhodnocovacieho procesu majúceho za úlohu preveriť platnosť tam stanovenej hypotézy. **Musíme zhodnotiť, že v úvode formulovaná hypotéza potrebnosti a existencie korekčných mechanizmov ničím nelimitovaného výkonu práva bola potvrdená.** Hypotéza bola potvrdená jednak znením konkrétnych právnych poriadkov, právny poriadok Slovenskej republiky nevynímajúc. Bola potvrdená ďalej zmenami a kvalitatívnymi posunmi týchto právnych poriadkov (rekodifikáciami) ktoré korekčné mechanizmy neobmedzeného výkonu subjektívnych práv zachovávajú, či dokonca detailizujú preferenciou jeho explicitného znenia, taktiež judikatúrou súdov v intenciách jej národnej, ústavnej či európskej úrovne. Argumentom, ktorý by mohol spochybňovať uvedené je zrejme úvaha nad tým, či by korekčné mechanizmy nerobilo nepotrebnými znenie právneho poriadku definujúce podmienky výkonu práva, či nedovolené dôsledky výkonu subjektívneho práva.

V tomto rozsahu však máme za to, že kazuistický charakter právnej úpravy majúcej snahu potlačiť možné zneužitia práva by smerovali k možným skutkovým podstatám zneužitia práva. So zaujímavým výpočtom skutkových podstat prichádza Tichý, kedy uvádza tieto skutkové podstaty zneužitia práva:

- a) Rozpor s účelom (práva)
- b) Zbytočný výkon práva – špecifický prípad nedostatku chráneného záujmu
- c) Zneužívanie hrubého nepomeru postavenia strán
- d) Bezohľadný výkon práva
- e) Rozporuplné konanie
- f) Nevčasný výkon práva spôsobujúci jeho zánik alebo oslabenie
- g) Výkon nepoctivo získaného práva
- h) Rozpor s verejným záujmom alebo záujmom tretej strany⁵⁴.

Je treba konštatovať, že rozhodnutie o spôsobe definovania právne súladného výkonu práv a jeho legálnej úprave je v konečnom dôsledku závislé od vôle zákonodarcu. Kazuistickosť úpravy zneužitia práva však vnímame ako jeho možné obmedzenie v rozsahu zužovania jeho korekčného potenciálu, ktorý má v podobe tzv. otvoreného korekčného mechanizmu, ktorý je buď implicitne alebo explicitne vyjadrený v právnom poriadku ako takom.

Pod váhou uvedeného si z komplexného pohľadu na oblasti vplyvu na inštitút či doktrínu zneužívania práva v rovine práva obchodných spoločností myslíme, že k jej posunom bude v najbližšom období dochádzať **predovšetkým z dôvodu precizovania** (kvalitnej, dobrej) **správy a riadenia obchodných spoločností**. Preferenciu ochrany minority v obchodných spoločnostiach je vidieť naprieč európskym právnym prostredím. Takéto viazanie zákazu zneužívania práva v nadväznosti na ochranu minority v obchodných spoločnostiach je známym, napr. v podmienkach Slovenskej republiky aj dnes.

Zmeny v hmotnoprávnej úprave zákazu zneužívania práva v prostredí EU je podľa nášho názoru možné očakávať aj v oblasti rekodifikačných procesov (prioritne krajín V4). Myslíme si však, že možným a predpokladaným posunom v tejto oblasti môže byť (i) **explicitné vyjadrenie zákazu zneužitia práva** v právnom poriadku v tých právnych poriadkoch, v ktorých explicitnosť takéhoto zákazu dnes neexistuje, prípadne posun v smere (ii) **definovania základných skutkových podstat zneužívania práva**, či (iii) **definovaním**

⁵⁴ TICHÝ L.: Zneužití práva – základní kategorie, in: Zneužití práva / Luboš Tichý, Solange Maslowski, Tomáš Sroup (eds.), str. 38-40.

zakázaných dôsledkov výkonu práva. Do úvahy prichádza aj (iv) **zrušenie inštitútu zákazu zneužitia práva pod váhou zákonného normovania riadneho výkonu práva**, ktoré by spomínané regulačné mechanizmy zbavovalo opodstatnenosti. O pravdepodobnosti tretieho možného posunu vo vývoji však osobne nie sme presvedčení.

K taxatívnemu výpočtu skutkových podstát by podľa nášho názoru nemalo dochádzať, pretože by to bolo strohou limitáciou celého inštitútu a doktríny zneužívania práva v rozsahu možnosti jej dotvorenia rozhodovacou činnosťou súdov posudzovaním prípadov in concreto. Stratila by sa tým aj objektívne potrebná možnosť posudzovania každého prípadu výkonu subjektívneho práva a jeho súladnosti so zákonom zvlášť v časoch, kedy sa oprávnené subjekty snažia o spomínanú maximalizáciu svojich práv či oprávnení, kapitálové obchodné spoločnosti pod váhou relativizácie vlastníckej štruktúry nevynímajúc.

V oblasti obchodných spoločností a v oblasti obchodného práva sa formovanie a vývoj tohto inštitútu realizuje **predovšetkým v oblasti akciových spoločností (prioritne v oblasti verejných akciových spoločností)**⁵⁵ a to tých, ktoré obchodujú svoje akcie na regulovanom trhu.

Otázka z toho vyvstávajúca znie - má sa takto „akciová“ formovaná doktrína aplikovať aj na ostatné obchodné spoločnosti, prípadne na celý inštitút ako právny nástroj korekcie výkonu subjektívnych práv? Odpoveď na túto otázku sa zdá správnejšia v prípade jej negatívneho charakteru. **Ak vývoj inštitútu zneužívania práva v prostredí EÚ predloží konkrétnosti či novinky korekcie výkonu hlavne akcionárskych práv, zákonodarcovia jednotlivých členských krajín EÚ by mali podľa nášho názoru k tejto problematike pristúpiť cestou začlenenia kvalitatívnych vlastností zneužívania práva (prípadných skutkových podstát) iba pre akciové spoločnosti.** Vťahovanie vývoja zneužívania práva z akciových spoločností aj na ostatné typy obchodných spoločností (nielen v podmienkach Slovenskej republiky) by mohlo spôsobovať problémy. Na vývoj zákazu zneužívania práva jednak pre akciové spoločnosti, a jednak pre ostatné obchodné spoločnosti by sa však dalo pozeráť aj v tom zmysle, že tieto „akcionárske“ formy zneužívania práva prakticky rozširujú generálny zákaz zneužívania práva platný v občianskoprávnej rovine cez hranice zneužívania práva ostatných obchodných spoločností, na čom nie je nič negatívne.

Výskyt a možné posuny zneužitia práva a jeho právnej úpravy vidíme rovnako v oblasti obligačnej dotýkajúcej sa obchodných spoločností, kde však pokladáme vývoj vyvažovania

⁵⁵ Public limited companies, join – stock companies.

napr. zmluvnej asymetrie či iných vadností zmluvného vzťahu nie prioritne nami rozoberaným zákazom zneužitia práva. Veľký potenciál vidíme vo výskyte zneužitia práva v tzv. koncernových štruktúrach, kde môže dochádzať k závažnému zneužívaniu práva predovšetkým v oblasti zadávania príkazov vo vzťahoch materská a dcérska spoločnosť. V podmienkach Slovenskej republiky sú to logicky vzťahy ovládanej a ovládajúcej osoby.

Je všeobecne známe, že systematika a vzťahy predovšetkým vo vnútri obchodných spoločností sa líšia v závislosti od typu tej ktorej obchodnej spoločnosti. Čoraz viac precizovaná snaha ochrany korporátnej minority aj vo vzťahu k zákazu zneužívania práva novými – kvalitatívne definovanými, a zakazovanými konaniami (správania sa) majority (teda novými skutkovými podstatami zneužívania práva) môže zmeniť podstatu a miesto inštitútu zákazu zneužívania práva v komplexnom meradle v prípade, ak by sa korporátny vývoj zneužitia práva stával zdrojom posunov celého inštitútu v súkromnoprávnom meradle.

Je podľa nášho názoru prínosné, ak inštitút zneužívania práva bude vnímať komplexne ako zásada súkromného práva, ktorú jednotlivé časti právneho poriadku – ako napr. obchodné právo, či právo obchodných spoločností - definujú pre svoje potreby detailnejšie s možnosťou úvah nad využitím zásady *lex specialis derogat legi generali*.

Inštitút zneužívania práva v jeho aktuálnej podobe chápeme ako korektív neobmedzeného a ničím nelimitovaného výkonu subjektívnych práv, ktorý sa realizuje vo vzťahoch (i) vo vnútri obchodnej spoločnosti, vo vzťahoch (ii) navonok, v ktorých je obchodná spoločnosť subjektom práv⁵⁶, v oblasti (iii) vnútorného trhu EÚ či (iv) hospodárskej súťaže v podmienkach Slovenskej republiky, a jednak v oblasti (v) občianskoprávných vzťahov, ktoré sú cez status niektorých subjektov v obchodných spoločnostiach (zamestnanci, spoločníci ako fyzické osoby) do komplexu vzťahov obchodných spoločností vťahované taktiež.

Zoznam bibliografických odkazov

BIN, F.: Recepce teorie zneužití práva ve francouzském právu, IN: Zneužití práva / Luboš Tichý, Solange Maslowski, Tomáš Sroup (eds). – Praha : Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016. – 298 stran – Nakladatelství Eva Roztokova, ISBN: 978-80-87975-43-5, str. 13.

⁵⁶ Teda možno aj v oblasti verejného práva.

- BLAHO, P.: Vývojové tendencie zákazu zneužitia práva, IN: VI. Lubyho dni. Bratislava, IURA EDITION spol. s.r.o., 2001, ISBN: 80-89047-00-9, str. 103-118.
- ČOLLÁK, J.: Konanie obchodnej spoločnosti alebo niekoľko úvah o ohýbaní právnej úpravy: „Prípad(y) X“ trvajúci(e) dodnes?; Justičná revue, 67, 2015, č. 2, s. 225 – 240.
- ČOLLÁK, J.: Zákaz zneužitia práva ako účelová súčasť správy daní?, recenzenti Milena Barinková, Michal Radvan. In: Právo, obchod, ekonomika V. : zborník vedeckých prác. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015. - ISBN 9788081523151. - S. 88-99.
- ČOLLÁK, J.: Právne princípy a pravidlá: nedôležité súčasti právneho poriadku, MagOff 3/2012, odborný časopis Učenej právnickej spoločnosti, ISSN:1338-5569/2012, str.42 a nasl.
- GAMBARO, A.: *Abuse of right in civil law tradition*, European Review of private law 4, 561-570, 1995, Kluwer law international, 1995, str. 561 a nasl.
- HAVEL, B.: Komu se slouží? IN: Lasák, J., Havel, B. Kompendium korporáčního práva, 1.vydání, Praha: C.H.Beck, 2011, 237 s.
- HAVEL, B. a kol., Zákon o obchodních korporacích s aktualizovanou důvodovou zprávou, Ostrava: Sagit, 2012., ISBN: 978-80-7208-923-9.
- HURDÍK, J.: Zásady soukromého práva, Brno, MU 1998, s.81-113. Cit v diele: LAZAR, pozn.p.č.č.6.
- JOSSERAND, L.: De l'esprit des droits et de leur relativité: Théorie dite de l'abus des droits, Paris 1938, 2.vyd., odstr. 245,333 (Citované z Bin: BIN, F.: Recepce teorie zneužití práva ve francouzském právu, str. 17)
- Knapp, V.: Teórie práva, , 1. Vydání. Praha, C.H. Beck 1995. ISBN: 80-7179-028-1.
- LAVICKÝ, P. Přehled judikatury ve věcech zásad soukromého práva. Svazek III. Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2013.
- MELZER, F., TÉGL, P. a kol.: Občasný zákonník – velký komentár, Svazek I, § 1- 117, Praha, Leges, 2013, 720 s.
- LAZAR, J.: Inštitút zákazu zneužitia subjektívnych práv v systéme súkromného práva, PRUSÁK, J.: Teoretické otázky zákazu zneužitia práva, IN: VI. Lubyho právnické dni, medzinárodná vedecká konferencia, Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2001, ISBN: 80-89047-00-9.
- PRUSÁK, J.: Teoretické otázky zákazu zneužitia práva, IN: Zákaz zneužitia práva, VI. Lubyho právnické dni, medzinárodná vedecká konferencia, Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2001, ISBN: 80-89047-00-9, str. 57.

RANIERI, F.: Rectsmißbrauch, in Basedow, Hopt, Zimmermann (eds.), Handwörterbuch des Europäischen Privatsrechts, TÜBINGEN 2009, 1259 an. (Citované z: TICHÝ, L.: Zneužití práva – základní kategorie, str. 34.).

SALEILLES, R., De l'abus des droits, dijon, 1901, 221 (citované z Bin, F.: BIN, F.: Recepce teorie zneužití práva ve francouzském právu, str. 16)

TICHÝ L.: Zneužití práva – základní kategorie, in: Zneužití práva / Luboš Tichý, Solange Maslowski, Tomáš Sroup (eds.), str. 38-40.

VALÚŠEK, L.: Inštitút zneužívania práva v súkromnom práve vo vybraných štátoch a v Slovenskej republike, Justičná revue, 56, 2004, č. 4, s. 435-446.

VOJČÍK, Peter et al. Občianske právo hmotné. Plzeň: Aleš Čenek. 2012, 637 s., ISBN 978-80-7380-402-2.

VOJČÍK, P. a kol.: Občiansky zákonník, komentár, Tretie, prepracované a doplnené vydanie, 2010 ISBN: 9788080783686, s. 1282.

PERSPEKTÍVY PRÁVNEJ REGULÁCIE NEKALEJ SÚŤAŽE V REKODIFIKOVANOM SÚKROMNOM PRÁVE

Lubomír Zlocha¹

Abstrakt

Autor v príspevku rozoberá právnu úpravu nekalej súťaže právnym poriadku SR de lege lata, jej historický vývoj na území SR, vzorové právne úpravy, pričom sa snaží poukázať na jej nedostatky a navrhuje riešenia de lege ferenda, vrátane možností systematického začlenenia právnej úpravy nekalej súťaže v rámci rekodifikácie súkromného práva.

Kľúčové slová

Súkromné právo, Rekodifikácia, Nekalá súťaž, Historický vývoj, Modelové právne úpravy, Ochrana spotrebiteľa

Abstract

Author discusses the legal regulation of unfair competition in the Slovak Republic de lege lata, its historical development in Slovakia, model laws, whilst trying to highlight shortcomings in the legislation and proposes solutions de lege ferenda, as well as opportunities of systematic integration of legal regulation within the recodification of private law.

Keywords

Private Law, Recodification, Unfair Competition, Historical development, Model Laws, Consumer protection

Úvod

Právo proti nekalej súťaži vo svojej pôvodnej podobe (a na základe svojej pôvodnej „filozofie“) malo zabezpečovať férové podmienky v konkurenčnom boji medzi súťažiteľmi a chrániť tak jednotlivých súťažiteľov, určitý „súťažiteľský stav“ a jeho spoločné záujmy. Iba vedľajším produktom tohto právno-regulačného zamerania bola ochrana spotrebiteľov.² Regulačné mechanizmy hospodárskej súťaže sa však neobmedzujú len na súťažiteľov - podnikateľov, ale aj súťažiteľov, ktorí podnikateľmi nie sú, ako aj ďalšie osoby (napr. tzv. osoby pomocné). Objektom práva na ochranu proti nekalej súťaži je, na rozdiel od

¹ JUDr. Lubomír Zlocha, PhD. Advokát a vedecký pracovník Ústavu štátu a práva SAV v Bratislave. Článok bol napísaný v rámci projektu APVV-15-0456- Dlhodobé a recentné tendencie vývoja pozitívneho práva vo vybraných odvetviach právneho poriadku.

² Napr. Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR zo dňa 22.10.1932 (Vážny 12028), sp. zn. R II 399/322005: „Zákon proti nekalej súťaži nemá slúžiť v prvom rade záujmom zákazníkov, ale záujmom konkurentov.“

Ďalej pozri: HAJN, P. Komunitární a české právo proti nekalé soutěži. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, Acta Universitatis Brunensis Iuridica No. 362, ISBN 978-80-210-5051-8, s. 29.

protimonopolného práva, predovšetkým ochrana súkromnoprávných záujmov.³ Pre tento záver svedčí aj skutočnosť, že ochrana proti nekalej súťaži má relatívnu povahu - záleží len na dotknutom (poškodenom) subjekte, či využije právne prostriedky ochrany proti nekalej súťaži (platí zásada *nemo iudex sine actore*). Právo na ochranu proti nekalej súťaži historicky vznikalo v rámci súkromného práva, pričom nešlo o samostatné právne odvetvie, ani o subsystém niektorého z iných právnych odvetví, ale skôr o osobitné právne odvetvie prierezového charakteru.⁴ Je vo vzájomnom vzťahu najmä k obchodnému právu, spotrebiteľskému právu a právam z duševného vlastníctva. Samotné protiprávne nekalosúťažné konanie je súkromnoprávnym deliktom. Súkromnoprávne poňatie pojmu delikt, čo do svojho významu a obsahu, nie je v našej právnej teórii bezproblémové. *Lato sensu* je deliktom každé porušenie práva, či spôsobenie protiprávneho stavu. Striktne možno, ale deliktom rozumieť iba zavinený protiprávny úkon deliktuálne spôsobilého subjektu. Ďalším poňatím deliktu, a to predovšetkým v rakúskom či francúzskom práve, je každý úkon, ktorý spôsobí škodu - tento je potom označovaný ako tzv. generálny delikt. Nemecký právny poriadok (BGB) vníma delikt predovšetkým ako protiprávny zavinený čin a na tejto konštrukcii buduje deliktné právo.⁵ Používanie pojmu delikt nie je pre slovenské súkromné právo príliš typické, o delikte hovoríme hlavne v súvislosti so správnym alebo trestným právom. V slovenskom právnom prostredí sa vžilo skôr označenie porušenie právnej povinnosti. Vymedzenie deliktu tak, ako sa s ním stretávame v iných právnych odvetviach (trestnom práve, správnom práve) pomocou skutkovej podstaty, ktorá definuje obligatórne, resp. fakultatívne znaky právom nedovoleného správania, v slovenskom súkromnom práve nenájde. Nekalosúťažné konanie považujeme za delikt ohrozovacieho charakteru, keďže k naplneniu generálnej klauzuly nekalej súťaže je dostačujúce samotné ohrozenie práv alebo právom chránených záujmov tretích osôb. Dotknuté subjekty sa teda môžu proti konaniu rušiteľa domáhať ochrany v čase, keď jeho konanie ešte len môže spôsobiť ujmu dotknutému subjektu, inými slovami povedané v čase, keď spôsobenie ujmy ešte len reálne hrozí.

³ Koniec koncov je prostredníctvom ochrany individuálnych záujmov presadzovaný aj verejný záujem na existencii neskreslenej hospodárskej súťaže. V rámci práva na ochranu proti nekalej súťaži sa nekonštituuju zvláštne subjektívne práva, ale právna úprava nekalej súťaže poskytuje ochranu určitým subjektívnym právam, či už absolútnym alebo relatívnym, osobitne chráneným alebo nechráneným, pred nekalými praktikami subjektov zneužívajúcich svoju účasť v hospodárskej súťaži.

Tiež pozri: Nález ÚS ČR zo dňa 11. 09. 2009, sp. zn. IV. ÚS 27/09: „Úprava nekalej súťaže, ako je vykonaná v Obchodnom zákonníku, je naviazaná najmä na ustanovenia čl. 26 Charty základných práv a slobôd, ktorý zaručuje slobodné podnikanie... Má slúžiť na ochranu podnikateľskej činnosti pred škodlivými zásahmi jednotlivcov (t.j. v horizontálnej rovine).”

⁴ ELIÁŠ, K. Nekalá soutěž a její regulace. In Právnik, 1990, č. 10, ISSN 0324-7007, s. 911 a nasl.

⁵ KNAPPOVÁ, M. - ŠVESTKA, J. a kol.: Občanské právo hmotné. Svazek II., ASPI Publishing, Praha, 2002, ISBN 80-86395-36-7, s. 432.

V nekalosúťažných sporoch sa zavinenie zásadne nedokazuje, s výnimkou, ak je na to daný osobitný dôvod (napr. nutnosť určenia výšky primeraného zadost'učinenia v peniazoch).

Stručný historický exkurz a modelové právne úpravy

Prvopočiatky právnej úpravy nekalej súťaže môžeme nájsť už v období Rakúska-Uhorska. Táto úprava však nebola ucelená a riešila len špecifické otázky. Naviac pre toto obdobie bol príznačný právny dualizmus a na našom území platilo nekodifikované uhorské obyčajové právo. Veľkým míľnikom v oblasti právnej regulácie nekalej súťaže bolo **obdobie prvej ČSR**, počas ktorého bola nekalá súťaž po prvýkrát komplexne upravená, a to v samostatnom zákone. Táto úprava nadväzovala na záväzky z Parížskeho dohovoru na ochranu priemyslového vlastníctva z 20. marca 1883. Pri revízii Parížskeho dohovoru v Bruseli zo dňa 14. decembra 1900 bol do jeho znenia inkorporovaný čl. 10 bis, ktorý bol pri ďalších úpravách spresnený a doplnený článkom 10 ter.⁶ Táto medzinárodná úprava zaväzovala členské štáty Parížskeho dohovoru zabezpečiť účinnú legislatívnu ochranu proti nekalej súťaži.⁷ Prvý legislatívny návrh právnej úpravy nekalej súťaže v ČSR vychádzal čiastočne z francúzskeho vzoru,⁸ pričom bol založený výlučne na úprave generálnej klauzuly⁹ bez osobitných skutkových podstát, čo sa zákonodarcom zdalo až príliš všeobecné a neurčité s ohľadom na dôležitosť právnej istoty v súťažiteľských (obchodných) vzťahoch.¹⁰ Vypracovaním legislatívneho návrhu, podľa vzoru nemeckej¹¹ a rakúskej úpravy, boli v roku 1925 poverení Karel Skála a Karol Hemann-Otavský. Ich návrh bol nakoniec schválený

⁶ ČSR pristúpila k Parížskemu dohovoru dňa 5.10.1919. Dohovor bol publikovaný pod vyhláškou č. 364/1921 Sb.

⁷ Čl.10 bis Parížskeho dohovoru:

(1) Únijné krajiny sú povinné zabezpečiť príslušníkom Únie účinnú ochranu proti nekalej súťaži.

(2) Nekalou súťažou je každá súťažná činnosť, ktorá odporuje poctivým zvyklostiam v priemysle alebo obchode.

⁸ Dr. František Müller, ktorý bol poverený vypracovaním legislatívnej osnovy zákona proti nekalej súťaži, sa inšpiroval francúzskou úpravou s ideou zriadenia znaleckých zborov, ktorý by ad hoc rozhodovali, či je konkrétne konanie v hospodárskom styku priečiace sa dobrým mravom alebo nie.

⁹ Generálna klauzula znela: „Kto za účelom hospodárskej súťaže koná spôsobom, priečiacim sa dobrým mravom, nesie toho dôsledky po rozume tohto zákona.”

¹⁰ „Francúzske právo nekalej súťaže však v porovnaní s jeho slovenským ekvivalentom vykazuje aj jednu zásadnú odlišnosť, a to spôsob jeho tvorby. Zatiaľ čo v slovenskom práve sú podmienky kvalifikácie konania ako nekalosúťažného i príkladný výpočet možných podôb nekalosúťažného konania, stanovené zákonom, vo francúzskom právnom poriadku vytvorila právny režim nekalej súťaže judikatúra, a to tak čo do výberu právneho dôvodu zákazu nekalosúťažných konaní, ako aj čo do vymedzenia okruhu typov konaní, ktoré ako nekalosúťažné sú kvalifikované... Právnym rámcom, ktorý bol judikatúrou určený na to, aby umožnil vznik a vývoj agendy nekalej hospodárskej súťaže v rámci francúzskeho pozitívneho práva, je inštitút zodpovednosti za škodu upravený v článkoch 1382 a 1383 Občianskeho zákonníka (Code civil).” LAPŠANSKÝ, L. Náčrt právneho režimu nekalej súťaže vo Francúzsku. In Právny obzor, 2010, č. 6, s. 571 – 590.

¹¹ Novelizovaný nemecký zákon na ochranu proti nekalej súťaži z roku 1909 upustil od pôvodnej koncepcie zákona proti nekalej súťaži, ktorý bol postavený na konkrétnom výpočte nekalosúťažných skutkových podstát z obáv pred narušením právnej istoty, ktoré by mohli spôsobiť použitia všeobecnej generálnej klauzuly, už generálnu klauzulu obsahoval a po našom neúspešnom pokuse inšpirovať sa francúzskou úpravou sa stal spoločne s rakúskou úpravou vzorom aj v ČSR.

Národným zhromaždením v roku 1927 ako **zákon č. 111/1927 Zb. o ochrane proti nekalej súťaži** (ďalej len „ZPNS“).¹² ZPNS nemal rýdzo súkromnoprávnu povahu, nakoľko nekalosúťažné konanie postihoval aj prostredníctvom verejnoprávnych inštitútov. Z formálneho hľadiska bol rozdelený na päť hláv. Prvé tri hlavy zákona upravovali postupne ochranu súkromnoprávnu, trestnú a správne ustanovenia.¹³ Štvrtá hlava obsahovala všeobecné ustanovenia a hlava piata ustanovenia záverečné. Ťažisko zákona na ochranu proti nekalej súťaži spočívalo v generálnej klauzule,¹⁴ na základe ktorej boli postihované všetky prípady nekalosúťažného konania, ktoré nebolo možné podradiť pod niektorú zo zákonom zvlášť upravených skutkových podstát. ZPNS bol postavený na tzv. zmiešanom kauzistickom systéme so subsidiárnou generálnou klauzulou.¹⁵ Moderné právne predpisy poskytujú ochranu proti nekalej súťaži aj spotrebiteľom (resp. zákazníkovi) na rozdiel od ZPNS, ktorý pred nekalosúťažným konaním chránil priamo iba súťažiteľov.¹⁶ ZPNS, popri generálnej klauzule, upravoval niekoľko zvláštnych skutkových podstát, ktoré sa v praxi objavovali najčastejšie, a teda existoval záujem na ich normatívnym zakotvení.¹⁷ V ustanovení § 2-14 ZPNS boli upravené delikty súkromnoprávnej povahy, v § 25-33 ZPNS priestupky a prečiny nekalej súťaže, ustanovenia hlavy III potom pod hrozbou správnych sankcií zakazovali niektoré ďalšie typy konaní. ZPNS sa vďaka svojmu precíznemu spracovaniu stal vzorom pre úpravu nekalej súťaže v Obchodnom zákonníku. Rovnako množstvo súdnych rozhodnutí

¹² Zákon o ochrane proti nekalej súťaži č. 111/1927 Sb. nadobudol účinnosť 28. januára 1928 a platil až do roku 1950, keď bol s účinnosťou od 1.1.1951 zrušený zákonom č. 141/1950 Zb. Občiansky zákonník.

¹³ Nemecká právna úprava z r. 1909 neobsahovala administratívne ustanovenia. Ďalším zásadným rozdielom bolo, že nemecký zákon postihoval konanie proti dobrým mravom vo všeobecnosti, československý ZPNS bol namierený proti konaniu subjektov, ktoré sa v hospodárskom styku konaním spôsobilým poškodiť súťažiteľa dostali do rozporu s dobrými mravmi súťaže (§ 1 ZPNS).

¹⁴ § 1 ZPNS: „Kto sa dostane v hospodárskom styku do rozporu s dobrými mravmi súťaže konaním, ktoré je súce poškodiť súťažiteľa, môže byť žalovaný, aby sa zdržal takého konania a odstránil ním zapríčinený závadný stav; a ak vedel alebo musel vedieť, že jeho konanie je spôsobilé poškodiť súťažiteľa, taktiež, aby nahradil škodu tým spôsobenú.“

¹⁵ VEČERKOVÁ, E. Nekalá soutěž a reklama (vybrané kapitoly). 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 330 s. ISBN 80-210-3607-9, s. 19.

¹⁶ § 46 ods. 1 ZPNS: „Súťažiteľom rozumie sa každý podnikateľ, ktorý vyrába alebo predáva tovar rovnakého alebo podobného druhu alebo uskutočňuje výkony rovnakého alebo podobného druhu alebo vôbec je podnikovo činným v rovnakom alebo podobnom odbore hospodárskom.“ Zákon proti nekalej súťaži chránil záujem spotrebiteľov len nepriamo, a to prostredníctvom ochrany čistoty súťaže - podľa komentára k ZPNS: „...represia nekalej súťaže nemôže vo svojich dôsledkoch zostať bez priaznivého vplyvu na konzumenta samého, najmä v tých prípadoch, v ktorých nekalé konanie smeruje k jeho oklamaniu a zvedeniu.“ MATOUŠ, Z. In MUNKOVÁ, J. Právo proti nekalé soutěži. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 233 s. ISBN 97-80-7179-543-8, s. 16.

¹⁷ Napr. nekalá reklama (§ 2 a 3), nesprávne označovanie pôvodu tovaru (§ 4 – 9), zľahčovanie (§ 10 – 11), podplácanie (§ 12), porušovanie a využívanie obchodných a výrobných tajomstiev (§ 13), nekalá súťaž osôb pomocných a ich používanie súťažiteľom (§ 14).

prvorepublikového Najvyššieho súdu¹⁸ a bohatá odborná literatúra,¹⁹ predstavujú cenný a stále živý zdroj inšpirácie pre zákonodarcov, sudcov a odborníkov v oblasti nekalej súťaže. Zo zahraničných právnych úprav za zmienku stojí predovšetkým nový nemecký zákon proti nekalej súťaži z r. 2004 - **Das Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb** (ďalej len „UWG“). Pokiaľ ide o rozsah ochrany a právnej regulácie nemeckého UWG, pod silným vplyvom europeizácie pokrýva právom chránené záujmy všetkých účastníkov hospodárskej súťaže, a to tak súťažiteľov ako aj spotrebiteľov.²⁰ Historicky po prvýkrát bola do úvodného ustanovenia UWG zakotvená triáda hodnôt chránených právom proti nekalej súťaži, a to ochrana súťažiteľov, spotrebiteľov a verejnosti, resp. verejného záujmu na neskreslenej súťaži. Generálna klauzula v je definovaná v § 3 UWG v troch samostatných odsekoch.²¹ Ustanovenie § 3 ods. 3 UWG sa aplikuje, ak je splnená jedna zo skutkových podstát čierneho zoznamu.²² Ustanovenie § 3 ods. 2 veta 1 UWG, ak ide o iné obchodné konanie, nezodpovedajúce odbornej starostlivosti podnikateľa a vhodné na citelné ovplyvnenie schopnosti spotrebiteľa rozhodnúť sa. A nakoniec § 3 ods. 1 UWG, ak ide o prípad klamlivého alebo agresívneho obchodného konania alebo neprípustnú porovnávaciu reklamu. Generálna klauzula UWG stanovuje „de minimis“ kritéria - minimálne hranice nekalosúťažného konania (tzv. bagatelná klauzula). Nadväzuje na ňu v demonštratívnom výpočte jedenásť osobitných skutkových podstát nekalosúťažného konania („Beispiele unlauteren Wettbewerbs“), ktoré bolo dovtedy známe predovšetkým z rozhodovacej praxe

¹⁸ V zbierke rozhodnutí Najvyššieho súdu ČSR vo veciach civilných, ktoré zostavovali Dr. František Vážný spolu s redakčnou komisiou, bolo v období od januára 1928 do apríla 1938 uverejnených takmer 150 nálezov, ktoré sa dotýkali oblasti nekalej súťaže.

¹⁹ Pozri napr.: KARMÁN, J. Zákon proti nekalej súťaži. Bratislava: „Academia“, 1928; SKÁLA, K. Nekalá súťaž. Její podstata a stíhání podle zákona ze dne 15. července 1927, č. 111 Sb. z. a n., Praha: Praetor, 1927; BUCHTELA, R. Nejdůležitější praktické případy nekalé soutěže. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1934.

²⁰ Z legislatívno-technického hľadiska býva úprava UWG označovaná ako transpozícia smernice 2005/29/ES o nekalých obchodných praktikách do národného právneho poriadku. Táto ucelená úprava však zďaleka nie je jednoduchým opisom tejto smernice.

²¹ Podľa § 3 ods. 1 UWG „*Nekalé súťažné konanie je neprípustné, ak môže citelne poškodiť záujmy iných súťažiteľov, spotrebiteľov alebo iných účastníkov trhu*“.

Ustanovenie § 3 ods. 2 UWG stanovuje špeciálne kritériá nekalého konania voči spotrebiteľom: „*Nekalé konanie je voči spotrebiteľom neprípustné vždy, ak nezodpovedá v dostatočnej miere odbornej starostlivosti podnikateľa a svojím charakterom môže citelne obmedziť schopnosť spotrebiteľa rozhodnúť sa na základe získaných informácií, a tým spôsobiť, že urobí rozhodnutie, aké by za iných okolností neurobil. Pritom treba prihliadať na priemerného spotrebiteľa alebo, ak ide o obchodné konanie nasmerované len na určitú skupinu spotrebiteľov, na jej priemerného člena. Na priemerného člena ľahko identifikovateľnej skupiny osôb, ktoré sú kvôli mentálnym alebo telesným postihom, veku, alebo vysokej dôverčivosti obzvlášť hodné ochrany, je nutné prihliadať, ak je pre podnikateľa predvídateľné, že jeho obchodné konanie ovplyvní len túto skupinu.*“

Podľa § 3 ods. 3 UWG: „*Obchodné konania vo vzťahu k spotrebiteľom, uvedené v prílohe k tomuto zákonu, sú vždy neprípustné.*“

²² Súčasťou zákona je aj príloha, ktorá obsahuje čiernu listinu vždy neprípustných obchodných praktík.

nemeckých súdov.²³ Z hľadiska štruktúry sa UWG člení na päť kapitol: všeobecné ustanovenia (§ 1 – 7), právne následky (§ 8 – 11), procesné ustanovenia (§ 12 – 15), trestné ustanovenia a predpisy o priestupkoch (§ 16 – 19), správne delikty (§ 20). UWG nepoužíval už zastaraný jazykový pojem „dobré mravy“ („gute Sitten“) a nahradil ho pojmom „nekalosť“ („Unlauterkeit“) súťažných aktivít. V rámci reformy UWG roku 2008 bol termín „nekalé súťažné aktivity“ nahradený neutrálnejším pojmom „nekalé obchodné konanie“.²⁴

Nekalá súťaž de lege lata

Včlenenie úpravy nekalej súťaže do **Obchodného zákonníka**, ako zákona kódexového typu, ktorý sa snaží ucelene upraviť postavenie podnikateľov, obchodné záväzkové vzťahy, ako aj niektoré iné vzťahy súvisiace s podnikaním, je systematicky nevhodné. V ponovembrovom období spočiatku tvorcovia mali v úmysle včleniť úpravu nekalej súťaže a verejnoprávnú ochranu hospodárskej súťaže do jedného zákona, ale potreba rýchlej verejnoprávnej úpravy protimonopolného práva viedla nakoniec k začleneniu nekalej súťaže do zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník (ďalej len „OBZ“).²⁵ Úprava nekalej súťaže zakotvená v § 44 až 55 OBZ bola do dnešného dňa niekoľkokrát **novelizovaná**. Ustanovenie § 44 ods. 1 OBZ (generálna klauzula) zostalo v nezmenenej podobe. Asi najvýraznejšou zmenou prešli ustanovenia § 45 OBZ (klamlivá reklama), ktoré boli novelizované dvakrát.²⁶ Ustanovenia § 47 OBZ (vyvolanie nebezpečenstva zámeny) boli doplnené na základe zákona č. 9/2013 Z.z.,

²³ Bližšie pozri: ŠKREKO, A.: Rekodifikácia nemeckého práva proti nekalej súťaži – možná inšpirácia pre slovenskú právnu úpravu. Justičná revue, 58, 2006, č. 12, s. 1926 – 1932.

²⁴ VOZÁR, J. Právo proti nekalej súťaži. Bratislava: VEDA, 2013, ISBN 978-80-224-1272-8, s. 64.

²⁵ V samotnej dôvodovej správe k Obchodnému zákonníku z r. 1991 sa uvádza, že: „*Ochrana proti nekalej súťaži má však dosah širší než je predmet vzťahov upravovaných obchodným zákonníkom (napr. zahrnuje aj vzťahy medzi príslušníkmi tzv. slobodných povolání ako umelci a i.)...*“.

²⁶ Zmena definície pojmu klamlivej reklamy v § 45 OBZ zákonom č. 147/2001 Z.z. o reklame podľa dôvodovej správy vyplývala z potreby jej úplnej harmonizácie s definíciou klamlivej reklamy podľa Smernice 84/450/EHS o klamlivej reklame. Uvoľnením porovnávacej reklamy sa umožňuje šírenie pravdivých údajov o pomeroch, výrobkoch alebo výkonoch iného súťažiteľa, pričom porovnávacia reklama môže mať za následok odklon spotrebiteľov od nákupu produktov súťažiteľa, čo môže súťažiteľ považovať ako svoju ujmu. Ide o zladenie so smernicou 84/450/EHS, týkajúcou sa klamlivej a porovnávacej reklamy v znení smernice 97/55/ES.

Ďalšiu zmenu predmetného ustanovenia (vypustenie textu: „súvisiacich s podnikaním“ - pozn. autora) zákonom č. 657/2007 Z.z. si podľa dôvodovej správy vyžiadala transpozícia smernice o klamlivej a porovnávacej reklame. Táto zmena súvisela s pripravovanou novelou zákona o reklame. Nová smernica upravujúca ochranu pred nedovolenou porovnávacou reklamou a klamlivou reklamou bola transponovaná práve do zákona č. 147/2001 Z. z. o reklame a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o reklame“), preto by ponechaním predmetných ustanovení v Obchodnom zákonníku (zákon č. 513/1991 Zb. v znení neskorších predpisov, ďalej len „OBZ“) vznikol duplicitný právny stav, čo nebolo žiaduce. Na základe toho sa zákonodarca rozhodol vypustiť definíciu klamlivej reklamy z OBZ a ponechať definíciu (resp. zmenu zadefinovať) klamlivej a porovnávacej reklamy na osobitný zákon. Nové znenie § 45 je potrebné vykladať v intenciách predchádzajúceho bodu. OBZ bude už len odkazovať na klamlivú a porovnávaciu reklamu podľa osobitného zákona (zákona o reklame). Zachovaná však ostáva súdna ochrana, ktorá bude naďalej poskytovaná tak, ako je uvedené v § 53 až 55 OBZ. K tejto ochrane pribudne navyše možnosť domáhať sa ochrany aj cestou správneho konania podľa zákona o reklame.

nakol'ko podľa názoru predkladateľa tejto novely boli nepoužiteľné pre postihovanie tých prípadov, kedy podnikateľ používa vo svojom obchodnom mene slovné prvky [podstatné a dištingtívne (t.j. rozlišovacie) zložky] názvu, resp. označenia verejného registra alebo inej evidencie vedenej na základe zákona, ktoré sú spôsobilé vyvolať nebezpečenstvo zámeny obchodnej dokumentácie podnikateľa s korešpondenciou zasielanou orgánom zákonom povereným na vedenie verejného registra alebo inej evidencie (napr. obchodný register, živnostenský register atď.). V pôvodnom návrhu tejto novely bola aj celkom nová skutková podstata „dotieravé obťažovanie“, ktorá mala riešiť nevyžiadajú reklamu. Táto skutková podstata však nebola schválená v legislatívnom procese z dôvodu zbytočnosti, pretože podľa zákonodarcu na riešenie nevyžiadanej reklamy postačuje doterajšia úprava.²⁷ Podľa nášho názoru by explicitné zakotvenie tejto skutkovej podstaty do právnej úpravy bolo vhodné, nakol'ko pokrýva pomerne často sa vyskytujúce druhy protiprávnych konaní. Čo sa týka právnych prostriedkov ochrany proti nekalej súťaži, tu doznalo zmenu len znenie § 54 OBZ v dôsledku obsahovej nejednotnosti medzi § 53 a § 54 ods. 1 OBZ.

Nekalá súťaž de lege ferenda

- Asi najvýraznejším súčasným trendom v oblasti práva proti nekalej súťaži je jeho odklonenie od pôvodného objektu ochrany - zabezpečenia čistoty súťažných vzťahov medzi konkurentmi B2B (Business-to-business) a naopak tendencia k rozširovaniu ochrany práv a právom chránených záujmov spotrebiteľov vo vzťahoch B2C (Business-to-consumer).²⁸ Na základe vývoja z poslednej doby sa stáva stále viac evidentným fakt, že nekalá súťaž a jej úprava sa štiepi. Napriek tomu, že nekalé obchodné praktiky sú v našom právnom poriadku upravené v zákone č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa v znení neskorších predpisov, nekalá obchodná praktika môže byť aj predmetom žaloby v zmysle § 44 OBZ. V niektorých zahraničných právnych úpravách sa nekalé obchodné

²⁷ Podľa navrhovaného ustanovenia § 52a OBZ:

„(1) Dotieravé obťažovanie je oznamovanie údajov o súťažiteľovi alebo službách, ako aj ponuka tovaru alebo služieb vykonaná telefonicky, faxom, elektronickými alebo podobnými prostriedkami napriek tomu, že si takúto činnosť jej adresát zjavne neželá, alebo oznamovanie reklamy, pri ktorom jej pôvodca neuvedie údaje, podľa ktorých ho je možné určiť, a neuvedie, kde adresát môže bez osobitných nákladov prikázať ukončenie reklamy.

(2) Pokiaľ sa reklama oznamuje na adresu elektronickej pošty, ktorú podnikateľ získal v súvislosti s predajom tovaru alebo poskytovaním služby, nejde o dotieravé obťažovanie, ak podnikateľ túto adresu používa na priamu reklamu vlastného tovaru alebo služby a druhá strana reklamu nezakázala, napriek tomu, že ju podnikateľ pri získaní adresy a pri každom jej použití k reklame zreteľne upozornil na právo prikázať bez osobitných nákladov ukončenie reklamy.“

²⁸ **Smernica 2005/29/ES o nekalých obchodných praktikách** sa vymedzuje jednoznačne tak, že B2B vzťahy mieni regulovať len nepriamo prostredníctvom poskytnutia regulácie vo vzťahoch B2C, a tak vytvorí predvídateľnejšie a spravodlivejšie prostredie aj pre vzťahy medzi profesionálnymi obchodníkmi.

praktiky považujú za súčasť práva proti nekalej súťaži.²⁹ Podobne by mal na túto skutočnosť reagovať aj slovenský zákonodarcu a do budúcnosti je možné prijať jedno z nasledovných legislatívnych riešení:

- a) Spoločná úprava pre B2C a B2B vzťahy. V tomto prípade by komplexná úprava mohla byť obsiahnutá v unifikovanom Občianskom zákonníku alebo v samostatnom zákone.
 - b) Delená úprava: V tomto prípade by došlo k striktnému oddeleniu oboch úprav a nekalosť pre B2C a B2B vzťahy by sa posudzovala samostatne. Z prvej vetvy vzťahov by sa zrejme vytvorila časť spotrebiteľského práva, ktorá bude regulovať vzťahy B2C, a to tak z pohľadu súkromnoprávneho ako aj verejnoprávneho. Úprava vzťahov B2C by sa mohla vyskytovať v unifikovanom Občianskom zákonníku, prípadne v spojení so zákonom na ochranu spotrebiteľa alebo komplexne v spotrebiteľskom kódexe. B2B úprava by potom nasledovala vzor prvorepublikového ZPNS a vrátila sa ku klasickému poňatiu nekalej súťaže medzi súťažiteľmi. B2B vzťahy by následne mohli byť upravené v Obchodnom zákonníku (ak bude zachovaný) alebo po vzore českom v unifikovanom Občianskom zákonníku, prípadne najvhodnejšie v samostatnom predpise na ochranu proti nekalej súťaži.
 - c) Zmiešaný variant: Právna úprava spoločná pre oba typy vzťahov doplnená ďalším predpisom. Tento typ existuje čiastočne aj dnes v podobe Obchodného zákonníka, ako predpisu relatívne všeobecného pre túto problematiku, a vedľa neho existujúceho zákona o ochrane spotrebiteľa, ktorý upravuje problematiku nekalých obchodných praktík. Tento variant môže byť postavený jednak na vzťahu subsidiarity, ale aj dokonalej nezávislosti. Súčasne s tým môžu byť upravené samostatne nekalé praktiky v B2B a B2C vzťahoch.³⁰
- Čl. 7 smernice EP a Rady č. 97/55/ES umožňuje v určitých prípadoch obrátenie dôkazného bremena. Vychádza sa z toho, že najmä spotrebiteľ nemusí mať finančné prostriedky a hlavne možnosti zabezpečiť dôkazy o nekalosúťažnosti určitého konania.

²⁹ Príloha č. 1 k smernici o nekalých obchodných praktikách obsahuje úplný výpočet všetkých praktík, ktoré sa považujú za nekalé (tzv. blacklist). Súčasťou spomínaného nemeckého UWG je aj príloha, ktorá obsahuje práve čiernu listinu vždy neprípustných obchodných praktík.

³⁰ HULLE, T. Nekalá súťaž na scestí aneb kudy cesta nevede po reformě B2C vztahů. Právnická fakulta Masarykovy Univerzity, Brno. Elektronicky dostupné (cit. 20.11.2016): <https://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/obchod/hulle.pdf>

Náš zákonodarca by sa mohol pri ďalšej novelizácii OBZ zamyslieť aj nad týmto problémom a v prípadoch zdržovacej a odstraňovacej žaloby by porušiteľ musel preukazovať svoje tvrdenia uvedené v reklame.

- Čo sa týka súčasného legislatívneho znenia generálnej klauzuly nekalej súťaže, objavujú sa názory o potrebe nahradiť pojem „konanie v hospodárskej súťaži” iným termínom. Podľa nášho názoru však tento pojem má určitú tradíciu, v judikátornej praxi súdov je pomerne rozsiahle interpretovaný, a preto máme obavu, že nahradenie tohto pojmu iným termínom (ako napr. v Českej republike termínom „konanie v hospodárskom styku”) by bolo neúčelné, nakoľko rozdiely by boli obsahovo zanedbateľné a mali by skôr formulačný (formálny) charakter. Rovnaký názor zastávame ohľadne zmeny termínu „dobré mravy súťaže” v generálnej klauzule nekalej súťaže.³¹
- Obchodný zákonník v generálnej klauzule stanovuje okruh subjektov, ktorým môže byť v dôsledku nekalosúťažného konania privodená ujma - ide o súťažiteľov alebo spotrebiteľov. Formuláciu použitú zákonodarcom v § 44 ods. 1 OBZ „...privodiť ujmu iným súťažiteľom alebo spotrebiteľom...” nepovažujeme za „čisté” legislatívne riešenie. V rámci pripravovanej rekodifikácie súkromného práva na Slovensku by mohol zákonodarca de lege ferenda zvážiť možnosť zmeny formulácie generálnej klauzuly nekalej súťaže a použiť jednotné číslo, teda postačovalo by „...privodiť ujmu inému súťažiteľovi alebo spotrebiteľovi...”. Rovnako by bolo vhodné pouvažovať nad zmenou termínu spotrebiteľ a jeho nahradenie všeobecnejším pojmom, napríklad pojmom zákazník po vzore českej úpravy, nakoľko v praxi sa podľa nášho názoru často tento pojem interpretuje príliš reštriktívne, pričom nezohľadňuje skutočnosť, že aj právnická osoba alebo fyzická osoba – podnikateľ sa môžu v hospodárskej súťaži ocitnúť v postavení slabšej strany.³²
- Rovnako by bolo vhodné do osobitných skutkových podstát nekalej súťaže zaradiť nepovolenú porovnávaciu reklamu s tým rozdielom od českej právnej úpravy, že zákon by tento delikt vymedzoval negatívnym spôsobom, teda určoval by obligatórne znaky skutkovej podstaty nepovolenej porovnávacej reklamy.

³¹ Túto skutočnosť ďalej potvrdzuje aj fakt, že samotný rozdiel súčasného znenia generálnej klauzuly od generálnej klauzuly obsiahnutej v ustanovení § 1 prvorepublikového ZPNS je veľmi nepatrný, hoci nekalosúťažné praktiky, ktoré sa vyskytujú v dnešnej podobe boli predtým celkom neznáme. Zachovanie kontinuity toho, čo sa počas niekoľkých rokov v aplikačnej praxi osvedčilo, považujeme za správne.

³² Podľa dôvodovej správy k NOZ sa bude jednať predovšetkým o prípady, keď uzatvára zmluvu právnická osoba alebo podnikateľ v pozícii neprofesionála s osobou, ktorá je v danom odbore profesionálom. Por. ELIÁŠ, K. a kol. Nový občanský zákonník s aktualizovanou dôvodovou správou a rejstříkem. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 200.

- V právnej teórii sa objavujú názory, že nie všetky osobitné (špeciálne) skutkové podstaty nekalej súťaže sú v praxi aplikovateľné a nie je nutné, aby boli súčasťou platného práva. Často sa poukazuje najmä na skutkovú podstatu ohrozovania zdravia a životného prostredia podľa § 52 OBZ. Hoci ide o výnimočné ustanovenia v medzinárodnom kontexte analogických úprav, nemožno vylúčiť jeho aplikáciu najmä v súvislosti s reklamou na výrobky a služby označované za biologicky neškodné a alebo šetrné pre životné prostredie. Preto v zmysle zásady „zbytočné neškodí“ nepovažujeme za nutné a ani vhodné toto ustanovenie vypustiť v budúcej právnej úprave.
- Celkom sa stotožňuje s názorom J. Vozára,³³ že doplnenie platnej právnej úpravy o § 47 ods. 2 OBZ³⁴ bolo nadbytočné, nakoľko táto právna úprava mala byť súčasťou verejnoprávnych predpisov. Nemôžeme očakávať od podnikateľa obťažovaného zásielkami s klamlivým označením podniku, ktorých úlohou je z neho neoprávnene vylákať rôzne registračné poplatky, že bude kvôli neoprávnene zaplatenému (často nie veľkej výšky) poplatku žalovať takéhoto nečestného podnikateľa. Je navyše otázne a sporné, či budú vôbec v súťažnom vzťahu ako jedného z predpokladov naplnenia generálnej klauzuly. Preto si myslíme, že takáto nekalá činnosť by mala byť sankcionovaná vo verejnoprávnom predpise primeranou pokutou, podobne ako je tomu pri zasielaní nevyžiadaných reklamných oznámení elektronickou poštou.
- Podľa 54 ods. 2 OBZ je právoplatný rozsudok vynesený v rámci žaloby iba jedného zo subjektov poškodených alebo ohrozených konaním žalovaného, účinný i pre ďalšie subjekty poškodené alebo ohrozené konaním žalovaného, ktoré však neboli účastníkmi konania začatého v dôsledku prvej žaloby. Takýto rozsudok nemôže slúžiť ako titul na exekúciu v prospech subjektov iných ako účastník konania, ktoré vyústilo do vydania tohto rozsudku, pretože návrh na exekúciu podľa § 37 ods. 3 zákona č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekútorskej činnosti v znení neskorších predpisov môže podať iba osoba uvedená v rozsudku ako oprávnená. Domnievame sa exekučný poriadok bráni faktickej realizácii § 54 ods. 2 druhá veta OBZ a je to len jeden z mnohých prípadov nepreviazanosti slovenského právneho poriadku.³⁵
- Podľa nemeckého vzoru by mohol byť do slovenskej právnej úpravy zakotvený nárok na odčerpanie zisku („Gewinnabschöpfung“). Ide o špecifický inštrument, ktorý umožňuje požadovať od rušiteľa vydanie všetkého hospodárskeho prospechu, ktorý dosiahol na

³³ VOZÁR, J. Právo proti nekalej súťaži – úvahy de lege ferenda. In SUCHOŽA, J., HUSÁR, J., HUČKOVÁ, R. (eds.): Právo obchodu ekonomika VI. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2016, ISBN 978-80-8152-443-1, s. 607 a nasl.

³⁴ Bližšie pozri kapitola: Nekalá súťaž de lege lata.

³⁵ Tamtiež, s. 610 a nasl.

ťarchu veľkého množstva odberateľov (spotrebiteľov) v dôsledku úmyselného konania v rozpore s generálnou klauzulou nekalej súťaže. Proces odčerpania zisku je úspešne zavŕšený, akonáhle rušiteľ vydá nekalo dosiahnutý zisk, ktorý sa následne stane súčasťou príjmov štátneho rozpočtu. Predpoklady na uplatnenie nároku na odčerpánie zisku sú teda: (1) úmyselné nekalosúťažne a (2) dosiahnutie zisku na ťarchu veľkého množstvo odberateľov (spotrebiteľov).

- Veľmi vhodné by bolo zaradiť do právnej úpravy nekalej súťaže osobitnú konkurenčnú doložku. Presvedčili sme sa o tom najmä pri skúmaní problematiky nekalosúťažných praktík zamestnancov a možností právnej ochrany zamestnávateľov, kde sme dospeli k záveru, že napriek tomu, že právne predpisy obsahujú celý rad právnych prostriedkov na ochranu zamestnávateľa proti nekalosúťažným praktikám svojich zamestnancov, v reálnych podmienkach sa táto ochrana realizuje pomerne obťažne. Aj v súdnych nekalosúťažných sporoch zamestnávateľov so svojimi zamestnancami (bývalými zamestnancami) s takmer totožným skutkovým stavom sme neraz svedkami rozdielného, či skôr úplne protichodného súdneho rozhodovania.³⁶ Súčasná úprava konkurenčných doložiek v § 672a Obchodného zákonníka je nevhodná najmä preto, že vychádza z európskej smernice vydananej pre obchodné zastúpenie, ktorá pojíma konkurenčné doložky príliš reštriktívne s cieľom chrániť slabšiu stranu. Ide teda o zvláštne poňatie, ktoré má osobitný význam pre úpravu konkrétneho zmluvného typu.
- Budúca úprava práva na ochranu proti nekalej súťaži by mala explicitne upravovať možnosť zapojenia neporušiteľov do procesu vymáhania nekalosúťažných nárokov. Takúto úpravu možno nájsť už v § 24 prvorrepublikového ZPNS,³⁷ ktorý umožňoval za určitých okolností uloženie povinnosti vydavateľovi tlače, ktorý nekoná nekalosúťažne. Dnes takáto úprava v ustanoveniach OBZ absentuje. Praktickým príkladom neporušiteľa sú napríklad doménové authority, ktoré prakticky vôbec nie sú vystavené deliktuálnej zodpovednosti, a to dokonca ani ex post, t.j. po upozornení na porušovanie práv tretích

³⁶ ZLOCHA, Ľ. Nekalosúťažné praktiky zamestnancov (bývalých zamestnancov) a možnosti právnej ochrany zamestnávateľov. Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2014 [elektronický zdroj] Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2014, s. 396-405 [CD-ROM] ISBN 978-80-7160-371-9.

³⁷ § 24 ZPNS: „*Jestliže oznámení nebo sdělení, ve příčině kterého jest tu exekuční titul na zdržení se podle §§ 2, 8, 10 a 11, jest uveřejněno v tiskopise, kterým nemůže dlužník nakládati, může procesní soud na návrh oprávněného vydati příkaz majiteli podniku tiskopis vydávajícího nebo rozšiřujícího (vydavateli nebo majiteli časopisu), aby upustil od dalšího uveřejňování oznámení nebo sdělení v číslech, vydáních nebo nákladech tiskopisu, které následují po doručení příkazu, nebo obsahuje-li tiskopis výhradně ono oznámení nebo sdělení, zastavil jeho další rozšiřování. Náklady vydání tohoto příkazu nese navrhovatel; právoplatný příkaz jest proti majiteli podniku tiskopis vydávajícího nebo rozšiřujícího exekucí vykonatelný.*”

osôb. Len v určitej úzkej a výnimočnej skupine prípadov je predstaviteľná aj ich vlastná deliktuálna zodpovednosť (napr. odmietanie vykonať rozhodnutie súdu).³⁸

- Trestný zákon upravujúci trestný čin zneužitia účasti hospodárskej súťaži podľa § 250 TZ stále odkazuje na nekalú súťaž bez toho, aby ju nejako definoval, pričom už samotné ustanovenie generálnej klauzuly v Obchodnom zákonníku obsahuje výslovne neurčité právne pojmy. Pri úvahách de lege ferenda by sa mohol slovenský zákonodarcu inšpirovať českou právnou úpravou.³⁹

Záver

Podľa nášho názoru by sme nemali nasledovať českého zákonodarcu, ktorý sa pomerne prekvapivo v rámci veľkej rekodifikácie súkromného práva nepozastavil nad myšlienkou vyčleniť právnu úpravu nekalej súťaže do samostatného zákona. Išlo o zrejme dosť ťažko opakovateľnú možnosť nadviazať na prvorepublikovú komplexnú úpravu, ktorú by sme si nemali nechať ujsť. Hoci sa terajšia úprava v Obchodnom zákonníku javí ako dostačujúca, je evidentné, že roztrieštenosť a nedokonalosť úpravy je viac ako značná a bude zákonite postavená pred zložitú otázku implementácie budúcich európskych úprav v danej oblasti, s ktorými vďaka svojej formálnej nejednotnosti bude mať značné ťažkosti. Najmä s poukazom na budúcu neudržateľnosť dualizmu súkromného práva na Slovensku, je jediným správnym riešením – vydať sa cestou samostatnej kodifikácie práva proti nekalej súťaži. V tomto príspevku sme uviedli niektoré návrhy, ktoré by mohli byť inšpiráciou pre právnu úpravu nekalej súťaže v rekodifikovanom súkromnom práve.

³⁸ HUSOVEC, M. *Zodpovednosť na internete podľa českého a slovenského práva*. Praha: Edice CZ-NIC, 2014, ISBN: 978-80-904248-8-3, s. 146 a 147.

„§ XY Uloženie povinnosti tretím osobám

(1) Ak žalovaný zo zdržovacieho nároku nemôže preukázateľne sám tento nárok žalobcu uspokojiť, pretože je nevyhnutná súčinnosť tretích osôb, súd je oprávnený uložiť potrebnú povinnosť týmto osobám.

(2) Povinnosť uložená tretej osobe podľa ods. 1 musí byť účinná a primeraná, nesmie vytvárať prekážky legitímnemu obchodu a musí poskytovať záruky proti jej zneužívaniu.

(3) Trovy vydania tohto príkazu nesie jeho navrhovateľ.“

³⁹ Podľa ustanovenia § 248 ods. 1 Trestného zákona ČR: „Kto poruší iný právny predpis o nekalej súťaži tým, že sa pri účasti v hospodárskej súťaži dopustí a) klamlivej reklamy, b) klamlivého označovania zboží a služieb, c) vyvolávanie nebezpečenstva zámeny, d) parazitovanie na povesti podniku, výrobkov či služieb iného súťažiť, e) podplácanie, f) zľahčovanie, g) porovnávaciu reklamu, h) porušovanie obchodného tajomstva, alebo i) ohrozovanie zdravia spotrebiteľov a životného prostredia, a spôsobí tým vo väčšom rozsahu ujmu iným súťažiteľom alebo spotrebiteľom alebo zabezpečí tým sebe alebo inému vo väčšom rozsahu neoprávnené výhody, bude potrestaný...“.

Zoznam bibliografických odkazov

BUCHTELA, R. Nejdůležitější praktické případy nekalé soutěže. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1934

ELIÁŠ, Karel. Nekalá soutěž a její právní regulace. Právník. 1990, č. 10, s. 909-923. ISSN 0324-7007

ELIÁŠ, K. a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012

HAJN, P. Komunitární a české právo proti nekalé soutěži. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, Acta Universitatis Brunensis Iuridica No. 362, ISBN 978-80-210-5051-8

HULLE, T. Nekalá soutěž na scestí aneb kudy cesta nevede po reformě B2C vztahů. Právnická fakulta Masarykovy Univerzity, Brno. Elektronicky dostupné (cit. 20.11.2016):

<https://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/obchod/hulle.pdf>

HUSOVEC, M. Zodpovednosť na internete podľa českého a slovenského práva. Praha: Edice CZ-NIC, 2014, ISBN: 978-80-904248-8-3

KARMÁN, J. Zákon proti nekalej súťaži. Bratislava: „Academia“, 1928

KNAPPOVÁ, M. - ŠVESTKA, J. a kol.: Občanské právo hmotné. Svazek II., ASPI Publishing, Praha, 2002, ISBN 80-86395-36-7

LAPŠANSKÝ, L. Náčrt právneho režimu nekalej súťaže vo Francúzsku. In Právny obzor, 2010, č. 6

MATOUŠ, Z. In MUNKOVÁ, J. Právo proti nekalé soutěži. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 233 s. ISBN 97-80-7179-543-8

SKÁLA, K. Nekalá soutěž. Její podstata a stíhání podle zákona ze dne 15. července 1927, č. 111 Sb. z. a n., Praha: Praetor, 1927

ŠKREKO, A.: Rekodifikácia nemeckého práva proti nekalej súťaži – možná inšpirácia pre slovenskú právnu úpravu. Justičná revue, 58, 2006, č. 12

VOZÁR, J. Právo proti nekalej súťaži – úvahy de lege ferenda. In SUCHOŽA, J., HUSÁR, J., HUČKOVÁ, R. (eds.): Právo obchod ekonomika VI. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2016, ISBN 978-80-8152-443-1, s. 607 a nasl.

VOZÁR, J. Právo proti nekalej súťaži. Bratislava: VEDA, 2013, ISBN 978-80-224-1272-8

VEČERKOVÁ, E. Nekalá soutěž a reklama (vybrané kapitoly). 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 330 s. ISBN 80-210-3607-9

ZLOCHA, Ľ. Nekalosúťažné praktiky zamestnancov (bývalých zamestnancov) a možnosti právnej ochrany zamestnávateľov. Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2014 [elektronický zdroj] Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2014, s. 396-405 [CD-ROM] ISBN 978-80-7160-371-9

PRÁVNÁ ÚPRAVA NÁSTROJOV OCHRANY SPOTREBITEĽA PRED NEKALOU SÚŤAŽOU

Jana Strémy¹

Abstrakt

Za primárny cieľ príspevku sme si stanovili rozbor právnej úpravy nekalej súťaže voči spotrebiteľovi z pohľadu súkromného a verejného práva. Zmyslom je poukázať pomocou právnej doktríny i aplikačnej praxe na koreláciu práva na ochranu proti nekalej súťaži s právom na ochranu spotrebiteľa. Vzhľadom na to, že táto legislatívna výzva bola riešená na platforme Európskej únie, je z právne systematického hľadiska zaujímavé sledovať nielen aký postup zákonodarca použil, ale aj s akým výsledkom a kam súčasná právna úprava smeruje, aby bola pre spotrebiteľa dostupná a efektívna.

Kľúčové slová

legislativa, nekalá súťaž, nekalé obchodné praktiky, europeizácia.

Abstract

As primary purpose of the paper we set out to analyze the rules of unfair competition to the consumer in terms of private and public law. Legal doctrine and practical application should help us to show correlation of unfair competition law and consumer protection law on the other hand. This kind of legislative challenge has been solved by the EU law, so it is very interesting for us not only explore the methods, but also share results and current legislation for consumers to protect them effective.

Keywords

legislation, unfair competition, unfair commercial practices, Europeanisation.

Úvod

Normy práva proti nekalej súťaži vznikli pôvodne na ochranu podnikateľov pred nekalým konaním ostatných súťažiacich podnikateľov. Vývoj práva proti nekalej súťaži zaznamenal značný dynamický rozvoj a pôsobnosť právnej úpravy sa postupne rozširovala aj na ochranu spotrebiteľa, ktorá je do dnešného dňa pertraktovaná a aktuálnou problematikou. Pokiaľ ide o vzťah k právu Európskej únie, to sa až donedávna nadnárodnou právnou úpravou

¹ JUDr. Jana Strémy, PhD. pôsobí ako odborná asistentka na Katedre obchodného a hospodárskeho práva Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. V akademicknej oblasti sa zameriava na oblasť nekalých obchodných praktík, konkrétne nekalej súťaže a jej vplyvu na spotrebiteľské prostredie. Je autorkou viacerých odborných článkov a aktívne sa zúčastňuje vedeckých podujatí doma i v zahraničí. Absolvovala 2 študijné pobyty na Max Planck Institute vo Freiburgu (v rokoch 2014 a 2015) s témou projektu “Unfair commercial practices as a crime”.

nekalej súťaže explicitne nezaoberalo. Komunitárne právo neupravuje problematiku nekalej súťaže ako jednu zo špecifických oblastí súťažného práva. Existuje tu ale parciálna právna úprava jednotlivých inštitútov tradične regulovaných v rámci práva proti nekalej súťaži, najmä klamlivej a porovnávacej reklamy, ako aj problematika ochrany spotrebiteľa pred nekalou súťažou. Primárnym účelom európskej legislatívy v oblasti nekalej súťaže je zosúladienie právnych úprav jednotlivých členských štátov s cieľom zabezpečiť vysoký štandard ochrany pred nekalými súťažnými konaniami všetkým subjektom zúčastneným na jednotnom vnútornom trhu.

Jadro

Z hľadiska právnej úpravy nástrojov ochrany spotrebiteľa pred nekalou súťažou považujeme za vhodné zmieniť sa europeizácii našej právnej platformy. Europeizácia je pojem, ktorý sa dotýka množstva odvetví nášho právneho poriadku. V historickom kontexte je pre nás dôležitý vstup Slovenskej republiky do Európskej únie, t. j. dňa 1. 5. 2004. S ohľadom na zameranie našej práce na nekalú súťaž voči spotrebiteľovi sa vstupom do Európskej únie určitým spôsobom rozšírila oblasť ochrany spotrebiteľa, pretože sa súčasťou právneho poriadku Slovenskej republiky stali aj jednotlivé právne akty Európskej únie.² Ako v rámci Slovenskej republiky, tak predovšetkým na pôde Európskej únie, môžeme sledovať neustále rastúce množstvo právnych predpisov na ochranu spotrebiteľa. J. Vozár uvádza, že z hľadiska súťažného práva samotný jav europeizácie slovenského súťažného práva nie je pre vnímavého právnika ničím novým. Zdôrazňuje, že tento jav je najzreteľnejší pri práve proti obmedzovaniu hospodárskej súťaže, ale je prítomný aj v súkromnoprávnej odnoži súťažného práva t. j. v práve proti nekalej súťaži. Uvedené zdôvodňuje tým, že právo proti obmedzovaniu hospodárskej súťaže je európskym právom ovplyvňované priamo (prostredníctvom nariadení), zatiaľ čo právo proti nekalej súťaži je priamo aj nepriamo (prostredníctvom nariadení ale aj smerníc).³ Podľa K. Csacha ide o prirodzený samovoľný proces zbližovania európskych právnych poriadkov, kedy jednotlivé štáty preberajú modely právnej úpravy, ktoré sa osvedčili v inom členskom štáte, alebo prebieha aj ako cielená normotvorba pravidiel, ktoré by sa uplatňovali v Európskej únii a sfére jej právneho vplyvu (napr. aj v nečlenských štátoch, ktoré sa zaviazali priblížiť svoje právne poriadky európskemu

² Pozri bližšie: Smernica č. 84/450/EHS. Smernica č. 97/55/ES. Smernica č. 97/7/ES. Smernica č. 2000/31/ES. Smernica č. 2002/58/ES. Smernica č. 2005/29/ES. Smernica č. 2006/114/ES. HENNING-BODEWING, F. Secondary Unfair Competition Law. In: HILTY, M. Reto. HENNING-BODEWING, F. Law Against Unfair Competition. Towards a New Paradigm in Europe. Berlin: Springer, 2007, s. 111.

³ VOZÁR, J. *Europeizácia práva proti nekalej súťaži*. (Habilitačná prednáška), Právny obzor, 97, 2014, č. 3 s. 221.

práva). V súčasnosti sa pojem europeizácia spája predovšetkým s rozširovaním právnej regulácie majúcej pôvod v Európskej únii a vydávaním právnych aktov EÚ upravujúcich rôzne oblasti právneho poriadku. Podľa A. Králika v právnom priestore Európskej únie nemožno ignorovať paralelný proces, ktorého podstatou je zbližovanie právneho rámca pre mimozmluvnú zodpovednosť t.j. deliktneho práva.⁴

Medzi najdôležitešie predpisy komnitárneho práva s dopadom na právo proti nekalej súťaži môžeme zaradiť Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 864/2007 z 11. júla 2007 o rozhodnom práve pre mimozmluvné záväzky (Rím II), ktoré prinieslo väčšiu právnu istotu v súvislosti s právami z mimozmluvných záväzkov a deliktuálnou zodpovednosťou v oblasti civilného práva.⁵ Mimozmluvný záväzok vyplývajúci z nekalej súťaže sa spravuje právnym poriadkom krajiny, kde došlo alebo by mohlo dôjsť k poškodeniu konkurenčných vzťahov alebo kolektívnych záujmov spotrebiteľov. Zásada „*lex loci delicti commissi*” je východiskovým riešením pre mimozmluvné záväzky takmer vo všetkých členských štátoch, avšak jej praktické uplatnenie v prípade, že rozhodné prvky situácie majú vzťah s viacerými krajinami, je rozdielne. Ak prejav nekalej súťaže poškodzuje výlučne záujmy určitého súťažiteľa, uplatní sa článok 4, t. j. všeobecné pravidlo.⁶ Tento stav je zdrojom neistoty, pokiaľ ide o rozhodné právo. Jednotné pravidlá by mali zvýšiť predvídateľnosť súdnych rozhodnutí a zabezpečiť primeranú rovnováhu medzi záujmami osoby, o ktorej sa tvrdí, že je zodpovedná, a záujmami poškodenej osoby. Väzba s krajinou, na území ktorej vznikla priama škoda „*lex loci damni*”, vytvára spravodlivú rovnováhu medzi záujmami osoby, o ktorej sa tvrdí, že je zodpovedná, a poškodení osoby a tiež zohľadňuje moderný prístup k občianskoprávnej zodpovednosti a vývoj systémov objektívnej zodpovednosti.

⁴ KRÁLIK, A. Uplatnenie náhrady škody spôsobenej porušením súťažného práva. In: Bulletin slovenskej advokácie 7-8/2015, s. 40.

⁵ Nariadenie sa uplatňuje na všetky krajiny EÚ okrem Dánska.

⁶ Čl. 4 Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 864/2007 z 11. júla 2007 o rozhodnom práve pre mimozmluvné záväzky (Rím II)

1. Pokiaľ nie je v tomto nariadení ustanovené inak, spravuje sa mimozmluvný záväzok vyplývajúci z civilného deliktu právnym poriadkom krajiny, na území ktorej vznikla škoda, bez ohľadu na to, na území ktorej krajiny došlo ku skutočnosti, ktorá spôsobila škodu a bez ohľadu na to, na území ktorej krajiny alebo krajín nastali nepriame následky takejto skutočnosti.

2. Ak však osoba, o ktorej sa tvrdí, že je zodpovedná, ako aj poškodená osoba majú svoj obvyklý pobyt v tej istej krajine v čase vzniku škody, civilný delikt sa spravuje právnym poriadkom tejto krajiny.

3. Ak je zo všetkých okolností vecí zrejmé, že civilný delikt má zjavne užšiu väzbu s inou krajinou, než je krajina uvedená v odseku 1 alebo 2, uplatní sa právny poriadok tejto inej krajiny. Zjavne užšia väzba s inou krajinou sa môže zakladať najmä na už existujúcom vzťahu medzi stranami, ako napríklad zmluva, ktorý je úzko spojený s predmetným civilným deliktom.

Prístup orgánov Európskej únie k otázke výberu najvhodnejšieho nástroja pre harmonizáciu spotrebiteľského práva sa zdá byť pomerne nekonzistentný. Pri výbere vhodného nástroja na revíziu spotrebiteľského *acquis* je totiž potrebné zohľadniť niekoľko základných aspektov ako sú: vplyv výberu nástroja na vnútroštátne právo, do akej miery je daný nástroj schopný zabezpečiť sledovaný cieľ revízie a v neposlednom rade aj politickú priechodnosť zvažovaného nástroja. V oblasti práva nekalej súťaže bola prijatá smernica o klamlivej a porovnávacej reklame, hraničným príkladom je smernica o nekalých obchodných praktikách. Súčasný stav vplyvu komunitárneho práva zavedený o. i. tzv. spotrebiteľskými smernicami predstavuje, až na výnimky (napr. aj smernica o nekalých obchodných praktikách) systém minimálnej harmonizácie. Smernice zaväzujú členské štáty v tom smere, že tie sú povinné do doby stanovenej smernicou transponovať jej ustanovenia do svojho právneho poriadku takým spôsobom, aby obsah transpozíčného opatrenia presne významovo zodpovedal obsahu smernice. Smernica sama osebe nemôže zakladať práva a povinnosti pre jednotlivca a nedá sa jej voči nemu dovolávať. Zároveň je potrebné mať na zreteli, že v prípade nesprávnej transpozície smernice môžu dotknuté osoby využiť právo domáhať sa náhrady prípadnej škody priamo od členského štátu z dôvodu nesprávnej transpozície smernice. V prípade, ak nie je konflikt medzi znením vnútroštátneho predpisu a smernicou, majú vnútroštátne orgány povinnosť pri výklade vnútroštátneho práva čo najviac zohľadniť efektívny účel („*effet utile*“) smernice. Preto pri aplikácii pravidiel obsiahnutých v Obchodnom zákonníku, ktoré transponujú určitú smernicu, si nikdy nevystačíme iba so znením ustanovenia samotného kódexu, ale vždy musíme porovnať, či je predmetné ustanovenie riadne transponované a aké následky je možné z prípadnej diskrepancie vyvodit'.⁷ Smernica ako nástroj harmonizácie dokáže zabezpečiť určitú mieru konzistentnosti právnych poriadkov členských štátov. Transponovanie smernice do vnútroštátnych právnych poriadkov členských štátov umožňuje tvorbu práva s ohľadom na špecifiká daného právneho poriadku a jeho zmluvného práva. Na základe už uvedeného sa prikláňame k voľbe stratégie, ktorou má byť smernica tvorená k horizontálnemu prístupu pri revízii spotrebiteľského *acquis*. Podpora smernice tvorenej na základe horizontálnej stratégie môže pre vzdialenejšiu budúcnosť spotrebiteľského práva znamenať aj pomalé smerovanie k tvorbe tzv. Európskeho spotrebiteľského kódexu.⁸

⁷ CSACH, K. *Európske podnety a iniciatívy v rozvoji obchodného a najmä zmluvného práva* [online]. 13.5. 2015. [cit. 2015-18-12]. Dostupné na:

https://www.upjs.sk/public/media/2701/Europeizacia%20obchodneho%20zmluvneho%20prava_prednaska.pdf

⁸ koncepcia „*European Consumer code*“

Ideálnym stavom by podľa nášho názoru bolo prijatie jednej smernice, ktorá by sa pokúsila o spoločné vymedzenie pojmov, odstránenie medzier a nekonzistentností, ku ktorým došlo aj medzi samotnými smernicami (pretože nepoužívajú spoločný pojmový aparát) a nachádzame v nich v základné pojmy, ako je napr. spotrebiteľ, dodávateľ. Ešte väčšie rozdiely sa však nachádzajú v právnych úpravách v rámci jednotlivých členských štátov. Ako už bolo naznačené, mechanizmus minimálnej harmonizácie predstavuje jeden z „najneškodnejších“ zásahov do práva členských štátov. Členské štáty tak môžu v súlade s účelom smernice a aj pri jej dôslednom transponovaní prispôbiť svoje právne poriadky komunitárnemu právu, a to bez toho, aby sa to dotklo obsiahlejších častí ich zmluvného práva. Minimálna harmonizácia tak rešpektuje špecifiká národného práva a umožňuje členským štátom prijímať nadštandardné ochranné opatrenia. Na druhej strane stotožňujeme sa s názorom Ivaneckej a Marjáka, že spotrebiteľské *acquis* založené na minimálnej harmonizácii nedokázalo za niekoľko desiatok rokov vytvoriť jednotný a integrovaný vnútorný trh.⁹

V prvom rade treba poznamenať, že alternatíva plne harmonizujúcej smernice sa javí prijateľnejšia ako nariadenie. Kým nariadenie je bez ďalšieho priamo účinné na území členských štátov, kde zavádza vlastnú terminológiu, ktorá často spôsobuje najmä interpretačné problémy), smernica potrebuje na vyvolanie účinkov transpozíciu. Prostredníctvom minimálnej harmonizácie neznamená, že spotrebiteľ bude mať skutočnú možnosť svoje práva uplatniť. Minimálna harmonizácia spôsobuje, že právne poriadky členských štátov sú do značnej miery divergentné a vykazujú znaky fragmentácie. Uvedená tak znižuje stav právnej istoty a odrádza obchodníkov napr. od realizovania cezhraničných transakcií. Záverom je potrebné konštatovať, že integráciu práva treba vnímať ako veľmi špecifický a citlivý proces, ku ktorému je potrebné pristupovať opatrne. Z tohto dôvodu sa prikláňame k cielenej plnej harmonizácii, ktorá vďaka rešpektovaniu tradícií a miernejšiemu dopadu na právo členských štátov pripraví ich právne poriadky na v budúcnosti očakávané jednotné európske spotrebiteľské právo.

Za základné dokumenty paneurópskeho deliktneho práva môžeme považovať predovšetkým Princípy európskeho deliktneho práva (angl. The Principles of European Tort

⁹ IVANECKÁ, M., MARJÁK D. *Budúcnosť spotrebiteľského práva vo svetle *acquis communautaire** [online]. Dny práva – 2010 – Days of Law, 1. ed. Brno : Masaryk University, 2010. [cit. 2016-3-1]. Dostupné na: <http://www.law.muni.cz/content/cs/proceedings/>

Law - PETL).¹⁰ Hlavným cieľom princípov je harmonizácia európskeho práva civilných deliktov. Slúžia ako modelový, ale nie záväzný kódex s ohľadom na formu a štruktúru deliktného práva a spolu s Princípmi európskeho práva mimozmluvnej zodpovednosti za škodu spôsobenú inej osobe (ang. Principles of European Law, Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another – PEL), ktoré tvoria základ návrhu spoločného referenčného rámca (Draft Common Frame of Reference – DCFR).¹¹

„Predzmluvná zodpovednosť“

VI.-2: 208: *Ujma spôsobená protiprávnym zásahom do podnikateľskej činnosti*

(1) *Ujma spôsobená osobe v dôsledku protiprávneho zásahu do výkonu profesie alebo výkonu podnikateľskej činnosti je právom uznaná ujma .*

(2) *Ujma spôsobená spotrebiteľovi v dôsledku nekalej súťaže je právom uznanou ujmu, pokiaľ tak ustanovuje komunitárne právo alebo vnútroštátne právne predpisy členského štátu.*¹²

Účelom tohto ustanovenia je, aby bolo zrejmé, že ujma vyplývajúca z protiprávneho stretnutia zájmov súvisiacich s výkonom povolania alebo podnikateľskej činnosti predstavuje právom uznanú ujmu podľa predpisov o mimozmluvnej zodpovednosti. Ide o ujmu, ktorá je spôsobená konaním v hospodárskej súťaži, je v rozpore s dobrými mravmi súťaže, dôsledkom nezákonných zásahov do súťaže na trhu. Otázne zostáva, či a za akých okolností spotrebiteľ môže taktiež požadovať odškodnenie od súťažiteľa, ktorý mu spôsobil škodu spôsobenú nezákonnou súťažnou praxou. Táto problematika je predmetom samostatných odvetví práva v mnohých európskych právnych systémoch. V súčasnosti sa len výnimočne nachádza vo všeobecnom predpise o mimozmluvnej zodpovednosti. Vzhľadom na predtým uvedené je vhodné zdôrazniť ustanovenia VI.-1:102 (o prevencii)¹³ a VI.-6:301 (o generálnej prevencii)¹⁴.

¹⁰ Dostupné online: <http://www.egtl.org>

¹¹ Dostupné online: http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf

¹² VI.-2:208: *Loss upon unlawful impairment of business.*

(1) *Loss caused to a person as a result of an unlawful impairment of that person's exercise of a profession or conduct of a trade is legally relevant damage.*

(2) *Loss caused to a consumer as a result of unfair competition is also legally relevant damage if Community or national law so provides.*

¹³ VI. - 1 : 102: Prevencia

„V prípade nebezpečenstva vzniku právom uznanej škody, tieto ustanovenia umožňujú osobe, ktorej hrozí vznik škody právo domáhať sa ochrany pred nebezpečenstvom hroziacej škody, proti osobe, ktorá by bola zodpovedná za spôsobenie škody, pokiaľ k nej došlo.“

¹⁴ VI.-6:301 Generálna prevencia – právo na odstránenie nebezpečenstva

Prípady, ktoré spadajú do pôsobnosti VI.-2: 208 (1) môže sa jednať napr. o priemyselnú špionáž, činnosť v rozpore s právom hospodárskej súťaže, vrátane porušenia právnych predpisov na ochranu hospodárskej súťaže. V tejto súvislosti však hovoríme o súkromnoprávnom vymáhaní súťažného práva (napr. kartelové právo alebo prípady zneužitia dominantného postavenia), ako aj právne predpisy na ochranu pred nekalými klamlivými alebo agresívnymi obchodnými praktikami, napr. vo forme klamlivej reklamy. Do tejto skupiny môžeme zaradiť aj konanie súťažiteľa, ktorý poškodzuje iného súťažiteľa zastrášaním jeho potencionálnych alebo existujúcich zákazníkov. Za zmienku stojí napr. pirátstvo výrobkov a prípady protiprávneho rozširovania falošných tvrdení, že výrobky konkurenčného súťažiteľa porušujú práva priemyselného vlastníctva takejto osoby. Pri výklade pojmu povolanie alebo obchodná činnosť je vhodné uviesť, že podľa PEL sem patria nielen obchodné spoločnosti (bez ohľadu na ich právnu formu), ale aj ďalšie osoby, napr. slobodné povolania atď. V odseku (1) bola zohľadnená skutočnosť, že v súčasnosti neexistuje na európskej platforme žiadny spoločný koncept „práva proti nekalej súťaži“. Niektoré členské štáty nemajú osobitný režim a právo proti nekalej súťaži sa spravuje všeobecnými ustanoveniami o mimozmluvnej zodpovednosti, zatiaľ čo iné štáty majú právo proti nekalej súťaži ošetrené osobitnými právnymi predpismi.¹⁵ Zákonodarca nepovažoval z uvedeného dôvodu za vhodné vylúčiť právo nekalej súťaži, pokiaľ ide o vzťahy medzi súťažiteľmi (business to business skr. B2B) vzťahov z pôsobnosti článku je aplikácia. Zákonodarca ďalej uvádza, že v zmysle rímskej zásady „*Lex specialis derogat legi generali*“ ak osobitný zákon, ktorého cieľom je poskytnúť exkluzívny režim právu proti nekalej súťaži má prioritu pred aplikáciou ust. VI.-2: 208 (1), uvedené vyplýva aj z ustanovenia VI.-1: 103 c). V odseku (2) je upravená nekalá súťaž na úkor spotrebiteľov. Z odseku (2) vyplýva, že nasleduje prístup nastolený v ust. VI.-2: 203¹⁶ (Porušenie dôstojnosti, slobody a súkromia). Ujma, spôsobená nekalou hospodárskou súťažou iného súťažiteľa je podľa týchto ustanovení zákonnou ujmou, pokiaľ tak ustanovuje komunitárne právo alebo vnútroštátne právne predpisy, inými slovami, v prípade, že spotrebiteľ (a nielen konkurenčný podnikateľský subjekt – iný súťažiteľ) patrí do pôsobnosti zákona proti nekalej súťaži. Otázne ale zostáva, či na základe tohto ustanovenia

(1) Právo na prevenciu existuje iba v takom rozsahu:

(A) ak by náhrada škody nebola adekvátnym prostriedkom náhrady a

(B) je to primerané, aby osoba ktorá by bola zodpovedná za spôsobenie škody, aby predchádzala jej vzniku.

¹⁵ Napr. Španielske kráľovstvo a ich zákon o nekalej súťaži „LCD“ (la Ley 3/1991 de Competencia Desleal).

¹⁶ angl. VI.-2:203: *Infringement of dignity, liberty and privacy*

(1) Loss caused to a natural person as a result of infringement of his or her right to respect for his or her dignity, such as the rights to liberty and privacy, and the injury as such are legally relevant damage.

(2) Loss caused to a person as a result of injury to that person's reputation and the injury as such are also legally relevant damage if national law so provides.

spotrebiteľia alebo združenia spotrebiteľov môžu uplatňovať svoje nároky na náhradu škody spôsobenú protisúťažným konaním subjektu. Odpoveď je potrebné hľadať v jednotlivých vnútroštátnych právnych úpravách. Na základe uvedeného môžeme konštatovať, že pre oblasť deliktneho práva existuje na európskej úrovni už niekoľko rokov dokument zásadnejšej povahy v podobe PETL. Princípy sú cenným materiálom na poli „soft law,”¹⁷ a to preto, že jednak tieto zodpovednostné zásady podávajú určitý typický obraz európskej právnej kultúry v deliktnej oblasti, a jednak boli rozhodovacou činnosťou niektorých štátov vymedzené a následne reflektované ako referenčný zdroj pre základ určitých úvah v rámci odôvodnenia súdneho rozhodnutia

Záver

Kvalitná spotrebiteľská legislatíva, ktorá v potrebnom rozsahu vymedzuje povinnosti podnikateľov a práva spotrebiteľov, je tak mimoriadne dôležitým nástrojom zabezpečenia žiaducej úrovne ochrany spotrebiteľov. Je nám celkom zrejmé, že v práve proti nekalej súťaži je pre zákonodarcu priam nemožné zadefinovať všetky druhy konania s atribútmi nekalej súťaže. Je ale nevyhnutné, aby tieto právne predpisy skutočne priniesli v praxi faktickú, v každodennom živote realizovanú, ochranu spotrebiteľov. Z hľadiska úsilia o dosiahnutie tohto cieľa je tak základnou požiadavkou, aby boli vytvorené vhodné podmienky pre efektívne presadzovanie práv spotrebiteľov a súčasne, aby spotrebiteľia mali k dispozícii adekvátne nástroje na uplatňovanie svojich práv v prípadoch, keď dôjde k ich porušeniu.

Spotrebiteľom dostupné mechanizmy na uplatňovanie a presadzovanie práv z oblasti právnej úpravy nekalej súťaže možno za súčasného právneho stavu rozdeliť na niekoľko oblastí, z nich najdôležitejšie sú: právna úprava nekalej súťaže v ustanoveniach obchodného zákonníka a právna úprava nekalých obchodných praktík v Zákone o ochrane spotrebiteľa. Ochranu spotrebiteľa pred nekalosúťažným konaním zabezpečujú aj iné právne predpisy, Zákon o reklame a iné verejnoprávne predpisy. Z uvedeného vyplýva, že spotrebiteľ má možnosť domáhať sa ochrany svojho práva súdnou cestou na základe individuálnej žaloby, ale aj výkonom právomoci iných orgánov verejnej moci vykonávajúcich dozor nad dodržiavaním právnych predpisov v zmysle príslušných právnych predpisov, akým je napr. Zákon o ochrane spotrebiteľa, Zákon o reklame atď. Môžeme konštatovať, že spotrebiteľ ako subjekt dotknutý nekalosúťažným konaním disponuje triádou prostriedkov na obranu pred nekalou súťažou

¹⁷ „soft law“ predstavuje spolu s koordináciou, spoluprácou, rokovaním a hierarchiou všeobecne prijímaný interaktívny spôsob regulačnej politiky EÚ.

spočívajúcich v civilnom práve, v prostriedkoch správneho práva, ako aj v ochrane poskytovanej normami trestného práva.

Veľkým krokom z hľadiska vymožitelnosti práv slovenského spotrebiteľa by mal byť pripravovaný Spotrebiteľský kódex. V texte práce sme uviedli, že obsah Spotrebiteľského kódexu by mal absorbovať aj predpisy práva proti nekalej súťaži. Do akej miery zasiahne túto oblasť práva nie je v súčasnosti celkom zrejmé. Návrh spotrebiteľského kódexu by mal reflektovať na Legislatívny zámer občianskeho zákonníka a rešpektovať nastolenú predstavu o súkromnoprávnej ochrane spotrebiteľa. Ako sme už spomenuli, rekodifikačná komisia zvažuje, v akom rozsahu a akým spôsobom budú prevzaté inštitúty dosiaľ upravené v Obchodnom zákonníku, ako sú nároky z porušenia práv nekalou súťažou atď. V súčasnosti prevláda názor, že celé súťažné právo by bolo upravené tak ako doteraz v osobitných predpisoch, pričom do Občianskeho zákonníka by boli zakotvené ustanovenia o porušení dobrého mena. Z uvedeného môžeme predpokladať, že právo proti nekalej súťaži chrániace spotrebiteľa by sa tak stalo imanentnou súčasťou Spotrebiteľského kódexu a právo na ochranu čestného súťažiť sa súčasťou osobitného predpisu. Prípadne, v súlade s monistickou koncepciou Nového občianskeho zákonníka, by bolo súčasťou tohto jednotného kódexu. Prikláňame sa k jednotnej monistickej koncepcii Nového občianskeho zákonníka, ktorá by komplexne upravovala aj právo proti nekalej súťaži určené na ochranu čestného súťažiť sa.

Zoznam bibliografických odkazov

Periodiká a zborníky:

HENNING-BODEWING, F. Secondary Unfair Competition Law. In: HILTY, M. Reto. HENNING-BODEWING, F. Law Against Unfair Competition. Towards a New Paradigm in Europe. Berlin: Springer, 2007, s. 111.

KRÁLIK, A. Uplatnenie náhrady škody spôsobenej porušením súťažného práva. In: Bulletin slovenskej advokácie 7-8/2015, s. 40.

VOZÁR, J. Europeizácia práva proti nekalej súťaži. (Habilitačná prednáška), Právny obzor, 97, 2014, č. 3 s. 221.

Internetové zdroje:

CSACH, K. Európske podnety a iniciatívy v rozvoji obchodného a najmä zmluvného práva [online]. 13.5. 2015. [cit. 2015-18-12]. Dostupné na:

https://www.upjs.sk/public/media/2701/Europeizacia%20obchodneho%20zmluvneho%20prava_prednaska.pdf

IVANECKÁ, M., MARJÁK D. Budúcnosť spotrebiteľského práva vo svetle *acquis communautaire* [online]. Dny práva – 2010 – Days of Law, 1. ed. Brno : Masaryk University, 2010. [cit. 2016-3-1]. Dostupné na: <http://www.law.muni.cz/content/cs/proceedings/>

APLIKAČNÉ VÝSLEDKY REKODIFIKÁCIE V OBCHODNO - PRÁVNEJ ÚPRAVE

Martin Peťko¹

Abstrakt

Vzhľadom k širokej problematike koncepcie súkromného práva a rekodifikačných prác sa príspevok zameriava na niektoré problémy a výsledky nového českého občianskeho zákonníka a novej úpravy zákona o obchodných korporáciách. V úvodnej časti príspevku sa približuje historický význam predchádzajúcich kódexov a vývoj súkromného práva po osamostatnení Českej a Slovenskej republiky. V druhej časti práce je priblížený nový občiansky zákonník a zákon o obchodných korporáciách a ich koncepcia. V závere prichádza k čiastkovému zhodnoteniu Českej rekodifikačnej práce a prebiehajúcej rekodifikačnej práce na Slovensku.

Kľúčové slová

Obchodné právo, rekodifikácia, nový Český občiansky zákonník, výsledky rekodifikačných prác, zákon o obchodných korporáciách, výsledky rekodifikácie

Abstract

Due to the broad issue of the Concept of Private Law Recodification work, the contribution focuses on some issues Results of the new Czech Civil Code, the new amendments to the laws on business corporations. In the introductory part to the contribution it approximates the historical significance of the previous development of codes of private law after independence the Czech Republic, Slovakia. The second part is to approach the new Civil Code, the law on business corporations of their concept. At the end it comes on a partial Evaluation Bratislava recodification work and ongoing recodification works on Slovak.

Keywords

Commercial Law, recast, new Czech Civil Code, the results of Recodification work law on business corporations, recasting results

Úvod

V Európskom priestore máme možnosť pozorovať rôznorodosť právnych systémov. Prioritne tento rozdiel sa nadväzuje na prirodzený historický vývoj spoločnosti ako aj na vplyv okolitých krajín.

V rámci súčasných systémov súkromného práva sledujeme určitý vývoj v rámci strednej Európy, ktorý má tendenciu sa odkláňať od svojho pôvodného znenia. Odchýlenie od

¹ Mgr. Martin Peťko, externý doktorand v odbore Obchodné a finančné právo, Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

pôvodného systému súkromného práva predstavili rekodifikačné práce na území Maďarska, Poľska a Českej republiky.

Rekodifikačné práce, ktoré prebiehajú na našom území, majú podľa súčasných predstáv obdobnú podobu ako koncepcia Českej republiky, avšak s určitými významnými rozdielmi vzťahujúcimi sa k zachovaniu dualizmu.

Vzhľadom k spoločnej minulosti, ktorá sa preniesla aj do samotného systému súkromného práva a kódexových znení, budú predmetom príspevku samotné výsledky rekodifikačných prác v Českej republike pričom následné vyhodnotenie bude porovnané aj s aktuálne pripravovanou koncepciou nového rekodifikovaného súkromného práva.

Predchádzajúca koncepcia

Po rozdelení Česko-slovenska bol nasledovný postup od spoločnej právnej úpravy priam identicky. Na Slovensku 1. januára 1993 vznikla Slovenská republika a podľa Ústavy Slovenskej republiky bol recipovaný právny poriadok bývalej Českej a Slovenskej Federatívnej republiky. Na území Českej republiky rovnako aj na území Slovenskej republiky bol v rámci právneho systému bol aj prevzatý Občiansky zákonník z roku 1964.² V oboch krajinách bol Občiansky zákonník označovaný ako zákon č.40/1964 Zb. Zákon však od svojho prevzatia prechádzal viacerými novelizáciami.

V rokoch 1990-1991 prebiehala širšia novela Občianskeho zákonníka, ktorá prinášala nové úpravy:

- vlastníckych vzťahov na báze súkromného vlastníctva.
- vecných práv k cudzím veciam.
- záložných práv.
- záväzkových predpisov.

Novelizácia sa však nedotkla socialistickej úpravy rodinného práva a tá pretrváva na Slovensku až dodnes.

V čase veľkej novelizácie sa súbežne spracovával aj Obchodný zákonník. Obchodný zákonník bol prijatý zákonom 513/1992 Zb. a súbežne 1.1.1992 nadobudol účinnosť spolu s Občianskym zákonníkom. Súbežná práca, krátky termín prechodu a nekoordinácia noviel s prípravou Obchodného zákonníka vytvorili legislatívne provizórium. Toto provizórium

² MINISTERSTVO SPRAVODLIVOSTI SR. *Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka*. [Online]. [25.2.2016]. s.1 Dostupné na internete: <http://wwwold.justice.sk/kop/pk/pk033-03.htm> s.1

docielilo k vytvoreniu neželaného dualizmu. Dualizmus sa prejavuje predovšetkým v oblasti úpravy:

- Premlčania
- Preklúzie
- Možností uzavretia zmlúv
- Odstúpenie od zmluvy
- Zodpovednostný systém
- Niektoré typy zmlúv³

Celkový vzťah Občianskeho a Obchodného zákonníka sa spravoval zásadou „lex specialis derogat legi generali“

Už v samotnom čase tvorenia noviel a úpravy prevzatého socialistického Občianskeho zákonníka bolo viac ako isté, že predstavuje iba dočasné riešenie pri prechode k trhovému hospodárstvu. Neskôr bol predpoklad vytvorenia nového moderného a uceleného kódexu.

Od vzniku samostatnej Slovenskej republiky rovnako aj na území Českej republiky vznikali viaceré pokusy o rekodifikáciu súkromného práva.

Pričom legislatívne práce na slovenskom novom systéme súkromného práva pretrvávajú naďalej dodnes. A na území Českej republiky boli legislatívne práce na novom systéme súkromného práva ukončené platným znením nového Občianskeho zákonníka zo dňa 22.03.2012, ktorý nadobudol účinnosť 1.1.2014.

Aktuálna koncepcia Českého súkromného práva

Ako už bolo vyššie uvedené, tak na území Českej republiky boli 22.03.2012 dokončené rekodifikačné práce na novom Občianskom zákonníku. Vzhľadom k jeho významnosti dochádzalo k systémovým zmenám v rámci vnútorného systému súkromného práva a jeho koncepcie.

V pôvodnej koncepcii súkromného práva fungovali po boku dva kódexy a systém mal rýdzo dualistickú formu. Po dokončení rekodifikácie sa prechádzalo na nový systém monistickej

³ MINISTERSTVO SPRAVODLIVOSTI SR. *Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka*. [Online]. [25.2.2016]. s.1 Dostupné na internete: <http://wwwold.justice.sk/kop/pk/pk033-03.htm>

právnej úpravy, kde dominantnú úlohu zastáva Občiansky zákonník 89/2012 Zb. Na úrovni druhej strany mince, ktorá bola predstavovaná obchodným zákonníkom došlo k jeho zrušeniu a jeho obsahové stránky sa zjednotili do nového Občianskeho zákonníka. Zároveň musíme konštatovať, že nie všetky inštitúty boli zjednotené do Občianskeho zákonníka ale obchodno-právna rovina bola zachovaná v zákone 90/2012 Zb. Zákon o obchodných spoločnostiach a družstvách (zákon o obchodných korporáciách).

Súčasná koncepcia nového Občianskeho zákonníka sa skladá z 3081 paragrafov a je koncipovaná do nasledovných častí:

1) všeobecná časť (§1- §654)

Hlava I. predmet úpravy a jej základne zásady (§1-§14)

Hlava II. Osoby (§15-§435)

Hlava III. Zastúpenie (§436-§488)

Hlava IV. Veci a ich rozdelenie (§489-§544)

Hlava V. Právne skutočnosti (§545-§654)

2) rodinné právo (§655 – §975)

Hlava I. Manželstvo (§655-§700)

Hlava II. Príbuzné osoby (§771-§927)

Hlava III. Poručníctvo a iné formy starostlivosti o dieťa (§928-§975)

3) absolútne majetkové práva (§976 – §1720)

Hlava I. Všeobecné ustanovenia (§976-§978)

Hlava II. Vecné práva (§979-§1474)

Hlava III. Dedičské právo (§1475-§1720)

4) relatívne majetkové práva (§1721 – §2990)

Hlava I. Všeobecné ustanovenia o záväzkoch (§1721-§2054)

Hlava II. Záväzky z právnych jednaní (§2055-§2893)

Hlava III. Záväzky z deliktov (§2894-§2990)

Hlava IV. Záväzky z iných právnych dôvodov (§2991-§3014)

5) spoločné, prechodné a záverečné ustanovenia (§2991 – §3081)

Hlava I. Spoločné ustanovenia (§3015-§3027)

Hlava II. Prechodné a záverečné ustanovenia (§3028-§3081) ⁴

⁴ Občianský zákoník 89/2012

Koncepcia zákona o obchodných korporáciách 90/2012 Zb.

1) Prvá časť: obchodné korporácie (1 § - §773)

- a) hlava 1: Všeobecne o obchodných korporáciách (§1 – §94)
- b) hlava 2: Verejná obchodná spoločnosť (§95 – §117)
- c) hlava 3: Komanditná spoločnosť (§118 - §131)
- d) hlava 4: Spoločnosť s ručením obmedzeným (§132 - §242)
- e) hlava 5: Akciová spoločnosť (§243 - §551)
- f) hlava 6: Družstvo (§552 – §773)

2) Druhá časť: Záverečné a prechodné ustanovenia (§774 - §785)

3) Tretia časť: Účinnosť (§786) ⁵

Súčasný Český občiansky zákonník predstavuje koncepčne nový moderný kódex, ktorý zjednocuje predchádzajúce problémy dualistickej úpravy a rieši všetky otázky a potreby modernej spoločnosti, ktorá koncepčne upravila vtedajšie známe nedostatky.

Nový občiansky zákonník (ďalej ako NOZ) prevzal a zjednotil z pôvodného obchodného zákonníka viaceré inštitúty a zároveň predstavuje nové úpravy niektorých znení.

- Širšia definícia vecí (§489 - §513)
- NOZ upravuje cenné papiere (cenné papiere sú už považované za veci nehmotné oproti pôvodnému CR. zákonu o cenných papieroch 591/1992 Zb.)
- Do NOZ boli prevzaté niektoré ustanovenia zo všeobecnej úpravy spoločností. (podnikateľ, korporácia, prokúra, obchodné tajomstvo)
- Zjednotenie premlčacej lehoty a jej stanovenie na 3roky
- Prevzatie a následné zjednotenie všetkých typov zmlúv ako aj inštitútov zabezpečenia

Zákona o obchodných korporáciách (ďalej ako ZOK) podľa viacerých názorov by sa nemal považovať ako nástupca obchodného kódexu, ktorý prešiel výraznou moderáciou, ale ako špeciálny predpis, ktorý priamo a úzko nadväzuje na NOZ a zaoberá sa vymedzením a úpravou obchodných spoločností. V súčasnom ZOK prevládala myšlienka ukotvenia všetkých spoločností, pri ktorých je zabezpečená úprava od ich kreovania, vzniku, života, až po ich zánik. Avšak niektoré z kľúčových momentov spoločností nachádzame v NOZ alebo vo zvlášť zákonoch (zákon 125/2008 Zb. o premenách obchodných spoločností alebo iných).

⁵ Zákon č. 90/2012sb., o obchodných spoločnostech a dužstvech (zákon o obchodných korporáciách)

V ZOK môžeme registrovať výrazné rozšírenie niektorých obchodných spoločností. Zvýšenú pozornosť môžeme zaznamenať aj úprave družstva, ktoré bolo čiastočne a doplnené z pôvodného občianskeho zákonníka.

Odstránenie §105, ktorá svojou podstatou neprinášala žiaden význam aj vzhľadom jej jednoduchému obídenu. Podstatu §105 nájdeme v bode (2), ktorý hovorí o maximálnom (3x s.r.o.) kreovaní jednoosobových s.r.o. pre jednu fyzickú osobu, pričom jeho znenie je pomerne jednoduché obísť, pričom ďalšie spoločnosti budú kreované už samotnou spoločnosťou.

Ďalšou významnou novinkou rekodifikačných prác, ktorá výraznou mierou ovplyvní podnikateľské prostredie je inštitút vplyvnej osoby a ovládajúcej osoby. Táto novinka v rozsahu zodpovednosti má za úlohu chrániť podnikateľské prostredie a veriteľov spoločností. V rozsahu tejto úpravy §74 a nasledovných a zároveň aj §68 vzniká príležitosť aplikácie zodpovednosti spoločnosti previesť nielen na spoločnosť a jej štatutárne orgány ale aj bývalých členov štatutárnych orgánov, spoločníkov a aj konečných beneficentov, ak za určitých okolností a v primárnom hľadisku nie je možné uspokojenie zo strany spoločnosti.

Aj vďaka vyššie uvedenému inštitútu bolo možné doceliť bezpečné prostredie v podnikateľskom priestore. Tým pádom nevzniká žiadne riziko pri tvorbe s.r.o. so základným kapitálom 1,- Kč. V pôvodnej úprave predstavovalo základné imanie výšku 200 000,- Kč. Tento krok by mal zabezpečiť jednoduchší a ekonomickejší vstup do podnikania.

Zároveň, aby nedochádzalo k zneužívaniu obchodných spoločností a následnej ich likvidácii, došlo rovnako aj u nás k zavedeniu ustanovení „o spoločnosti v kríze“.

Voči obsahu o spoločnosti v kríze prichádza ZOK s ochranou štatutárneho orgánu pred uplatňovaním zodpovednosti za konanie štatutárneho orgánu voči spoločnosti a ich spoločníkom. Táto novinka vychádza z obsahu konaní štatutárneho orgánu, ktorý svoju funkciu vykonáva voči spoločnosti lojálne a v dobrom úmysle rozhodnutia, kde sa nedá predpokladať negatívny dopad na spoločnosť. Vzhľadom k podnikateľskému prostrediu vždy bude existovať určitá miera rizika, ktoré pri vynášaní zodpovednosti budú zohľadňované a ak sa nepreukáže priama súbežnosť medzi vedomím a reálnym dopadom, bude štatutárny orgán pozbavený zodpovednosti za úpadok spoločnosti.

V prípade, ak išlo o vedomú činnosť doviesť spoločnosť do úpadku, môže byť štatutárny

orgán sankcionovaný vydaním všetkých aktív, ktoré získal od spoločnosti za obdobie posledných 2 rokov. Zároveň člen štatutárneho orgánu, ktorý doviedol spoločnosť do úpadku, môže byť pozbavený možnosti zastávania obdobnej pozície alebo mu môže byť odňatá pozícia štatutárneho orgánu na nasledujúce 3 roky.⁶

Vzťahy medzi spoločnosťou a štatutárnymi orgánmi

ZOK prináša zmeny aj pri správe obchodných spoločností. Správa obchodných spoločností pri výkone funkcie musí v rámci zmluvy o výkone funkcie obsahovať údaje o odmenách, ktoré prináležia členom štatutárnych orgánov. V prípade nedodržania obsahu zmluvy sa bude mať za to, že funkcia štatutárneho orgánu je bezplatná a dochádza tak voči spoločnosti bezdôvodnému obohateniu.

Úprava akciových spoločností v ZOK prichádza s novinkou kreovania viacerých druhov akcií. Viaceré druhy akcií majú možnosť hneď v úvode kreovania spoločnosti rozdeliť akcie, ktorými budú môcť akcionári zabezpečovať hlasové práva a ovládať spoločnosť a na druhej strane akcie, s ktorými bude späť právo na podiel zo zisku.

Určitý fragment z akciových spoločností bol inkorporovaný do s.r.o., pričom spoločnícky podiel sa môže transformovať do podoby takzvaného kmeňového listu. Kmeňový list vytvára v s.r.o. určitú hybridnú formu s a.s., pričom kmeňový list sa kreuje na pozícii spoločníka a má správanie akcie v spoločnosti. Túto novú pridanú formu vnímame v pozitívnom spektre, ktoré obohatí podnikateľské prostredie a vytvorí možnosť vstupu potencionálnych investorov do už existujúcich s.r.o..⁷

V rámci úpravy majetkových vzťahov a.s. sa do nového ZOK nedostal problematické ustanovenie §196a, ktoré svojím obsahom ustanovovalo „Společnost může uzavřít smlouvu o úvěru nebo půjčce s členem představenstva, dozorčí rady, prokuristou nebo jinou osobou, která je oprávněna jménem společnosti takovou smlouvu uzavřít, nebo osobami jim blízkými, nebo na ně bezplatně převést

⁶ Internetový článok: Změny v životě obchodních společností od 1. ledna 2014, Autor: David Neveselý, Michaela Micková,. Zdroj: http://finance.idnes.cz/zmeny-v-zivote-obchodnich-spolecnosti-od-1-ledna-2014-fwk-/pravo.aspx?c=A130317_222652_pravo_vr

⁷ Internetový článok: Změny v životě obchodních společností od 1. ledna 2014, Autor: David Neveselý, Michaela Micková,. Zdroj: http://finance.idnes.cz/zmeny-v-zivote-obchodnich-spolecnosti-od-1-ledna-2014-fwk-/pravo.aspx?c=A130317_222652_pravo_vr

majetek spoločnosti jen s předchozím souhlasem valné hromady a jen za podmínek obvyklých v obchodním styku.“⁸

Miesto pôvodnej §196a prichádza však nová úprava na úrovni členov orgánu, ktorá už neumožňuje spriazneným osobám uzatvoriť zvýhodnené zmluvy so spoločnosťou. Rieši však iba záväzkové vzťahy medzi orgánom spoločnosti a spoločnosťou, pričom akákoľvek zmluva bude podliehať schváleniu valného zhromaždenia.

Záver

NOZ predstavuje spolu s ZOK výsledok dlhoročných rekodifikačných prác, ktoré upravujú systémovú koncepciu súkromného práva. Pričom ako sme mohli zaznamenať, koncepcia prešla svojou vývojovou štruktúrou na monistickú úpravu. Súčasný kódex zabezpečuje všetky potreby modernej spoločnosti. V rámci ustanovení prišlo aj viacerým koncepčným zmenám, kde boli odstránene pôvodné nedostatky a doplnené a prepracované nové ustanovenia tak aby zabezpečovali všetky potreby modernej spoločnosti s cieľom zabezpečenia čo najväčšej právnej istoty.

Koncepcia nedávno prišla do účinnosti, tým aj samotný aspekt času bude určitým ukazovateľom správnosti úspešnosti novej koncepcie a prechodu z dualistickej úpravy na monistickú.

Vzhľadom k množstvám rozličných názorov a skutočných faktov na koncepciu a prechod z dualistickej na monistickú, zaznamenávame niekoľko dôležitých názorov.

Niet možné zaprieť významnosť novej kodifikácie a jej prepracovaného obsahu, ktoré určite významnou mierou ovplyvnia celkovú spoločnosť. Avšak chápeme záujem zjednotenia a prechodu na monistickú právnu úpravu a všetky jej významné aspekty, čím bolo potrené zrušenie a prečlenenie obchodno-právnej roviny do NOZ a ďalších zákonov. Aj vzhľadom k tejto skutočnosti sa určitým spôsobom komplikuje situácia pre aplikáciu a funkciu v podnikateľskej sfére, kde v predchádzajúcom modeli podnikateľ aplikoval pre svoje potreby od založenia vzniku života až po zánik iba jeden kódex. V súčasnom stave podnikateľ aplikuje pri zakladaní spoločnosti zmluvu zo ZOK, vnútorný život spoločnosti sa riadi tiež v rovine ZOK, avšak kontrakčná rovina ostáva v NOZ a v prípadoch fúzie spoločnosti sa spravuje v rovine Zákona o premenách obchodných spoločností. Rovnako aj samotný fakt existencie zmlúv rýdzo obchodno-právneho charakteru by sme považovali za vhodnejší aspekt zachovania tejto roviny v jednom kódexe alebo v uchovaní v jednej zákonnej rovine, aj

⁸ Obchodný zákon 513/1991

vzhľadom k právnej stabilite v rámci podnikateľského prostredia.

Aj vzhľadom k tomu, že vyššie uvedené fakty predstavujú pre podnikateľskú sféru iba problém koncepcnej stránky, ktorý v rámci dynamického podnikateľského prostredia bude pomerne rýchlo akceptovaný.

Skutočným faktom, ktorý treba rovnako zohľadniť v rámci zabehnutého a koexistujúceho systému súkromného práva, je potreba kreovania novej judikatúry, v prípadoch zmeneného obsahu a odchýlení od pôvodného stavu vzniká v tej rovine aj potreba správneho zatriedenia, čím sa tento negatívny faktor dotkne určitým spôsobom počiatočných problémových ustanovení či úvodných rozporov.

Koncepcia Českého NOZ bude určite zaujímavým zdrojom diskusií a bude predstavovať určitý aspekt zohľadňujúci pri rekodifikačných prácach na Slovensku. Však už v súčasnosti môžeme konštatovať, že predpokladaný vývoj rekodifikačných prác bude v určitej sfére odlišný od NOZ a bude mať skôr tendenciu systémového zachovania dualizmu kódexov s predpokladaným odstránením súčasnej duplicity.

Môžeme sa opierať aj o vyjadrenia rekodifikačnej komisie *„problém nespočíva v tom, že je obchodný zákonník samostatným kódexom, ale v dualite právnej úpravy niektorých inštitútov a preto navrhol vyčleniť tie inštitúty, ktoré by mali byť výlučne upravené v Občianskom zákonníku ako zjednocujúcom právnom predpise.“*⁹

Samotne musíme podotknúť, že v súčasnosti absentuje verejná objednávka prameniaca z podnikateľského prostredia, ktorá by žiadala modernizáciu a úpravu v obchodno-právnej rovine. Samotne musíme konštatovať, že súčasný obchodný kódex predstavuje jeden z najstabilnejších právnych odvetví, ktorý vo svojej väčšej miere bol novelizovaný predovšetkým, aby sa kódex dostal do legislatívnej roviny s európskymi smernicami.

Považujeme rozhodnutie rekodifikačnej komisie za správny krok pre udržanie dualistickej právnej úpravy, čím bude zachovaná prehľadnosť v podnikateľskom prostredí.

Veríme, že súčasná legislatívna činnosť v rekodifikačnej komisii bude úspešne završená tvorbou nového Občianskeho zákonníku a vzťahujúcou sa úpravou Obchodného zákonníka. Samotne vtedy bude možné rozpoznať vývojové aspekty rekodifikačnej práce a víziu nových či legislatívne pozmenených inštitútov, ktoré budú kreovať a právnu rovinu budúcnosti.

⁹ ŠTEVČEK. „Zápisnica z 1. Plenárneho zasadnutia Komisie pre rekodifikáciu súkromného práva zo dňa 09.11.2015.“ [Online]. 9.11.2015 [cit. 29.2.2016], Dostupné na internete: <https://www.justice.gov.sk/Dokumenty/OZ/Z%20pisnica%20z%201.%20plen%C3%A1rneho%20zasadnutia%20Komisie%20pre%20rekodifik%C3%A1ciu%20s%C3%BAkromn%C3%A9ho%20pr%C3%A1va%20zo%20d%C5%88a%2009.11.2015.pdf>

Zoznam bibliografických odkazov

Monografie a učebnice:

Český - zákon č. 89/2012 Sb., nový občanský zákon.

Český – zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákon.

Český - zákon č. 513/1991 Sb. Obchodní zákon

Český - Zákon č. 90/2012sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích)

Pelikánová, Přehled obchodního práva. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2010 102s ISBN 978-80-7418-072-9

Periodiká a zborníky:

K. Csach, D. Rostáš,: Orgány obchodných spoločností Zborník z II. študentského sympózia z práva obchodných spoločností. In: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach roč.30.06.2015, ISBN 978-80-8152-255-0, s.83-84.

Internetové zdroje:

MINISTERSTVO SPRÁVODLIVOSTI SR. *Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka.* [Online]. [25.2.2016]. s.1 Dostupné na internete: <http://wwwold.justice.sk/kop/pk/pk033-03.htm> s.1

ŠTEVČEK. „Zápisnica z 1. Plenárneho zasadnutia Komisie pre rekodifikáciu súkromného práva zo dňa 09.11.2015.“ ,[Online]. 9.11.2015 [cit. 29.2.2016], Dostupné na internete: <https://www.justice.gov.sk/Dokumenty/OZ/Z%C3%A1pisnica%20z%201.%20plen%C3%A1rneho%20zasadnutia%20Komisie%20pre%20rekodifik%C3%A1ciu%20s%C3%BAkromn%C3%A9ho%20pr%C3%A1va%20zo%20d%C5%88a%2009.11.2015.pdf>

Změny v životě obchodních společností od 1. ledna 2014, Autor: David Neveselý, Michaela Micková,. Zdroj: http://finance.idnes.cz/zmeny-v-zivote-obchodnich-spolecnosti-od-1-ledna-2014-fwk-/pravo.aspx?c=A130317_222652_pravo_vr

O INTERPRETÁCII A APLIKÁCII § 59a OBCHODNÉHO ZÁKONNÍKA

Martin Kubinec¹

Abstrakt

Príspevok je zameraný na kritickú analýzu ustanovení § 59a Obchodného zákonníka, ktoré upravujú tzv. transakcie s konfliktom záujmov. Ide o transakcie, v rámci ktorých akcionár akciovej spoločnosti (alebo jemu spriaznená osoba) prevádza v jej prospech majetok nepeňažného charakteru za neadekvátnu protihodnotu, v dôsledku čoho môže dôjsť k poškodeniu záujmov akciovej spoločnosti, jej ďalších akcionárov i veriteľov spoločnosti.

Kľúčové slová

Akciová spoločnosť, Majetok, Akcionár, zmluva, Účinnosť, Znalecký posudok

Abstract

The paper is focused on the critical analysis of the provisions of § 59a of the Commercial Code, governing the so-called transactions with conflicts of interest. This is a transaction in which the shareholder joint stock company (or him affiliates) performs in her favor non-cash assets for inadequate consideration, thereby may damage the interests of the joint stock company, its shareholders and other creditors.

Keywords

Joint stock company, Estate, Shareholder, Agreement, Efficiency, Expert testimony

Úvod

Tzv. transakcie s konfliktom záujmov sú predmetom záujmu komunitárneho i národného práva. V slovenskom Obchodnom zákonníku sú upravené v ustanovení § 59a OBZ, ktoré doň začlenila tzv. euronovela Obchodného zákonníka č. 500/2001 Z. z. s účinnosťou od 1. januára 2002. Podľa dôvodovej správy ide v tomto prípade o implementáciu článku 11 ods. 1 tzv. Druhej obchodnej smernice Rady č. 77/91/EHS z 13. decembra 1976, ktorý uvádza: *Získanie každého majetkového predmetu spoločnosťou patriaceho osobe alebo spoločnosti uvedenej v čl. 3 písm. i) za protihodnotu minimálne jednej desatiny upísaného kapitálu musí byť predmetom preverenia a zverejnenia, obdobného tomu, ktorý je uvedený v čl. 10; podlieha schváleniu valného zhromaždenia, ak sa uskutoční pred uplynutím lehoty, ktorá musí byť podľa právnych predpisov jednotlivých členských štátov minimálne dva roky od založenia spoločnosti prípadne od momentu získania povolenia na*

¹ JUDr. Martin Kubinec, PhD. (1978), odborný asistent Katedry obchodného a hospodárskeho práva Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

začatie činnosti. Členské štáty môžu ustanoviť, že tento článok sa vzťahuje aj na prípady, ak majetkový predmet patrí akcionárovi alebo inej osobe.

1. Účel a cieľ ustanovenia § 59a Obchodného zákonníka

Účelom tohto ustanovenia je kontrola ekvivalencie nadobudnutého majetku akciovej spoločnosti, ktorý získala zmluvou od zakladateľov alebo od akcionárov, prípadne iných spriaznených osôb a zabránenie skrytým nepeňažným vkladom.² Záonné povinnosti upravené v § 59a OBZ napokon v širšom zmysle a nepriamo obmedzujú aj iné praktiky v podobe prevodov majetku medzi akciovou spoločnosťou a jej akcionármi, ktorých dôsledkom je, resp. môže byť ukrátenie uspokojenia pohľadávok jej veriteľov.

Ustanovenie cez svoj publikačný rozmer (samozrejme, pri jeho rešpektovaní zo strany spoločnosti), spočívajúci v uložení zmluvy a znaleckého posudku na určenie všeobecnej hodnoty do zbierky listín obchodného registra, umožňuje tretím osobám (najmä veriteľom) prístup k relevantným informáciám o konaní spoločnosti a jej akcionárov, ktoré môže priamo ovplyvniť mieru uspokojenia ich pohľadávok voči spoločnosti. V tomto zmysle ustanovenia § 59a OBZ nepriamo nútia spoločnosti a ich akcionárov postupovať pri vzájomných majetkových transakciách obozretne a v súlade so zásadou poctivého obchodného styku, dobrými mravmi a záujmami spoločnosti.

Vzhľadom na charakter tohto ustanovenia (nadobudnutie majetku akciovou spoločnosťou za protihodnotu) sa § 59a OBZ nebude nijako dotýkať bezodplatného nadobudnutia majetku od akcionára akciovou spoločnosťou (napr. darovacou zmluvou, a pod.).

Podstata ustanovenia § 59a OBZ sa týka prevodov majetku akcionára alebo iných kvalifikovane určených spriaznených osôb v prospech akciovej spoločnosti za protihodnotu, pričom zákon pre účinnosť prevodu majetku vyžaduje určenie hodnoty prevádzaného majetku (z majetku akcionára v prospech akciovej spoločnosti) znaleckým posudkom. Pre nadobudnutie účinnosti zmluvy o prevode majetku medzi akcionárom a spoločnosťou sa vyžaduje uloženie zmluvy a znaleckého posudku do zbierky listín obchodného registra. Porušenie tejto povinnosti však nebude mať za následok neplatnosť zmluvy, ale len jej neúčinnosť – to znamená, že takáto zmluva nenadobudne právne účinky skôr, ako budú zmluva o prevode majetku a znalecký posudok na určenie hodnoty majetku, ktorý sa prevádza

² Ďurica, M. in.: Patakyová, M. a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. C. H. Beck, Bratislava, 2013, str. 239

medzi akcionárom a akciovou spoločnosťou uložené do zbierky listín obchodného registra.

Ustanovenie § 59a OBZ preto zakotvuje špecifické a sprísnené podmienky pre prípad, že akciová spoločnosť odplatne nadobúda majetok od svojho akcionára alebo zakladateľa. Do 31. decembra 2015 sa ustanovenie týkalo aj spoločnosti s ručením obmedzeným, od 1. januára 2016 výlučne akciovej spoločnosti. Z dikcie § 59a ods. 1 OBZ vyplýva, že ak akciová spoločnosť nadobúda majetok na základe zmluvy uzatvorenej s jej zakladateľom alebo akcionárom za protihodnotu vo výške najmenej 10 % hodnoty jej základného imania, musí byť hodnota predmetu zmluvy (nadobúdaného majetku) určená znaleckým posudkom. To napríklad znamená, že ak má akciová spoločnosť základné imanie v minimálnej zákonnej výške (25 000 eur), zmluva medzi spoločnosťou a jej akcionárom (zakladateľom) bude podliehať režimu a požiadavkám v zmysle tohto odseku vtedy, ak protihodnota (napríklad a najčastejšie kúpna cena) za prevod majetku predstavuje najmenej 2 500 eur.

2. Vymedzenie majetku na účely § 59a Obchodného zákonníka

Pojem majetok (druhá obchodná smernica používa pojem „aktíva“) treba na jednej strane vnímať v najširšom poňatí, a zahŕňa nielen veci (napr. technológie, cenné papiere, nehnuteľnosti), ale aj práva (napr. pohľadávky) a iné majetkové hodnoty (napr. obchodné podiely).

Na druhej strane sa domnievame, že prípadné peňažné prostriedky, ktoré boli akcionárom ako veriteľom poskytnuté spoločnosti ako dlžníkovi, a to na základe zmluvy o pôžičke, zmluvy o úvere alebo inej zmluvy o dočasnej finančnej výpomoci sú síce pri striktnom poňatí majetkom a pri ich poskytnutí spoločnosti sa táto stáva ich vlastníkom, no:

- 1) povaha tohto druhu majetku v zásade vylučuje jeho ocenenie znaleckým posudkom – peňažné prostriedky sa totiž stávajú majetkom spoločnosti v identickej nominálnej hodnote a kontrola ekvivalencie v tomto prípade nebude nielen nutná, ale myslíme si, že objektívne ani možná;
- 2) v prípade týchto zmluvných typov ide len o dočasné poskytnutie peňažných prostriedkov, pretože spoločnosť ako dlžník je povinná peňažné prostriedky akcionárovi ako veriteľovi vrátiť. Tento aspekt (dočasného nadobudnutia peňazí ako majetku s povinnosťou ich vrátenia veriteľovi) považujeme za rovnako dôležitý pri vyvodení záveru, či poskytnutie peňažných prostriedkov podlieha režimu § 59a OBZ;

- 3) koncepčne vníma ustanovenie § 59a OBZ obdobne aj zákonodarca v dôvodovej správe k novele Obchodného zákonníka č. 87/2015 Z. z., ktorá uvádza: *Regulácia transakcií s konfliktom záujmov v spoločnosti s ručením obmedzeným predstavuje neprimeranú administratívnu záťaž. Každá transakcia s konfliktom záujmov nad sumu (spravidla 500 euro), na účely zamedzenia skrytým nepeňažným vkladom, je z hľadiska spoločnosti administratívne a nákladovo značne náročná. Pravidlá pre transakcie s konfliktom záujmov je potrebné ponechať len pre akciové spoločnosti, kde majú vecné opodstatnenie. Spoločnosť s ručením obmedzeným bude pred skrytými nepeňažnými vkladmi chránená prepracovanými ustanoveniami o zákaze vrátenia vkladu.*

To znamená (podporne by sa dali nájsť aj iné argumenty), že ustanovenie § 59a ods. 1 OBZ sa bude týkať len takých zmlúv medzi akcionárom a spoločnosťou, predmetom ktorých sú prevody majetku nepeňažného charakteru. Výklad, ktorý by v tomto prípade zahŕňal aj prevody majetku peňažného charakteru, považujeme za formalistický, pretože by to znamenalo, že by bolo nutné vyhotoviť znalecký posudok aj na hotovostné alebo bezhotovostné peňažné prostriedky, čo je zjavne v rozpore s účelom ustanovenia (odhliadnuc od toho, že to s najväčšou pravdepodobnosťou ani nebude možné z pohľadu znaleckých predpisov), ktorý mal za cieľ kontrolovať (v duchu Druhej obchodnej smernice) ekvivalenciu nadobudnutého majetku len v prípade tzv. nepeňažných vkladov.

Znalecký posudok má určiť všeobecnú hodnotu majetku, ktorý spoločnosť nadobúda, nie však všeobecnú (trhovú) hodnotu protiplnenia, ktoré spoločnosť akcionárovi poskytuje, tzn. sekundárne tu nebude možné ani uvažovať o možnosti ocenenia protiplnenia (protihodnoty) za prevod majetku.

3. Účinnosť zmluvy o prevode majetku v prospech akciovej spoločnosti

Odplatná zmluva o prevode majetku medzi spoločnosťou ako nadobúdateľom a jej akcionárom nemôže nadobudnúť účinnosť skôr, ako bude uložená spolu so znaleckým posudkom na určenie všeobecnej hodnoty majetku v zbierke listín obchodného registra, tzn., že v tomto prípade bude potrebné, aby majetok, ktorý sa prevádza zo strany akcionára v prospech spoločnosti, bol ocenený znaleckým posudkom. Až pri, resp. po uložení znaleckého posudku a nadobúdacej zmluvy do zbierky listín obchodného registra môže zmluva najskôr nadobudnúť účinnosť.

V tejto súvislosti je vhodné upozorniť, že vzhľadom na zákonnú povinnosť uloženia

zmluvy medzi akcionárom a spoločnosťou do zbierky listín obchodného registra, bude nevyhnutné aj zmluvy, pre ktoré inak všeobecne záväzné právne predpisy nevyžadujú písomnú formu (napr. kúpna zmluva, zmluva o dielo a pod.) vyhotoviť povinne v písomnej forme.

Podľa § 9 ods. 1 ZOR príslušný registrový súd ukladá listiny do zbierky listín bez zbytočného odkladu po ich predložení. Listina sa predkladá registrovému súdu v listinnej podobe alebo elektronickými prostriedkami v elektronickej podobe. Listinná podoba listiny prevádzanej do elektronickej podoby musí mať formu ustanovenú osobitným zákonom. Predložením na príslušnom registrovom súde sa listina považuje za uloženú v zbierke listín, to znamená, že na splnenie podmienok v zmysle § 59a OBZ nie je potrebné, aby bolo v Obchodnom vestníku zverejnené oznámenie o uložení zmluvy a znaleckého posudku do zbierky listín obchodného registra príslušného súdu, ale tieto podmienky budú splnené okamihom doručenia zmluvy a znaleckého posudku do podateľne príslušného registrového súdu, resp. v elektronickom podaní doručením do elektronickej podateľne príslušného registrového súdu.

Zákon o obchodnom registri, ani jeho vykonávacia vyhláška nestanovuje samostatný formulár na predloženie uvedených dokumentov do zbierky listín, preto postačí písomný sprievodný list zo strany akciovej spoločnosti (ako nadobúdateľa majetku), z ktorého bude zrejmé, kto ho podáva (presné označenie akciovej spoločnosti v zmysle § 3a OBZ (obchodné meno, sídlo, identifikačné číslo, označenie registra, ktorý podnikateľ zapísal, číslo zápisu a označenie vložky obchodného registra, ktorá vyplýva z výpisu z obchodného registra spoločnosti), ktorému súdu je podanie určené (príslušný okresný súd v sídle krajského súdu podľa sídla akciovej spoločnosti), čoho sa spoločnosť domáha (uloženie listín zo zbierky listín) a prílohou bude zmluva a znalecký posudok.

Platí ďalej, že ak je na účinnosť zmluvy potrebný zápis do osobitnej evidencie podľa osobitného zákona (najčastejšie pôjde o kataster nehnuteľností, obchodný register a pod.), musí byť zmluva spolu so znaleckým posudkom uložená do zbierky listín obchodného registra pred zápisom do tejto osobitnej evidencie.

Je namieste upozorniť, že v ostatnom čase aplikačná prax príslušných okresných úradov (katastrálnych odborov) už výslovne vyžaduje, aby v rámci konania o povolenie vkladu vlastníckeho práva do katastra nehnuteľností bolo preukázané, že spoločnosť ako nadobúdateľ nehnuteľného majetku uložila do zbierky listín obchodného registra jednak vyhotovenie nadobúdacej zmluvy a jednak rovnopis znaleckého posudku (dokonca, no, podľa nášho názoru, nesprávne, vyžaduje, aby znalecký posudok na určenie všeobecnej hodnoty

nehnutelností, ktoré sú predmetom prevodu, bol aj prílohou návrhu na vklad vlastníckeho práva).

Príslušné správne orgány pritom vychádzajú, okrem všeobecne záväzných právnych predpisov, aj z Katastrálneho bulletinu č. 2/2011 zo dňa 10.11.2011, str. 7: *Keďže však hodnota predmetu zmluvy musí byť určená znaleckým posudkom v prípadoch uvedených v § 59a Obchodného zákonníka, a keďže správa katastra je povinná skúmať, či zmluva neodporuje zákonu, v rámci konania o návrhu na vklad je potrebné vykonať dokazovanie smerujúce k zisteniu, či sú splnené podmienky stanovené v § 59a Obchodného zákonníka (s výnimkou predchádzajúceho súhlasu valného zhromaždenia so zmluvou).*

Právna úprava tak vychádza z dôsledného rozlíšenia platnosti a účinnosti právneho úkonu, na základe ktorého dochádza k nadobudnutiu majetku akciovou spoločnosťou. Na to, aby bolo možné považovať prejav vôle za platný právny úkon, musí spĺňať požiadavky a mať náležitosti ustanovené zákonom, t. j. náležitosti osoby, vôle, prejavu vôle, pomeru vôle a jej prejavu, predmetu a formy. Absencia týchto náležitostí spôsobuje vadnosť právneho úkonu a za zákonom predpokladaných podmienok jeho absolútnu neplatnosť. Právna teória sa ustálila na závere, že ak je právny úkon absolútne neplatný, „*znamená to, že sa síce považuje za existujúci (pretože zásadne skutočne vznikol), ale nevyvolá právne účinky, ktoré by vyvolal, pokiaľ by bol platný.*“³.

Z uvedeného je možné odvodiť, že pokiaľ je právny úkon platný, je spôsobilý vyvolať zákonom predpokladané účinky, tzn. spôsobiť vznik, zmenu alebo zánik práv a povinností. Od platnosti právneho úkonu Občiansky zákonník odlišuje účinnosť právneho úkonu, v súvislosti s ktorou v § 36 OZ upravuje odkladáciu a rozvázováciu podmienku účinnosti právneho úkonu. Podmienka pritom robí účinnosť inak platného právneho úkonu „*závislou na skutočnosti, o ktorej nie je isté, či nastane alebo nastala, príp. nie je isté kedy nastane.*“⁴

Odkladacia podmienka účinnosti pritom podmieňuje vznik právnych účinkov právneho úkonu (jeho účinnosť) jej splnením. Občiansky zákonník predpokladá, že podmienka bude v rámci právneho úkonu jeho účastníkmi dohodnutá ako vedľajšia (náhodilá) zložka tohto právneho úkonu, v niektorých prípadoch však sám zákon (v tomto prípade Obchodný zákonník) bez potreby osobitného dojednaní viaže účinnosť platného právneho úkonu na splnenie určitej podmienky, tzn. zákon sám odkladáciu podmienku účinnosti právneho úkonu záväzne formuluje.

³ ELIÁŠ, K. a kol.: Občiansky zákonník. Veľký akademický komentár. 1. svazek. Praha: Linde Praha, a.s. 2008, s. 247

⁴ ELIÁŠ, K. a kol.: Občiansky zákonník. Veľký akademický komentár. 1. svazek. Praha: Linde Praha, a.s. 2008, s. 244

S viazaním účinnosti zmluvy na splnenie určitej podmienky sa stretávame práve v ustanovení § 59a Obchodného zákonníka. Sám Obchodný zákonník teda ustanovením § 59a ods. 1 viaže účinnosť zmluvy, ktorou spoločnosť nadobúda majetok od svojho akcionára za predpokladanú protihodnotu na uloženie znaleckého posudku spoločne so zmluvou do zbierky listín bez ohľadu na dohodu účastníkov zmluvy.

Zmluva sa teda jej podpisom všetkými zmluvnými stranami stáva platnou zmluvou (ak, samozrejme, spĺňa všetky všeobecne záväznými právnymi predpismi a dohodou strán vyžadované materiálne a formálne náležitosti), spôsobilou vyvolať vznik, zmenu alebo zánik práv a povinností, pričom však jej účinnosť je zo zákona podmienená uložením znaleckého posudku určujúceho hodnotu predmetu prevodu a tejto zmluvy do obchodného registra. Domnievame sa, že vzhľadom na dikciu ustanovenia môže byť účinnosť zmluvy aj priamo v zmluve viazaná napr. na okamih uloženia zmluvy a znaleckého posudku do zbierky listín obchodného registra.

Vzhľadom na charakter ustanovenia a absenciu lehoty na uloženie zmluvy, spolu so znaleckým posudkom do zbierky listín obchodného registra, sa domnievame, že túto povinnosť, ktorá je predpokladom nadobudnutia účinnosti zmluvy, môže spoločnosť splniť kedykoľvek, a to aj dodatočne.

Musíme upozorniť, že v tejto súvislosti môže vzniknúť viac kolíznych právnych situácií. Patria k nim napr. možnosť spochybnenia nadobudnutia vlastníckeho práva ďalším nadobúdateľom veci, ktorú akciová spoločnosť nadobudla od svojho akcionára nerešpektovaním § 59a OBZ, alebo možnosť zo strany akcionára ako pôvodného vlastníka veci domáhať sa vrátenia veci, vydania bezdôvodného obohatenia alebo náhrady škody (ušlého zisku), keďže spoločnosť sa účinne nestala vlastníkom veci a pod.

Interpretácia tohto ustanovenia je preto v aplikačnej praxi pomerne náročná, keďže môže vyústiť do hraničných konzekvencií a stretu prípadnej dobromyseľnosti neskoršieho nadobúdateľa majetku a zásady, podľa ktorej nikto nemôže previesť na iného viac práva ako sám má. Keďže relevantná judikatúra v tomto smere absentuje, je vhodné na rešpektovaní povinnosti uložiť zmluvu a znalecký posudok do zbierky listín obchodného registra bezpodmienečne trvať.

K ods. 2: Zákonná reštrikcia podľa odseku 1 je ešte posilnená v tomto ustanovení, ktorá zakotvuje, že ak akciová spoločnosť uzatvára zmluvu podľa odseku 1 v lehote dvoch rokov odo dňa vzniku spoločnosti (to znamená odo dňa zápisu spoločnosti do obchodného registra), musí návrh tejto zmluvy vopred (s možnosťou dodatočného schválenia zmluvy Obchodný

zákonník nepočíta) schváliť valné zhromaždenie spoločnosti. To znamená, že predmetom schvaľovania valným zhromaždením nebude platná (podpísaná) zmluva, ale už jej návrh, ktorý by mal vyústiť do uzavretia zmluvy v identickej podobe.

Rozpory vzbudzuje otázka, či je schválenie návrhu zmluvy valným zhromaždením spoločnosti podmienkou jej platnosti. Zastávame názor, že uznesenie valného zhromaždenia v tomto prípade má právne účinky len do vnútra spoločnosti a keďže zákon s prípadným neschválením návrhu zmluvy valným zhromaždením výslovne nespája právne účinky v podobe neplatnosti zmluvy, domnievame sa, že aj v prípade, že návrh zmluvy nebude bez ďalšieho schválený valným zhromaždením akciovej spoločnosti, nebude to mať za následok neplatnosť zmluvy a bude nanajvýš dôvodom na vyvodenie zodpovednosti za prípadnú škodu tým spoločnosti spôsobenú voči členom štatutárneho orgánu spoločnosti.

4. Osoby v konflikte záujmov voči akciovej spoločnosti

Ustanovenie § 59a ods. 3 OBZ rozširuje pôsobnosť odsekov 1 a 2 aj na zmluvy, ktoré spoločnosť uzatvára:

- a) s osobami, ktoré sú blízke zakladateľom alebo akcionárom akciovej spoločnosti. Osobami blízkymi sú v zmysle § 116 OZ príbuzní v priamom rade, súrodenec a manžel; pričom iné osoby v pomere rodinnom alebo obdobnom sa pokladajú za osoby sebe navzájom blízke, ak by ujmu, ktorú utrpela jedna z nich, druhá dôvodne pociťovala ako vlastnú ujmu; alebo
- b) s osobami, ktoré sú ovládajúcimi osobami alebo ovládanými osobami zakladateľov alebo akcionárov akciovej spoločnosti (§ 66b OBZ)

a to v oboch prípadoch za predpokladu, že akciová spoločnosť nadobúda majetok od týchto osôb za protihodnotu vo výške najmenej 10 % hodnoty základného imania akciovej spoločnosti.

5. Negatívne vymedzenie transakcií s konfliktom záujmov

Podľa ustanovenia § 59a ods. 4 OBZ sa tieto zákonné normy nebudú týkať:

- a) zmlúv uzatvorených v rámci bežného obchodného styku,
- b) nadobudnutia majetku podľa rozhodnutia súdu alebo správneho orgánu

- c) majetku nadobudnutého na burze za cenu rovnajúcu sa kurzu, ktorý zodpovedá v tom čase danej ponuke a dopytu.

Ad a) nadobudnutie majetku na základe zmlúv, uzatvorených v rámci bežného obchodného styku

Obchodný zákonník pojem bežný obchodný styk nedefinuje. Podľa českej judikatúry pod režim bežného obchodného styku majú patriť len tie činnosti (právne úkony), ktoré spoločnosť uskutočňuje v rámci jej predmetu podnikania, zapísaného v obchodnom registri (rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 29. mája 2007, sp. zn.: [32 Odo 613/2005](#)). Platí pritom, že záver, či nadobudnutie majetku nevybočuje z rámca bežného obchodného styku, bude záležať na posúdení konkrétnych okolností toho-ktorého prípadu, spravidla však pôjde predovšetkým o porovnanie predmetu skúmanej dispozície (jeho povahy) s predmetom podnikania spoločnosti (rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 9. decembra 2009, sp. zn.: 23 Cdo 3867/2007); výnimočne však aj záver, že prevod prakticky jediného majetku, hoci v súlade s predmetom podnikania spoločnosti, nemôže byť považovaný za bežný obchodný styk (rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 18. decembra, sp. zn.: [29 Cdo 2933/2012](#)).

V slovenských podmienkach preto režimu § 59a OBZ nebudú podliehať tie zmluvy, na základe ktorých nadobudla akciová spoločnosť majetok od svojho akcionára alebo zakladateľa, prípadne inej spriaznenej osoby za predpokladu, že majetok nadobudla v rámci bežného obchodného styku, určeného jej predmetom podnikania, zapísaného v obchodnom registri.

Zákon o konkurze a reštrukturalizácii v § 10 ods. 1 vymedzuje bežný obchodný styk nepriamo prostredníctvom definície tzv. bežných právnych úkonov, ktorými sú právne úkony podnikateľa nevyhnutne potrebné na zabezpečenie riadneho výkonu tých činností, ktoré sú predmetom jeho podnikania alebo inej činnosti.

Bežnými právnymi úkonmi podľa § 10 ods. 3 ZKR však nie sú, o. i.:

- b) nadobudnutie účasti alebo prevod účasti na obchodnej spoločnosti, družstve alebo inej právnickej osobe,
- c) prevod nehnuteľnosti alebo prenájom nehnuteľnosti alebo iného majetku, ktorého hodnota predstavuje významný podiel na celkovej hodnote majetku dlžníka, prípadne ich zaťaženie vecným bremenom,

Je tak zrejmé, že bežný obchodný styk (cez negatívne a pozitívne vymedzenie bežných právnych úkonov) chápe Zákon o konkurze a reštrukturalizácii výrazne užšie než Obchodný

zákonník. Aj keď s veľkou dávkou zjednodušenia, možno preto bežný obchodný styk vymedziť ako činnosti (právne úkony), ktoré spoločnosť uskutočňuje v rámci jej predmetu podnikania, zapísaného v obchodnom registri. Za úkony nad rámec bežného obchodného styku by bolo možné považovať napr. nadobudnutie účasti v obchodnej spoločnosti, družstve alebo inej právnickej osobe a prevod nehnuteľnosti.

Ad b) nadobudnutie majetku podľa rozhodnutia súdu alebo správneho orgánu

Toto ustanovenie je potrebné vykladať tak, že odseky 1 až 3 § 59a OBZ sa nebudú týkať nadobudnutia majetku medzi akciovou spoločnosťou a jej akcionárom, prípadne zakladateľom alebo inou spriaznenou osobou podľa ods. 3 v prípade, že o nadobudnutí majetku spoločnosťou rozhodol súd alebo správny orgán.

Pri odseku 4 je namieste extenzívny výklad, v rámci ktorého sa domnievame, že v tomto prípade pôjde o akékoľvek nadobudnutie majetku (nielen zmluvné, ale aj z iného právneho titulu), od spriaznenej osoby, pokiaľ k nemu došlo na základe rozhodnutia súdu alebo správneho orgánu (napr. určovací žaloba o určenie vlastníckeho práva).

Ad c) majetku nadobudnutého na burze za cenu rovnajúcu sa kurzu, ktorý zodpovedá v tom čase danej ponuke a dopytu.

Aj v tomto prípade preferujeme voľnejší výklad a domnievame sa, že keďže ide o prakticky doslovný preklad druhej obchodnej smernice (čl. 11 ods. 2), je správne ustanovenie interpretovať tak, že odseky 1 až 3 sa nebudú týkať nadobudnutia majetku od spriaznenej osoby (akcionára, resp. osôb, uvedených v odseku 3) na burze za cenu určenú ponukou a dopytom, tzn. za cenu trhovú.

Burzu treba vykladať širšie, myslíme si, že pôjde a má ísť aj o obdobné prípady organizovaného trhu – napr. dobrovoľnú alebo exekučnú dražbu, licitáciu, verejné ponukové konanie, a pod., teda zjednodušene povedané všetky spôsoby a formy nadobúdania vecí, práv a iných majetkových hodnôt akciovou spoločnosťou, pre ktoré je charakteristický prvok publicity a garancia voľnej a slobodnej súťaže s cieľom vygenerovania trhovej ceny, za ktorú akciová spoločnosť majetok od spriaznenej osoby nadobudne.

6. Zjednodušený model ocenenia predmetu zmluvy

Ustanovenie § 59a ods. 6 OBZ umožňuje zjednodušený model ocenenia predmetu zmluvy, ktoré podliehajú odsekom 1 až 3, a to využitím ustanovenia § 59b OBZ. V tomto prípade preto nemusí byť hodnota predmetu zmluvy určená znaleckým posudkom, a to za predpokladu, že hodnota predmetu zmluvy už bola určená znaleckým posudkom, ktorý však nesmie byť starší ako šesť mesiacov, počítaných spätne odo dňa uzavretia zmluvy o prevode majetku medzi akcionárom a akciovou spoločnosťou. To znamená, že ak došlo k uzavretiu zmluvy k 15.8., pre tento prípad možno použiť znalecký posudok, ktorý nebol vyhotovený skôr, ako 15.2. príslušného roka.

Znalecký posudok musí obsahovať náležitosti znaleckého posudku podľa § 17 zákona č. 382/2004 Z. z. o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch. Vyššie uvedená možnosť však neplatí v prípade, ak počas šiestich mesiacov po vypracovaní posudku nastali okolnosti, ktoré by ku dňu splatenia výrazne zmenili hodnotu predmetu zmluvy (napr. zásadná rekonštrukcia stavby) - na podnet a zodpovednosť štatutárneho orgánu tak vykoná nové ocenenie znalec podľa § 59 ods. 3 OBZ.

Druhou alternatívou je postup podľa § 59b ods. 3 OBZ, kedy sa hodnota plnenia rovnako nemusí určiť znaleckým posudkom, ak je plnenie odvodené samostatne pre každú časť majetku z riadnej účtovnej závierky za predchádzajúce účtovné obdobie, overenej audítorom bez výhrady podľa osobitného predpisu. Pri oboch spôsoboch ocenenia predmetu zmluvy sa primerane použijú aj ďalšie ustanovenia § 59b OBZ, týkajúce sa napr. ochrany minoritných akcionárov, či vyhotovenia písomnej správy členov štatutárneho orgánu (§ 59b OBZ).

7. Zákonné ručenie členmi štatutárneho orgánu

Ustanovenie odseku 7 pribudlo do § 59a Obchodného zákonníka novelou č. 87/2015 Z. z. s účinnosťou od 1. júla 2015. Dôvodová správa k nemu je pomerne strohá – uvádza, že *sa jednoznačne upravujú následky plnenia podľa neúčinnnej zmluvy. Takéto plnenie musí byť spoločnosti vrátené, rovnako ako by išlo o prípad bezdôvodného obohatenia. Navrhuje sa zavedenie ručenia členov štatutárneho orgánu za vrátenie tohto plnenia. Toto ručenie nevznikne tým, ktorí ani pri vynaložení odbornej starostlivosti o existencii takéhoto plnenia nemohli vedieť.*

V tomto kontexte tak platí, že ak zmluva, ktorou akcionár (prípadne iné osoby, uvedené v odseku 3) previedol v prospech akciovej spoločnosti majetok za protihodnotu, nenadobudla účinnosť (v dôsledku porušenia povinnosti uložiť zmluvu a znalecký posudok na určenie hodnoty predmetu zmluvy do zbierky listín obchodného registra), platí, že akcionár sa obohatil práve o protihodnotu, ktorú získal za prevod majetku v prospech akciovej spoločnosti. Túto protihodnotu preto musí spoločnosti vrátiť, a to podľa zásad Občianskeho zákonníka o bezdôvodnom obohatení (§ 451 a nasl. OZ).

Obdobnú povinnosť (povinnosť vrátiť majetok akcionárovi) však Obchodný zákonník neukladá akciovej spoločnosti, myslíme si však, že recipročne by mala platiť aj v tomto smere, čo napokon vyplýva aj z charakteru neúčinnosti zmluvy (zmluva nespôsobila právne účinky).

Otázniky súvisia s vyššie načrtnutou otázkou možného dodatočného splnenia povinnosti uložiť zmluvu a znalecký posudok do zbierky listín obchodného registra – ak vychádzame z toho, že táto povinnosť môže byť splnená aj neskôr, niet dôvodu neprisvedčiť záveru, že sa odsek 7 nepoužije v prípadoch, keď k dodatočnému splneniu vyššie uvedenej povinnosti dôjde neskôr, hoci aj pri (počas) uplatňovaní nárokov na vrátenie hodnoty plnenia zo strany spoločnosti v prospech jej akcionára (resp. osôb podľa odseku 3).

Zásadnou novinkou však je zakotvenie nového typu zákonného ručenia – v tomto prípade členov predstavenstva akciovej spoločnosti – platí totiž, že členovia predstavenstva, ktorí vykonávali funkciu v čase poskytnutia protiplnenia za prevod majetku zo strany akcionára (resp. inej osoby, uvedenej v odseku 3) v prospech akciovej spoločnosti, ručia spoločne a nerozdielne za jeho vrátenie. Spolu s nimi ručia aj osoby, ktoré vykonávali funkciu člena štatutárneho orgánu v období, v ktorom spoločnosť nárok na vrátenie plnenia neuplatňovala a o tejto povinnosti s prihliadnutím na všetky okolnosti vedeli alebo mohli vedieť.

Ručenie neskorších členov predstavenstva nevznikne, ak ani pri vynaložení odbornej starostlivosti o existencii plnenia v prospech akcionára nemohli vedieť.

Záver

Analyzované ustanovenia § 59a Obchodného zákonníka nepochybne slúžia na kontrolu ekvivalencie nadobudnutého majetku akciovej spoločnosti, ktorý získala zmluvou od zakladateľov alebo od akcionárov, prípadne iných spriaznených osôb a zabránenie skrytým nepeňažným vkladom a plnia súčasne ochrannú funkciu aj voči veriteľom spoločnosti, pretože

cez svoj publikačný rozmer umožňujú veriteľom, osobitne v procese konkurzu a reštrukturalizácie maximalizovať uspokojenie ich pohľadávok voči akciovej spoločnosti ako dlžníkovi. Z tohto pohľadu preto treba zákonné obmedzenia z ustanovenia § 59a OBZ nepochybne privítať, a to aj v kontexte doplnenia zákonnej úpravy o inštitút zákonného ručenia členov štatutárneho orgánu spoločnosti – predstavenstva, ktoré výrazne posilňuje ich právnu zodpovednosť (v širšom zmysle) jednak voči spoločnosti a jej akcionárom a jednak voči tretím osobám.

Na druhej strane ustanovenie § 59a OBZ pripúšťať v niektorých ohľadoch rôznorodý výklad a preto sa domnievame, že je namieste očakávať jeho technickú novelizáciu s cieľom precizovať najmä okruh plnení, ktorých sa normy týkajú, ale aj právne dôsledky ich porušenia (napr. dodatočné doloženie scudzovacej zmluvy a znaleckého posudku do zbierky listín obchodného registra a pod.).

V prípade nerešpektovania ustanovení § 59a OBZ a následného scudzenia majetku v prospech tretích osôb preferujeme ústup od striktného použitia zásady „*nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet*“ v prospech čo najširšej ochrany nadobudnutia vlastníckeho práva dobromyseľného nadobúdateľa.

Zoznam bibliografických odkazov

ŘURICA, M.: Prienik konkurzného práva hmotného do vlastníckeho práva s akcentom na uspokojenie pohľadávok veriteľov. In.: Právne postavenie veriteľa pri vymáhaní pohľadávok. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela Belianum, 2014, str. 7 – 72

ŘURICA, M.: Nemo plus iuris ad alium transfere potest quam ipse habet- Zásada alebo výnimka? In.: Obchodné a insolvenčné právo ako prostriedok na ochranu trhovej ekonomiky: vedecký zborník z medzinárodnej konferencie 25. - 27. 5. 2010 Banská Štiavnica. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, 2011, str. 40 - 53

ELIÁŠ, K. a kol.: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde Praha, a.s. 2008

MAMOJKA, M.: Vplyv druhej smernice Rady 77/91/EHS na právnu úpravu akciovej spoločnosti - vybrané problémy Mojmir Mamojka. In.: Smerovanie českého a slovenského

obchodného práva po vstupe do Európskej únie Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2006. S. 78-83

PATAKYOVÁ, M. a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. C. H. Beck, Bratislava, 2013

SUCHOŽA, J. a kol.: Obchodný zákonník a súvisiace predpisy. Komentár. Bratislava. EUROUNION. 2016

UŠIAKOVÁ, L.: Vybrané problémy zodpovednosti štatutárnych orgánov kapitálových spoločností za škodu spôsobenú pri výkone funkcie - Požadovaný štandard starostlivosti. In. Právny poriadok Slovenskej republiky po 25. rokoch : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie "1. Banskobystrické dni práva" usporiadanej pri príležitosti 20. výročia založenia Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 11.-12. novembra 2015. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela Belianum, 2015, str. 594 – 604

UŠIAKOVÁ, L.: Uplatňovanie nárokov zo zodpovednosti za škodu spôsobenú štatutárnym orgánom kapitálovej spoločnosti pri výkone funkcie tretími osobami vo svojom mene a na vlastný účet – vybrané problémy. In.: Časopis pro právní vědu a praxi. Roč. 20, č. 4 (2012), s. 361-369. Brno : Masarykova univerzita, 2012

UŠIAKOVÁ, L.: Postavenie spoločníkov (akcionárov) kapitálovej spoločnosti pri uplatňovaní nároku na náhradu škody voči štatutárnemu orgánu. In.: Notitiae Novae Facultatis Iuridicae Universitas Matthiae Belii Neosolii, XVII.. S. 343-350. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, 2012

AKCIA AKO CENNÝ PAPIER

Martin Orviský¹

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá právnou úpravou akcií platnou od 01.01.2017, kedy v právnom poriadku SR nadobudne účinnosť novela Obchodného zákonníka, ktorou sa zakotví do právneho poriadku úprava jednoduchej spoločnosti na akcie. Príspevok sa zameriava na porovnanie právnej úpravy akcií v prípade akciovej spoločnosti a jednoduchej spoločnosti na akcie a rozoberá možnosť vydávania nových druhov akcií v jednoduchej spoločnosti na akcie.

Kľúčové slová

Akcie, Akciová spoločnosť, Jednoduchá spoločnosť na akcie, Druhy akcií

Abstract

The article focuses on describes on legislation of shares from 01.01.2017, when in law order of SR will be effective amendatory act of Business Code, which was introduced in the legal system of SR legislation of start-up company. The article focused describes comparison of legislation of shares in joint stock company and start-up company and describes new models of shares in start-up company.

Keywords

Shares, Joint Stock company, Start-up company, Model of shares

Všeobecne o jednoduchej spoločnosti na akcie a jej právnej úprave akcií

Od 01.01.2017 sa s účinnosťou zákona č. 389/2015 Z. z., ktorým bol novelizovaný Obchodný zákonník, v právnom poriadku Slovenskej republiky zavádza nový typ obchodnej spoločnosti, ktorou je jednoduchá spoločnosť na akcie. V zmysle dôvodovej správy k uvedenému zákonu predstavuje jednoduchá spoločnosť na akcie novú hybridnú formu kapitálovej obchodnej spoločnosti spájajúcu prvky spoločnosti s ručením obmedzeným – napr. možnosť vytvorenia uzavretého typu spoločnosti prostredníctvom vylúčenia prevoditeľnosti akcií, zjednodušená organizačná štruktúra spoločnosti bez obligatórnej požiadavky na ustanovenie dozornej rady alebo znížené požiadavky na základné imania spoločnosti, keď minimálne základné imanie jednoduchej spoločnosti na akcie je 1 EURO; a akciovej spoločnosti – podiel akcionára na základnom imaní spoločnosti je vyjadrený

¹ Autor je denným doktorandom na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici na katedre Obchodného a hospodárskeho práva. Autor zároveň pôsobí ako advokátsky koncipient v advokátskej kancelárii JUDr. Martina Landla.

akciou s určitou menovitou hodnotou.² Ide o novú formu obchodnej spoločnosti, na ktorú sa bude vzťahovať väčšina ustanovení Obchodného zákonníka o súkromnej akciovej spoločnosti³, ale ako zdôrazňuje aj dôvodová správa k zákonu č. 389/2015 Z. z. nejde o podtyp akciovej spoločnosti, ale o samostatnú formu obchodnej spoločnosti.⁴ Ako vyplýva aj z názvu jednoduchej spoločnosti na akcie, tento nový typ obchodnej spoločnosti bude spolu s akciovou spoločnosťou a európskou akciovou spoločnosťou oprávnený emitovať v Slovenskej republike akcie. Napriek tomu, že jednoduchá spoločnosť na akcie bude oprávnená emitovať akcie, právna úprava akcií jednoduchej spoločnosti na akcie bude značne odlišná od právnej úpravy akcií emitovaných klasickou akciovou spoločnosťou a európskou akciovou spoločnosťou.⁵ Právna úprava jednoduchej spoločnosti na akcie výslovne vylučuje aplikáciu určitých ustanovení o súkromnej akciovej spoločnosti, pričom pre právnu úpravu akcií jednoduchej spoločnosti na akcie je podstatné vylúčenie aplikácie ust. § 155 ods. 1, 5 a 6 Obchodného zákonníka, teda vylúčenie definície akcií akciovej spoločnosti a zákazu vydávania iných druhov akcií okrem tých, ktoré ustanovuje zákon (§ 155 ods. 1 a 6 Obchodného zákonníka) a označenia druhov týchto akcií (§ 155 ods. 5 Obchodného zákonníka). Z uvedeného je však pre úpravu akcií jednoduchej spoločnosti na akcie najdôležitejšie práve zrušenie zákazu vydávania iných druhov akcií, ako ustanovuje Obchodný zákonník pre klasickú akciovú spoločnosť. Vzhľadom na túto skutočnosť sa v právnom poriadku Slovenskej republiky od 01.01.2017 zavádza duálna právna úprava akcií.

Hlavné rozdiely medzi akciami akciovej spoločnosti a jednoduchej spoločnosti na akcie

Keďže právna úprava jednoduchej spoločnosti na akcie vylučuje aplikáciu definície akcií podľa ustanovení o akciovej spoločnosti, Obchodný zákonník stanovuje osobitnú definíciu týchto akcií pre novú formu obchodnej spoločnosti. Podľa ust. § 220l ods. 1 Obchodného zákonníka v znení účinnom od 01.01.2017 *„Akie spoločnosti môžu mať len*

² Pozri ŠULEKOVÁ, Ž. *Jednoduchá spoločnosť na akcie – nová forma obchodnej spoločnosti*. In: Súkromné právo ročník II. Číslo 6/2016 s. 4 – 5. ISSN: 1339-8652

³ Podľa ust. § 220h ods. 3 zákona č. 513/1991 Zb. v znení účinnom od 01.01.2017: *„Ak sa v tomto diele neustanovuje inak, použijú sa na jednoduchú spoločnosť na akcie primerane ustanovenia piateho dielu tejto časti zákona o akciovej spoločnosti.“*

⁴ Pozri dôvodová správa k zákonu č. 389/2015 Z. z. – dostupná na internete <http://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2015/389-2015-z-z-obz.html>

⁵ V zmysle Článku 9 ods. 1 písm. c) odrážka ii) Nariadenia Rady Európskej únie č. 2157/2001 o štatúte európskej spoločnosti: *„SE sa spravuje v prípadoch výslovne neupravených týmto nariadením alebo v prípadoch čiastočnej úpravy vo veciach neupravených týmto nariadením ustanoveniami právnych predpisov členských štátov uplatniteľných na akciovú spoločnosť založenú podľa práva členského štátu, v ktorom má SE sídlo.“* Teda ustanovenia o akciách akciovej spoločnosti sa budú aplikovať aj na akcie európskej akciovej spoločnosti.

zaknihovanú podobu a môžu znieť len na meno. S akciami spoločnosti sú spojené práva akcionára ako spoločníka podieľať sa podľa zákona a stanov spoločnosti na jej riadení, zisku a na likvidačnom zostatku po zrušení spoločnosti s likvidáciou.“ Teda samotná definícia akcie jednoduchej spoločnosti na akcie obsiahnutá v druhej vete citovaného zákonného ustanovenia je obdobná s definíciou akcií akciovej spoločnosti v § 155 ods. 1 Obchodného zákonníka, teda že akcia predstavuje práva akcionára podieľať sa podľa Obchodného zákonníka a stanov spoločnosti na jej zisku riadení a likvidačnom zostatku. Z citovaného zákonného ustanovenia však vyplývajú aj odlišnosti akcií jednoduchej spoločnosti na akcie od akcií klasickej akciovej spoločnosti, a to ich zákonodarcom určená obligatórna podoba (ako zaknihované cenné papiere) a forma (ako cenné papiere na rad). Ďalším dôležitým rozdielom oproti akciovej spoločnosti, v rámci ktorej je možné len obmedziť nie však vylúčiť prevoditeľnosť akcií na meno, je možnosť úplne vylúčiť prevoditeľnosť akcií jednoduchej spoločnosti na akcie, čo je výslovne vyjadrené v ust. § 220k ods. 1 Obchodného zákonníka v znení účinnom od 01.01.2017, podľa ktorého „*Stanovy môžu obmedziť alebo vylúčiť prevoditeľnosť akcií alebo niektorých druhov akcií.*“ Toto obmedzenie sa zároveň v zmysle citovaného ustanovenia Obchodného zákonníka môže vzťahovať aj len na niektorý druh akcií jednoduchej spoločnosti na akcie. Podľa dôvodovej správy k uvedenému zákonnému ustanoveniu bolo cieľom obmedzenia alebo vylúčenia prevoditeľnosti akcií zabezpečiť vznik uzavretej spoločnosti a zotrvanie akcionárov (investorov) v spoločnosti po určité obdobie, v ktorom sa má zrealizovať podnikateľský plán.⁶ Možnosť vylúčenia prevoditeľnosti akcií jednoduchej spoločnosti na akcie však nie je absolútna. Zákonodarca totiž chráni akcionárov pred úplným uväznením v spoločnosti bez možnosti exitu, a to zákonným právom (ak je prevoditeľnosť akcií vylúčená) požadovať od spoločnosti odkúpenie akcií, a to uplynutím štyroch rokov od splatenia emisného kurzu akcií, ak stanovy jednoduchej spoločnosti na akcie neurčujú kratšiu lehotu (§ 220m ods. 2 Obchodného zákonníka).⁷ Posledným z hlavných rozdielov medzi akciami klasickej akciovej spoločnosti a akciami jednoduchej spoločnosti na akcie je, že menovitá hodnota akcií akciovej spoločnosti musí byť vyjadrená v celých eurách⁸, kým menovitá hodnota akcií jednoduchej spoločnosti na akcie môže byť vyjadrená v eurocentoch alebo kombináciou eur a eurocentov.⁹

⁶ Pozri dôvodová správa k zákonu č. 389/2015 Z. z. – dostupná na internete <http://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2015/389-2015-z-z-obz.html>

⁷ Pozri ŠULEKOVÁ, Ž. *Jednoduchá spoločnosť na akcie – nová forma obchodnej spoločnosti*. In: Súkromné právo ročník II. Číslo 6/2016 s. 4 – 5. ISSN: 1339-8652

⁸ Pozri ust. § 157 ods. 1 zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov

⁹ Pozri ust. § 220l ods. 2 zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov

Povaha akcie ako cenného papiera a druhy akcií predpokladaných Obchodným zákonníkom

Akcia predstavuje v zmysle ust. § 2 ods. 2 zákona č. 566/2001 Z. z. o cenných papieroch a investičných službách v znení neskorších predpisov (*d'alej v texte aj „Zákon o cenných papieroch“ v príslušnom gramatickom tvare*) jeden z druhov cenných papierov. V prípade nadobudnutia akcií do majetku, majitelia jednotlivých akcií spoločnosti nebudú mať rovnaké postavenie, čo vyplýva jednak z povahy akcie ako cenného papiera a jednak aj z povahy akciovej spoločnosti resp. od 01.01.2017 aj z povahy jednoduchej spoločnosti na akcie, čo vo svojej konštantnej judikatúre zohľadňuje aj Ústavný súd ČR (tieto závery sa v ČR vzťahujú len na akciovú spoločnosť, avšak vzhľadom na právnu úpravu jednoduchej spoločnosti na akcie ich bude možné vzťahovať aj na jednoduchú spoločnosť na akcie), podľa ktorého - samotná povaha majiteľstva akcií nezaručuje akcionárom nemenné postavenie a ani absolútnu rovnosť akcionárov, nakoľko rozsah ich vlastníckeho práva je odvodený od počtu akcií s určitou menovitou hodnotou a z povahy podstaty akciovej spoločnosti, z ktorej vyplýva možnosť rizika zmien v postavení akcionárov/spoločníkov akciovej spoločnosti a to najmä minoritných akcionárov. Preto na postavenie akcionárov nemožno mechanicky prenášať pravidlá, ktoré platia v iných združeníach, poprípade v iných formách rozhodovania. Keďže základným znakom akciovej spoločnosti (a od 01.01.2017 v právnom poriadku SR aj jednoduchej spoločnosti na akcie) a jej zvláštnosťou je možnosť, aby jeden spoločník mal viac akcií (nejedná sa o situáciu jeden spoločník – jedna akcia rovnakej menovitej hodnoty), odlišuje sa aj postavenie a možnosti akcionárov v tejto spoločnosti. Ide predovšetkým o rovnosť z hľadiska veľkosti podielov na základnom imaní spoločnosti a preto len z tohto hľadiska budú mať akcionári v zásade rovnaké postavenie.¹⁰

V súvislosti s akciami, ktoré bude môcť emitovať jednoduchá spoločnosť na akcie je potrebné poukázať na skutočnosť, že táto právna úprava obsiahnutá v Obchodnom zákonníku umožní ako *lex specialis* pre vydávanie akcií s osobitnými právami prelamovať viaceré základné ustanovenia Zákona o cenných papieroch ako *lex generalis*. Pre vydávanie rôznych druhov akcií je najpodstatnejšie prelomenia zásady uvedenej v ust. § 7 ods. 2 Zákona o cenných papieroch, podľa ktorého *„Zastupiteľnými cennými papiermi sú cenné papiere rovnakého druhu (§2 ods. 2) a formy (§ 11) vydané jedným emitentom, ak sú s nimi spojené*

¹⁰ Pozri Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 27.03.2008 sp. zn. Pl. ÚS 56/05 bod 61

rovnaké práva.“¹¹ Z citovaného zákonného ustanovenia teda vyplýva, že z jednej vydanej emisie akcií (cenných papierov) by mali vyplývať rovnaké práva, z čoho možno okrem iného vyvodiť, že akcie vydané v jednej emisii by mali mať rovnakú menovitú hodnotu, aby bola zachovaná uvedená požiadavka Zákona o cenných papieroch. Obchodný zákonník v ust. § 220l ods. 4 posledná veta uvedenú zásadu s časti prelomuje, keď pre akciách jednoduchej spoločnosti na akcie výslovne stanovuje, že: „*S akciami s rovnakou menovitou hodnotou môžu byť spojené rôzne práva.*“ Vzhľadom na uvedené je potom Obchodným zákonníkom pre jednoduchú spoločnosť na akcie predpokladaná možnosť vydávať akcií s rôznymi právami, avšak vzhľadom k tomu, že Obchodný zákonník stanovuje možnosť existencie rôznych práv s akciami s rovnakou menovitou hodnotou, bude podľa môjho názoru naďalej potrebné, aby jednoduchá spoločnosť na akcie vydávala v jednej emisii akcie s rovnakou menovitou hodnotou, nakoľko prelomenie tejto zásady Obchodný zákonník neumožňuje.

Pre porovnanie s právnou úpravou akcií klasickej akciovej spoločnosti, Obchodný zákonník pre akciovú spoločnosť stanovuje *nummerus clausus* (uzavretý počet) druhov akcií a umožňuje akciovej spoločnosti emitovať len tie druhy akcií, ktoré Obchodný zákonník predpokladá, a to kmeňové akcie a prioritné akcie.¹² Kmeňové akcie sú akcie, s ktorými nie sú spojené žiadne osobitné práva a zároveň sú s nimi vždy spojené hlasovacie práva.¹³ Kmeňové akcie bude prioritne môcť vydávať aj jednoduchá spoločnosť na akcie, pričom okrem kmeňových akcií je akciová spoločnosť oprávnená emitovať ako už bolo uvedené vyššie len jeden osobitný druh akcií a to prioritné akcie. Prioritnými akciami sú osobitným druhom akcií. Ide o akcie, s ktorými sú spojené prednostné práva týkajúce sa dividendy (zákon zároveň stanovuje kvantitatívne obmedzenie v tom, že súhrn menovitých hodnôt všetkých prioritných akcií nesmie prekročiť polovicu základného imania akciovej spoločnosti).¹⁴

Právna úprava druhov akcií jednoduchej spoločnosti na akcie sa však riadi odlišnými ustanoveniami. Podľa ust. § 220i ods. 3 Obchodného zákonníka v znení účinnom od 01.01.2017: „*Spoločnosť môže vydávať kmeňové akcie a akcie s osobitnými právami. Osobitné práva môžu spočívať najmä v určení a) rozsahu nároku na podiel zo zisku alebo na likvidačnom zostatku inak ako pomerom menovitej hodnoty akcií k menovitej hodnote akcií všetkých akcionárov; rozsah nároku môže byť určený najmä ako pevné, prednostné, podriadené, b) počtu hlasov akcionára inak ako pomerom menovitej hodnoty akcií k výške*

¹¹ Na toto ustanovenie nadväzuje ust. § 7 ods. 3 Zákona o cenných papieroch, podľa ktorého „*Emisiou cenných papierov je súbor zastupiteľných cenných papierov.*“

¹² Podľa ust. § 155 ods. 6 zákona č. 513/1991 Zb. v znení neskorších predpisov: „*Vydávanie iných druhov akcií, ako ustanovuje tento zákon, sa zakazuje.*“

¹³ PATAKYOVÁ, M. a kol. *Obchodný zákonník Komentár 4. vydanie*. C. H. Beck, 2013. s. 646.

¹⁴ Pozri ust. § 159 ods. 1 Obchodného zákonníka

základného imania, c) rozsahu práva na poskytovanie informácií o spoločnosti.“ Ako vyplýva z dôvodovej správy k citovanému zákonnému ustanoveniu spoločnosť môže emitovať najmä kmeňové akcie avšak z dôvodu vyššej flexibility vzťahov medzi akcionármi sa zakotvilo, že spoločnosť môže emitovať aj akcie, s ktorými sú spojené osobitné práva, s tým, že rozsah týchto práv nie je zákonom nijakým spôsobom obmedzený.¹⁵ Zákon následne len demonštratívne uvádza výpočet práv, ktoré môžu byť s akciami s osobitnými správami spojené. Nová právna úprava teda v najširšej možnej miere reflektuje akcionársku autonómiu, keďže druhovo otvorené akcie dávajú investorom nástroj pre tvorbu rôznych štruktúr, stratégií podnikania a nastavenia rôznych kombinácií a vzájomných vzťahov medzi akcionármi. Osobitné práva môžu akcionárom priznávať ako širší, tak aj užší rozsah práv a povinností v porovnaní s klasickými kmeňovými akciami. Jednotlivé práva spojené s akciou tak môžu byť navýšení (napr. násobené hlasovacie práva), ale aj zúžené (napr. limitované právo na informácie), prípadne aj úplne vylúčené (napr. vylúčenie hlasovacieho práva). Zákon výslovne *expresis verbis* povoľuje vydávanie akcií bez hlasovacích práv, ktorých existencia nemusí byť tak ako v prípade akciovej spoločnosti podmienená právom na prioritný podiel na zisku spoločnosti.¹⁶ Vydávanie rôznych druhov akcií s rôznymi právami a rôznou váhou hlasov však podľa môjho názoru nemôže byť bezbrehé a je limitované samotným Obchodným zákonníkom. V súvislosti s akciami jednoduchej spoločnosti na akcie možno tiež uviesť, že právna úprava týchto akcií je podobná súčasnej úprave akcií akciovej spoločnosti v právnom poriadku ČR zakotvenej v zákone č. 90/2012 Sb. o obchodných korporáciách (*d'alej v texte aj „Zákon o obchodných korporáciách“ v príslušnom gramatickom tvare*)¹⁷ a preto je možné na tieto osobitné druhy akcií aplikovať jednak judikatúru českých súdov ale aj názory českej odbornej literatúry. V tomto príspevku sa ďalej zameriam z hľadiska druhov akcií na akcie s rôznou váhou hlasov a na akcie, s ktorých vyplývajú pre majiteľa akcie osobitné práva.

¹⁵ Pozri dôvodová správa k zákonu č. 389/2015 Z. z. – dostupná na internete <http://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2015/389-2015-z-z-obz.html>

¹⁶ Pozri ŠULEKOVÁ, Ž. *Jednoduchá spoločnosť na akcie – nová forma obchodnej spoločnosti*. In: Súkromné právo ročník II. Číslo 6/2016 s. 4 – 5. ISSN: 1339-8652

¹⁷ Podľa § 276 ods. 3 zákona č. 90/2012 Sb. o obchodných korporáciách: „S akciami se zvláštními právy může být spojen zejména rozdílný, pevný nebo podřízený podíl na zisku nebo na likvidačním zůstatku, anebo rozdílná váha hlasů. S akciami o stejné jmenovité hodnotě mohou být spojena různá zvláštní práva.“

Akcie s násobnými hlasovacími právami

Obchodný zákonník v prípade jednoduchej spoločnosti na akcie umožňuje vydávať jednak akcie s násobenými hlasovacími právami, ale aj akcie, s ktorými nie sú spojené žiadne hlasovacie práva, čo vyplýva z ust. § 220l ods. 5 podľa ktorého „*Spoločnosť môže vydávať akcie, s ktorými nie sú spojené hlasovacie práva, len ak je aspoň s jednou akciou spoločnosti spojené hlasovacie právo.*“ Česká právna teória považuje akcie s rozdielnou váhou hlasov za sporné a to z niekoľkých dôvodov. Prvým z dôvodov je, že tieto akcie zakladajú značnú nerovnosť medzi akcionármi, kedy Ústavný súd ČR judikoval (tak ako už bolo uvedené v predchádzajúcej časti), že v prípade akciovej spoločnosti, ide u akcionárov o rovnosť z hľadiska veľkosti podielov na základnom imaní spoločnosti, kedy akcie s rovnakou menovitou hodnotou majú rovnaký počet hlasov¹⁸, teda ide o právo podľa počtu hlasov podieľať sa na riadení spoločnosti, pričom akcie s násobnými prípadne so žiadnymi hlasovacími právami túto rovnosť akcionárov prelamajú a zvýhodňujú len určitých akcionárov. Takto zvýhodnení akcionári navyše môžu konať v rozpore so zákazom zneužitia práv spoločníka podľa § 56a ods. 1 Obchodného zákonníka. Ďalej česká právna teória rovnako poukazuje aj na negatívne skúsenosti zahraničných právnych úprav s akciami s násobnými hlasovacími právami ako napr. právna úprava v Nemeckej spolkovej republike (ktorá bola jednou z hlavných inšpirácií pri Českej rekonštrukcii súkromného práva), ktorá v minulosti tiež poznala akcie s násobnými hlasovacími právami, avšak vzhľadom na zlé praktické skúsenosti (kedy existovali prípady, keď s jednou akciou boli spojené sto alebo dvesto násobné hlasovacie práva oproti akcii s rovnakou menovitou hodnotou, čo významne narušalo rovnosť akcionárov) boli akcie s viacnásobnými hlasovacími právami v Spolkovej republike Nemecko zakázané.¹⁹ Nemecký zákonodarca zároveň v právnej úprave stanovil povinnosť, že s každou akciou musia byť spojené hlasovacie práva, pričom výnimka je pripustená len v prípade akcií s prednostnými právami týkajúcimi sa výnosu na zisku spoločnosti, teda s prioritnými akciami,²⁰ tak ako je to aj v právnom poriadku SR pri akciách klasickej akciovej spoločnosti. Napriek uvedeným argumentom právnej teórie aj Český zákonodarca umožnil podľa Zákona o obchodných korporáciách emitovať Českým akciovým spoločnostiam aj druhy akcií s násobnými hlasovacími právami. Vzhľadom na skutočnosť, že

¹⁸ Pozri Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 27.03.2008 sp. zn. Pl. ÚS 56/05 bod 61

¹⁹ Podľa § 12 ods. 2 Aktiengesetz: „*Mehrstimmrechte sind unzulässig.*“ (dostupné na internete www.gesetze-im-internet.de)

²⁰ Podľa § 12 ods. 1 Aktiengesetz: „*Jede Aktie gewährt das Stimmrecht. Vorzugsaktien können nach den Vorschriften dieses Gesetzes als Aktien ohne Stimmrecht ausgegeben werden.*“

vydávanie akcií s násobnými hlasovacími právami je zákonom legálne umožnené ako v ČR tak aj SR, bude na judikatúre súdov, aby určila, v akej miere bude násobné hlasovacie právo spojené s akciou prípustné a naopak kedy bude v právnom poriadku SR v rozpore s dobrými mravmi.

V prípade akcií, s ktorými sú spojené osobitné hlasovacie práva je tiež potrebné poukázať na ich podobnosť s tzv. zlatými akciami (golden shares), ktoré zakazuje legislatíva Európskej únie a rovnako tak judikatúra Súdneho dvora EU. Pod pojmom akcie, s ktorými sú spojené osobitné hlasovacie práva Obchodný zákonník rozumie v zmysle § 220i ods. 3 Obchodného zákonníka akcie, s ktorými je určený počet hlasov akcionára inak ako pomerom menovitej hodnoty akcií k výške základného imania, teda v praxi budú s týmito akciami napr. spojené dvoj alebo trojnásobný počet hlasovacích práv oproti akciám s rovnakou menovitou hodnotou, pričom tieto akcie môže nadobudnúť ktorýkoľvek akcionár jednoduchej spoločnosti na akcie. Pod pojmom zlaté akcie sa vo všeobecnosti najmä v zmysle judikatúry Súdneho dvora EU rozumejú akcie, s ktorými sú spojené osobitné hlasovacie a kontrolné práva v akciovej spoločnosti (napr. len majitelia zlatých akcií majú právo hlasovať a rozhodovať o zložení orgánov akciovej spoločnosti alebo len majitelia zlatých akcií majú právo rozhodovať na valnom zhromaždení o obchodnom smerovaní spoločnosti), pričom stanovky spoločnosti alebo osobitný zákon určujú, že tieto akcie môžu byť výlučne len vo vlastníctve štátu a ich prevod na iný subjekt ako štát je buď vylúčený alebo obmedzený.²¹ Judikatúra Súdneho dvora EU zlaté akcie nepripúšťa z dôvodu obmedzenia jednej zo štyroch slobôd a to voľného pohybu kapitálu, kedy zlaté akcie zakladajú hrubú nerovnosť medzi štátom ako majiteľom zlatých akcií a ostatnými akcionármi. Obmedzenie slobody pohybu kapitálu vidí Súdny dvor EU v prípade zlatých akcií v tom, že zlaté akcie môžu odradiť investorov z iných členských štátov do investovania v akciových spoločnostiach (v právnom poriadku SR od 01.01.2017 aj v prípade jednoduchej spoločnosti na akcie) s vydanými zlatými akciami. Potenciálni investori majú totiž pri kúpe akcii väčšinou záujem na získaní kontroly alebo podieľaní sa na riadení akciovej spoločnosti, avšak pri existencii zlatých akcií by takýto zámer nikdy nebol možný, nakoľko by danú akciovú spoločnosť nikdy nemohli pre zlaté akcie riadiť alebo aspoň podieľať sa na jej riadení. Z tohto dôvodu vzhľadom na garanciu voľného pohybu štyroch slobôd Európska únia pristúpila k potláčaniu tohto druhu

²¹ V súvislosti so zlatými akciami je potrebné povedať, že zlaté akcie poznal aj právny poriadok Slovenskej republiky. Úpravu zlatých akcií obsahovalo ust. § 6 zákona o strategických podnikoch, ktorý však stratil účinnosť 08.05.1996, keď bolo nálezom Ústavného súdu SR zo dňa 08.05.1996 sp. zn. Pl. ÚS 38/95 predmetné zákonné ustanovenie vyhlásené za nesúladne s článkom 2 ods. 2, článkom 12 ods. 2 a článkom 20 ods. 1 Ústavy SR, preto v tejto súvislosti pozri Nález Ústavného súdu SR zo dňa 08.05.1996 sp. zn. Pl. ÚS 38/95.

akcií.²² Právna úprava Obchodného zákonníka od 01.01.2017 však umožňuje pre jednoduchú spoločnosť na akcie aj vytvorenie zlatých akcií, avšak vzhľadom na judikatúru Súdneho dvora EU by boli takéto akcie neplatné.

Akcie s osobitnými právami

Obchodný zákonník umožňuje jednoduchej spoločnosti na akcie vydávať akcie, s ktorými sú spojené osobitné práva. Z hľadiska osobitných práv, ktoré môžu byť s akciou spojené existujú v Českej republike dva názory právnej teórie ohľadne otázky, aké práva môžu byť s akciou spojené. V Českej právnej teórii sa totiž objavili úvahy, že by sa akcie mohli vybaviť napr. právom na zľavu v prevádzkarni, právom na parkovacie miesto či inými výhodami, ktoré vo svojej podstate nesúvisia s podieľaním sa na zisku alebo riadení akciovej spoločnosti (v Slovenskej republike je vzhľadom na novú právnu úpravu tieto závery vzťahovať na akcie jednoduchej spoločnosti na akcie). S týmto však podľa názoru jednej strany odbornej verejnosti, ktorej jedným z najvýznamnejších predstaviteľov je P. Čech, nemožno súhlasiť. Podstata práv vtelených do akcie musí podľa tohto názorového prúdu súvisieť s účasťou akcionára v spoločnosti, čo vyplýva zo základnej definície akcie. Zákon to zdôrazňuje v Českej republike v Zákone o obchodných korporáciách v ust. § 256 ods. 1, podľa ktorého: „*Akcia je cenný papier alebo zaknihovaný cenný papier, s ktorým sú spojené práva akcionára ako spoločníka podieľať sa podľa tohto zákona a stanov spoločnosti na jej riadení, jej zisku a na likvidačnom zostatku pri jej zrušení s likvidáciou.*“ A v právnom poriadku Slovenskej republiky je možné tento názor podporiť definíciou akcie jednoduchej spoločnosti na akcie uvedenej v ust. § 220i ods. 1 druhá veta Obchodného zákonníka, podľa ktorej „*S akciami spoločnosti sú spojené práva akcionára ako spoločníka podieľať sa podľa zákona a stanov spoločnosti na jej riadení, zisku a na likvidačnom zostatku po zrušení spoločnosti s likvidáciou.*“²³ Podľa Čecha navyše súčasná česká právna úprava nebráni tomu, aby akciová spoločnosť vydala akcionárom cenné papiere oprávňujúce k čerpaniu výhod, ktoré nesúvisia s podieľaním sa na zisku alebo riadení spoločnosti, čo vyplýva zo skutočnosti, že nový občiansky zákonník predpokladá možnosť vydať nepomenované cenné papiere (§ 515 zákona č. 89/2012 Sb.) Tomuto účelu však nemôžu slúžiť akcie. Práva tvoriace druh

²² Pozri napr. Rozhodnutie Súdneho dvora EU zo dňa 08.07.2010 sp. zn. C-171/08

²³ Uvedené úvahy nie je však možné vzťahovať na akcie akciovej spoločnosti, keďže Obchodný zákonník v prípade akciovej spoločnosti dovoľuje emitovať len kmeňové a prioritné akcie.

akcie musia podľa názoru Čecha smerovať k výkonu podielu akcionára na riadení spoločnosti, jej zisku a likvidačnom zostatku.

Naproti tomu vystupuje opačný právny názor, ktorého jedným zo základných predstaviteľov je P. Kuhn. Tento právny názor vychádza zo zásadnej možnosti tvorcov záväzku, vymedziť jeho obsah, teda vychádzajúci zo zásady zmluvnej slobody. Preto je podľa tohto právneho názoru nutné sa pýtať, či je táto zmluvná sloboda zakladateľov obchodnej spoločnosti (keďže každá obchodná spoločnosť sa zakladá na zakladateľskou resp. spoločenskou zmluvou) neobmedzená alebo jej vyplývajú určité limity. Limity možno totiž hľadať Českej právnej úprave v samotnej podstate podielov, teda v § 31.²⁴ Zákon totiž predpokladá, že práva a povinnosti spoločníkov vždy plynú z účasti v obchodnej spoločnosti, a bolo by možné vyvodiť, že základným limitom slobodnej vôle je tak samotná účasť v obchodnej spoločnosti, teda že dohodnúť možno tie ďalšie práva a tie ďalšie povinnosti, ktoré sú svojou povahou spoločnícke, teda viažúce sa na samotnú účasť v obchodnej spoločnosti. Takýto výklad však nesleduje nielen zmluvnú podstatu obchodných spoločností, ale ani dikciu zákona. Zákon totiž okrem všeobecného vymedzenia pojmu podiel alebo pojmu akcia dáva aj ďalšie pravidlá, z ktorých vyplýva voľnosť spoločníkov dohodnúť v zakladateľskej zmluve ďalšie práva – v Českej republike táto možnosť vyplýva napr. z § 276 ods. 3 Zákona o obchodných korporáciách („*S akciami se zvláštními právy může být spojen zejména...*“) a v právnom poriadku Slovenskej republiky v prípade jednoduchej spoločnosti na akcie táto možnosť vyplýva z § 220i ods. 3 Obchodného zákonníka („*Spoločnosť môže vydávať kmeňové akcie a akcie s osobitnými právami. Osobitné práva môžu spočívať najmä v určení...*“). Zákon teda sám predpokladá otvorenosť záväzku vzniknutého zo spoločenskej zmluvy, teda otvorenosť práv spoločníka. Ak je zákon v tomto výslovný, je obhájitelný aj záver, že práva spoločníka vyplývajúce z účasti v obchodnej spoločnosti sú dané vždy zmluvou, pretože táto zmluva účasť spoločníka v spoločnosti zakladá, a je teda vecou spoločníkov obchodnej spoločnosti, aké práva si v zakladajúcej zmluve obchodnej spoločnosti dohodnú. V právnom poriadku Slovenskej republiky sa však nachádza odlišná definícia podielu, ktorá platí pre všetky typy obchodných spoločností. Podľa ust. § 61 ods. 1 Obchodného zákonníka: „*Podiel je miera účasti spoločníka na čistom obchodnom imaní spoločnosti.*“ Teda v právnom poriadku Slovenskej republiky podiel vyjadruje mieru účasti spoločníka voči ostatným spoločníkom spoločnosti, ak nejde o jednoosobovú spoločnosť, kedy je to vyjadrenie miery účasti voči spoločnosti, na čistom

²⁴ Podľa ust. § 90/2012 Sb. o obchodních korporacích v znení neskorších predpisov: „*Podíl představuje účast společníka v obchodní korporaci a práva a povinnosti z této účasti plynoucí.*“

obchodnom imaní. Kým obsahom právneho vzťahu účasti spoločníka v spoločnosti sú všetky práva a povinnosti, ktoré má ktoré ma spoločník voči spoločnosti, podiel tak ako je vymedzený v § 61 Obchodného zákonníka, vyjadruje len majetkovú zložku účasti spoločníka v spoločnosti. Obsah právneho vzťahu účasti spoločníka v spoločnosti závisí predovšetkým od právnej formy spoločnosti a odlišuje sa najmä mierou možnosti s ním disponovať.²⁵ Následne obsahom právneho vzťahu medzi spoločníkom (v prípade jednoduchkej spoločnosti na akcie akcionárom) a obchodnou spoločnosťou sú práva a povinnosti, ktoré sú ustanovené Obchodným zákonníkom, spoločenskou zmluvou alebo stanovami. V každej právnej forme obchodnej spoločnosti sú to práva majetkové a nemajetkové. Rozsah týchto práv a povinností je rôzny a závisí nielen od úpravy v spoločenskej zmluve alebo v stanovách, ale je daný predovšetkým samotným Obchodným zákonníkom v závislosti na právnej forme obchodných spoločností.²⁶

V rámci uvedených právnych názorov a vzhľadom k tomu, že definícia obchodného podielu v SR je v súčasnosti odlišná od definície podielu v zmysle Českého Zákona o obchodných korporáciách, keď podiel vyjadruje mieru účasti spoločníka na čistom obchodnom imaní spoločnosti, sa prikláňam k názoru, že v právnom poriadku SR z hľadiska osobitných práv, ktoré môže byť s touto akciou spojené, možno s týmito akciami spojiť len také práva, ktoré súvisia s účasťou akcionára na spoločnosti ako sú napr. osobitné práva podieľať sa na riadení spoločnosti alebo osobitným podieľaním sa na zisku spoločnosti.

Záver

Zavedenie novej liberálnejšej právnej úpravy akcií jednoduchkej spoločnosti na akcie hodnotím ako veľmi pozitívne, nakoľko táto právna úprava dáva možnosť podnikateľom upraviť si na základe zmluvnej voľnosti pomerne širokú škálu svojich práv súvisiacich s ich účasťou v jednoduchej spoločnosti na akcie, čo je v podnikateľskom prostredí žiadúce a nová právna úprava tak môže podporiť investície do týchto spoločností. Ako negatívum však podľa môjho názoru možno považovať zavedenie duálnej právnej úpravy akcií, kedy právna úprava akcií klasickej akciovej spoločnosti zostala nezmenená, najmä čo sa týka uzavretého počtu druhov akcií, čím znemožňuje úpravu práv a povinností akcionárov podľa ich zmluvnej slobody a preto by sa mala podľa môjho názoru táto úprava zjednotiť a to tak, že nová liberálnejšia úprava akcií jednoduchkej spoločnosti na akcie by sa mala zaviesť aj v prípade

²⁵ PATAKYOVÁ, M. a kol. *Obchodný zákonník Komentár 4. vydanie*. C. H. Beck, 2013. s. 252.

²⁶ Ibidem

klasickej akciovej spoločnosti. Z hľadiska akcií s násobnými hlasovacími právami by bolo zároveň podľa môjho názoru tiež vhodné aby zákonodarca výslovne v zákone určitým spôsobom obmedzil násobenie hlasovacích práv len do určitej výšky, čím by sa predišlo zneužívaním týchto akcií v jednoduchých spoločnostiach na akcie.

Zoznam bibliografických odkazov

PATAKYOVÁ, M. a kol. 2013 Obchodný zákonník Komentár 4. vydanie. C. H. Beck, 2013. 1677 s. ISBN 978-80-89603-12-1

ŠULEKOVÁ, Ž. *Jednoduchá spoločnosť na akcie – nová forma obchodnej spoločnosti*. In: Súkromné právo. roč. 2. 2016. č. 6. ISSN: 1339-8652 s. 2 – 10.

zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov

zákon č. 90/2012 Sb. o obchodných korporáciách v znení neskorších predpisov

Aktiengesetz

Nariadenia Rady Európskej únie č. 2157/2001 o štatúte európskej spoločnosti

dôvodová správa k zákonu č. 389/2015 Z. z.

Nález Ústavného súdu SR zo dňa 08.05.1996 sp. zn. Pl. ÚS 38/95

Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 27.03.2008 sp. zn. Pl. ÚS 56/05

Rozhodnutie Súdneho dvora EU zo dňa 08.07.2010 sp. zn. C-171/08

BANKOVÉ ZMLUVY AKO FORMULÁROVÉ TYPY ZMLÚV

Andrea Ševčíková – Peter Hunák¹

Abstrakt

Bankové zmluvy sú najčastejším typom obchodných zmlúv, s ktorými sa stretáva najviac subjektov aj vo svojom bežnom živote. Predmetný článok všeobecne charakterizuje bankové zmluvy, kde poukazuje aj na niektoré špecifiká, ktoré ich odlišujú od iných zmluvných typov upravených v Obchodnom zákonníku. Konkrétne sa autori bližšie v článku zamerali na bankové zmluvy ako formulárové zmluvy. Formulárové typy zmlúv sú využívané najmä pri uzatváraní rovnakých zmlúv jedným subjektom vo veľkom množstve čím dochádza z pohľadu jednej strany k zjednodušeniu uzatvárania tohto právneho vzťahu, avšak na druhej strane to môže viesť k neistote subjektu (klienta), že si nemôže dojednať svoje vlastné podmienky a musí prijať predložený formulár ako celok.

Kľúčová slová

bankové zmluvy, špecifiká bankových zmlúv, formulárové zmluvy, všeobecné obchodné podmienky

Abstract

Bank contracts are the most common type of commercial contracts, which are being used in a day to day life. The article characterizes bank contracts in general, points out some specific features, that make them different from other types of contracts which are specified in Commercial Code. Authors focus more on bank contracts as form-contracts. Form-contracts are being used mainly when one subject closes many same or very similar contracts thereby from the perspective of this party the purpose is to simplify the conclusion of this legal relationship. On the other hand, it can lead to uncertainty of the other party (clients). The client might have a feeling that it is not possible to negotiate his own terms and conditions and he has to accept presented form.

Key words

bank contracts, specifics of bank contracts, form-contracts, General terms and conditions

Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej ako Obchodný zákonník) upravuje množstvo zmluvných typov. Väčšina zmluvných typov je zaradených medzi tzv. pomenované zmluvné typy, avšak je možné uzavrieť aj zmluvné typy nepomenované, a to taktiež v režime Obchodného zákonníka. Medzi takéto pomenované zmluvné typy zaraďujeme aj zmluvy, všeobecne nazývané ako bankové zmluvy, ktoré sú upravené v ust. § 682 až § 782 Obchodného zákonníka.

¹ JUDr. Andrea Ševčíková, interná doktorandka, Katedra finančného a správneho práva, Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

JUDr. Peter Hunák, externý doktorand, Katedra obchodného a hospodárskeho práva, Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Medzi bankové zmluvy, prípadne inak nazývané aj zmluvy finančné, zaraďujeme v zmysle Obchodného zákonníka konkrétne zmluvu o otvorení akreditívu (§ 682 a nasl.), zmluvu o inkase (§ 692 a nasl.), zmluvu o bankovom uložení vecí (§ 700 a nasl.), zmluvu o bežnom účte (§ 708 a nasl.) a zmluvu o vkladovom účte (§ 716 a nasl.). Zmluvu o úvere (§ 497 a nasl.) môžeme svojim spôsobom taktiež zaradiť medzi zmluvu bankovú, aj keď práve pri tomto zmluvnom type by bolo vhodnejšie používať najmä pojem „zmluva finančná“. Uvedené zmluvy, v praxi známe ako bankové zmluvy, majú svoje rovnaké špecifiká, ktoré ich odlišujú od ostatných zmluvných typov, a tým z nich môžeme vytvoriť akýsi uzavretý okruh zmlúv pod daným názvom.

„Bankové zmluvy sú neodmysliteľnou súčasťou agendy bánk“² a uzatvárajú sa pri ich podnikateľskej činnosti, kde sa vyskytujú najčastejšie. Obsahom týchto zmlúv je povinnosť banky poskytovať služby určené v zmluve druhej zmluvnej strane. Bankové zmluvy v komparácii s inými pomenovanými zmluvami, ktoré upravuje Obchodný zákonník majú svoje viaceré špecifiká a sú skupinou zmlúv, ktoré majú určité spoločné znaky.

Jedným z charakteristických znakov bankových zmlúv je, že majú povahu absolútnych obchodno-záväzkových vzťahov, čo nám vyplýva z ustanovenia § 261 ods. 6 písm. d) Obchodného zákonníka. To znamená, že bez ohľadu na to, akej povahy je ktorýkoľvek subjekt, ktorý je zmluvnou stranou konkrétneho záväzkovo-právneho vzťahu, predmetný záväzkovo-právny vzťah sa bude vždy riadiť ustanoveniami Obchodného zákonníka. S ohľadom na uvedené sa na bankové zmluvy budú vzťahovať princípy a zásady, ktoré sú charakteristické pre obchodno-právny vzťah a úpravou nachádzajúcou sa v Obchodnom zákonníku sa budú spravovať aj vzťahy, ktoré vznikli pri zabezpečení plnenia záväzkov z bankových zmlúv. Úprava bankových zmlúv v Obchodnom zákonníku je okrem základných ustanovení o type zmluvy čisto dispozitívna, s výnimkou niektorých paragrafových znení už konkrétnych zmlúv³.

Obchodný zákonník spočíva na princípe neformálnosti zmlúv, čo znamená, že zmluvy sa môžu v zásade dojednávať ústne, písomne, dokonca aj konkludentným spôsobom. Kvôli právnej istote je však dôležité, aby sa zmluvy uzatvárali v písomnej forme. Pri bankových zmluvách je možnosť voľby formy uzatvárania zmlúv vo väčšine prípadov vylúčená a pre ich platnosť sa vyžaduje takmer vždy výlučne písomná forma zmlúv. Napriek tomu, že Obchodný zákonník nevyžaduje obligatórne písomnú formu zmlúv pri všetkých bankových zmluvách,

² BALKO, L. – GRÚŇ, Ľ. *Základy bankového práva*. Bratislava : Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského, 2001, s. 37.

³ napr. § 711 Zákona č. 5123/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov

vzhľadom na vysoko formalizovaný vzťah medzi bankou a klientom je v praxi písomná forma takmer vždy zachovaná.⁴ Dovoľme si tvrdiť, že pri bankových zmluvách sa s inou formou zmlúv, ako písomnou, ani nestretneme.

Bankové zmluvy nie sú klasicky dvojsubjektne zmluvy, ako to je zvyčajne pri iných typoch pomenovaných zmlúv, v niektorých prípadoch sa jedná o trojsubjektne, prípadne viacsubjektne zmluvy.

Zo základných ustanovení jednotlivých zmluvných typov môžeme uviesť, že hlavným znakom bankových zmlúv je, že jedným zo subjektov je vždy banka (podnikateľský subjekt). Z právneho hľadiska je pojem banka upravený v § 2 ods. 1 zákona č. 483/2001 Z. z. o bankách v znení neskorších predpisov, ktorý definuje banku ako právnickú osobu so sídlom na území Slovenskej republiky, ktorá prijíma vklady a poskytuje úvery. Banka musí byť založená ako akciová spoločnosť, iná právna forma banky sa nepripúšťa. Na vykonávanie svojej činnosti musí mať banka vydané Národnou bankou Slovenska bankové povolenie. Banka na základe bankového povolenia môže okrem prijímania vkladov a poskytovania úverov vykonávať ďalšie činnosti, ktoré má v bankovom povolení uvedené. Okrem tuzemských bánk, pôsobia na území Slovenskej republiky aj pobočky zahraničných bánk, ktoré majú rovnocenné právne postavenie ako banky tuzemské. Pri výkone svojej podnikateľskej činnosti musí banka postupovať obozretne. Banka je najmä povinná vykonávať obchody spôsobom, ktorý zohľadňuje a zmierňuje riziká. Pred vstupom do zmluvného vzťahu s klientom by si banka mala overiť jeho bonitu, schopnosť plniť zmluvné záväzky a zároveň by mala požadovať dostatočné zabezpečenie svojich pohľadávok za účelom posilnenia svojho postavenia ako veriteľa a zabezpečenia uspokojenia týchto svojich pohľadávok určitým náhradným spôsobom, pokiaľ dlžník nebude schopný či ochotný svoje záväzky splniť riadne a/alebo včas.

Potreba zabezpečenia záväzkov v súčasnosti vyplýva aj z rozširujúcej sa tendencie nedodržiavania jednej zo základných právnych zásad, zásady *pacta sunt servanda*. Medzi najznámejšie zabezpečovacie inštitúty používané v bankových zmluvách patrí záložné právo, ručenie, zmluvná pokuta, ale aj ďalšie, napr. prevod práv, rôzne druhy akreditívov, či zmenka. Je len na rozhodnutí banky, aký inštitút, resp. akú kombináciu inštitútov si s ohľadom na bonitu dlžníka, prípadne tretích osôb zvolí. Ako aj uvádzame vyššie, tomuto rozhodnutiu by správne malo predchádzať dôkladné *due diligence* (hlavne z právneho, ekonomického,

⁴ PATAKYOVÁ, M. a kol. *Obchodný zákonník – Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 1112 s.

účtovného a daňového hľadiska) klienta. Až súlad všetkých týchto činiteľov prispieva k vytvoreniu určitej istoty a garancie obojstranne výhodných obchodných vzťahov.⁵

Medzi ďalšie subjekty zaraďujeme všeobecne klienta banky, či už sa jedná o právnickú alebo fyzickú osobu (zvyčajne príkazca – osoba, ktorá sa zaväzuje niečo splniť a beneficiant – osoba, ktorej bude niečo splnené). Na to, aby sa subjekt stal klientom banky je potrebné, aby bol nositeľom právnej subjektivity a zároveň, aby mal plnú spôsobilosť na právne úkony.

Môžeme povedať, že právna úprava bankových zmlúv v Obchodnom zákonníku nie je veľmi rozsiahla, ale skôr je úzko vymedzená. Banky preto ich špecifikáciu neupravujú len v konkrétnej zmluve, ale v zmluve odkazujú na tzv. „všeobecné obchodné podmienky“, ktoré bývajú veľmi rozsiahle a pre klienta často nepochopiteľné až zavádzajúce. Tieto všeobecné obchodné podmienky veľakrát nesplňajú podmienku vypracovania odbornými alebo záujmovými organizáciami v zmysle ust. § 273 ods. 1 Obchodného zákonníka. Z uvedeného ustanovenia aj vyplýva, že na to, aby sa všeobecné obchodné podmienky stali súčasťou zmluvy, musia byť splnené zákonom stanovené podmienky, a to podmienka určenia obsahu zmluvy odkazom na obchodné podmienky, ktoré sú stranám uzavierajúcim zmluvu známe alebo sú k tejto zmluve priložené. „Obchodné podmienky možno vnímať ako vzájomne akceptované a dlhodobo používané pravidlá realizácie vzťahov zvyčajne medzi tradičnými podnikateľskými subjektmi. Predpokladá sa, že vzhľadom na dlhodobejšie využívanie sú zmluvným partnerom všeobecne známe, a preto Obchodný zákonník vychádza z toho, že stačí na ne poukázať.“⁶ Podľa ust. § 37 ods. 1 zákona o bankách je banka a pobočka zahraničnej banky povinná taktiež na svojej internetovej stránke a vo svojich prevádzkových priestoroch zrozumiteľne informovať písomnou formou v slovenskom jazyku o podmienkach na prijímanie vkladov, poskytovanie úverov, a vykonávanie ďalších obchodov a o ich cenách, vrátane uvedenia príkladov. Všetky bankové zmluvy majú konsenzuálny charakter.

Jedným z najväčších špecifik týchto zmlúv je, že sa v prípade bankových zmlúv zvyčajne jedná o zmluvy formulárové, nakoľko banka vstupuje do veľkého množstva právnych vzťahov s klientmi, pričom tieto vzťahy sú veľakrát podobné, ba až priam rovnaké. V ust. § 273 ods. 3 Obchodného zákonníka je uvedené, že „na uzavretie zmluvy možno použiť zmluvné formuláre používané v obchodnom styku“.⁷ Pre formulárové zmluvy je

⁵ PODHRADSKÁ, M. *Zabezpečenie záväzkov* [online]. epi.sk, 2005. [cit. 2016-11-18]. Dostupné na internete: <<http://www.epi.sk/odborny-clanok/Zabezpecenie-zavazkov.htm>>.

⁶ MAMOJKA, M. a kol. *Obchodný zákonník. Veľký komentár. 2. zväzok*. Bratislava : EUROKÓDEX, 2016. s. 17.

⁷ § 273 ods. 3 zákona č. 513/1991 Zb. – Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov

typické, že vylučujú možnosť negociácie väčšiny zmluvných podmienok v zmluve, pričom jedinou zmenou takejto zmluvy vo väčšine prípadov je iba personifikácia pre daného klienta. Ide teda o typ zmlúv, ktoré sú uzatvárané vo forme formulára, kde sa dopĺňajú (obmieňajú) len určité údaje pre konkrétny zmluvný vzťah. Pri tomto type zmluvy je taktiež charakteristické, že zmluvu môže druhá strana prijať potom len ako celok, nie je možné ju modifikovať, prípadne jej návrh odmietnuť. K týmto formulárom, ktoré sú bežne využívané najmä v praxi sa môžu doplniť rôzne špecifickejšie údaje pre daný obchodno-závazkový vzťah.

„Medzi podnikateľmi sa často používajú na uzavretie zmluvy formuláre, v ktorých je obsiahnutý návrh zmluvy alebo rozhodujúca časť práv a povinností zmluvných strán. Aj v tomto prípade ide o určitú štandardizáciu obsahu zmlúv najmä u tých podnikateľov, ktorí uzatvárajú veľký počet zmlúv na to isté plnenie.“⁸ Ako sme teda už uviedli, tento druh zmlúv sa využíva najmä vtedy, ak sa uzatvárajú zmluvy rovnakého typu vo veľkom množstve. Z praxe je teda zrejmé, že formulárové zmluvy predstavujú taký typ zmlúv, ktorých obsah je už vopred známy, vypracovaný, predtlačený.

Formulárové typy zmlúv nemôžeme stotožniť so všeobecnými obchodnými podmienkami, nakoľko formulárové zmluvy majú svoj vlastný obsah aj formu, a tvoria priame zmluvné dojednanie, pričom všeobecné obchodné podmienky tvoria skôr nepriame zmluvné dojednanie⁹. „Aj formulárové zmluvy však musia spĺňať všetky obsahové prvky, ktoré pre príslušný zmluvný typ stanovuje zákon.“¹⁰ Formulárové zmluvy sú častokrát považované skôr za negatívne zmluvy, nakoľko zvyčajne sa vždy jedna strana cíti znevýhodnene a má pocit, že je k niečomu tlačaná. Za nevýhodu však môžeme považovať to, že sa môže pri uzatváraní takýchto zmlúv objavovať tendencia jednostranných výhod pre obchodníkov, ktorí takéto formuláre vydávajú a presadzujú.

Formulárové zmluvy obsahujú individualizovanú a všeobecnú časť.¹¹ V individualizovanej časti sú údaje konkretizujúce a odlišujúce každý obchodný prípad, a to najmä čo sa týka označenia zmluvných strán. Vo všeobecnej časti sú obsiahnuté podmienky, ktoré boli spoločné pre každý prípad a ktoré sa štandardizovali v určitom konkrétnom type obchodu.

⁸ PATAKYOVÁ, M. a kol. *Obchodný zákonník – Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 775 s.

⁹ MAMOJKA, M. a kol. *Obchodný zákonník. Veľký komentár. 2. zväzok*. Bratislava : EUROKÓDEX, 2016. s. 17.

¹⁰ MAMOJKA, M. a kol. *Obchodný zákonník. Veľký komentár. 2. zväzok*. Bratislava : EUROKÓDEX, 2016. s. 17.

¹¹ ROZEHNALOVÁ, N. *Štandardizované formy uzavírání smluv v mezinárodním obchodě*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1991, s. 20.

Záverom teda môžeme zhrnúť, že formulárové zmluvy majú určité svoje špecifiká:

- formuláre sú využívané pre širšiu verejnosť (pre neurčitý počet subjektov),
- formuláre sú využívané skôr väčšími podnikateľskými subjektmi, ktoré majú neobmedzený počet subjektov, ktorý stále stúpa,
- individuálny subjekt vo väčšine prípadov nemá možnosť dohodnúť iné znenie danej zmluvy – môže zmluvu buď prijať, alebo odmietnuť; uvedenú podmienku však nemôžeme vziať do úvahy doslovne, nakoľko v súčasnosti je možné stále rokovať skoro s každým subjektom, a banka ako podnikateľský subjekt sa snaží vyhovieť požiadavkám svojho klienta, preto je možné dojednať si v rámci uzatvárania zmlúv aj osobité podmienky.

Bankové zmluvy sú v porovnaní s inými pomenovanými zmluvami, ktoré sú upravené v Obchodnom zákonníku, upravené striktnejšie a môžeme povedať, že tu v menšej miere vidieť princíp zmluvnej voľnosti, na ktorom stojí Obchodný zákonník. V zmluvnom vzťahu pri bankových zmluvách vystupuje na jednej strane zvyčajne silný subjekt, ktorým je vo väčšine prípadov banka a na druhej strane vystupuje klient, ktorý je v uvedenom vzťahu slabšou stranou, a preto by jeho ochrana mala byť zabezpečená vo väčšej miere aj tým, aby uvedené zmluvy boli uzatvárané v písomnej forme a bola tu väčšia možnosť úpravy už vopred pripravených podmienok v zmluvách.

Zoznam bibliografických odkazov

- BALKO, L. – GRÚŇ, Ľ. *Základy bankového práva*. Bratislava : Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského, 2001.
- MAMOJKA, M. a kol. *Obchodný zákonník. Veľký komentár. 2. zväzok*. Bratislava : EUROKÓDEX, 2016.
- PATAKYOVÁ, M., a kol. *Obchodný zákonník – Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2010.
- PODHRADSKÁ, M. *Zabezpečenie záväzkov* [online]. epi.sk, 2005. [cit. 2016-11-18]. Dostupné na internete: <<http://www.epi.sk/odborny-clanok/Zabezpecenie-zavazkov.htm>>.
- ROZEHNALOVÁ, N. *Štandardizované formy uzavírání smluv v mezinárodním obchodě*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1991.
- OVEČKOVÁ, O. – ŽITŇANSKÁ, L. a kol. *Základy obchodného práva 2. 1. vydanie*. Bratislava : IURA EDITION, 2010.

PRÁVO NA PRÁCU VO SVETLE SOCIÁLNEJ BEZPEČNOSTI

Lucia Petříková - Ivan Podhorec¹

Abstrakt

Právo na prácu má v systéme pracovného práva mimoriadne postavenie. Ide o dôležité sociálne, a rovnako aj o základné ľudské právo. V rámci realizácie práva na prácu sa zakazuje akákoľvek diskriminácia z jednotlivých diskriminačných dôvodov. Cieľom príspevku je poukázať na všeobecnú charakteristiku práva na prácu, ako aj jeho miesto v systéme sociálnej bezpečnosti. Dôležitou časťou príspevku je zhodnotenie sociálnej bezpečnosti v súčasnom právnom systéme.

Kľúčové slová

Právo na prácu. Sociálna bezpečnosť. Pracovné právo. Diskriminácia. Flexibilita. Flexicurita.

Abstract

The right to work has an extraordinary position in the system of labour law. It is an important social right and the basic human right. In the framework of realization of the right to work, such a discrimination from individual reasons for discrimination is prohibited. The aim of this article is the explanation of the general characteristic of the right to work and also its place in the system of social security. The important part of the article is the assessment of social security in actual legal system.

Key words

Right to work. Social security. Labour law. Discrimination. Flexibility. Flexicurity.

Úvod

Právo na prácu patrí medzi dôležité sociálne práva² a zároveň ide o základné ľudské právo, ktoré je zaručené aj vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv a je upravené aj v Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach. „Zaručuje možnosť slobodne si zvoliť zamestnanie a právo na náležitú prípravu na povolanie. Zahŕňa aj

¹ JUDr. Lucia Petříková, odborná asistentka na Katedre pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia, Právnická fakulta Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, doc. JUDr. PaedDr. Ivan Podhorec, PhD., docent na Katedre pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia, Právnická fakulta Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

² Pre systém pracovného práva sú mimoriadne dôležité tieto sociálne práva: právo na prácu; právo na spravodlivú odmenu (resp. mzdu); právo na pracovné podmienky, ktoré nepoškodzujú zdravie a životné sily zamestnanca a zároveň neohrozujú jeho mravnú bezúhonnosť; právo na odpočinok a primeranú dĺžku pracovného času; právo na slobodnú voľbu povolania a prípravu na toto povolanie; právo na súkromné vlastníctvo.

právo získať, v medziach spoločenských možností, prípadnú peňažnú podporu v nezamestnanosti. Je jedným z najzákladnejších princípov pracovného práva.“³

Keďže práca je dobro patriace všetkým, rozvoj ekonomických činností a rast výroby majú za cieľ uspokojiť potreby ľudí. Ekonomický život je predovšetkým zameraný na službu osobám, celému človekovi a celému ľudskému spoločenstvu.⁴ Ekonomická činnosť, ktorá je riadená podľa vlastných metód, sa má vykonávať v hraniciach morálneho poriadku podľa teórie sociálnej spravodlivosti.

1. Všeobecná charakteristika

Od ľudskej práce závisí rozvoj sociálnej spravodlivosti a bezpečnosti. *„Zároveň je prácu možné považovať za základ formovania rodinného života, ktorý je prirodzeným právom a povolaním človeka. Práca je v istom zmysle podmienkou, ktorá umožňuje založiť si rodinu, pretože tá si vyžaduje prostriedky na hmotné zabezpečenie, ktoré človek normálne nadobúda prácou. Práca môže mať dva významy – v prvom význame umožňuje život a udržiavanie rodiny a v druhom význame sa prácou uskutočňujú ciele rodiny samej, zvlášť výchova.*“⁵

V práci človek uplatňuje a zdokonaľuje časť schopností, ktoré sú vpísané do jeho prirodzenosti. Základná hodnota práce závisí od samého človeka, ktorý je jej pôvodcom i cieľom. Z uvedeného možno povedať, že **práca je pre človeka, a nie človek pre prácu**. Každý jednotlivec má jedinečnú možnosť čerpať z práce prostriedky na udržiavanie nielen svojho vlastného života, ale aj života svojich rodinných príslušníkov a na preukazovanie služby ľudskému spoločenstvu.⁶

„Každý má právo na hospodárske podnikanie, každý má náležite používať svoje schopnosti, aby prispel k hojnosti osožnej všetkým a aby zbieral spravodlivé ovocie svojich námah. Má dbať o to, aby konal podľa nariadení vydaných zákonitými autoritami v prospech spoločného dobra.“⁷

³ BARANCOVÁ, H. a kol. 2012. *Základné práva a slobody v pracovnom práve*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2012. s. 349. ISBN 978-80-7380-422-0.

⁴ Ekonomický život sa tak nezameriava len na zvýšenie produkcie a na zväčšenie zisku alebo moci.

⁵ BARANCOVÁ, H. a kol. 2012. *Základné práva a slobody v pracovnom práve*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2012. s. 349. ISBN 978-80-7380-422-0.

⁶ ZLATŇANSKÝ, J. a kol. 2002. *KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI*. 3. vyd. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2002. s. 584. ISBN 80-7162-370-9.

⁷ Tamtiež, s. 584.

Pokiaľ ide o termín **spoločné dobro**, možno povedať, že ide o dobro pre všetkých. Obsahuje súhrn podmienok spoločenského života, ktoré tak spoločenstvám, ako aj jednotlivým členom umožňujú plnšie a ľahšie dosiahnuť vlastnú dokonalosť.⁸

Právo na prácu, resp. právo na prístup k práci a k zamestnaniu musí byť otvorený pre každého bez akejkoľvek diskriminácie, mužom i ženám, zdravým i telesne alebo mentálne postihnutým, pôvodným obyvateľom i prisťahovalcom. **Zakazuje sa aj akákoľvek diskriminácia z dôvodu veku.** Jednou z prvoradých úloh spoločnosti je pomáhať občanom, aby si našli prácu a zamestnanie.

Spravodlivá mzda je oprávneným ovocím práce. Odopierať ju alebo zdržiavať môže byť veľkou nespravodlivosťou. Pri posúdení spravodlivej odmeny za prácu je potrebné brať do úvahy potreby a prínos každého. Práca sa má odmeniť tak, aby sa človekovi a jeho rodinným príslušníkom poskytli prostriedky na dôstojné rozvíjanie materiálneho, spoločenského, kultúrneho a duchovného života. Dohoda medzi stranami nestačí na morálne ospravedlnenie výšky mzdy.⁹

„Strata práce z dôvodu nezamestnanosti je pre toho, kto je jej obeťou, takmer vždy urážkou jeho dôstojnosti a ohrozením jeho životnej rovnováhy. Okrem osobne utrpenej škody vyplývajú zo straty zamestnania mnohé riziká aj pre jeho rodinu.“¹⁰

Realizácia práva na prácu spočíva proporcionálne na štáte, súkromnom sektore a na konkrétnom jednotlivcovi. V prípade štátu ide najmä o stratégiu plánovania, právny a hospodársky systém. Ľudskú prácu možno považovať za zdroj práv pracujúceho človeka a základnú podmienku mieru v súčasnom svete. Morálna požiadavka pracovať je i právom človeka, pričom tento problém sa stáva prioritným hlavne pre budúcnosť. Každá ľudská bytosť má povinnosť podľa svojich možností a schopností vyvíjať činnosť, ktorá zdokonaľuje jeho bytie a taktiež mu slúži na vyživovanie seba a rodiny a prispieva k dobru spoločnosti podľa miery jeho schopností a jeho osobných a sociálnych povinností. Má teda právo pracovať a právo na prácu ako nevyhnutný prostriedok svojho zdokonaľovania, osobného a rodinného zabezpečenia a aktívneho zapojenia sa do spoločnosti, do ktorej patrí.¹¹

Keďže právo na prácu patrí všetkým ľuďom, možno povedať, že toto právo patrí rovnako ženám, ako aj mužom. Na zabezpečenie tohto práva je potrebné poskytnúť aj ženám

⁸ GROCHÁLOVÁ, M. 2011. YOUCAT PO SLOVENSKY (KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI PRE MLADÝCH). Bratislava: Karmelitánske nakladateľstvo, s.r.o., 2011. s. 182. ISBN 978-80-89231-93-5.

⁹ ZLATŇANSKÝ, J. a kol. 2002. KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI. 3. vyd. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2002. s. 585. ISBN 80-7162-370-9.

¹⁰ Tamtiež, s. 585.

¹¹ BARANCOVÁ, H. a kol. 2012. Základné práva a slobody v pracovnom práve. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2012. s. 349-350. ISBN 978-80-7380-422-0.

konkrétnu možnosť prístupu k profesionálnej formácii. Pri organizácii práce nemožno zabudnúť na dôstojnosť ženy a jej nenahraditeľné poslanie ako matky v rodine.¹²

Vo svete však ešte stále pretrváva diskriminácia žien z rozličných diskriminačných dôvodov, vrátane diskriminácie z dôvodu veku. Je to v súčasnosti veľký problém, ktorý nie je prekonaný a veľmi ťažko sa hľadajú v tejto súvislosti riešenia nielen na medzinárodnej, ale aj európskej úrovni.

V súvislosti s právom na prácu je taktiež veľkým problémom aj zneužívanie sociálneho postavenia nezamestnaných, ktorí sú pod extrémnym tlakom, ktorý ich oberá o základné ľudské práva. Keďže si človek prácou zaobstaráva materiálne dobrá, ktoré sú dôležité pre život človeka, sú zodpovední politickí činitelia povinní poukazovať na vzájomnú súvislosť medzi prácou a súkromným vlastníctvom a spoločenský život sa má konštituovať podľa tejto morálnej požiadavky. Úlohou hospodárstva je naplňovať základné požiadavky, ktoré vyplývajú z morálnych princípov, v ktorých je obsiahnuté právo a povinnosť človeka pracovať, a tak sa podieľať na integrálnom rozvoji seba a celej spoločnosti.¹³

2. Sociálna bezpečnosť v súčasnosti

V rámci celej Európy sa v súčasnosti objavujú názory, ktoré smerujú k tomu, aby sa prehodnotila existujúca úroveň systému sociálnej bezpečnosti.¹⁴ Dôvodom je, že v mnohých krajinách existujúce systémy sociálnej bezpečnosti sa dostali aj v dôsledku nepriaznivého demografického vývoja do ťažko riešiteľných finančných situácií.

Nové problémy súvisia predovšetkým s **globalizáciou svetovej ekonomiky**, ktorá priniesla radikálne zvýšenie nárokov na konkurenciesposobnosť podnikateľských subjektov. Relatívne vysoké odvody do sociálnych fondov podstatným spôsobom zvyšujú cenu pracovnej sily a zároveň aj náklady na vyrobenú produkciu a zužujú súčasne i priestor pre konkurenciesposobnosť na trhu.¹⁵

V súvislosti so systémom sociálnej bezpečnosti na globálnej úrovni sa kľúčovým slovom pre pracovné právo stáva **liberalizácia a flexibilita**. Pracovnoprávna úprava musí rešpektovať i globalizáciu a liberalizáciu svetovej ekonomiky, ktorá so sebou prináša ďalšie

¹² Tamtiež, s. 350.

¹³ Tamtiež, s. 350-351.

¹⁴ Úvahy o prehodnotení existujúceho systému sociálnej bezpečnosti v celoeurópskom meradle nevyhnutne vyúsťujú do dôležitej otázky o samotnej podstate sociálnej bezpečnosti v právnom štáte a právneho postavenia štátu v tomto systéme ako garanta určitej úrovne sociálnej bezpečnosti svojich občanov.

¹⁵ BARANCOVÁ, H. a kol. 2012. *Základné práva a slobody v pracovnom práve*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2012. s. 362. ISBN 978-80-7380-422-0.

požiadavky na flexibilitu právnej úpravy. Väčšia flexibilita je nielen základnou požiadavkou pre modernú európsku pracovnoprávnú úpravu, ale je kľúčovým slovom pre celosvetový trend v pracovnom práve.¹⁶ **Globálna svetová konkurencia vo všeobecnosti vedie k snahe redukovať pracovnoprávnú ochranu zamestnancov a môže tak dôjsť k neželanému diskriminačnému správaniu v rovine pracovného práva.**

Celosvetový trend, ktorý smeruje k nutnosti liberalizácie si uvedomuje aj EÚ, ako to vyplýva aj zo **Zelenej knihy Rady EÚ z 23.11.2006: Modernizácia pracovného práva**, ktorej cieľom je riešiť výzvu 21. storočia a podľa ktorej by malo dochádzať k väčšej flexibilita v pracovnom práve pri zachovaní základnej ochrany zamestnaneckých práv. Zelená kniha sa predovšetkým zaoberá otázkou, akú úlohu by mohlo zohrávať pracovné právo **pri presadzovaní flexicurity (kombinácia flexibility a istoty)**. Vychádza z toho, že pred európskymi trhmi práce stojí úloha dosiahnuť väčšiu pružnosť a súčasne maximalizovať istotu zamestnania pre všetkých.¹⁷

Ťažiskom flexiistoty sú štyri okruhy problémov, ktoré sú zamerané na:

- a) flexibilné a spoľahlivé podmienky pracovných zmlúv,
- b) účinné a efektívne aktívne politiky trhu práce,
- c) komplexné stratégie celoživotného vzdelávania,
- d) moderné systémy práva sociálneho zabezpečenia.¹⁸

Zaujímavosťou však je, že pojem **flexicurita** je vnútorne rozporný. Flexibilita so sebou prináša menšiu mieru právnej regulácie, dokonca aj potrebu deregulácie. Flexibilita znamená možnosť zmluvných strán pracovnoprávných vzťahov upravovať si vzájomné práva a povinnosti najslobodnejším spôsobom, a to s minimálnym obmedzením zo strany zákonodarcu, či už európskeho alebo národného. Na druhej strane, **sociálna istota znamená ochranu pracovného trhu, ochranu pracovných podmienok**. Pojmy flexibilita a istota tak svojím spôsobom idú proti sebe aj pokiaľ ide o mieru či intenzitu právnej regulácie.¹⁹

V súčasnosti možno vidieť prudké spoločenské zmeny v pracovnom práve. Dôvody týchto zmien²⁰ sú nasledovné:

- a) medzinárodná a európska integrácia,

¹⁶ BĚLINA, M. a kol. 2014. *Pracovní právo*. 6. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014. s. 9. ISBN 978-80-7400-283-0.

¹⁷ Tamtiež, s. 10.

¹⁸ BARANCOVÁ, H. – SCHRŇK, R. 2013. *Pracovní právo*. 2. vyd. Bratislava: Sprint 2 s.r.o., 2013. s. 32. ISBN 978-80-89393-97-8.

¹⁹ BĚLINA, M. a kol. 2014. *Pracovní právo*. 6. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014. s. 10. ISBN 978-80-7400-283-0.

²⁰ Uvedené dôvody predstavujú hrozbu pre udržateľnosť systémov sociálnej ochrany a vytvorenie segmentovaných trhov práce.

- b) starnutie obyvateľstva kombinované so stále pomerne nízkou mierou zamestnanosti a vysokou mierou nezamestnanosti,
- c) vývoj nových technológií (oblasť informácií a komunikácie),
- d) najnovšie výzvy, ktoré sú spojené s hrozbou svetovej hospodárskej krízy vyvolanej krízou na svetových finančných trhoch, ktorá neobíde ani slovenskú ekonomiku.²¹

Zmeny, ktoré prináša globalizačný proces, si vyžadujú rýchlu reakciu zo strany podnikov, zamestnancov, ale aj vlád. Potrebne je zvoliť vhodné prístupy a správne ich poprepájať, aby sa neeliminoval zamýšľaný výsledný dopad na sociálny status zamestnanca alebo určitú sociálnu skupinu (znevýhodnení zamestnanci alebo znevýhodnení uchádzači o zamestnanie).²²

Teória sociálnej bezpečnosti ako protiklad výlučne liberálneho náhľadu na sociálny systém určitej krajiny nevníma sociálnu bezpečnosť občanov v spoločnosti len ako funkciu hospodárskych podmienok, ale celý systém sociálnej bezpečnosti občanov sa subsumuje do systému sociálnych práv občanov, ktoré tvoria obsah ľudských práv.

„Koncepcia sociálnej bezpečnosti ako súčasti ľudských práv nevníma celý systém sociálnej bezpečnosti len pod zorným uhlom jeho hospodárskej dimenzie, ale súčasne a nie menej ako nástroj moderného právneho štátu pri zabezpečovaní základných predpokladov ľudsky dôstojného života svojich občanov.“²³

Hospodárske výsledky príslušnej krajiny určujú aj kvalitu a úroveň systému sociálnej bezpečnosti. Kvalita systému sociálnej bezpečnosti na medzinárodnej, ale aj celoeurópskej úrovni závisí predovšetkým od hospodárskych výsledkov krajiny, ako aj od správnosti výberu kritérií a priorít, podľa ktorých sa prerozdeľuje v jednotlivých krajinách nadobudnutý hospodársky výsledok.

Globalizácia núti Európu súťažiť nielen so svojimi tradičnými súpermi (Japonsko, USA), ale tiež s rýchlo sa vzťahujúcimi hospodárskymi veľmocami (Brazília, India, Čína). Jediným riešením pre Európu je stať sa skutočným globálnym aktérom, ktorý vystupuje jednotne na svetovej scéne a účinne presadzuje svoje záujmy vďaka jednotnému postoju. V tomto smere je pokrok možné dosiahnuť len vtedy, ak sa bude uberať smerom k politickej

²¹ BARANCOVÁ, H. a kol. 2012. *Základné práva a slobody v pracovnom práve*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2012. s. 362. ISBN 978-80-7380-422-0.

²² Tamtiež, s. 362.

²³ BARANCOVÁ, H. – SCHRÖNK, R. 2013. *Pracovné právo*. 2. vyd. Bratislava: Sprint 2 s.r.o., 2013. s. 35. ISBN 978-80-89393-97-8.

únii. Predseda Európskej rady, predseda Komisie a Vysoký predstaviteľ Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku musia EÚ spoločne ponúkať silné a dôsledné vedenie.²⁴

Záver

Možno povedať, že v súčasnosti je potrebné, ba priam nevyhnutné, aby sa Európa stala demokratickejšou. Výzvou pre inštitúcie EÚ a vlády jednotlivých štátov je nájsť lepšie spôsoby informovania a komunikácie s verejnosťou (prostredníctvom vzdelávania, informačných technológií, mimovládnych organizácií), a tak podporovať vznik spoločnej európskej verejnej sféry, v ktorej sa občania EÚ môžu podieľať na formovaní politickej agendy.²⁵

V zmysle úvah *de lege ferenda* by sa mala Európa dôslednejšie zaujímať o medzinárodnopolitické dianie. Veľkým pozitívom bude, keď sa budú európske hodnoty, ako úcta k človeku a dodržiavanie ľudských práv, presadzovanie právneho štátu, ochrana životného prostredia a udržiavanie sociálnych noriem v sociálne orientovanom trhovom hospodárstve, šíriť za jej hranice.

Zoznam bibliografických odkazov

A. Knižné publikácie a monografie

BARANCOVÁ, H. a kol. 2012. *Základné práva a slobody v pracovnom práve*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2012. 377 s. ISBN 978-80-7380-422-0.

BARANCOVÁ, H. – SCHRONK, R. 2013. *Pracovné právo*. 2. vyd. Bratislava: Sprint 2 s.r.o., 2013. 598 s. ISBN 978-80-89393-97-8.

BĚLINA, M. a kol. 2014. *Pracovní právo*. 6. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014. 464 s. ISBN 978-80-7400-283-0.

FONTAINE, P. 2010. *Európa v 12 lekciách*. Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, 2010. 80 s. ISBN 978-92-79-17498-8.

²⁴ FONTAINE, P. 2010. *Európa v 12 lekciách*. Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, 2010. s. 72. ISBN 978-92-79-17498-8.

²⁵ Tamtiež, s. 72.

GROCHÁLOVÁ, M. 2011. *YOUCAT PO SLOVENSKY (KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI PRE MLADÝCH)*. Bratislava: Karmelitánske nakladateľstvo, s.r.o., 2011. 301 s. ISBN 978-80-89231-93-5.

ZLATŇANSKÝ, J. a kol. 2002. *KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI*. 3. vyd. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2002. 918 s. ISBN 80-7162-370-9.

DOLOŽKY V PRACOVNÝCH ZMLUVÁCH

Jozef Greguš¹

Abstrakt

Autor sa v predkladanom článku zaoberá problematikou doložíek, ktoré sa vyskytujú v pracovných zmluvách. Autor postupne analyzuje jednotlivé doložíky, ktoré sa svojou väzbou a štruktúrou viažu najmä k pracovným zmluvám, ale aj doložíky, ktoré sa viažu na zmluvy súkromnoprávneho charakteru. V závere článku autor sumarizuje zozbierané poznatky a snaží sa formulovať vhodné a inšpiratívne závery de lege ferenda, ktoré by bolo možné využiť v rámci budúcej legislatívnej úpravy Zákonníka práce.

Kľúčové slová

Konkurenčná doložíka, doložíka *garden leave clause*, svedecká doložíka, rozhodcovská doložíka

Abstract

The author of the present article deals with the issue of clauses that occur in the employment contracts. Author successively analyzes each endorsements, and its relationship structure attached mostly to the employment contract, as well as clauses that bind to contracts private law. In the conclusion the author summarizes the collected knowledge and try to formulate appropriate and inspiring conclusions de lege ferenda, which could be used in future legislative framework of the Labour Code.

Key words

non competition clause, *garden leave clause*, *witness clause*, arbitration clause,

Úvod

V súčasnej dobe je bežnou aplikačnou praxou, že pracovná zmluva uzavretá medzi zamestnávateľom a zamestnancom obsahuje rôzny typy ustanovení, ktoré pre zamestnanca vo svojich dôsledkoch predstavujú neprijateľné zmluvné podmienky, ktoré rôznymi spôsobmi obmedzujú jeho práva alebo postavenie voči zamestnávateľovi. Takéto zmluvné ustanovenia môžu mať podobu tzv. *doložíek*. Doložíky sú charakterizované ako doplnkové ustanovenia v zmluvách upresňujúce obsah zmluvy a používané v ustálenej alebo typizovanej forme.² Doložíky predstavujú inštitút zmluvného práva, sú nepriamymi zmluvnými dojednaniami,

¹ JUDr. Jozef Greguš, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

² MAREK, K., ŽVÁČKOVÁ, L.: Obchodní podmínky, obchodní zvyklosti a vykladací pravidla, ASPI, Wolters Kluwer, 2008, Praha, 16 s., ISBN: 978-80-7357-33-1.

používajú sa v ustálenej alebo typizovanej podobe a plnia najmä racionalizačnú funkciu.³ V pracovnej zmluve sa môžu doložky vyskytovať nie len v jej záverečných ustanoveniach, ale podľa povahy doložky aj v ktoromkoľvek ustanovení pracovnej zmluvy, pričom nie je vylúčená ani tá skutočnosť, že toto ustanovenie pracovnej zmluvy bude tvoriť podstatnú náležitosť pracovnej zmluvy podľa § 43 ods. 1 zákona č. 311/2001 Z.z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov (ďalej len: „Zákonník práce“). Typickým príkladom môže byť doložka alternatívneho druhu práce naviazaná na odkladaciu podmienku. V poslednom čase sa zo strany aplikačnej praxe stalo pomerne bežné, že doložky v pracovných zmluvách neslúžia primárne ako interpretačné ustanovenia pracovných zmlúv, ktoré plnia interpretačnú alebo racionalizačnú funkciu, ale ich úlohou je oslabiť práva a postavenia zamestnanca voči zamestnávateľovi. Doložky možno deliť z viacerých hľadísk. V prvej časti nášho článku budeme bližšie analyzovať konkurenčnú doložku, svedeckú doložku, doložky súvisiace s výkonom domáckej práce a telepráce, doložku alternatívneho druhu práce a doložku duševného vlastníctva, pre ktoré je typické, že sa svojou štruktúrou a obsahom viažu najmä k pracovným zmluvám. V druhej časti nášho článku sa budeme bližšie venovať doložkám, ktoré sa síce nevyskytujú len v pracovných zmluvách, ale pre ich početný výskyt v aplikačnej praxi je pomerne bežné, že sa vyskytujú v záverečných ustanoveniach pracovných zmlúv. Typickým príkladom sú doložky alternatívneho riešenia sporov, salvátorská doložka, doložka mlčanlivosti a iné typy doložiek, pričom sa budeme snažiť ich význam aplikovať na pracovné zmluvy.

Konkurenčná doložka

Na základe ustanovenia § 83a Zákonníka práce sa zamestnávateľ a zamestnanec môžu v pracovnej zmluve dohodnúť, že zamestnanec po skončení pracovného pomeru nebude po určitú dobu, najdlhšie jeden rok, vykonávať zárobkovú činnosť, ktorá má k predmetu činnosti zamestnávateľa konkurenčný charakter. Premietnutie ustanovenia § 83a Zákonníka práce do pracovnej zmluvy predstavuje konkurenčnú doložku, ktorej obsahom je záväzok zamestnanca, že po skončení pracovného pomeru nebude po určitú dobu, najdlhšie na 1 rok, vykonávať zárobkovú činnosť, ktorá má k predmetu činnosti bývalého zamestnávateľa konkurenčný charakter. Z konkurenčnej doložky však plyní záväzok aj pre zamestnávateľa v podobe

³ HUSÁR, J.: Využitie doložiek pri formovaní obsahu obchodných zmlúv. In: Dny práva 2010. Sborník příspěvků z mezinárodní konference pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 3036 s., ISBN: 978-80-210-5305-2

poskytnutia primeranej peňažnej náhrady najmenej v sume 50% priemerného mesačného zárobku zamestnanca za každý mesiac plnenia záväzku z konkurenčnej doložky. Podotýkame, že samotný Zákonník práce nepoužíva legislatívny pojem konkurenčná doložka, ale obmedzenie výkonu zárobkovej činnosti po skončení pracovného pomeru, avšak v aplikačnej praxi sa pre ustanovenie § 83a Zákonníka práce vžilo označenie ako konkurenčná doložka. Na úvod celej problematiky je potrebné podotknúť, že nevyhnutným predpokladom na uzavretie konkurenčnej doložky v pracovnej zmluve je podľa § 83a ods. 2 Zákonníka práce, že zamestnanec v priebehu trvania pracovného pomeru má možnosť nadobudnúť informácie alebo znalosti, ktoré nie sú bežne dostupné a ich využitie by mohlo privodiť zamestnávateľovi podstatnú ujmu. Malo by ísť o činnosť (nielen zárobkovú činnosť), ktorá má skutočnú konkurenčnú povahu voči zamestnávateľovi a mohla by mu reálne spôsobiť ujmu, prípadne ohroziť jeho postavenie na trhu.⁴ Ak sa zamestnanec na pracovnej pozícii, ktorú vykonáva, nemá možnosť dozvedieť informácie alebo znalosti, ktoré nie sú bežne dostupné a ich využitie by nemohlo v žiadnom prípade privodiť zamestnávateľovi podstatnú ujmu, konkurenčná doložka v jeho pracovnej zmluve by bola absolútne neplatná.⁵ Zároveň si dovoľíme sa pristaviť pri ustanovení § 83a ods. 1 Zákonníka práce, ktoré v sebe zahŕňa dôležité legislatívne pojmy, ktoré však samotný Zákonník práce nedefinuje. Jedná sa o slovné spojenie „*konkurenčný charakter*“ a „*zárobková činnosť*“. Konkurencia alebo konkurenčná činnosť sa v ekonomickom význame chápe ako konanie jednotlivým subjektov v rámci hospodárskej súťaže a predstavuje súťažné konanie medzi predávajúcimi, výrobcami, dodávateľmi alebo aj kupujúcimi.⁶ Ku konkurenčnej činnosti môže dochádzať aj medzi zamestnávateľom a zamestnancom, či už počas pracovného pomeru alebo po jeho skončení. Konkurenčná doložka sa týka obmedzenia zárobkovej činnosti zamestnanca len po skončení pracovného pomeru. Druhé z dvojice slovných spojení predstavuje relatívne široký legislatívny pojem. Čo všetko je potrebné zahrnúť pod tento pojem Zákonník práce nevymedzuje. Sme toho názoru, že zárobková činnosť je širším pojmom ako pojem podnikanie. Z uvedeného dôvodu sa môže zamestnanec prostredníctvom výkonu zárobkovej činnosti, ktorá nemusí mať charakter podnikania, dopustiť konkurenčnej činnosti, ktorá bude mať k predmetu činnosti zamestnávateľa konkurenčný charakter. Zamestnanec sa môže dopustiť výkonu konkurenčnej činnosti rôznou formou. V aplikačnej praxi sa zamestnanec

⁴ GREGOROVÁ, Z.: Konkurenční doložka – nové ujednání v pracovní smlouvě. In: Právo a zaměstnání. Praha: Orac, 2001, č.1, 6 s.

⁵ Typickým príkladom by mohla byť konkurenčná doložka v pracovnej zmluve upratovačky vo farmaceutickej firme

⁶ ŠIMEČKOVÁ, E.: Konkurenční jednání zaměstnance. 2008. Praha: Linde. 2008, str. 22

najčastejšie dopustí porušenia zákazu konkurenčnej činnosti, ak bude vykonávať zárobkovú činnosť v pracovnom pomere alebo v inom pracovnoprávnom vzťahu k inému zamestnávateľovi, ktorého predmet činnosti má konkurenčný charakter k pôvodnému zamestnávateľovi zamestnanca, alebo bude takýto zamestnanec po skončení pracovného pomeru vykonávať podnikateľskú činnosť na základe živnostenského oprávnenia s totožným alebo podobným predmetom podnikania.

Nakoľko o porušení zákazu z konkurenčnej doložky bude v prvej fáze rozhodovať sám zamestnávateľ, je z nášho pohľadu dôležité, akým spôsobom tento zamestnávateľ zhodnotí, či bývalý zamestnanec porušil alebo neporušil záväzok z konkurenčnej doložky, a to najmä pri tzv. *skrytých formách výkonu zárobkovej činnosti*. Prvou takouto skrytou formou výkonu konkurenčnej zárobkovej činnosti je jej výkon na základe zmluvy o tichom spoločenstve. V postavení tichého spoločníka môže vystupovať tak fyzická osoba podnikateľa ako aj fyzická osoba nepodnikateľa. Keďže výhodou tichého spoločníka je tá skutočnosť, že jeho meno sa nezapisuje do Obchodného registra a nefiguruje na dokumentoch obchodnoprávnej povahy, tento tichý spoločník zostáva pri výkone podnikateľskej činnosti druhého podnikateľa v anonymite a v úzadí. Otázkou zostáva, či sa môže bývalý zamestnanec zamestnávateľa v postavení tichého spoločníka dopustiť porušenia zákazu z konkurenčnej doložky. Argumentom v prospech porušenia záväzku z konkurenčnej doložky nasvedčuje aj tá skutočnosť, že tichý spoločník sa prostredníctvom svojho peňažného vkladu podieľa na podnikateľskej činnosti podnikateľa, pričom v prípade úspešného podnikania podnikateľ očakáva, že mu bude vyplatený príslušný podiel na zisku, ktorý si zmluvné strany nemôžu v zmluve o tichom spoločenstve vylúčiť.⁷ Na druhej strane je potrebné poukázať na tú skutočnosť, že majetková účasť zamestnanca ako spoločníka v obchodnej spoločnosti neznamena automaticky bez ďalšieho, že vykonáva podnikateľskú činnosť, resp. zárobkovú činnosť. Túto skutočnosť potvrdzuje aj rozhodnutie ZSR 47/2005, ktoré hovorí, že: „*samotná účasť žalobcu, ako spoločníka v obchodných spoločnostiach s ručením obmedzeným, nie je vykonávaním jeho vlastnej podnikateľskej činnosti, ale je len určitou formou dispozície s jeho majetkom, oprávňujúcom podieľať sa na výkone práv a povinností vyplývajúcich z jeho účasti na kapitálovej spoločnosti*“.⁸ Podľa rozsudku Najvyššieho súdu Českej republiky (ďalej len: „NS ČR“) nie je spoločník v obchodnej spoločnosti s ručením obmedzeným z dôvodu majetkovej účasti v tejto obchodnej spoločnosti podnikateľom. Výkon práv a povinností

⁷ PATAKYOVÁ, M., a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. 4. vyd. Bratislava: C.H. Beck, 2013, 1549 s., ISBN: 978-80-89603-12-1.

⁸ ZSR 47/2005

spoločníka v obchodnej spoločnosti vyplývajúcej z majetkovej účasti spoločníka nie je samo o sebe zárobkovou činnosťou, aj keby sa jednalo o spoločnosť, ktorá má totožný predmet podnikania ako prípadný zamestnávateľ spoločníka.⁹

Ďalšou možnou formou výkonu konkurenčnej činnosti zamestnanca, ktorá má k predmetu činnosti zamestnávateľa konkurenčný charakter, môže byť prostredníctvom dobrovoľníckej činnosti na základe zákona č. 406/2001 Z. z. o dobrovoľníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len: „*zákon o dobrovoľníckej činnosti*“). Dobrovoľník môže vykonávať dobrovoľnícku činnosť v oblastiach uvedených v ustanovení § 3 ods. 1 zákona o dobrovoľníctve. Vo všeobecnosti nie je možné samo o sebe tvrdiť, že činnosť dobrovoľníka je zárobkovou činnosťou. Podľa rozsudku NS ČR: „*o výkon zárobkovej činnosti v zmysle Zákonníka práce ide v prípade, ak zamestnanec vykonáva okrem svojho zamestnania na základe právneho vzťahu činnosť, ktorá je pojmovo zárobková. Jedná sa o činnosť, s ktorou je obvykle spojené poskytovanie odmeny. Okolnosť, či pri výkone činnosti zamestnanec zárobok skutočne dosiahol, nie je sama o sebe významná. Rozhodujúca je vôľa zamestnanca.*“¹⁰ Tento rozsudok však nevylučuje tú skutočnosť, že porušeniu záväzku z konkurenčnej doložky sa môže zamestnanec dopustiť aj prostredníctvom výkonu dobrovoľníckej činnosti, pričom je dôležité v prípadnom súdnom konaní skúmať, či účel úhrady cestovných nákladov a nákladov v súvislosti s výkonom dobrovoľníckej činnosti nemá v skutočnosti za cieľ poskytovať mzdu alebo odmenu dobrovoľníkovi a či skutočnosťou vôľou dobrovoľníka nebola eliminácia ustanovení Zákonníka práce. Pre úplnosť dodávame, že zárobkovej činnosti, ktorá je svojím charakterom konkurenčnou činnosťou zamestnanca k bývalému zamestnávateľovi, sa môže zamestnanec dopustiť aj na základe občianskoprávneho alebo obchodnoprávneho vzťahu, pričom je irelevantné, či takúto konkurenčnú činnosť vykonáva zamestnanec ako fyzická osoba, na základe živnostenského oprávnenia alebo sa dokonca jedná o neoprávnené podnikanie zo strany bývalého zamestnanca. Rovnako tak je podľa nášho názoru právne irelevantné, či bývalý zamestnanec vykonáva konkurenčnú zárobkovú činnosť v rámci subjektu, ktorý má alebo nemá právnu subjektivitu, ako napríklad na základe zmluvy o združení uzavretej podľa § 829 ods. 1 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov, kde takéto združenie nemá spôsobilosť na práva a povinnosti.¹¹ Z uvedenej legislatívnej konštrukcie ustanovenia § 83a ods. 1 Zákonníka práce je možné gramatickým výkladom vyvodiť, že obmedzenie zárobkovej

⁹ Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 16.04.1998, sp. zn.: Cdo 1652/97

¹⁰ Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky, sp. zn. 1714/2001

¹¹ LAZAR, J.: Občianske právo hmotné, záväzková časť, IURA EDITION. Bratislava.2010. 257 s., ISBN: 978-80-8078-346-4.

činnosti zamestnanca po skončení pracovného pomeru môže dohodnúť len zamestnávateľ som zamestnancom, ktorý u neho vykonával závislú prácu v pracovnom pomere. Nie je preto možné, aby zamestnávateľ uzatvoril so zamestnancom pracujúcim na základe jednej z dohôd o vykonaní prác mimo pracovného pomeru konkurenčnú doložku. Zároveň z uvedeného ustanovenia možno vyvodiť, že zmluvné strany sa môžu dohodnúť na uzavretí konkurenčnej doložky len v samotnej pracovnej zmluve. Nie je preto možné dohodnúť konkurenčnú doložku ako prílohu k pracovnej zmluve, ktorá bude spísaná a dohodnutá neskôr, ako bola podpísaná samotná pracovná zmluva. Nakoľko podľa ustanovenia § 42 ods. 1 Zákonníka práce pracovná zmluva musí byť písomná, je možné prijať právny záver, že aj konkurenčná doložka musí byť dohodnutá v písomnej forme. Pretože absencia písomnej formy pracovnej zmluvy však nespôsobuje neplatnosť pracovnej zmluvy, ale len porušenie ustanovenia § 42 ods. 1 Zákonníka práce zo strany zamestnávateľa, nie je možné analogicky prijať záver, že absencia písomnej formy konkurenčnej doložky automaticky znamená porušenie ust. § 83a a nasl. Zákonníka práce, pretože žiadne ustanovenie Zákonníka práce nezakotvuje *expressis verbis*, že takáto dohoda medzi zamestnávateľom a zamestnancom musí byť písomná. Konkurenčná doložka môže byť súčasťou aj kolektívnej zmluvy. V kolektívnej zmluve môže zamestnávateľ vymedziť okruh zamestnancov, na ktorých sa bude konkurenčná doložka vzťahovať. Obmedzenie výkonu zárobkovej činnosti zamestnanca po skončení pracovného pomeru je možné v pracovnej zmluve dohodnúť najdlhšie po dobu 1 roka od skončenia pracovného pomeru, pričom Zákonník práce nereflektuje dĺžku trvania pracovného pomeru. V aplikačnej praxi sa často stáva, že pracovný pomer trval v skutočnosti oveľa kratšie, ako trvá obmedzenie výkonu zárobkovej činnosti zamestnanca po skončení pracovného pomeru. V aplikačnej praxi vznikajú otázky územnej pôsobnosti konkurenčnej doložky. Či sa konkurenčná doložka vzťahuje na celé územie Slovenskej republiky, prípadne či je potrebné posudzovať región, v ktorom zamestnávateľ a zamestnanec pôsobia a v akom rozsahu môže byť zamestnanec z jedného regiónu konkurencieschopný pre zamestnávateľa v druhom regióne. Zároveň vystávajú otázky, či záväzok z konkurenčnej doložky platí aj za hranicami Slovenskej republiky.¹²

¹² OLŠOVSKÁ, A.: Skončenie pracovného pomeru. 1.vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015, 181 s., ISBN: 978-80-7552-001-2.

Svedecká doložka

V súčasnej dobe sa čoraz častejšie v pracovných zmluvách začali vyskytovať doložky v podobe zmluvných záväzkov na strane zamestnanca, ktoré veľmi flexibilne reagujú na aktuálny stav legislatívy a rozhodovacej činnosti súdov. Jednou z takýchto doložiek v podobe jednostranného záväzku zamestnanca je aj svedecká doložka. Obsahom svedeckej doložky v pracovnej zmluve môže byť záväzok zamestnanca, že v spísanej zápisnici podľa § 16 ods. 1 Zákonníka práce na požiadanie zamestnávateľa dosvedčí ako jeden z dvoch súčasne prítomných zamestnancov tú skutočnosť, že právny úkon zamestnanca, ktorý nemôže čítať alebo písať, zodpovedá jeho skutočne prejavenej vôli. Podľa § 61 ods. 1 Zákonníka práce výpoveď musí byť písomná a doručená, inak je neplatná. Zákonník práce zakotvuje nevyvrátiteľnú domnienku o tom, že písomnosť je doručená, ak adresát odmietne prijať písomnosť. Účinky doručenia výpovede nastanú teda aj vtedy, ak adresát prijatie písomnosti odmietne. V prípade osobného doručovania výpovede je však vhodné, aby odosielateľ doručoval písomnosť so svedkami, ktorí v prípade odmietnutia písomnosti zo strany adresáta potvrdia túto skutočnosť svojimi podpismi.¹³ Z uvedeného dôvodu obsahom svedeckej doložky môže byť aj záväzok zamestnanca, že svojím podpisom dosvedčí, že zamestnávateľ sa pokúsil zamestnancovi osobne doručiť výpoveď, avšak ten ju bezdôvodne odmietol. Obsahom svedeckej doložky môže byť aj záväzok zamestnanca, že v prípade, ak ho zamestnávateľ v súdnom konaní o neplatnosti skončenia pracovného pomeru ľubovoľného iného zamestnanca navrhne ako svedka, tento zamestnanec je povinný dostaviť sa na súd a v súdnom konaní dosvedčiť, že zamestnávateľ sa pokúsil zamestnancovi, ktorého súdny spor sa týka, doručiť predmetnú písomnosť, ktorú dotknutý zamestnanec odmietol na pracovisku alebo kdekoľvek inde prevziať od zamestnávateľa. Pri nami načrtnutom prvom záväzku zamestnanca zo svedeckej doložky je potrebné podotknúť, že síce takéto konanie zamestnávateľa Zákonník práce v žiadnom svojom ustanovení nezakazuje, avšak na druhej strane je potrebné si odpovedať na otázku, či takýto záväzok zamestnanca v podobe svojich dôsledkov na pracovisku nie je minimálne podľa § 15 Zákonníka práce v rozpore s dobrými mravmi, pretože záväzok zamestnanca zo svedeckej doložky umožňuje v prospech zamestnávateľa v zápisnici dosvedčiť informácie, ktoré sa nemusia zakladať na pravdivých skutočnostiach pod hrozbou rozviazania pracovného pomeru zo strany zamestnávateľa. Pokiaľ by obsahom svedeckej doložky bol záväzok zamestnanca naviazaný na odkladáciu

¹³ Tamtiež, str. 43

podmienku, že v prípade, ak ho zamestnávateľ pred súdom v súdnom konaní navrhne ako svedka a súd návrh na vykonanie ďalšieho dokazovania výsluchom svedka schváli, je povinný sa dostaviť na súd a dosvedčiť sporné skutočnosti, je podľa nášho názoru potrebné skúmať na strane svedka, či nie sú naplnené hmotnoprávne podmienky na to, aby mohol odoprieť výpoveď. Podľa § 196 ods. 2 Civilného sporového poriadku platí, že: *„Ak súd nariadi výsluch podľa odseku 1, každá fyzická osoba je povinná dostaviť sa na predvolanie na súd a vypovedať ako svedok.“* Ak strana navrhne výsluch svedka a súd výsluch svedka nariadi, strana, ktorá navrhla výsluch svedka, musí zabezpečiť jeho prítomnosť. Podľa § 201 ods. 1 Civilného sporového poriadku platí, že: *„Svedok môže odoprieť výpoveď len vtedy, ak by výpoveďou spôsobil nebezpečenstvo trestného stíhania sebe alebo blízkym osobám alebo ak by výpoveďou porušil spovedné tajomstvo alebo tajomstvo informácie, ktorá mu bola zverená ako osobe poverenej pastoračnou starostlivosťou ústne alebo písomne pod podmienkou zachovať mlčanlivosť.“* Na podklade vyššie uvedeného sme tohto názoru, že v prípade, ak by zamestnanec svedeckou výpoveďou mohol spôsobiť nebezpečenstvo stíhania sebe alebo blízkym osobám a napriek tomu by musel podľa svedeckej doložky ísť vypovedať na súd, v takomto prípade by sa jednalo o vzdanie sa práva zamestnanca podľa § 17 ods. 1 Zákonníka práce. Ak by svedeckou výpoveďou pred súdom takýto zamestnanec vyslovil informácie, ktoré sa zakladajú na pravdivých skutočnostiach, v takomto prípade by svedecká doložka svojím obsahom bola v súlade s § 17 ods. 1 Zákonníkom práce a s § 196 a nasl. Civilného sporového poriadku.

Doložky súvisiace s výkonom domáckej práce a telepráce

K menej častým a známym doložkám v pracovných zmluvách patrí napríklad doložka *garden leave clause*, ktorej obsahom je právo zamestnávateľa nariadiť zamestnancovi, aby počas určitého časového úseku zostal pracovať doma alebo na inom mieste, ako je miesto výkonu práce v jeho pracovnej zmluve a to s cieľom, aby takýto zamestnanec nemal v práci počas určitého časového úseku možnosť sa osobne stretnúť s obchodnými partnermi zamestnávateľa alebo aby nemal prístup k dôveryhodným informáciám. Počas tohto časového úseku sa zvyčajne pracovnoprávny vzťah riadi ustanovením § 52 a nasl. Zákonníka práce, pričom je zrejmé, že takýto zamestnanec pred vstupom do zamestnania neprejavil záujem o výkon domáckej práce u zamestnávateľa, pri ktorej je takýto zamestnanec zmierený s tým, že sa na neho nevzťahujú ustanovenia Zákonníka práce týkajúce sa mzdy za prácu nadčas, mzdového zvýhodnenie za prácu vo sviatok a iné výhody, ktoré sa na zamestnanca pri

domáckej práci a telepráci podľa § 52 ods. 1 pís. c) Zákonníka práce neaplikujú. Na tomto mieste je potrebné podotknúť, že u takéhoto zamestnanca absentuje obvyklosť a trvalosť miesta výkonu práce zo svojho domova. Na druhej strane sa podľa nášho názoru nemôže na výkon práce počas tohto obdobia aplikovať ustanovenia § 142 Zákonníka práce o prekážkach v práci na strane zamestnávateľa, pretože počas tohto obdobia zamestnanec skutočne vykonával právu z domova a za tento výkon práce mu prislúcha mzda a nie náhrada mzdy. Pokiaľ by zamestnanec doma skutočne prácu nevykonával, jednalo by sa o prekážku v práci na strane zamestnávateľa podľa § 142 Zákonníka práce. Podľa § 52 ods. 5 Zákonníka práce platí, že za domácku prácu alebo teleprácu sa nepovažuje práca, ktorú zamestnanec vykonáva príležitostne alebo za mimoriadnych okolností so súhlasom zamestnávateľa alebo po dohode s ním doma alebo na inom ako zvyčajnom mieste výkonu práce za predpokladu, že druh práce, ktorý zamestnanec vykonáva podľa pracovnej zmluvy, to umožňuje. Nakoľko Zákonník práce nevymedzuje, aké dlhé časové obdobie sa považuje za príležitostný výkon práce mimo pracoviska zamestnávateľa, bude len na rozhodovacej činnosti súdov, aké dlhé časové obdobie budú považovať za príležitostný výkon práce mimo pracoviska zamestnávateľa. Nakoľko Zákonník práce tento pojem nevymedzuje, vytvára priestor pre zamestnávateľa a zamestnanca, aby si tento pojem pri zakotvení tejto doložky definovali.

Pri výkone domáckej práce alebo telepráce zamestnancom považujeme na tomto mieste za potrebné podotknúť, že síce sa na takéhoto zamestnanca podľa § 52 ods. 1 Zákonníka práce nevzťahujú ustanovenia o rozvrhnutí týždenného pracovného času, nepretržitom dennom odpočinku, nepretržitom odpočinku v týždni a o prestojoch, ale vzťahujú sa na takéhoto zamestnanca ustanovenia o maximálnom možnom týždennom pracovnom čase zamestnanca podľa § 85 slovenského Zákonníka práce. To znamená, že takýto zamestnanec si síce rozvrhuje pracovný čas sám, avšak jeho pracovná doba nie je neobmedzená. V pracovnej zmluve sa môže zamestnávateľ so zamestnancom dohodnúť, kedy musí byť zamestnanec prítomný pri komunikačných prostriedkoch doma, aby bol zastihnuteľný a bol k dispozícii pre zamestnávateľa. V aplikačnej praxi sa však stáva, že takýto zamestnanci sú nútení vybavovať rôzne záležitosti súvisiace s ich výkonom práce aj v neskorých večerných hodinách alebo počas víkendov a štátnych sviatkov. S týmto aplikačným problémom súvisí tzv. právo zamestnanca odpojiť sa (*right to disconnect*) v kontexte doložky *right to disconnect*. Súčasťou reformy pracovného zákonodarstva vo Francúzsku je snaha zaviesť takéto právo pre zamestnancov, ktorí počas vopred stanoveného časového úseku nebudú musieť z domova odpovedať na e-maily, sms správy alebo dvíhať mobilné telefóny. Hlavným cieľom takéhoto práva zamestnancov je okrem iného odbúranie

stresu zamestnancov a predchádzanie vyčerpaniu zamestnancov, ktorý musia pracovať do neskorých večerných hodín. Na druhú stranu však dodávame, že takéto právo zamestnanca odpojiť sa môže mať práve opačný efekt, následkom ktorého môže byť pocit zahltenosti zamestnanca pri pomyslení na to, keď po určitom časovom úseku bude musieť opäť realizovať svoj výkon práce za použitia telekomunikačných prostriedkov.¹⁴

Doložka alternatívneho druhu práce

K menej častým doložkám, ktoré sa vyskytujú v pracovných zmluvách patrí doložka alternatívneho druhu práce, ktorá môže a nemusí byť naviazaná na odkladáciu podmienku. Vymedzenie druhu práce, na ktorý sa zamestnanec prijíma, predstavuje podstatnú náležitosť pracovnej zmluvy. Ak by v pracovnej zmluve chýbala informácia, na aký druh práce sa zamestnanec prijíma, pracovná zmluva by bola neplatná. Druh práce je možné vymedziť priamym pomenovaním (*napr. účtovník*) alebo priamym pomenovaním práce (*napr. vedenie účtovníctva*). Zákoník práce okrem vymedzenia druhu práce v pracovnej zmluve kladie povinnosť zmluvným stranám, aby dohodnutý druh práce v pracovnej zmluve obsahoval aj jeho stručnú charakteristiku. Správne vymedzenie druhu práce má d'alekosiahle pracovnoprávne následky tak pre zamestnávateľa ako aj pre zamestnanca. Pokiaľ je druh práce vymedzený veľmi široko, zamestnávateľ je oprávnený zadávať zamestnancovi plnenia pracovných úloh rôzneho druhu, ktoré spadajú do zmluvne široko dohodnutého rámca plnenia pracovných úloh. Z uvedeného dôvodu zamestnancom odporúčame, aby nemali v pracovnej zmluve vymedzený druh práce veľmi široko. Pokiaľ by však bol v pracovnej zmluve vymedzený druh práce príliš úzko, sám zamestnanec sa vystavuje riziku, že mu bude daná výpoveď podľa § 63 ods. 2 pís. b) pre nadbytočnosť. V aplikačnej praxi sa však môže stať, že druh práce bude na základe doložky alternatívneho druhu práce vymedzený alternatívne, pričom nie je vylúčená ani tá skutočnosť, že zamestnanec bude dva druhy práce vykonávať súbežne, alebo druhý výkon práce bude naviazaný na splnenie odkladacej podmienky.¹⁵ Je však dôležité zdôrazniť tú skutočnosť, že takto formulovaný druh výkonu práce musí spĺňať všetky náležitosti právneho úkonu, najmä musí byť dostatočne určitý a zároveň výkon práv a povinností z pracovnej zmluvy zo strany zamestnávateľa nesmie byť v rozpore s dobrými mravmi.

¹⁴ Bližšie pozri <http://www.bbc.com/news/magazine-36249647>; http://www.huffingtonpost.com/entry/work-emails-france-labor-law_us_57455130e4b03ede4413515a (prezerané dňa 18.12.2016, 18:25 hod.)

¹⁵ Napríklad v párne týždne bude zamestnanec povinný vykonávať jeden druh práce a v nepárne týždne druhý druh práce alebo zamestnanec bude vykonávať funkciu účtovníka aj právnik.

Doložka duševného vlastníctva

Práva a povinnosti medzi zamestnávateľom a zamestnancom nemusia byť upravené len vo všeobecnom predpise pracovného práva, ktorým je Zákonník práce, ale sú upravené aj v osobitných zákonoch, ktoré upravujú špecifické aspekty výkonu práv a povinností medzi zamestnávateľom a zamestnancom. Výnimkou nie sú ani právne predpisy týkajúce sa práva duševného vlastníctva. K aplikačným a interpretačným problémom v oblasti duševného vlastníctva pri pracovnoprávných vzťahoch dochádza najmä vtedy, keď zamestnanec v rámci plnenia svojich pracovných úloh vytvorí zamestnanecké dielo podľa § 90 a nasl. zákona č. 185/2015 Z.z. autorský zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len: „*autorský zákon*“) alebo zamestnanecký, resp. podnikový vynález podľa § 11 a nasl. zákona č. 435/2001 Z.z. o patentoch, dodatkových ochranných osvedčeníach a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len: „*patentový zákon*“).

Podľa autorského zákona sa za zamestnanecké dielo považuje dielo vytvorené autorom na splnenie povinností vyplývajúcich z pracovnoprávneho vzťahu alebo z obdobného pracovného vzťahu, pričom autor diela zároveň vystupuje v pozícii zamestnanca.¹⁶ Hoci Zákonník práce umožňuje zamestnávateľom na plnenie svojich úloh alebo na zabezpečenie svojich potrieb výnimočne uzatvárať s fyzickými osobami dohody o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru, takéto dohody však podľa § 223 ods. 3 Zákonníka práce nemožno uzatvárať na činnosti, ktoré sú predmetom ochrany podľa autorského zákona.¹⁷ Z uvedeného dôvodu nemôže zamestnanec vytvoriť zamestnanecké dielo u zamestnávateľa, u ktorého pracuje na základe jednej z dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovný pomer. Zamestnávateľ podľa § 90 ods. 4 autorského zákona vykonáva absolútne majetkové práva autora k zamestnaneckému dielu priamo zo zákona, ak nie je dohodnuté v pracovnej zmluve alebo v osobitnej dohode inak. Podľa § 90 ods. 5 autorského zákona môže zamestnávateľ právo výkonu majetkových práv autora postúpiť tretej osobe, ak nie je dohodnuté inak. Práve legislatívna formulácia v autorskom zákone „*ak nie je dohodnuté inak*“ vytvára priestor pre zmluvné strany pracovnej zmluvy, aby si výkon práv a povinností dohodli v pracovnej zmluve odchýlne práve od ustanovení autorského zákona v doložke duševného vlastníctva.

¹⁶ Za zamestnanecké dielo sa podľa autorského zákona považuje aj dielo, vytvorené autorom, ktorý je členom riadiacich, kontrolných alebo dozorných orgánov právnickej osoby alebo štatutárnym orgánom právnickej osoby, alebo členom štatutárneho orgánu právnickej osoby, na splnenie povinností vyplývajúcich mu z členstva v orgáne tejto právnickej osoby, ktorá sa v tomto prípade považuje za zamestnávateľa. Zamestnaneckým dielom je aj dielo vytvorené autorom, ktorý je zamestnancom dočasne prideleným k zamestnávateľovi na výkon práce

¹⁷ VOJČÍK, P. a kol.: Právo duševného vlastníctva. Plzeň. Aleš Čeněk, 2012, 182 s., ISBN: 978-80-7380-373-5.

Podľa § 90 ods. 9 druhej vety autorského zákona platí, že zamestnávateľ nie je povinný licenciu podľa prvej vety udeliť, ak je to v rozpore s jeho oprávnenými záujmami alebo je na strane zamestnávateľa iný závažný dôvod na odmietnutie udelenia takejto licencie. Na tomto mieste je potrebné podotknúť, že autorský zákon vo svojich ustanoveniach nedefinuje, čo sa považuje za rozpor s oprávnenými záujmami zamestnávateľa alebo čo sa považuje za závažný dôvod na strane zamestnávateľa, ktorý zakladá právo zamestnávateľa odmietnuť udeliť licenciu na výkon majetkových práv autorovi zamestnaneckého diela. Bolo by vhodné, aby si zamestnávateľ a zamestnanec v doložke duševného vlastníctva v pracovnej zmluve práve zadefinovali, za akých podmienok je zamestnávateľ oprávnený neudeliť zamestnancovi licenciu na výkon majetkových práv k zamestnaneckému dielu, aj keď ich sám zamestnávateľ nevykonáva. Nakoľko autorský zákon v tejto časti neupravuje osobitnú odmenu zamestnanca za vytvorenie zamestnaneckého diela, považujeme za vhodné, aby si zamestnávateľ a zamestnanec dohodli, či zamestnancovi vzniká alebo nevzniká právo na osobitnú odmenu za vytvorenie zamestnaneckého diela, pretože sa stáva, že síce v pracovnej zmluve nie je zmienka o osobitnej dohode zamestnanca za vytvorenie zamestnaneckého diela, avšak zamestnávateľ neformálne prisľúbil zamestnancovi podiel na zisku alebo inú formu odmeny za vytvorenie zamestnaneckého diela.

Doložka duševného vlastníctva plní svoj význam aj pri zamestnaneckých, resp. podnikových vynálezoch podľa patentového zákona. Na úvod je ale potrebné podotknúť, že patentový zákon termín zamestnanecký alebo podnikový vynález v § 11 patentového zákona neupravuje. Podľa § 11 ods. 1 patentového zákona však platí, že ak pôvodca vytvoril vynález v rámci plnenia úloh z pracovnoprávneho vzťahu, obdobného pracovného vzťahu alebo členského vzťahu, právo na riešenie prechádza na zamestnávateľa, ak sa účastníci tohto vzťahu nedohodli inak. Právo na pôvodcovstvo zamestnanca nie je dotknuté. V aplikačnej praxi sa môže v rámci doložky duševného vlastníctva pri podnikových vynálezoch objaviť aj taká právna konštrukcia doložky duševného vlastníctva, podľa ktorej právo na riešenie neprechádza *ex lege* na zamestnávateľa, ale ostáva zamestnancovi, pričom zamestnanec je povinný znášať všetky poplatky súvisiace s registráciou patentu k vynálezu. Zároveň dodávame, že podľa Zákonníka práce má zamestnávateľ právo požadovať od zamestnanca výkon práce, avšak už výslovne neustanovuje, že zamestnávateľ má právo aj na výsledky pracovnej činnosti zamestnanca v súvislosti so skutočnosťou, že výsledkom práce nemusí byť len vždy hmotná vec.¹⁸ Zamestnanec, ktorý vytvoril vynález, je povinný zamestnávateľa o

¹⁸ VOJČÍK, P.: Tvorba autorských diel v pracovnom pomere. In: Právny obzor, rok 2005, č. 2- 3, 151 s.

tejto skutočnosti bez odkladu písomne upovedomiť a zároveň mu odovzdať všetky podklady potrebné na posúdenie vynálezu. Zamestnávateľ môže uplatniť voči zamestnancovi právo na riešenie, a to písomne v lehote troch mesiacov od upovedomenia zamestnanca. Ak zamestnávateľ neuplatní toto svoje právo v stanovenej lehote, prechádza právo na predmetný vynález späť na pôvodcu.¹⁹ Aj po uplynutí trojmesačnej lehoty je však možné, aby zamestnanec a zamestnávateľ dohodli, že riešenie bude patriť zamestnávateľovi. Je však potrebné, aby o tom spísali osobitnú písomnú zmluvu. Zamestnávateľ, ako aj zamestnanec sú v tejto lehote povinní zachovávať o vynáleze mlčanlivosť voči tretím osobám. Práve pri zmeškaní uvedenej trojmesačnej lehoty zo strany zamestnávateľa vytvára doložka duševného vlastníctva priestor pre zmluvné strany, aby si dohodli postup po uplynutí trojmesačnej lehoty. Najčastejšie sa bude jednať o dohodu zamestnávateľa so zamestnancom, že v prípade uplynutia trojmesačnej lehoty sa zamestnanec zaväzuje do určitej doby začať rokovanie o zamestnávateľom o uzavretie dohody, ktorej predmetom bude prevedenie práva na pôvodcovstvo na zamestnávateľa. Zamestnanec, voči ktorému sa uplatnilo právo na riešenie, má vo vzťahu k zamestnávateľovi právo na primeranú odmenu. Na určenie výšky odmeny je rozhodujúci technický a hospodársky význam vynálezu a prínos dosiahnuteľný jeho využitím alebo iným uplatnením, pričom sa prihliada na materiálny podiel zamestnávateľa na vytvorení vynálezu, ako aj na rozsah a obsah pracovných úloh zamestnanca. Ak odmena zjavne nezodpovedá prínosu dosiahnutému neskorším využitím alebo iným uplatnením vynálezu, zamestnanec má právo na dodatočné vyrovnanie. V záujme právnej istoty odporúčame v doložke duševného vlastníctva si presne upraviť výšku odmeny zamestnanca. Nakoľko patentový zákon neupravuje lehotu, v rámci ktorej musí byť zo strany zamestnávateľa takáto odmena zamestnancovi vyplatená, je vhodné, aby si zmluvné strany dohodli lehotu splatnosti odmeny za riešenie, na ktorú si uplatnil právo zamestnávateľ.

Rozhodcovská doložka

Rozhodcovská doložka spolu s mediačnou doložkou patria k doložkám alternatívneho riešenia sporov. Rozhodcovská doložka nepratí medzi doložky, ktoré majú väzbu len k pracovným zmluvám, avšak nakoľko sa rozhodcovská doložka pomerne často vyskytuje v pracovných zmluvách, považujeme za potrebné sa na tomto mieste o nej zmieniť, pretože v aplikačnej praxi vyvoláva množstvo otázok. V súčasnej dobe nie je jednotný názor na to, či

¹⁹ ŠKREKO, A.: Priemyselné práva v informačnej a poznatkovo orientovanej spoločnosti. In: ŠVIDROŇ, J., ADAMOVÁ, Z., NÁVRAT, M., ŠKREKO, A. (Ed. ŠVIDROŇ, J.) Právo duševného vlastníctva v informačnej spoločnosti a v systéme práva. Bratislava: VEDA, 2009, 541 s., ISBN: 978-80-224-1033-5.

je možné rozhodovať pracovnoprávne spory v rámci rozhodcovského konania, pričom právna teória sa prikláňa k právnemu záveru, že v rámci rozhodcovského konania nie je možné rozhodovať pracovnoprávne spory, pričom sa domnievame, že aplikačná prax sa ubera práve opačným smerom. V prvom rade je potrebné poukázať na ustanovenie § 14 Zákonníka práce, podľa ktorého spory medzi zamestnancom a zamestnávateľom o nároky z pracovnoprávnych vzťahov prejednávajú a rozhodujú súdy. Donedávna slovenská právna úprava súdneho konania nepoznala osobitné konanie v pracovnoprávnych sporoch. Prijatím zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok (ďalej len: „*Civilný sporový poriadok*“) sa do slovenského právneho poriadku zakotvilo osobitné konanie v individuálnych pracovnoprávnych sporoch medzi zamestnávateľom a zamestnancom, ktorý vystupuje v súdnom spore ako slabšia strana sporu. Nakoľko tento argument ešte sám o sebe nepopiera tú skutočnosť, že by pracovnoprávne spory nemohli byť riešené v rámci rozhodcovského konania, je potrebné nahliadnuť do zákona č. 244/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní v znení neskorších predpisov (ďalej len: „*zákon o rozhodcovskom konaní*“). Podľa § 1 ods. 1 pís. a) zákona o rozhodcovskom konaní platí, že tento zákon upravuje rozhodovanie sporov z tuzemských a medzinárodných občianskoprávnych a obchodnoprávnych vzťahov, ak je miesto rozhodcovského konania v Slovenskej republike. Následne v § 1 ods. 2 zákon o rozhodcovskom konaní stanovuje, že v rámci rozhodcovského konania možno rozhodovať všetky spory týkajúce sa právnych vzťahov, ohľadom ktorých možno uzatvoriť dohodu o urovnaní vrátane sporov o určení, či tu právo alebo právny vzťah je alebo nie je. Na tomto mieste sa dovoľíme pristaviť pri ustanovení § 1 ods. 2 zákona o rozhodcovskom konaní, pretože podľa nášho názoru toto ustanovenie v sebe obsahuje ďalší náš argument, prečo nie je možné rozhodovať pracovnoprávne spory v rámci rozhodcovského konania. Dohoda o urovnaní je ako konkrétny zmluvný typ upravená v § 585 ods. 1 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len: „*Občiansky zákonník*“). Zamestnávateľ a zamestnanec však môžu podľa § 32 Zákonníka práce uzavrieť dohodu o sporných nárokoch, ktorá musí byť písomná, inak je neplatná. Na základe všeobecne platnej zásady *numerus clausus*, ktorá sa uplatňuje v pracovnom práve a v spojení ustanovením § 1 ods. 4 Zákonníka práce môžeme konštatovať, že nakoľko zamestnávateľ a zamestnanec nemôžu medzi sebou platne uzatvoriť dohodu o urovnaní podľa § 585 Občianskeho zákonníka, ale len dohodu o sporných nárokoch podľa § 32 Zákonníka práce, nie je možné rozhodovať pracovnoprávne spory v rozhodcovskom konaní. Zákon o rozhodcovskom konaní v § 1 ods. 3 taxatívnym spôsobom vymedzuje, ktoré spory nie je možné rozhodovať v rámci rozhodcovského konania. V rámci tohto taxatívneho vymedzenia však jednoznačne absentuje

tá skutočnosť, že by v rozhodcovskom konaní nemohli byť rozhodované pracovnoprávne spory. Argumenty podporujúce skutočnosť, že v rámci rozhodcovského konania je možné rozhodovať aj pracovnoprávne spory, uvádzajú, že občianske právo, obchodné právo a pracovného právo sú súčasťou súkromného práva a preto mal zákonodarca na mysli, že aj pracovnoprávne spory je možné rozhodovať v rámci rozhodcovského konania a preto ich zákonodarca ani do ustanovenia § 1 ods. 3 zákona rozhodcovskom konaní nezahrnul. K týmto argumentom však uvádzame, že nie je možné automaticky skonštatovať, že pracovné právo môžeme zaradiť medzi súkromné právo, podobne ako obchodné právo a občianske právo. Pracovné právo má v tejto časti skôr hybridný charakter, pretože je tvorené právnymi predpismi súkromné a zväčša verejného práva. Rozhodovanie pracovnoprávných sporov len v rámci všeobecných súdov možno oprieť aj o rozhodnutie všeobecného súdu, ktorý sa zaoberal otázkou prípustnosti rozhodovania pracovnoprávných sporov v rozhodcovskom konaní.²⁰ Na základe vyššie uvedených dôvodov rozhodcovské doložky zakotvené v pracovných zmluvách sú neplatné.²¹ Z uvedeného však automaticky nevyplýva, že rozhodcovské konanie týkajúce sa pracovnoprávneho sporu sa nemôže platne začať.

V prípade, ak zmluvné strany uzatvorili neplatnú rozhodcovskú zmluvu, rozhodcovské konanie sa môže začať. Vyplýva to zo zásady predpokladu právomoci rozhodcovského súdu riešiť spor a znej konkretizujúceho predpokladu platnosti a existencie rozhodcovskej zmluvy, ktorého sa slovenský zákonodarca pridrižiava. Podľa § 21 ods. 2 zákona o rozhodcovskom konaní môže účastník rozhodcovského konania podať námietku nedostatku právomoci rozhodcovského konania pre neplatnosť alebo neexistenciu rozhodcovskej zmluvy. V prípade, že námietka právomoci rozhodcovského súdu sa zakladá na tom, že o veci nie je možné vôbec rozhodovať v rámci rozhodcovského konania alebo že vo veci má byť rozhodované podľa osobitného zákona, je možné podať námietku nedostatku právomoci rozhodcovského súdu až do skončenia ústneho pojednávania a prípade, že sa na rozhodcovskom konaní vedie písomné konanie, až do vydania rozhodcovského rozsudku. Skutočnosť, že samotný zákon o rozhodcovskom konaní umožňuje podať námietku nedostatku právomoci rozhodcovského súdu z dôvodu, že prejednávacia vec nie je arbitrovateľná vôbec, podporuje právny záver, že v prípade podania žaloby na rozhodcovský súd vo veciach pracovnoprávných sporov sa rozhodcovské konanie môže začať. Účastník rozhodcovského konania sa môže obrátiť so žalobou o zrušenie rozhodcovského rozsudku na všeobecný súd v stanovenej lehote.

²⁰ Bližšie pozri Uznesenie Okresného súdu Banská Bystrica, sp. zn. 8 Cpr/1/2015.

²¹ OLŠOVSKÁ, A.: Skončenie pracovného pomeru. 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015, 181 s., ISBN: 978-80-7552-001-2.

Zmeškanie takejto lehoty nemá pre účastníka rozhodcovského konania negatívny následok a v prípade, ak by účastník rozhodcovského konania takúto žalobu nepodal, v prípadnom exekučnom konaní exekučný súd ako na návrh povinného, voči ktorému bolo začaté exekučné konanie, tak aj *ex offio*, exekúciu na podklade rozhodcovského rozsudku vydaného v takomto rozhodcovskom konaní zastaví.²²

Na tomto mieste si dovoľujeme poukázať na delenie pracovnoprávných vzťahov podľa ich predmetu.²³ Z hľadiska predmetu delíme pracovnoprávne vzťahy na individuálne pracovnoprávne vzťahy a na kolektívne pracovnoprávne vzťahy. Kolektívne pracovnoprávne vzťahy upravujú vzťahy medzi zástupcami zamestnancov a zamestnávateľom a vzťahy medzi vyššími odborovými orgánmi a zamestnávateľskými organizáciami.²⁴ Pri podrobnej analýze § 14 Zákonníka práce zistíme, že len spory medzi zamestnávateľom a zamestnancom rozhodujú všeobecné súdy. Výkladom *a contrario* však nie je automaticky možné dospieť k právnomu záveru, že spory vyplývajúce z kolektívnych pracovnoprávných vzťahov medzi odborovou organizáciou a zamestnávateľom môžu byť predmetom aj iného ako súdneho konania na všeobecnom súde, pretože podľa § 23 Civilného sporového konania platí, že na konanie v individuálnych pracovnoprávných sporoch a v sporoch z kolektívnych pracovnoprávných vzťahov, štrajku a výluky sú príslušné taxatívne vymedzené okresné súdy. Otázkou však zostáva, či takého legislatívne vymedzenie § 23 Civilného sporového poriadku automaticky znamená nemožnosť odborovej organizácie alebo zamestnávateľa obrátiť sa so svojím sporom na rozhodcovský súd, pretože argumentácia v neprospech rozhodcovského súdu na základe § 14 Zákonníka práce nie je možná, pretože sa vo svojej podstate nejedná o spor medzi zamestnancom a zamestnávateľom. Následne je potrebné si zodpovedať otázku, či je možné, aby zamestnávateľ a odborová organizácia mohli uzatvoriť dohodu o urovnaní podľa § 585 Občianskeho zákonníka. Slovenský právny poriadok predpokladá vznik odborových organizácií na základe ustanovenia § 230 Zákonníka práce v spojení s § 11a Zákonníka práce a zákona č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov. Nakoľko odborová organizácia ako právnická osoba po jej založení a vzniku disponuje spôsobilosťou na právne úkony a žiadne ustanovenie Zákonníka práce nezakazuje odborovým organizáciám, aby nemohli podpísať so zamestnávateľom dohodu o urovnaní podľa § 585 Občianskeho

²² ZÁMOŽÍK, J. a kol.: Civilné právo procesné. Vykonávacie konanie. Konkurz a reštrukturalizácia. Rozhodcovské konanie. Správne súdnictvo. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, 307 s.. ISBN: 978-80-7380-417-6

²³ K vzniku a zániku pracovnoprávneho vzťahu bližšie pozri: ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M., a kol.: Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C.H. Beck, 2016, 150 s., ISBN: 978-80-7400-629-6.

²⁴ BARANCOVÁ, H., SCHRONK, R.: Pracovné právo. Druhé prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Sprint 2, 2013, 138 s., ISBN: 978-80-89393-97-8.

zákonníka, bolo by možné dospieť k právnomu záveru, že spory vyplývajúce medzi odborovou organizáciou a zamestnávateľom z kolektívnych pracovnoprávnych vzťahov by mohli byť predmetom rozhodovania okrem iného aj v samotnom rozhodcovskom konaní, pretože to žiadne ustanovenie Zákonníka práce, zákona o rozhodcovskom konaní a Civilného sporového poriadku výslovne nezakazuje. Účelom rozhodovania pracovnoprávnych vzťahov medzi zamestnávateľom a zamestnancom pred všeobecnými súdmi je ochrana práv zamestnancov v súdnom konaní ako slabšej zmluvnej strany. V prípade sporov vyplývajúcich z kolektívnych pracovnoprávnych vzťahov, kde účastníkmi súdneho konania je odborová organizácia a zamestnávateľ, ktoré priamo nesúvisia s ochranou alebo uplatňovaním práv zamestnancov, odborová organizácia nebude v postavení slabšej strany sporu. Na druhej strane dodávame a sme toho názoru, že žiadne spory z kolektívnych pracovnoprávnych vzťahov medzi odborovou organizáciou a zamestnávateľom nemožno rozhodovať v rámci rozhodcovského konania, pretože samotným účelom ustanovenia § 23 Civilného sporového poriadku je nielen vylúčiť právomoc rozhodovať takéto spory pre väčšinu okresných súdov v prvom stupni, ale zároveň aj vylúčiť rozhodovanie týchto sporov pred rozhodcovskými súdmi.

Mediačná doložka

Mediácia predstavuje ďalší spôsob alternatívneho riešenia sporov. Mediácia je podobne ako rozhodcovské konanie upravené v osobitnom zákone, ktorým je zákon č. 420/2004 Z.z. zákon o mediácii a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len: „*zákon o mediácii*“). Mediácia je založená na zmierlivom riešení konfliktov smerujúcich k dohode za účasti nestrannej a neutrálnej osoby v podobe mediátora.²⁵ Podľa § 2 ods. 1 zákona o mediácii, mediácia je mimosúdna činnosť, pri ktorej osoby zúčastnené na mediácii pomocou mediátora riešia spor, ktorý vznikol z ich zmluvného vzťahu alebo iného právneho vzťahu. Podľa § 1 ods. 2 zákona o mediácii je možné v rámci mediácie rozhodovať spory vyplývajúce z občianskoprávnych vzťahov, obchodnoprávnych vzťahov, rodinnoprávnych vzťahov ale aj z pracovnoprávnych vzťahov. Mediáciou v pracovnom práve je možné riešiť spory medzi zamestnávateľom a zamestnancov vyplývajúce z pracovnoprávneho vzťahu, ktoré sa týkajú napríklad platného skončenia pracovného pomeru, peňažných nárokov z pracovnej zmluvy alebo zo šikany alebo diskriminácie na

²⁵ SWANOVÁ, B., BALIOVÁ, D., DOLANSKÁ, R.: Mediácia. Praktický sprievodca. 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, 94 s., ISBN: 978-80-8168-434-0.

pracovisku. Opätovne na tomto mieste poukazujeme na tú skutočnosť, že podľa § 14 Zákonníka práce spory medzi zamestnancom a zamestnávateľom o nároky z pracovnoprávnych vzťahov prejednávajú a rozhodujú súdy, pričom Zákonník práce neumožňuje individuálne pracovnoprávne spory riešiť pred mediátorom. Pri mediácii však nejde o rozhodovanie sporov pred mediátorom, ale len o spísanie dohody pred mediátorom, preto z uvedeného dôvodu ustanovenie § 14 Zákonníka práce nie je v rozpore s § 1 ods. 2 zákona o mediácii. V prípade, ak zamestnávateľ inkorporuje do pracovnej zmluvy mediačnú doložku, ktorej obsahom bude záväzok zmluvných strán riešiť budúce spory pred zmluvným mediátorom zamestnávateľa, je to práve zamestnanec, ktorý podľa nášho názoru bude pri negociačnom procese pred takýmto mediátorom slabšou stranou sporu. Zároveň dodávame, že riešením pracovnoprávneho sporu pred mediátorom sa *de facto* slabšia strana sporu môže obráť o možnosť podať opravný prostriedok v situáciách, ak si pri podpise dohody neuvedomí, aký následok bude mať pre ňu podpis takejto dohody. Pokiaľ sa bude jednať o peňažné nároky zamestnanca voči zamestnávateľovi, dodávame, že takáto dohoda spísaná mediátorom nie je priamo vynútitelná súdnym exekútorom, čo do značnej miere obmedzuje resp. oslabuje pozíciu zamestnanca ako zmluvnej strany spísanej dohody pred mediátorom.

Salvátorská doložka

Salvátorská doložka predstavuje dojednanie obsiahnuté spravidla v záverečnej časti pracovnej zmluvy, podľa ktorého ak sa niektoré ustanovenie zmluvy stane neplatné alebo neúčinné, nedotýka sa táto neplatnosť či neúčinnosť iných ustanovení zmluvy a zmluvné strany pracovnej zmluvy sa zaväzujú rokovať o nahradení takýchto neplatných či neúčinných ustanovení tak, aby nové ustanovenie bolo v súlade s právnym poriadkom a s účelom pracovnej zmluvy. Pokiaľ si analyzujeme samotnú Salvátorskú doložku, možno v nej badať prvky čiastočnej neplatnosti právneho úkonu podľa § 41 Občianskeho zákonníka a druhým prvkom je *tzv. náhradný osud* neplatného alebo neúčinného ustanovenia pracovnej zmluvy.²⁶ Podľa § 1 ods. 4 Zákonníka práce platí, že ak tento zákon v prvej časti neustanovuje inak, vzťahujú sa na pracovnoprávne vzťahy všeobecné ustanovenia Občianskeho zákonníka. Podľa § 41 Občianskeho zákonníka platí, že ak sa dôvod neplatnosti vzťahuje len na časť právneho úkonu, je neplatnou len táto časť, pokiaľ z povahy právneho úkonu alebo z jeho obsahu alebo z okolností, za ktorých k nemu došlo, nevyplýva, že túto časť nemožno oddeliť

²⁶ Dostupné na internete: <http://www.ulpianus.sk/blog/8468/> (prezerané dňa: 25.12.2016, 18:58 hod.)

od ostatného obsahu. Význam Salvátorskej doložky vidíme práve v tom, že by mala v pracovnej zmluve presne špecifikovať, ktoré ustanovenia pracovnej zmluvy možno a ktoré naopak nemožno od ostatného obsahu pracovnej zmluvy oddeliť, aby zbytočne nedochádzalo k protichodným názorom, či konkrétne ustanovenie pracovnej zmluvy možno od ostatného obsahu oddeliť. Sme však toho názoru, že v prípade, ak by sa v pracovnej zmluve ukázalo ustanovenie upravujúce jednu z podstatných náležitostí pracovnej zmluvy ako neplatné alebo neúčinné a v tomto dôsledku by pracovnej zmluve chýbala jedna z podstatných náležitostí uvedených v § 43 ods. 1 Zákonníka práce, takéto neplatné alebo neúčinné ustanovenie by nebolo možné oddeliť od ostatných ustanovení pracovnej zmluvy, pretože by v takomto prípade pracovnej zmluve chýbala jedna z podstatných náležitostí. Zároveň súčasťou Salvátorskej doložky by malo byť ustanovenie, na základe ktorého sú povinné zmluvné strany pracovnej zmluvy rokovať a nahradiť ustanovenie, ktoré sa neskôr v pracovnej zmluve ukázalo ako neplatné alebo neúčinné.

Doložka mlčanlivosti

Ďalšou zaujímavou doložkou vyskytujúcou sa aj v pracovných zmluvách je doložka mlčanlivosti. Podstatou tejto doložky je záväzok zamestnanca spočívajúci zachovávať mlčanlivosť o skutočnostiach, o ktorých sa dozvedel pri výkone zamestnania a ktoré v záujme zamestnávateľa nemožno oznamovať iným osobám. Takáto doložka sa svojím obsahom aplikuje aj na členov odborových orgánov, ktorí sú podľa § 18 ods. 2 Zákonníka práce povinní zachovávať mlčanlivosť o skutočnostiach, o ktorých sa dozvedia pri výkone svojej funkcie, pokiaľ by porušením mlčanlivosti mohlo dôjsť k porušeniu štátneho, hospodárskeho alebo služobného tajomstva, alebo oprávnených záujmov organizácie. Táto povinnosť trvá aj po dobu jedného roka po skončení výkonu funkcie. V aplikačnej praxi sa však stáva, že doložka mlčanlivosti sa nevzťahuje len na zamestnancov, ale aj na ich rodinných príslušníkov v priamom rade. Zamestnanec je mnoho krát povinný dodržiavať mlčanlivosť aj o obsahu svojej pracovnej zmluvy, pričom údaje v nej obsiahnuté nesmie použiť ani pre osobnú potrebu. Zároveň je povinný zachovávať mlčanlivosť o všetkých údajoch a informáciách z písomností, ktoré prevzal do jeho sféry vplyvu a nesmie ich sprístupniť alebo zverejniť tretím osobám. K taktom formulovaným doložkám mlčanlivosti je potrebné v prvom rade dodať, že nemôžu zaväzovať tretie osoby, ktoré nie sú zmluvnou stranou pracovnej zmluvy. Zároveň podľa nášho názoru môžu takto extenzívne formulované doložky mlčanlivosti

kolidovať s právom na slobodu prejavu garantovanú v článku 26 zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

Iné formy doložiek

K menej bežným doložkám môžeme zaradiť doložky obmedzujúce trvanie pracovnoprávných nárokov zamestnancov. Typickým príkladom môže byť ustanovenie na základe ktorého zamestnanec stráca právo na čerpanie náhradného voľna, ak si ho nevyčerpal v lehote kratšej, akú poskytuje zamestnancovi v § 121 ods. 4 Zákonník práce. Doložky obmedzujúce trvanie pracovnoprávných nárokov možno badať najmä u vrcholových manažérov alebo u riadiacich zamestnancov.²⁷ Vzhľadom k tomu, že nedostatok písomnej formy pracovnej zmluvy nespôsobuje neplatnosť pracovnej zmluvy a pracovnú zmluvu možnosť zmluvnými stranami meniť a dopĺňať aj ústnymi dodatkami zmluvnými stranami tam, kde Zákonník práce výslovne nestanovuje písomnú formu pre konkrétny právny úkon, bolo by vhodné, aby pracovná zmluva obsahovala aj iné formy doložiek, ktoré sú typické pre súkromnoprávne zmluvy. Užitočným príkladom môže byť doložka úplnosti a doložka písomnej formy zmeny pracovnej zmluvy, resp. jej kvalifikovaná dvojité forma.²⁸

Záver

Na podklade vyššie analyzovaných doložiek možno konštatovať, že k prejavom zmluvnej autonómie zmluvných strán v pracovnej zmluve bezpochyby patria aj doložky. Doložky môžu významným spôsobom meniť práva a povinnosti zmluvných strán, preto by malo byť v záujme zamestnanca, aby si pred podpisom pracovnej zmluvy poriadne prečítal všetky jej ustanovenia vrátane doložiek, čím nepochybne prispieva k čiastočnej eliminácii možnosti vzniku súdneho sporu týkajúceho sa výkladu jednotlivých doložiek v pracovnej zmluve. Pri analýze jednotlivých doložiek sa nám javí vhodné, aby zákonodarca *de lege ferenda* bližšie špecifikoval územnú pôsobnosť konkurenčnej doložky, pričom by bolo vhodné výslovne upraviť, či je možné platne dohodnúť medzi zmluvnými stranami obmedzenie výkonu zárobkovej činnosti po skončení pracovného pomeru aj na územie mimo Slovenskej republiky. Zároveň zostáva na zamyslenie samotná výška peňažnej náhrady za

²⁷ ŠVEC, M.: Flexicurita pre 21. storočie - šance a riziká. VEDA. Bratislava.2012, str. 61.

²⁸ Bližšie pozri KOTÁSEK, J.: Doložka úplnosti a její limity. In: Právní rozhledy, roč. 24, č. 21/2016, s. 725 – 740.

takého obmedzenie výkonu zárobkovej činnosti spočívajúca najmenej vo výške 50% priemerného zárobku zamestnanca za každý mesiac plnenia zárobku. Pokiaľ však poruší zamestnávateľ svoj záväzok z konkurenčnej doložky a nevyplatí včas alebo riadne zamestnancovi uvedenú peňažnú náhradu, Zákonník práce umožňuje zamestnancovi len podľa § 83a ods. 7 Zákonníka práce záväzok vypovedať, čo samozrejme spôsobuje nerovnováhu v právach a povinnostiach medzi zamestnávateľom a zamestnancom pri obmedzení zárobkovej činnosti zamestnanca po skončení pracovného pomeru. Zároveň nepovažujeme za správne, že Zákonník práce neumožňuje dohodnúť konkurenčnú doložku aj pri prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru. Ako protiargument nášho návrhu spočívajúci v tom, že dohody o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru sa uzatvárajú na kratšie časové obdobie, v rámci ktorého sa zamestnanec nemá možnosť oboznámiť s informáciami alebo znalosťami, ktoré nie sú bežne dostupné a ich využitie by mohlo privodiť zamestnancovi podstatnú ujmu, uvádzame, že Zákonník práce nezakazuje zmluvným stranám uzatvoriť v pracovnej zmluve konkurenčnú doložku aj vtedy, keď pracovný pomer bol dojednaný na podstatne kratšiu dobu ako je dojednaná konkurenčná doložka. Sme presvedčení, že Zákonník práce by mal obsahovať ustanovenie, podľa ktorého v prípade, ak bol pracovný pomer uzavretý na dobu určitú kratšiu ako jeden kalendárny rok, obmedzenie výkonu zárobkovej činnosti zamestnanca môže byť po skončení pracovného pomeru dohodnuté len na takú dobu, po akú trval jeho pracovný pomer. Zároveň by bolo vhodné, ak by Zákonník práce výslovne zakotvil, aby v prípade, ak sa pracovný pomer zamestnanca skončí v skúšobnej dobe, obmedzenie výkonu zárobkovej činnosti zamestnanca po skončení pracovného pomeru sa skončí uplynutím doby, po ktorú trval pracovný pomer zamestnanca. Takéto ustanovenie by predišlo špekuláciám zo strany zamestnávateľov, ktorí prepustia zamestnancov v skúšobnej dobe, pričom takýto záväzok z konkurenčnej doložky po skončení pracovného pomeru podstatným spôsobom obmedzí ďalšie uplatnenie zamestnancov na trhu práce. Zároveň sme toho názoru, že v rámci budúcej novelizácie zákona o rozhodcovskom konaní by bolo vhodné jednoznačne legislatívne upraviť zákaz rozhodovať pracovnoprávne spory v rozhodcovskom konaní. Takto relatívne jednoducho formulované ustanovenie v zákone o rozhodcovskom konaní by predišlo budúcim diskusiám ohľadom možnosti rozhodovať pracovnoprávne spory v rámci rozhodcovského konania. Zároveň je potrebné zdôrazniť, že je to práve zamestnanec, ktorý svojou závislou prácou pre zamestnávateľa vytvára kladný hospodársky výsledok, a preto by zamestnávatelia nemali jednotlivé ustanovenia zmluvne dohodnutých doložiek v pracovnej zmluve zneužívať vo svoj prospech. Takýmto zneužívaním jednotlivých ustanovení pracovnej zmluvy vo svoj prospech

môže v konečnom dôsledku prispieť k tomu, že jednotlivé doložky v pracovných zmluvách budú mať povahu neprijateľných zmluvných podmienok pre zamestnanca, ktoré vedú k vzniku neprijateľných pracovných podmienok na pracovisku zamestnávateľa, s ktorými môže súvisieť pokles výkonu pracovnej činnosti zamestnanca.

Zoznam bibliografických odkazov

Knižné publikácie:

ADAMOVÁ, Z., NÁVRAT, M., ŠKREKO, A. (Ed. ŠVIDROŇ, J.): Právo duševného vlastníctva v informačnej spoločnosti a v systéme práva. Bratislava: VEDA, 2009, 675 s., ISBN: 978-80-224-1033-5.

BARANCOVÁ, H., SCHRONK, R.: Pracovné právo. Druhé prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Sprint 2, 2013, 598 s., ISBN: 978-80-89393-97-8.

GREGOROVÁ, Z.: Konkurenční doložka – nové ujednání v pracovní smlouvě. In: Právo a zaměstnání. Praha: Orac, 2001, č.1, 6 s.

KOTÁSEK, J.: Doložka úplnosti a její limity. In: Právní rozhledy, roč. 24, č. 21/2016, s. 725 – 740.

LAZAR, J.: Občianske právo hmotné, záväzková časť, IURA EDITION. Bratislava.2010. 548 s., ISBN: 978-80-8078-346-4.

MAREK, K., ŽVÁČKOVÁ, L.: Obchodní podmínky, obchodní zvyklosti a vykládací pravidla, ASPI, Wolters Kluwer, 2008, Praha, 296 s., ISBN: 978-80-7357-33-1.

OLŠOVSKÁ, A.: Skončenie pracovného pomeru. 1.vyd.Bratislava: Wolters Kluwer, 2015, 181 s., ISBN: 978-80-7552-001-2.

PATAKYOVÁ, M., a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. 4. vyd. Bratislava: C.H. Beck, 2013, 1704 s., ISBN: 978-80-89603-12-1.

ŠKREKO, A.: Priemyslené práva v informačnej a poznatkovo orientovanej spoločnosti. In: ŠVIDROŇ, J.,

ŠTEVČEK, M., Ficová, S., Baricová, J., Mesiarkinová, S., Bajánková, J., Tomašovič, M., a kol.: Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C.H. Beck, 2016, 1540 s., ISBN: 978-80-7400-629-6.

VOJČÍK, P.: Tvorba autorských diel v pracovnom pomere. In: Právny obzor, rok 2005, č. 2-3, 151 s.

ZÁMOŽÍK, J. a kol.: Civilné právo procesné. Vykonávacie konanie. Konkurz a reštrukturalizácia. Rozhodcovské konanie. Správne súdnictvo. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, 372 s.. ISBN: 978-80-7380-417-6

Súdne rozhodnutia:

Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 16.04.1998, sp. zn.: Cdo 1652/97

Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky, sp. zn. 1714/2001

ZSR 47/2005

Internetové zdroje:

<http://www.bbc.com/news/magazine-36249647>; http://www.huffingtonpost.com/entry/work-emails-france-labor-law_us_57455130e4b03ede4413515a

PRINCÍP AUTONÓMIE VÔLE V PROCESNÝCH VZŤAHOCH S MEDZINÁRODNÝM PRVKOM

Miloš Levrinc¹

Abstrakt

Sloboda voľby práva vychádza z autonómie strán nevyhnutnej pre fungovanie cezhraničných ekonomických vzťahov. Autonómia strán v oblasti zmluvných záväzkov je uznávaným inštitútom v rámci vnútroštátnej hmotnoprávnej úpravy, zároveň ako tzv. prorogácia aj v rovine procesnej. Kontrahujúcim stranám sa tak v rámci vnútroštátnych úprav priznáva právo tvoriť nielen obsah súkromnoprávných zmluvných záväzkov, ale dohodnúť sa aj v rámci riešenia sporov o inom miestne príslušnom súde než tom, ktorý inak vyplýva zo zákona. Zmluvná autonómia sa priznáva aj v oblasti zmluvných záväzkov s medzinárodným prvkom, kde majú kontrahujúce strany nielen právo tvoriť obsah zmluvy, zvoliť si objektívne právo, ktorým sa bude ich zmluvne založený záväzok spravovať, ale založiť dohodou taktiež právomoc súdov určitého štátu, prípadne rozhodcovského súdu na riešenie sporov vyplývajúcich z uvedených zmlúv s medzinárodným prvkom.

Kľúčové slová

súkromnoprávne vzťahy s cudzím prvkom, autonómia strán, voľba právomoci, implicitná voľba právomoci, prorogačná zmluva

Abstract

Freedom of choice of law is based on the autonomy of the parties necessary for the operation of cross-border economic relations. Party autonomy in contractual obligations is recognized institute on the national substantive modifications, also called as. Prorogation and in terms of process. Parties, as part of the national, the right to form not only the content of private contractual obligations, but also to agree in resolving a dispute about a place other than the competent court, which otherwise by law. The contractual autonomy was also granted to contractual obligations with an international element, where they kontrahujúce parties only the right to form the content of the contract, to choose objectively the law applicable to their contract based commitment to manage, but to establish agreement also jurisdiction of a State or the Court of Arbitration for resolution of disputes arising from those contracts with an international element.

Keywords

private law relations with a foreign element, party autonomy, implied prorogation of jurisdiction, prorogation agreement

¹ Autor príspevku pôsobí od r. 2002 na Právnickej fakulte UMB v Banskej Bystrici, v r. 2008 úspešne ukončil doktorandské štúdium vykonaním dizertačnej skúšky a obhajobou dizertačnej práce na tému - Zmluvy v medzinárodnom obchode. V súčasnosti pôsobí ako odborný asistent na Katedra medzinárodného, európskeho práva a právnej komunikácie Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Úvod

Autonómia strán v oblasti zmluvných záväzkov je uznávaným inštitútom v rámci hmotnoprávnej úpravy členských štátov. Kontrahujúcim stranám sa tak v rámci vnútroštátnych úprav členských štátov priznáva právo tvoriť obsah súkromnoprávných zmluvných záväzkov. Zmluvná autonómia sa priznáva aj v oblasti zmluvných záväzkov s cudzím prvkom, kde majú kontrahujúce strany nielen právo tvoriť obsah zmluvy, ale aj zvoliť si objektívne právo, ktorým sa bude ich zmluvne založený záväzok spravovať. Úplne pragmatickým, politickými proklamáciami podporovaným a účelom práva sledovaným cieľom takejto kolíznej zmluvnej autonómie slobodnej voľby práva je tak záujem na maximálnej právnej istote a prevencii pred vznikom sporu. Fakticky by strany mali byť nielen v priebehu realizácie konkrétneho zmluvného záväzkového vzťahu (plnenia ich záväzku), ale predovšetkým už pred uzatvorením samotnej zmluvy, podľa možností schopné posúdiť rozsah svojich práv, či ak chceme (vyjadrené inými slovami), ako by prípadný (hypotetický) spor z takejto zmluvy posúdil súd.² Rovnako v rovine procesnej majú zmluvné strany, resp. subjekty určitých súkromnoprávných vzťahov právo založiť dohodou právomoc súdov určitého štátu, prípadne rozhodcovského súdu na riešenie sporov vyplývajúcich z uvedených zmlúv s medzinárodným prvkom. Voľba práva teda nastoľuje režim celkom logickej vysokej miery predvídateľnosti rozsahu subjektívnych práv a voľba právomoci miesta rozhodovania sporov.

Jadro

Voľbu právomoci možno vnímať na úrovni národnej- vnútroštátnej, medzinárodnej a komunitárnej. Akékoľvek ustanovenie o právomoci podľa Zákona č. 97/1963 Zb. je možné použiť len vtedy, ak osobitné predpisy medzinárodného práva alebo práva EÚ neustanovujú inak. Predovšetkým je potrebné skúmať, či cudzí prvok v právnom vzťahu je „európskym prvkom“. Ak bude daný európsky prvok vo vzťahoch občianskych, obchodných, rodinnoprávných alebo dedičských, je nevyhnutné uprednostniť aplikáciu ustanovení o právomoci podľa nariadenia Brusel Ia³, nariadenia Brusel IIa⁴, nariadenia o vyživovacej

² Bělohávek, J. A. 2009. Římská úmluva/ Nařízení Řím I, I. díl, komentář. Praha: C.H. BECK, 2009, s. 587

³ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1215/2012 z 12. decembra 2012 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach, Ú. v. EÚ L 351, 20.12.2012, p. 1–32

povinnosti⁵ a nariadenia o dedení č. 650/2012⁶. Ak sa v konaní nevyskytuje európsky prvok alebo nejde o veci spadajúce do pôsobnosti uvedených nariadení, spravidla sa uprednostní aplikácia medzinárodnej zmluvy, pokiaľ je takou SR viazaná. Ak niet takejto zmluvy použije sa ZMPS.⁷ I keď voľbu právomoci upravujú v určitom smere viaceré z uvedených nariadení, predmetom nášho záujmu bude predovšetkým voľba právomoci podľa nariadenia Brusel Ia, nakoľko toto sa uplatní zrejme v najpočetnejších sporových prípadoch v občianskych a obchodných veciach s cudzím medzinárodným prvkom.

V zmysle Nariadenia Brusel Ia (1215/2012) je európsky prvok daný vtedy, ak žalovaný má bydlisko (domicil) na území členského štátu EU bez ohľadu na bydlisko (domicil) žalobcu, to neplatí v prípade dohody o súdnej právomoci, kedy podľa Brusel Ia zmluvné strany nemusia mať bydlisko (domicil) v členskom štáte EÚ, podľa Brusel I stačilo, aby aspoň jeden z účastníkov mal bydlisko (domicil) v niektorom z členských štátov EÚ. Pojem domicil čl. 62, 63 Nariadenia Brusel Ia. Ustanovenia o voľbe právomoci súdov členského štátu v článku 25 Nariadenia Brusel Ia smeru k tomu, aby bol stranami zvolený konkrétny súd alebo súdy štátu, ktoré budú daný spor rozhodovať.⁸ Môže byť teda zvolený konkrétny súd alebo súdov štátu, ktoré budú spor rozhodovať. Jedná sa o prorogáciu súdu a doložka sa nazýva prorogačná. Napr. „Všetky spory vyplývajúce z tejto zmluvy sa budú rozhodovať Slovenskými súdmi“. V takomto prípade o príslušnosti konkrétneho súdu rozhodnú vnútroštátne predpisy SR, alebo môže znieť „Všetky spory vyplývajúce z tejto zmluvy sa budú rozhodovať pred Okresným súdom v Banskej Bystrici“. Pri takejto voľbe však treba mať na pamäti, aby voľba konkrétneho súdu bola v súlade s pravidlami vecnej a funkčnej príslušnosti podľa vnútroštátnych predpisov daného štátu. Môže byť aj derogačná klauzula: „Pre všetky spory vyplývajúce z tejto zmluvy sa odníma právomoc súdov SR“.⁹ Dohodnutá právomoc je výlučná k ostatným pravidlám Nariadenia pre určovanie právomoci s výnimkou výlučnej právomoci podľa čl. 24. Nie je možné uzavrieť dohodu o právomoci vo veciach, ktoré

⁴ Nariadenie Rady (ES) č. 2201/2003 o súdnej právomoci a uznávaní a výkone rozsudkov v manželských veciach a vo veciach rodičovských práv a povinností, ktorým sa zrušuje nariadenie (ES) č. 1347/2000, Ú. v. EÚ L 338, 23.12.2003, s. 1 - 29

⁵ Nariadenie Rady (ES) č. 4/2009 z 18. decembra 2008 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone rozhodnutí a o spolupráci vo veciach vyživovacej povinnosti, Ú. v. EÚ L 7, 10.1.2009, s. 1 – 79

⁶ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 650/2012 zo 4. júla 2012 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone rozhodnutí a prijatí a výkone verejných listín v dedičských veciach a o zavedení európskeho osvedčenia o dedičstve, Ú. v. EÚ L 201, 27.7.2012, s. 107 – 134

⁷ Lysina, P., Štefanková, N., Ďuriš, M., Števček, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1.vydanie. Praha: C. H. BECK, 2012, s. 184-185

⁸ Pauknerová, M. Europäische zwischenstaatliche Privatrecht. 2.vydání. Praha: C.H.BECK, 2013, s. 113

⁹ Kyselovská, T. a kolektiv. Mezinárodní soudnictví. 2., dopl. A upr. Vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2015, s. 48

spadajú do výlučnej právomoci podľa čl. 24 Nariadenia Brusel Ia. Prorogačná dohoda nemá účinky ani vtedy ak nerešpektuje obmedzenia dané ustanoveniami o špeciálnej právomoci podľa Nariadenia podľa Brusel Ia- poisťné zmluvy čl. 15, spotrebiteľské zmluvy čl. 19 a individuálne pracovné zmluvy čl. 23. Má však prednosť pred ustanoveniami všeobecnej, osobitnej a alternatívnej právomoci. Prorogačná dohoda však nebráni založeniu právomoci podľa čl. 26 Nariadenia Brusel Ia - implicitná voľba právomoci- účasťou na konaní. Nerešpektovania dohody o voľbe právomoci nie je však sankciované neuznaním rozhodnutia.

Možnosť založenia dohody o právomoci podľa Nariadenia Brusel Ia: vo veciach spadajúcich pod Nariadenie Brusel Ia; právny vzťah, ktorý spadá pod občianske a obchodné veci a vo vzťahu je prítomný cudzí, medzinárodný prvok; strany nemusia mať bydlisko v členskom štáte EÚ; nemôže byť neplatná podľa práva štátu zvoleného súdu, materiálna platnosť sa posudzuje podľa práva štátu súdu, ktorý bol zvolený. Dohoda o právomoci sa môže týkať už vzniknutých sporov, alebo, ktoré ešte len vzniknú, môže sa týkať všetkých sporov, ktoré z daného vzťahu vzniknú alebo môžu vzniknúť, rozsah možno obmedziť. Nariadenie Brusel Ia uvádza formálne podmienky.

Prorogačná dohoda sa môže podľa čl. 25 Nariadenia Brusel Ia uzavrieť v podstate štyrmi spôsobmi :

- a) Písomne- na jednom alebo viacerých dokumentoch i elektronicky- emaily (nie sms, video konferencie)¹⁰, za písomnú formu možno považovať aj odkazom na všeobecné obchodné podmienky,
- b) Ústne s písomným potvrdením- stačí ak osoba obdrží písomné potvrdenie dohody, nemusí ho potvrdzovať, len ho nesmie namietat'. V tejto súvislosti poukazujem napr. na Rozsudok Krajského súdu Bratislava 2Cob/53/2013 zo dňa 20.01.2015. V posudzovanom prípade návrh kúpnej zmluvy, ktorý obsahoval aj dohodu o právomoci nebol podpísaný žalovaným, bol však žalovaným predložený žalobcovi, žalobca podpisom tento návrh prijal, nie je rozhodujúce, že na zmluve absentuje podpis predkladateľa zmluvy. Stačí prijatie žalobcom. V prípade rozhodcovskej doložky iba písomné prijatie nestačí.
- c) Vo forme odpovedajúcej praxe medzi stranami- prax komunikácie, ktorú medzi sebou zaviedli.

¹⁰ Tamtiež s. 51

- d) Vo forme odpovedajúcej medzinárodným obchodným zvyklostiam- podmienka je, že strany tieto obchodné zvyklosti poznajú alebo ich mali poznať a že sú v konkrétnom odvetví všeobecne známe a pravidelne sa dodržujú.

Čl. 26 Nariadenia Brusel Ia upravuje aj tzv. implicitnú voľbu právomoci- tzv. tichá dohoda o právomoci. Ak sa žalovaný dostaví na súd znamená, že vyjadrí záujem. V tomto prípade takémuto založeniu právomoci nebráni ani skutočnosť, že právomoc súdu nie je založená podľa iných pravidiel stanovených nariadením. Jeho právomoc je založená potom takouto tichou dohodou, kde žalovaný sa nemusí ani fyzicky na súd dostaviť, postačuje aj nejakým spôsobom vyjadriť záujem sa konania zúčastniť. Ani jeden z účastníkov nemusí mať v takomto prípade bydlisko v členskom štáte EÚ. Tichá dohoda o právomoci nie je možná vo veciach výlučnej príslušnosti podľa čl. 24 Nariadenia Brusel Ia. Vo veciach so slabšou stranou musí súd overiť, že je žalovaný informovaný o svojom práve namietat' nepríslušnosť súdu a o účinkoch, ktoré vyvolá jeho účasť alebo neúčasť v konaní pred súdom.

Pokiaľ chceme poukazovať na právomoc rozhodcovského súdu, základom každého rozhodcovského konania je existencia rozhodcovskej zmluvy, ktorou sa strany podriadili právomoci rozhodcovského súdu, nakoľko rozhodcovské konanie je možné začať iba na návrh niektorej zo zmluvných strán. Rozhodcovská zmluva sa môže uzavrieť buď ako osobitná zmluva o tom, že všetky alebo niektoré spory, ktoré medzi stranami vzniknú v určitom zmluvnom alebo inom právnom vzťahu sa rozhodnú v rozhodcovskom konaní, alebo ako rozhodcovská doložka k zmluve, ktorá bola medzi stranami uzavretá a zakladá medzi nimi konkrétny právny vzťah. Otázky rozhodcovského konania, vrátane právomoci rozhodcovských súdov, sú vyňaté z vecnej pôsobnosti Nariadenia Brusel Ia, ako aj iných sekundárnych aktov EÚ. Rozhodcovské konanie, okrem vnútroštátnych predpisov jednotlivých štátov, upravujú medzinárodné multilaterálne zmluvy, predovšetkým Dohovor o uznaní a výkone cudzích rozhodcovských rozhodnutí uzavretý dňa 10. júna 1958 v New Yorku („Newyorský dohovor“)¹¹ Základným pojmom rozhodcovského konania je arbitrabilita, posúdenie prípustnosti riešenia sporu v rozhodcovskom konaní, ktorá limituje zmluvnú voľnosť strán podriaďiť riešenie sporov vo svojej veci rozhodcovskému konaniu. „Arbitrabilitou nazývame okruh spoločenských vzťahov, pri ktorých štát dáva účastníkom z nich vzniknutých sporov možnosť zvoliť si podrobenie sa rozhodnutiu rozhodcovského

¹¹ Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 74/1959 Zb. o Dohovore o uznaní a výkone cudzích rozhodcovských rozhodnutí

súdu namiesto podrobenia sa týmto štátnym (verejným) orgánom. Z arbitrability teda vyplýva okruh sporov, ktoré môžu byť riešené mimo štátnej (verejnej) sústavy orgánov s rozhodovacou právomocou.“¹² V teórii sa rozlišuje objektívna a subjektívna arbitrabilita. Pojem objektívna arbitrabilita sa stotožňuje s pojmom „arbitrabilita“ ako okruh vzťahov u ktorých právny poriadok pripúšťa vo všeobecnosti podrobenie sa rozhodcovskému súdu. Pojem subjektívna arbitrabilita označuje konkrétny okruh vzťahov vymedzený rozhodcovskou zmluvou. Dohovor o uznaní a výkone cudzích rozhodcovských rozhodnutí uzavretý dňa 10. júna 1958 v New Yorku („Newyorský dohovor“)¹³ priamo arbitrabilitu neupravuje, v čl. V ods. 1 písm. a) stanovuje, že rozhodcovská zmluva musí byť platná podľa práva štátu, ktorému strany túto dohodu podrobili, alebo v nedostatku odkazu v tomto smere, podľa práva krajiny, kde sa rozhodnutie vydalo. Podľa článku V ods. 2 písm. a Newyorského dohovoru je prípustnosť predmetu rozhodcovskej zmluvy posudzovaná z pohľadu práva krajiny uznania a výkonu rozhodcovského rozhodnutia. Tento dôvod má súd skúmať ex offio. Podľa článku VI ods. 2 Európskeho dohovoru o obchodnej arbitráži¹⁴ pri rozhodovaní o existencii alebo platnosti rozhodcovskej zmluvy súdy zmluvných štátov budú spôsobilosť strán posudzovať podľa práva platného pre tieto strany, a pokiaľ ide o iné otázky (vrátane existencie alebo platnosti rozhodcovskej zmluvy), budú postupovať podľa práva, ktorému strany podrobili svoju rozhodcovskú zmluvu; ak nebola o tomto práve urobená žiadna zmienka, podľa práva krajiny, v ktorej sa má vydať rozhodcovské rozhodnutie; ak nebola urobená zmienka o práve, ktorému strany podrobili svoju zmluvu, a ak v čase, keď otázka bola podaná na súde, nemôže sa predvídať, v ktorej krajine sa má vydať rozhodcovské rozhodnutie, podľa práva použiteľného podľa kolíznych pravidiel prejednávajúceho súdu. Súd môže odmietnuť uznanie rozhodcovskej zmluvy, ak podľa práva jeho štátu spor sa nemôže podrobiť rozhodcovskému rozhodnutiu.

Záver

Ako vyplýva z doteraz uvedeného rozboru, princíp autonómie strán pri založení právomoci súdov na riešenie sporov zo súkromnoprávných vzťahov s cudzím prvkom je vymedzený podmienkami, obmedzeniami a rozsahom stanoveným samotným právnym poriadkom, ktorý

¹² Lysina, P., Ďuriš, M., Haťapka, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. Vydanie. Bratislava: C. H. BECK, 2016, s. 485

¹³ Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 74/1959 Zb. o Dohovore o uznaní a výkone cudzích rozhodcovských rozhodnutí

¹⁴ Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 176/1964 o Európskom dohovore o obchodnej arbitráži

voľbu právomoci umožňuje. Cieľom tohto článku bolo priblížiť čitateľovi význam voľby právomoci (konsenzu strán pri výbere súdišťa) v súkromnoprávných vzťahoch s cudzím prvkom v medzinárodnom práve súkromnom a pokúsiť sa podať výklad niektorých vybraných rozhodných právnych noriem.

Zoznam bibliografických odkazov

Monografie a učebnice:

BĚLOHLÁVEK, J. A. 2009. Římská úmluva/ Nařízení Řím I, I. díl, komentář. Praha: C.H. BECK, 2009, ISBN 978-80-7400-504-6

KYSELOVSKÁ, T. a kolektiv. Mezinárodní soudnictví. 2., dopl. A upr. Vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2015, ISBN 978-80-210-7751-5

LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. Vydanie. Bratislava: C. H. BECK, 2016, ISBN 978-80-89603-43-5

LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1.vydanie. Praha: C. H. BECK, 2012, ISBN 978-80-7400-415-5

PAUKNEROVÁ, M. Europské mezinárodní právo soukromé. 2.vydání. Praha: C.H.BECK, 2013, ISBN 978-80-7400-504-6

Internetové zdroje:

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1215/2012 z 12. decembra 2012 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach, Ú. v. EÚ L 351, 20.12.2012, p. 1–32

Nariadenie Rady (ES) č. 2201/2003 o súdnej právomoci a uznávaní a výkone rozsudkov v manželských veciach a vo veciach rodičovských práv a povinností, ktorým sa zrušuje nariadenie (ES) č. 1347/2000, Ú. v. EÚ L 338, 23.12.2003, s. 1 - 29

Nariadenie Rady (ES) č. 4/2009 z 18. decembra 2008 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone rozhodnutí a o spolupráci vo veciach vyživovacej povinnosti, Ú. v. EÚ L 7, 10.1.2009, s. 1 – 79

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 650/2012 zo 4. júla 2012 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone rozhodnutí a prijatí a výkone verejných listín v dedičských veciach a o zavedení európskeho osvedčenia o dedičstve, Ú. v. EÚ L 201, 27.7.2012, s. 107 – 134

Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 74/1959 Zb. o Dohovore o uznaní a výkone cudzích rozhodcovských rozhodnutí

Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 74/1959 Zb. o Dohovore o uznaní a výkone cudzích rozhodcovských rozhodnutí

Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 176/1964 o Európskom dohovore o obchodnej arbitráži

PRINCÍP APLIKAČNEJ PREDNOSTI PRÁVA EÚ PRED ZÁKONMI SLOVENSKEJ REPUBLIKY V PODMIENKACH MATERIÁLNEHO PRÁVNEHO ŠTÁTU

Ferdinand Korn¹

Abstrakt

Slovenská republika je materiálny právny štát, ktorého tvorba, výklad a aplikácia práva je spojená s iusnaturalistickým chápaním objektívneho práva, teda v spätosti práva a morálky. Princíp prednosti práva EÚ pred právnym poriadkom Slovenskej republiky zakladá, že právne záväzné akty, prijaté orgánmi EÚ, majú prednosť pred našimi zákonnými normami i keď platí, že právo EÚ je skôr praktickým výsledkom vývoja mocenskej rovnováhy v európskom priestore, ako dopredu premysleným a pripraveným dielom právnych teoretikov.

Kľúčové slová

právo, aplikácia práva, princíp prednosti, Slovenská republika, Európska únia

Abstract

Slovak Republic is a substantive law state whose creation, interpretation and application of law is associated with iusnaturalistic understanding of objective law in a connection with the interdependencies of law and morality. The principle of the priority of EU law over the law of the Slovak Republic establishes that the legally binding acts, adopted by EU bodies, shall take precedence over our legal standards, notwithstanding the fact that EU law is more practical result of balance of power in the European area than the pre-thought out and prepared work of legal theorists.

Key Words

Law, Administration Law, The Principle of Priority, Slovak Republic, European Union

Úvod

Regulačný vzťah štátu a jednotlivca bol a je výrazne pozmenený v procese integrácie Slovenskej republiky do európskych štruktúr.

Európska únia vytvorila vlastný právny poriadok, ktorý je relatívne autonómny k právnym poriadkom integrujúcich sa štátov. Každý pridružujúci sa štát sa dotknutým krokom

¹ **Ferdinand Korn** (1961) vyštudoval právo na Právnickej fakulte Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Doktorát z politológie získal na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove, doktorát z teológie získal na Pravoslávnej bohosloveckej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove a po absolvovaní doktorandského štúdia na Právnickej fakulte UPJŠ v Košiciach získal titul PhD v odbore Teória štátu a práva. Je autorom monografie, spoluautorom monografií, autorom článkov do vedeckých a odborných časopisov a členom redakčnej a vedeckej rady odborného časopisu. V súčasnosti pôsobí ako odborný asistent na Vysokej škole DTI v Dubnici nad Váhom.

pridruženia k európskym štruktúram dobrovoľne a na zmluvnom princípe vzdáva časti svojej suverenity a to i v oblasti regulácie základných práv a slobôd a prenáša svoje právomoci na nadštátnu úroveň.

Úniové právo nie je nadradené právnym poriadkom jednotlivých členských štátov európskej únie. Je však charakterizované princípom aplikačnej prednosti voči právnemu poriadku členských štátov a to napriek tomu, že Zmluva o Európskej únii neobsahuje definíciu vzťahu úniového práva a právnych poriadkov členských štátov z hľadiska prednosti týchto právnych poriadkov. Princíp prednosti rovnako ako princíp priameho účinku bol vytvorený judikatúrou Európskeho súdneho dvora v procese utvárania vzťahu medzi právnym poriadkom EÚ a právnymi poriadkami členských štátov. Aplikácia princípu prednosti práva EÚ voči právnym aktom vydávanými členskými štátmi však neznamená, že predmetné normatívne právne akty v prípade ich nesúladu strácajú svoju účinnosť, stávajú sa však neaplikovateľnými.

Základnou integračnou normou, prijatou našim parlamentom v procese integrácie Slovenskej republiky do európskeho priestoru, je čl.7 Ústavy Slovenskej republiky. V jeho odseku prvom je upravená možnosť účasti Slovenskej republiky v štátnych zväzkoch vo všeobecnej rovine a v odseku druhom je upravená možnosť nášho štátu preniesť výkon časti svojich práv na Európske spoločenstvá a Európsku úniu v osobitnej rovine. To znamená, že uvedené ustanovenia vyjadrujú ústavnú vôľu prenesenia kompetencií z orgánov členského štátu na nadštátne zoskupenia a to formou medzinárodnej zmluvy a jej následnej ratifikácie a vyhlásením spôsobom ustanoveným zákonom. A práve toto dobrovoľné a na zmluvnom základe realizované prenesenie kompetencií štátu znamená pre členský štát jeho značné sebaobmedzenie. Následná činnosť a rozhodnutie štruktúr, ktoré vznikli na základe integračných zmlúv – napríklad vyššie uvedeného Európskeho súdneho dvora, potom zakladajú významný zásah do postavenia a vzťahu štátu a jednotlivca a to najmä v rovine regulácie základných práv a slobôd jednotlivca a to už nie v chápaní priestoru štátu, ale v priestore integrujúcej sa Európy a členského štátu a jednotlivca v ňom.

Ústavný princíp prednostnej aplikácie európskeho práva primárneho pred zákonmi je v našom základnom zákone zakotvený v čl.7 ods.5.

Ústavný princíp prednostnej aplikácie právne záväzných aktov Európskej únie, teda európskeho práva sekundárneho, je v čl.7 ods.2 Ústavy Slovenskej republiky.²

² Bližšie pozri Drgonec, J.: Ústava Slovenskej republiky. Komentár. 3. vydanie. Heuréka 2012, str.237.

Tým, že v rámci integračného procesu členských štátov do európskeho priestoru existujú popri sebe právny poriadok EÚ a právny poriadok členského štátu, resp. že popri sebe existujú orgány a štruktúry EÚ, ktoré vydávajú právne záväzné akty EÚ a normotvorné orgány členského štátu a keďže platí princíp prednosti únie práva pred právnym poriadkom členských štátov, dochádza k oslabeniu pozície parlamentu členského štátu, pretože sa má za to, že praktické presadzovanie únie práva do právneho poriadku členského štátu sa realizuje prevažne orgánmi výkonnej moci.³

Novelizáciou čl.1 ústavy o odsek 2 sa vytvoril ústavný základ nielen pre vnútroštátnu záväznosť medzinárodných zmlúv a záväzkov Slovenskej republiky, ale aj všetkých ostatných prameňov medzinárodného práva, vrátane zásad a princípov. Je však potrebné uviesť, že znenie čl.7 ods.2 a ods.5 Ústavy Slovenskej republiky naznačuje, že prednosť práva EÚ pred celým právnym poriadkom Slovenskej republiky nemusí byť jednoznačná, keďže v týchto ustanoveniach je zmienka o prednosti práva EÚ iba pred zákonmi. G. Dobrovičová konštatuje, že *nastala situácia keď dva suverénne autority určujú vzťahy svojich normatívnych aktov, pretože vedľa seba pôsobia dva normatívne systémy a ich zjednotenie je otvoreným problémom. Nezodpovedaná je otázka, či má celý právny poriadok Európskej únie prednosť pred celým právnym poriadkom členského štátu, vrátane ústavy*.⁴

Právne princípy ako predpoklady zjednocovacieho procesu právneho poriadku EÚ a právneho poriadku členského štátu

Obidva uvedené právne normatívne systémy, teda právny normatívny systém EÚ a právny normatívny systém členského štátu, sú tvorené právnymi princípmi a právnymi normami a to súhlasne s konštatáciou J. Prusáka, že „existencia právnych princípov v národnom, medzinárodnom a v komunitárnom práve je nesporná.“⁵ Princípy práva sú zakotvené predovšetkým v medzinárodnom práve ľudských práv.⁶

V oblasti právnych princípov má právo Európskej únie zvláštne postavenie. Európska integrácia stavia ústavné poriadky členských štátov do určitého rámca tým, že im ukladá povinnosť rešpektovať záväzné politicko-právne princípy. Prostredníctvom záväznosti

³ Dobrovičová, G., Jánošíková, M.: Vplyv princípu prednosti komunitárneho práva na právo tvorené vnútroštátnymi orgánmi. Ústava slovenskej republiky a jej uplatňovanie v legislatívnej a právno-aplikačnej praxi. Zborník príspevkov z vedeckého seminára. Košice.2008, str.27.

⁴ Bližšie Dobrovičová, G.: Vplyv medzinárodného práva a európskeho práva na právny poriadok Slovenskej republiky, Zborník príspevkov, Košice 2007, str.63 a nasl.

⁵ Prusák, J.: Princípy v práve. Právny obzor 1997, č.3, str.221.

⁶ Bárány E.: Právne princípy medzi prirodzeným a pozitívnym právom. Právni princípy. Kolokvium 2002, str.53.

princípov slobody, demokracie, úcty k ľudským právam a slobodám je politický a ústavnoprávny poriadok zasadený do normatívneho rámca.⁷

Právny poriadok Európskej únie je tvorený podľa stupňa právnej sily primárnym právom, všeobecnými právnymi princípmi, medzinárodnými zmluvami uzavretými EÚ s tretími štátmi, sekundárnym právom a rozhodnutiami Súdneho dvora EÚ. Práve rozhodnutia Súdneho dvora EÚ formulujú vo vzťahu k právnym poriadkom členských štátov nové právne princípy v intencii konštatovania N.MacCormicka, že *sformulovať princíp znamená dodať zmysel skupine noriem tým, že sa s nimi zaobchádza ako so smerujúcimi k uskutočneniu nejakého spoločného cieľa, o ktorom sa predpokladá, že právo by k nemu malo smerovať alebo byť k nemu usmernené*.⁸

Týmto primárnym spoločným cieľom pri formulovaní právnych princípov rozhodnutiami Súdneho dvora EÚ je zjednocovací proces právneho poriadku európskej únie a právneho poriadku členského štátu. Novoformulované právne princípy práva EÚ spolu so všeobecnými právnymi zásadami z hľadiska historicko-právneho, tvoria v uvedenom zjednocovacom procese nosný moment.

Možno teda konštatovať, že predpokladom zjednocovacieho procesu právneho poriadku EÚ a právneho poriadku členského štátu je to, že:

1. existuje ústavná vôľa štátu o prenesení kompetencií z orgánov členského štátu na nadštátne zoskupenia, teda ústavné princípy procesu zjednocovania zo strany štátu, pričom práve dobrovoľné a na zmluvnom základe realizované prenesenie kompetencií štátu znamená pre členský štát jeho značné sebaobmedzenie,
2. právny poriadok Európskej únie obsahuje právne ustálené všeobecné právne zásady a najmä novoformulované prijímané právne princípy procesu zjednocovania zo strany EÚ, ktoré sa na základe svojej defíničnej právnej fundamentálnosti a všeobecne uznávaným hodnotovým statusom stávajú v zmysle ústavnej vôle štátu, teda jej princípov podľa čl.1 ods.2 v spojení s čl.7 a čl.2 ods.2 ústavy primárne súčasťou právneho poriadku Slovenskej republiky a následne sa ich aplikáciou stávajú súčasťou slovenského právneho poriadku právne záväzné akty EÚ v ich normatívnej konkrétnosti.

Právne princípy teda tvoria v zmysle čl.1 ods.2 Ústavy Slovenskej republiky premostenie právneho poriadku Európskej únie a právneho poriadku Slovenskej republiky. Nebyť

⁷ Gotz, V.: Auf dem Weg zur Rechtzenheit? Drei Thesen zu europäischen Rechtsordnung. Juristen Zeitung 1984, č.6 str.269, cit.: Bárány E.: Právne princípy medzi prirodzeným a pozitívnym právom. Právni princípy. Kolokvium 2002, str.53.

⁸ MacCormick, N.: Principles of Law. Juridical Review, 1974, Vol 19 N.S., str.222, cit. Bárány E.: Právne princípy medzi prirodzeným a pozitívnym právom. Právni princípy. Kolokvium 2002, str.56.

historicky daných uznávaných všeobecných právnych princípov kontinentálneho práva ako súčasti práva EÚ, no najmä novoformulovaných právnych princípov EÚ (princíp lojality, princíp prednosti, princíp priameho účinku, etc.), nemohlo by dôjsť k prepojeniu a zjednocovaniu práva EÚ s vnútroštátnym právnym poriadkom členského štátu. Obsahovo zhodné právne princípy zjednocovania sú teda súčasťou právnych poriadkov EÚ a jednotlivých štátov a spôsobujú vnútornú nerozpornosť v zjednocujúcom sa právnom normatívnom systéme Európy (EÚ a členských štátov), ktorá je pre podstatu právneho normatívneho systému conditio sine qua non. (princíp vnútornej nerozpornosti právneho normatívneho systému).

Priestor regulácie základných práv a slobôd sa členstvom Slovenskej republiky v Európskej únii, resp. procesom zjednocovania právneho poriadku Európskej únie a právneho poriadku Slovenskej republiky, modifikuje. Sebaobmedzovacím statusom Slovenská republika vo vzťahu k právnemu poriadku európskeho práva ústavne priznáva tomuto právnemu poriadku aplikačnú prednosť. Prednosť je daná existenciou právnych princípov a zásad, ktoré tvoria súčasť jednak právneho poriadku európskeho práva a jednak právneho poriadku Slovenskej republiky. Právne princípy a zásady spoločné pre obidva dotknuté právne systémy tvoria premostenie a sú zjednocovacím prvkom právnych systémov Európskej únie a jej členských štátov v ich normatívnej konkrétnosti tak, aby bol naplnený princíp nerozpornosti zjednocujúceho sa európskeho právneho normatívneho priestoru. Tvoria fundament pri ústavnej konfrontácii kontroly ústavnosti obmedzenia základných práv a slobôd zo strany štátu európskymi súdmi i našim ústavným súdom v zmysle realizácie testu proporcionality.

Aj napriek výslovne nezodpovedaným otázkam, najmä o prednosti európskeho práva pred celým právnym poriadkom členského štátu vrátane jeho ústavy, charakteru Európskej únie v spojení s čl.7 ods.1 našej ústavy, či postavenia aproximačného nariadenia vlády v našom právnom poriadku a prípadnou možnosťou zásahu do priestoru základných práv a slobôd týmto nariadením, je proces zjednocovania právnych systémov Európskej únie a jej členských štátov právnou, spoločenskou a historickou realitou, čím sa riešenie jestvujúcich vzťahových problémov oboch právnych systémov stáva teoretickou a praktickou právnou nevyhnutnosťou.

Z hľadiska právne teoretického možno existenciu princípu prednosti hľadať v teoretických úvahách modelu základnej normy H.Kelsena a pravidlu uznania podľa koncepcie H.L.A Harta, čo znamená :

- chápanie princípu prednosti ako interpretačného pravidla v zmysle rozhodnutí Európskeho súdneho dvora o neaplikovateľnosti vnútroštátneho práva zakladajúce .interpretačné pravidlo *lex europea derogat legi alii*,
- chápanie princípu prednosti ako kolíznej normy so zvýraznením skutočnosti, že princíp prednosti sa uplatňuje aj v prípade neexistencie kolidujúcej normy v systéme práva členského štátu,
- chápanie princípu prednosti ako derogačnej normy s názorovým pohľadom *pro futuro* na nadriadenosť (nie prednosť) práva EÚ pred vnútroštátnym právom,
- chápanie princípu prednosti ako právneho princípu v zmysle tézy R.Alexyho o príkaze optimalizácie, čo znamená, že aplikácia princípu prednosti nemá absolútnu povahu oproti aplikácii právnej normy – pravidla, a že princíp prednosti má tým vysoký stupeň všeobecnosti a je pomerovateľný v prípade stretu s inými právnymi princípmi. (napr. princípom proporcionality vo vzťahu práva EÚ a práva členského štátu),
- chápanie princípu prednosti ako esenciálnej vlastnosti európskeho práva v zmysle postulátu, že princípy (zásady) tvoria neoddeliteľnú súčasť práva EÚ.⁹

Princíp prednosti spolu s ostatnými princípmi v právnom systéme plní funkciu:

- derogačnú a verifikačnú v tom zmysle, že vylučuje alebo potvrdzuje uplatnenie určitej normy alebo noriem v konkrétnom prípade,
- interpretačnú, keďže podporuje konkrétny spôsob, smer a výsledok výkladu noriem, alebo naopak vylúčenie určitej cesty a spôsobu výkladu,
- doplňujúcu, teda, že napomáha vyplňovať medzery v práve,
- umožňuje prekonať zneužívanie právnych noriem, obchádzanie práva, porušovanie práva, t.j. malaplikáciu a malinterpretáciu právnych predpisov, vrátane činnosti štátnych orgánov.

Všetky uvedené tézy sú v čiastočnom názorovom strete s konštatovaním E.Bárányho, ktorý nepovažuje právny princíp za prameň práva a podľa ktorého právne princípy nie sú prameňom práva, ale druhom pravidiel správania, ktorý potrebuje vonkajšiu formu niektorého prameňa práva, aby sa stal v konkrétnom prípade súčasťou právneho poriadku. Možno súhlasiť s tým, že právny princíp nie je prameňom práva tak, ako ho vníma tradičný kontinentálny systém písaného práva. No mám za to, že ústava obsahuje v čl. 1 ods. 2 výslovný odkaz na právnu viazanosť štátu na všeobecné zásady (princípy) medzinárodného práva a súčasne sa má za to, že súčasťou právneho poriadku EÚ sú všeobecné právne zásady

⁹ Bližšie pozri Ondřejková, J.: Princip přednosti evropského práva v teorii a soudní praxi, Nakladatelství Leges, s.r.o.Praha, 2012, str.16, 86 a nasl.

a rovnako rozhodnutia Súdneho dvora EÚ, ktoré vyslovujú okrem iného novoformujúce sa princípy, ktoré sa stávajú záväznými súčasťami jednak práva EÚ a jednak práva členského štátu.

Princíp prednosti práva EÚ pred vnútroštátnym právom možno zadefinovať najmenej v siedmych rovinách, pričom tento výpočet nemusí byť konečný. Pred nasledujúcim výpočtom je však potrebné zvýrazniť, že princíp prednosti je rovnako súčasťou právneho poriadku EÚ ako aj právneho poriadku Slovenskej republiky, čo umožňuje premostenie a zadefinovanie nasledujúcich úvah.

Princíp prednosti práva EÚ pred právnym poriadkom členského štátu:

- je prostriedkom (nástrojom) regulácie priestoru jednotlivca – princíp prednosti ako súčasť práva EÚ i súčasť právneho poriadku Slovenskej republiky určuje konkrétnu právnu normatívnu kvalitu regulácie priestoru jednotlivca v rámci EÚ,
- je prostriedkom subsumpcie práva, resp. právnej normy v prípade kolízie s inou právnou normou (práva EÚ s právom členského štátu) – princíp prednosti práva EÚ určuje konkrétnu právnu normu, ktorá obsahuje všeobecnú skutkovú podstatu aplikovateľnú na daný konkrétny skutkový stav,
- je prostriedkom (nástrojom) tvorby práva členského štátu v pozitívnom i negatívnom zmysle uvedenej definície – v pozitívnom slova zmysle to znamená, že normotvorné orgány členského štátu nesmú *de lege ferenda* prijať právne normy, ktoré by boli v rozpore s právom EÚ, v negatívnom slova zmysle to znamená, že platná a účinná právna norma členského štátu sa v prípade rozporu s právnou normou EÚ stáva neaplikovateľnou,
- je prostriedkom (nástrojom) odstránenia vnútorného rozporu medzi právom EÚ a právom členského štátu a teda nástrojom na zachovanie princípu vnútornej nerozpornosti právneho normatívneho systému EÚ a právneho systému členského štátu – neaplikovateľnosťou právnej normy členského štátu sa odstraňuje vnútorný rozpor v rámci zjednocujúceho sa európskeho právneho priestoru v otázke aplikácie konkrétnej a jedinej právnej normy pri subsumpcii právnej normy,
- je prostriedkom upravujúcim vzťah práva EÚ a práva členského štátu – stanovuje prednostné postavenie práva EÚ v otázke aplikácie sporných právnych noriem medzi právom EÚ a právom členského štátu,
- je nástrojom tvorby jednotného právneho prostredia EÚ *pro futuro* – tvorbou práva v členskom štáte, ktoré nesmie byť rozporné s prijatým právom EÚ, sa kvalitatívne zjednocujú právne prostredie EÚ,

- je prostriedkom garantujúcim naplnenie princípu právnej istoty v rámci jednotného európskeho právneho priestoru.

Záver

Existenciou a fungovaním Európskej únie boli narušené viaceré paradigmy, ktoré vyvolávajú pre systém platného práva Slovenskej republiky otázku prednosti Európskeho práva „len“ pred zákonmi podľa čl. 7 ods.2 ústavy, alebo otázku, či uvedený článok nestráca z pohľadu Európskeho práva svoju dôležitosť. Jednou z paradigiem, ktorá bola fungovaním EÚ spochybnená, je ústavnoprávna paradigma najvyššej právnej sily ústavy a ústavných zákonov členských štátov, s ktorými musia byť všetky ostatné právne predpisy platné a účinné v členskom štáte v súlade. Súčasná Európa totiž vniesla do problematiky ústavy nový prvok, ktorým je vzťah suverenity a ústavy. Ak prijmeme zjednodušenú tézu, že suverénny štát má ústavu, potom logicky musíme hľadať odpoveď na otázku, ako chápať ústavu v období relativizovanej suverenity v kontexte integrujúcej sa Európy. Ak je zneistená suverenita, je zneistený i právny poriadok a ak je zneistený právny poriadok, je zneistená i ústava.¹⁰

Slovenská republika je materiálny právny štát, ktorého tvorba, výklad a aplikácia práva je spojená s iusnaturalistickým chápaním objektívneho práva, teda na chápaní spätosti práva a morálky. Princíp prednosti práva EÚ pred právnym poriadkom Slovenskej republiky zakladá, že všetky právne záväzné akty, prijaté orgánmi EÚ, majú prednosť pred našimi zákonnými normami bez ohľadu na to, či dotknuté normy práva EÚ sú prijaté v duchu iusnaturalizmu, alebo nie. Vo svojej podstate celé európske právo je skôr praktickým výsledkom vývoja mocenskej rovnováhy v európskom priestore, ako dopredu premysleným a pripraveným dielom právnych teoretikov.¹¹

Prirodzenoprávny status nášho objektívneho práva sa vyvíjal stáročia, má svoj historický, národný, či dejinný fundament tak, ako to zakladá preambula Ústavy SR. Právu EÚ nemožno uprieť jeho pôvodné poslanie, ktorým je zjednocovanie európskeho priestoru, vzhľadom na dejinné udalosti najmä 20. storočia poznamenané hrôzami svetových vojnových konfliktov, ktorých bola Európa kolískou. Má sa však za to, tvorba práva EÚ nie je vždy odrazom spoločenských vzťahov v každom členskom štáte, neznamená vždy odraz morálnych hodnôt

¹⁰ Bližšie pozri Mlsna, P.: Ústava a právo Evropské unie – problém superiority a právni sily. Orosz, L., Breichová Lapčáková, M., Majerčák, T.: 20 rokov Ústavy Slovenskej republiky – Ústavné dni. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Košice 2012, str.73 a nasl.

¹¹ Bližšie pozri Canizzaro, E.: The European Constitutional Framework: re-reading Eric Steins Thoughts from a Bridge on the 50th Anniversary of the Treaty of Rome, str..785

tak, ako sa uvedené hodnoty historicky v členskom štáte formovali. Európsku úniu tvoria štáty, ktoré vznikli na národných princípoch. Na tomto mieste by sa potom ústredné poslanstvo EÚ o zjednotení v odlišnostiach javilo ako prázdna floskula, právo totiž svojim monizmom zjednocuje všetky druhy spoločenských vzťahov a názorov a následne ich reguluje, formuje a upevňuje.

Nestačí preto, aby normy práva EÚ mali iba právnu platnosť, ale je nevyhnutné, aby z titulu ich všeobecného prijatia v civilizačnom priestore kontinentálnej Európy bola ich esenciálnou vlastnosťou tiež platnosť etická. Norma platí morálne, pokiaľ je morálne ospravedlnená. Etický pojem platnosti tvorí základ prirodzeného práva a práva rozumu.

Platnosť normy prirodzeného práva alebo rozumového práva nespočíva ani v jej sociálnej účinnosti, ani v jej riadnej právoplatnosti, ale výlučne v jej obsahovej správnosti, ktoré treba preukázať morálnym ospravedlnením.¹²

Zoznam bibliografických odkazov

- Alexy, R.: Pojem a platnosť práva. Kaligram, Bratislava 2009. ISBN 978-80-8101-062-0
- Alexy, R.: A Theory of Constitution Rights. Oxford . Oxford University Press.2002
- Barak, A.: Proportionality and Principled Balancing. Law and Ethics of Human Rights, roč.4, č.1,2001, In: Ondřejek, P.: Princip proporcionality a jeho role při inetrpretaci základních práv a svobod. Nakladatelství Leges, s.r.o.Praha,2012, ISBN 978-80-87576-31-1
- Bröstl A.a kol.: Ústavné právo Slovenskej republiky, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2013, ISBN 978-80-7380-433-6
- Bröstl A., Dobrovičová G., Kanárik I.: Teória práva. Košice 2007, ISBN 978-80-7097-680-7
- Canizzaro, E.: The European Constitutional Framework: re-reading Eric Steins Thoughts from a Bridge on the 50th Anniversary of the Treaty of Rome
- Čič, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky, Eurokódex 2012, ISBN 978-80-89447-93-0
- Čipkár, J.: Právo a európsky integračný proces. Zborník vedeckých prác a odborných článkov. Právnická fakulta UPJŠ Košice.2009. ISBN 978-80-7097-778-1
- Dobrovičová G.: Vybrané otázky recentných prameňov práva v Slovenskej republike. Košice 2004, ISBN 80-7097-575-X
- Dobrovičová, G., Jánošíková, M. :Vplyv princípů prednosti komunitárneho práva

¹² Alexy, R.: Pojem a platnosť práva. Kaligram, Bratislava 2009, str.117.

na právo tvorené vnútroštátnymi orgánmi. In: Ústava Slovenskej republiky a jej uplatňovanie v legislatívnej a právno-aplikačnej praxi. Zborník príspevkov z vedeckého seminára. Košice.2008. ISBN 978-80-7097-751-4

Dobrovičová, G.: Vplyv medzinárodného práva a európskeho práva na právny poriadok Slovenskej republiky. Zborník príspevkov. Košice 2007. ISBN 978-808-908-967-3

Drgonec, J.: Ústava Slovenskej republiky. Komentár.3.vydanie. Heuréka 2012, ISBN 80-89122-73-8

Dworkin, R.: Když se práva berou vážně. Praha 2001. ISBN 80-7298-022-X

Bárány E.: Právne princípy medzi prirodzeným a pozitívnym právom. Právni princípy. Kolokvium 2002, str.56.

Hart, H.L.A.: Pojem práva. Prostor 2000, ISBN 978-80-89447-93-0

Holländer, P.: Filosofie práva, II.rozšířené vydání, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. Plzeň, 2012. ISBN 978-80-7380-366-7

Kelsen, H.: Všeobecná teorie norem. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Brno 2000. ISBN 80-210-2325-2.

Mazák, J., Jánošíková, M.: Základy práva Európskej únie. Ústavný systém a súdna ochrana. Iura edition. Bratislava 2009. ISBN 978-80-8078-289-4

MacCormick, N.: Principles of Law. Juridical Review, 1974, Vol 19 N.S., str.222. In: Bárány E.: Právne princípy medzi prirodzeným a pozitívnym právom. Právni princípy. Kolokvium 2002, str.56.

Mlsna, P.: Ústava a právo Evropské unie – problém superiority a právní síly. In: Orosz, L., Breichová Lapčáková, M., Majerčák, T.: 20 rokov Ústavy Slovenskej republiky – I.ústavné dni. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Košice 2012.

Ondřejková, J.: Princip přednosti evropského práva v teorii a soudní praxi, Nakladatelství Leges, s.r.o.Praha,2012, ISBN 978-80-84576-25-0

Ondřejek, P.: Princip proporcionality a jeho role při inetrpretaci základních práv a svobod. Nakladatelství Leges, s.r.o.Praha,2012, ISBN 978-80-87576-31-1

Orosz, L., Dobrovičová, G.: 15 rokov Ústavy Slovenskej republiky. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie Košice 6-7. septembra 2007.Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach. ISBN 978-80-7097-699-9

Palúš, I., Somorová, Ľ.: Štátne právo Slovenskej republiky. UPJŠ Právnická fakulta Košice 2011. ISBN 978-80-7097-787-3

Prusák, J.: Princípy v práve. Právny obzor 1997, č.3, str.221.

SMERNICE A ROZSUDKY SÚDNEHO DVORA EÚ AKO PROSTRIEDKY ZDOKONAĽOVANIA PRÁVNEHO PORIADKU SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Andrea Koroncziová¹³

Abstrakt

Úlohou smerníc je odstránenie prekážok fungovania vnútorného trhu EÚ. Komisia je zodpovedná za správnu aplikáciu práva EÚ. Ak zistí nesúlad vnútroštátneho práva s právom EÚ, môže začať konanie o porušení povinnosti vyplývajúcej z práva EÚ podľa čl. 258 ZFEÚ a vo viacerých prípadoch tak voči SR aj urobila. Rozsudky SD EÚ slúžia na doladovanie, objasňovanie pojmov alebo nejasností, prípadne ešte odstraňovanie ďalších medzier, ktoré sa smernicami nepodarilo odstrániť. Smernice aj rozsudky SD EÚ je možné označiť za prostriedky slúžiace k zdokonaľovaniu právneho poriadku Slovenskej republiky.

Kľúčové slová

harmonizácia, smernice, rozsudky Súdneho dvora Európskej únie, konanie pre nesplnenie povinností/porušenia práva EÚ

Abstract

The aim of Directives is elimination of obstacles to the functioning of the EU internal market. The Commission is responsible for the correct application of EU law. Where it detects a failure to comply with EU law, the Commission may initiate the procedure for failure to fulfil an obligation provided for in Art. 258 of the TFEU (infringement procedures), as it did against Slovakia in several cases. Judgments of CJEU are used to refine, clarify definitions or ambiguities, or even to remove of other loopholes which could not be removed by the Directives. Directive and CJEU judgments are means serving to improving the legal system of the Slovak Republic.

Key words

harmonization, Directives, judgments of the Court of Justice of the European Union, infringement procedures

Úvod

Za účelom maximálneho využívania výhod vnútorného trhu zo strany fyzických i právnických osôb je nutné odstrániť prekážky brániace využívaniu slobôd pohybu a to prostredníctvom postupného zosúladňovania/zbližovania právnych systémov členských štátov EÚ vo vybraných oblastiach. Je však potrebné podotknúť, že absolútne rovnaká právna úprava vybraných oblastí v každej členskej krajine EÚ je nepredstaviteľná, vzhľadom na nespochybniteľné kultúrne, historické aj ekonomické rozdiely štátov a vzhľadom aj na nevôľu

¹³ Mgr. Andrea Koroncziová, PhD., Katedra finančného práva, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

štátov vzdať sa práva rozhodovať o svojich záležitostiach. Predsa len, ako bolo už vyššie spomenuté, určitá harmonizácia z pohľadu efektívneho využívania vnútorného trhu je však viac ako potrebná.

1. Pozitívna, resp. priama harmonizácia

Harmonizáciu, ktorá sa uskutočňuje v rámci EÚ, možno chápať ako mechanizmus, pomocou ktorého sú eliminované tie ustanovenia, ktoré vytvárajú prekážky vo fungovaní jednotného vnútorného trhu alebo deformujú hospodársku súťaž. Harmonizácia – t.j. zbližovanie národných právnych poriadkov štátov EÚ môže prebiehať prostredníctvom implementácie sekundárnych prameňov práva EÚ, ktoré predstavujú fundamentálny nástroj pri uskutočňovaní daného cieľa – harmonizácie, čo niektorí autori nazývajú ako **pozitívna harmonizácia**¹⁴ resp. **priama harmonizácia**.¹⁵ Hlavným nástrojom harmonizačného procesu sú smernice. Podľa článku 288 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej len „ZFEÚ“) smernice predstavujú záväzné právne akty vo vzťahu k tým členským štátom, ktorým sú určené, a to vzhľadom na výsledok, ktorý sa má úpravou obsiahnutou v smernici dosiahnuť. Voľba foriem a metód zosúladenia vnútroštátneho právneho poriadku, prijatia implementačných opatrení potrebných na zabezpečenie vynútiteľnosti a riadnej aplikácie predmetnej smernice sú ponechané na výber členským štátom. Takýto postup rešpektuje existujúce legislatívne tradície jednotlivých členských štátov a zároveň im dáva možnosť prispôbiť znenie transpozičného opatrenia z hľadiska terminológie a štruktúry tak, aby vytvoril s ostatnými súčasťami vnútroštátneho právneho poriadku konzistentný celok.

Aby sa úprava obsiahnutá v smerniciach mohla náležite aplikovať v každodennom živote, je potrebné prebrať celú jej normatívnu časť vrátane príloh, takým spôsobom a do takých vnútroštátnych zákonov, iných právnych predpisov a správnych opatrení, aby bolo zabezpečené účinné uplatňovanie a vymożiteľnosť tam obsiahnutých pravidiel správania sa. Smernice ako sekundárny právny akt a hlavný harmonizačný nástroj je potrebné implementovať do vnútroštátneho právneho poriadku. Ak sa má uľahčiť vytvorenie riadne fungujúceho vnútorného trhu je potrebné, aby sa v niekoľkých kľúčových oblastiach ustanovil harmonizovaný rámec.

¹⁴ Pozri bližšie: NERUDOVÁ, D.: *Harmonizace daňových systémů zemí Evropské unie*. 3. vyd. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 16 – 17.

¹⁵ Priama harmonizácia predstavuje podľa autorky doc. Ing. Nerudovej, klasickú harmonizáciu ustanovení právnych predpisov priamo prostredníctvom smerníc. Pozri bližšie: NERUDOVÁ, D.: *Harmonizace daňových systémů zemí Evropské unie*. 3. vyd. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 17.

2. Konanie Komisie pre nesplnenie/ porušenie povinností (tzv. infringement procedure)

Základným predpokladom náležitého prebratia smernice je dosiahnutie úplného súladu vnútroštátneho právneho poriadku s cieľom a požiadavkami smernice v stanovenej lehote. Ďalšia požiadavka spočíva vo vykonaní jasnej a presnej notifikácie príslušných vnútroštátnych transpozičných opatrení Európskej komisii. V rámci notifikácie je členský štát povinný uviesť informácie a texty zákonov, iných právnych predpisov a správnych opatrení alebo akýchkoľvek iných ustanovení vnútroštátneho práva a prípadne aj judikatúry vnútroštátnych súdov, ktoré podľa názoru členského štátu zabezpečujú splnenie požiadaviek, ukladaných smernicou.

Podľa primárneho práva EÚ je Európska komisia zodpovedná za to, že je právo EÚ správne aplikované. Ak Komisia zistí nesúlad vnútroštátneho práva s právom EÚ, t.j. požiadavky náležitej transpozície či implementácie právnych predpisov EÚ neboli splnené, Komisia môže iniciovať začatie konania podľa článku 258 Zmluvy o fungovaní EÚ (ZFEÚ) pre nesplnenie zmluvných povinností/ o porušení povinností vyplývajúcich z práva EÚ (infringement proceedings):

„Ak sa Komisia domnieva, že si členský štát nesplnil povinnosť, ktorá pre neho vyplýva zo zmlúv, vydá odôvodnené stanovisko po tom, čo umožní tomuto štátu predložiť pripomienky. Ak daný štát nevyhoví stanovisku v lehote určenej Komisiou, Komisia môže vec predložiť Súdnemu dvoru Európskej únie.“

Postup Komisie podľa čl. 258 ZFEÚ, ktorá dohliada na uplatňovanie predpisov EÚ, pozostáva z viacerých etáp konania. V prvom štádiu konania posiela Komisia dotknutým členským štátom formálnu výzvu (letter of formal notice), aby sa vyjadrili k danej situácii a prijali opatrenia do 2 mesiacov. Táto formálna výzva nie je za normálnych okolností zverejňovaná. Ak sa členský štát nevyjadrí alebo odoslaná odpoveď členského štátu nie je uspokojivá, tak na pretrvávajúce problémy Komisia následne upozorní členský štát v odôvodnenom stanovisku, kde uvedie dôvody, prečo sa domnieva, že členský štát porušil právo EÚ a poskytne členskému štátu ďalšie 2 mesiace na zosúladenie ich vnútroštátneho práva s právom EÚ. Ak členský štát zlyhá v tomto štádiu a nezabezpečí súlad s právom EÚ,

Komisia predloží prípad SD EÚ, ktorého rozhodnutie je pre členský štát záväzné.¹⁶ Ak členský štát ani po prijatí rozhodnutia SD EÚ nezabezpečí súlad s právom EÚ, Komisia môže po zaslaní ďalšej formálnej výzvy predložiť vec znova SD EÚ po druhý krát, kde bude požadovať uvalenie sankcií podľa čl. 260 ZFEÚ.¹⁷

Voči Slovenskej republike boli začatých 16 konaní pre nesplnenie zmluvných povinností v oblasti finančnej stability, finančných služieb a kapitálového trhu¹⁸ a 42 konaní pre nesplnenie zmluvných povinností v oblasti daní a colnej únie.¹⁹

V niektorých prípadoch Komisia zaslala Slovenskej republike formálnu výzvu podľa čl. 258 ZFEÚ: napr. ohľadne transpozície smernice Európskeho parlamentu a Rady 2014/59/EÚ z 15. mája 2014, ktorou sa stanovuje rámec pre ozdravenie a riešenie krízových situácií úverových inštitúcií a investičných spoločností (29.1.2015); transpozície smernice Európskeho parlamentu a Rady 2014/49/EÚ zo 16. apríla 2014 o systémoch ochrany vkladov (23.9.2015); Bilaterálnej investičnej dohody medzi Holandskom a Slovenskou republikou (18.6.2015); transpozície smernice Európskeho parlamentu a Rady 2013/36/EÚ z 26. júna 2013 o prístupe k činnosti úverových inštitúcií a prudenciálnom dohľade nad úverovými inštitúciami a investičnými spoločnosťami (27.1.2014), diskriminačnej dane z registrácie motorových vozidiel; výhod vyplývajúcich zo zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia len pre rezidentov; určitých daňových úľav prislúchajúcich len rezidentom a pod.

V niektorých prípadoch Komisia už zaslala aj odôvodnené stanovisko podľa čl. 258 ZFEÚ: napr. Bilaterálna investičná dohoda medzi Holandskom a Slovenskou republikou (29.9.2016);

¹⁶ V zmysle Správy Komisie COM (2016) 463 final „Monitorovanie uplatňovania právnych predpisov Európskej únie, Výročná správa za rok 2015“: sa k 31.12.2015 začalo voči Slovenskej republike 25 konaní vo veci porušenia predpisov EÚ zaslaním formálnej výzvy, avšak len niektoré z nich sa týkajú finančného sektora a Slovenskej republike boli zaslané ku koncu roka 2015 4 odôvodnené stanoviská. Ku koncu roka 2015 tak bolo otvorených 46 prípadov z dôvodu porušenia predpisov z dôvodu nesprávnej transpozície alebo chybného uplatňovania právnych predpisov EÚ a 15 prípadov pre porušenie predpisov z dôvodu oneskorenej transpozície. Medzi oblastí, v ktorých najviac dochádza k porušovaniu predpisov patria: životné prostredie (276 otvorených prípadov ku koncu roka 2015), mobilita a doprava (241) a finančná stabilita, finančné služby a únia kapitálových trhov (172). [online]Dostupné na internete:

http://ec.europa.eu/atwork/applying-eu-law/docs/annual_report_33/com_2016_463_sk.pdf

¹⁷ Európska komisia: General information 2017 [online]. Dostupné na internete:

http://ec.europa.eu/taxation_customs/infringements/general-information_en

¹⁸ Európska komisia: Činnosti Európskej komisie [online]. Oblasť politiky: Generálne riaditeľstvo pre finančnú stabilitu, finančné služby a úniu kapitálových trhov. Dostupné na internete:

http://ec.europa.eu/atwork/applying-eu-law/infringements-proceedings/infringement_decisions/index.cfm?lang_code=SK&r_dossier=&noncom=0&decision_date_from=&decision_date_to=&active_only=0&EM=SK&DG=FISM&title=&submit=Vyh%C4%BEad%C3%A1vanie

¹⁹ Európska komisia: Činnosti Európskej komisie [online]. Oblasť politiky: Dane a colná únia. Dostupné na internete:http://ec.europa.eu/atwork/applying-eu-law/infringements-proceedings/infringement_decisions/?r_dossier=&noncom=0&decision_date_from=&decision_date_to=&active_only=0&EM=SK&DG=TAXU&title=&submit=Search&lang_code=sk

Sceľovanie poľnohospodárskych pozemkov na Slovensku (26.5.2016); transpozícia smernice Európskeho parlamentu a Rady 2013/36/EÚ z 26. júna 2013 o prístupe k činnosti úverových inštitúcií a prudenciálnom dohľade nad úverovými inštitúciami a investičnými spoločnosťami (28.4.2016).

V niekoľkých prípadoch sa vec dostala od konania pre nesplnenie alebo porušenie povinností/vyplývajúcich z práva EÚ začatého Komisiou až k Súdneho dvoru EÚ, avšak boli to veci z iných oblastí ako dane a colná únia a finančná stabilita, finančné služby a kapitálový trh. Napr. z oblasti energetiky prípad C-264/09 Európska komisia proti Slovenskej republike, z oblasti životného prostredia prípad C-331/11 Európska komisia proti Slovenskej republike, z oblasti investícií vnútorného trhu, priemyslu, podnikania a malých a stredných podnikov prípad C-507/08 Európska komisia proti Slovenskej republike a pod.

3. Negatívna, resp. nepriama harmonizácia

Predmetom **negatívnej, resp. nepriamej harmonizácie** je zosúladowanie právnych predpisov členských štátov EÚ pomocou rozhodnutí Súdneho Dvora EÚ, ktoré sú adresované len účastníkom konania, ktorí na základe jeho judikatúry prijímajú individuálne opatrenia (resp. má účinky len pre vnútroštátny súd, ktorú prejudiciálnu otázku položil, t.j. „inter partes“).²⁰ Hlavným nedostatkom je podľa niektorých autorov skutočnosť, že sa nevytvárajú rovnaké pravidlá pre všetkých, ako je tomu tak pri pozitívnej harmonizácii.²¹ V tejto súvislosti je možné polemizovať s týmto názorom²² keďže rozsudky SD EÚ dokážu vo veľkej miere ovplyvniť právnu úpravu v členských štátoch a to tým, že aj ostatné členské štáty, s cieľom, aby sa vyhli zdĺhavému súdnemu konaniu s rovnakým záporným rozsudkom so zbytočným vynaložením veľkého množstva finančných prostriedkov, menia svoju vnútroštátnu právnu úpravu aj keď sa ich konkrétny rozsudok priamo nedotýka. Napriek tomu, že z formálneho hľadiska nie je právo EÚ precedentným právom, čo je deklarované aj absenciou ustanovenia, ktoré by priznávalo rozsudkom SDEÚ všeobecne záväzný charakter, nové rozsudky SD EU

²⁰ DURAČINSKÁ, M.: *Judikatúra Súdneho dvora v oblasti dani z príjmov a jej vplyv na právo EÚ a vnútroštátne daňové právo*. IN: PAPOUŠKOVÁ, Z., KOHAJDA, M. a kol.: Aktuální otázky finančního práva ve středoevropském prostoru. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, o.p.s., 2013, s. 33

²¹ NERUDOVA, D.: *Harmonizace daňových systémů zemí Evropské unie*, Praha: ASPI, 2005, s. 15.

²² Rovnako polemizuje nad tým JUDr. Duračinská, CSc. Pozri bližšie: DURAČINSKÁ, M.: *Harmonizácia dane z príjmu v Európskej únii*, ACTA FACULTATIS IURIDICAE UNIVERSITATIS COMENIANAE, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2011 s. 291

spontánne v odôvodnení odkazujú na predošlé prípady.²³ Ďalej je možné tvrdiť, že hoci rozsudky smerujú do právneho poriadku konkrétneho štátu, ale svojou interpretáciou poskytujú výklad komunitárneho práva, ktorý je spoločný pre všetky členské štáty EÚ.²⁴ A preto títo autori uprednostňujú pred pojmom negatívna harmonizácia pojem **nepriama harmonizácia**. Nepriamu harmonizáciu však niektorí autori chápu odlišne - ako snahu o dosiahnutie harmonizácie prostredníctvom iných oblastí práva – napr. Obchodným právom a účtovníctvom, či môže byť viditeľné pri snahe o harmonizáciu základu dane z príjmov právnických osôb.²⁵

4. Rozsudky Súdneho dvora EÚ

Judikatúra Súdneho dvora EÚ predstavuje dôležitý prvok európskeho práva (komunitárneho/úijného práva), ktorá vplýva na princípy európskej integrácie. Hoci právo EÚ nie je právom založeným na precedensoch, v mnohých prípadoch niektoré judikáty Súdneho dvora EÚ získali takmer normatívny charakter²⁶ a zásadným spôsobom ovplyvnili výklad primárneho práva.²⁷ Podľa niektorých autorov rozhodnutia SD EÚ nepriamo požívajú status sekundárneho prameňa práva EÚ, pretože majú kváziprecedentný charakter a aj preto, lebo niektoré pojmy vytvorené SD EÚ sú následne preberané do sekundárnych právnych aktov EÚ – hlavne do smerníc, čím napomáhajú harmonizácii.²⁸

Harmonizácia právnych predpisov sa vo väčšej miere uskutočňuje prostredníctvom implementácie smerníc, t.j. pozitívnou, resp. priamou harmonizáciou a rozsudky SD EÚ slúžia na doladovanie, objasňovanie pojmov alebo nejasností, prípadne ešte odstraňovanie ďalších medzier, ktoré sa smernicami nepodarilo odstrániť. Keďže SD EÚ interpretuje a vykladá smernice, aplikuje ich na konkrétne prípady a tým ešte viac vyplňa existujúce medzery.

Súdny dvor EÚ sa vo viacerých prípadoch angažuje v oblasti konania pre porušenie

²³ BUJŇÁKOVÁ, M. a kol. Dane a ich právna úprava v Slovenskej republike v kontexte daňovej politiky EÚ. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, s.102

²⁴ KORONCZIOVÁ, A.: Negatívna harmonizácia daní v EÚ, Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov, Míľniky práva v stredoeurópskom priestore, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2014, s. 424

²⁵ NERUDO VÁ, D.: *Harmonizace daňových systémů zemí Evropské unie*, Praha: ASPI, 2005, s. 17 - 18.

²⁶ Napr. prípad 26/62 - „Van Gend en Loos“, 6/64 – Costa v. E.N.E.L.

²⁷ BUJŇÁKOVÁ, M. a kol. Dane a ich právna úprava v Slovenskej republike v kontexte daňovej politiky EÚ. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, s.102

²⁸ DURÁČINSKÁ, M.: Judikatúra Súdneho dvora v oblasti dani z príjmov a jej vplyv na právo EÚ a vnútroštátne daňové právo. INN: PAPOUŠKOVÁ, Z., KOHAJDA, M. a kol.: Aktuální otázky finančního práva ve středoevropském prostoru. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, o.p.s., 2013 s. 35-36

práva EÚ/nesplnenie povinností vyplývajúcich z práva EÚ (infringement procedures)²⁹ podľa článku 258 ZFEÚ, ktoré iniciuje Komisia,³⁰ ale najmä v oblasti konania o prejudiciálnej otázke podľa článku 267 ZFEÚ, pri ktorej má SD EÚ posúdiť súlad národných právnych predpisov týkajúcich sa štyroch základných slobôd pohybu, primárneho práva EÚ,³¹ ako aj sekundárneho práva. Na rozdiel od konania pre porušenie práva EÚ, kde SD EÚ môže deklarovať, že vnútroštátna legislatíva určitého členského štátu nie je v súlade s právom EÚ, rozhodnutia o predbežných otázkach predstavujú len nepriamu kontrolu národnej legislatívy. V podstate SD EÚ interpretuje komunitárne právo svojimi rozhodnutiami o predbežnej otázke, čo môže ovplyvniť predmetné právne ustanovenia v konkrétnych konaniach pred sudcami jednotlivých členských štátov. Národné súdnictvo musí aplikovať komunitárne právo tak, ako je interpretované zo strany SD EÚ³² a členské štáty musia v súlade s takouto interpretáciou prijať vlastné vnútroštátne pravidlá.³³ Teda rozsudky SD EÚ prispievajú k zdokonaľovaniu vnútroštátnych právnych predpisov.

Niektoré prípady riešené SD EÚ sa zaoberajú aplikáciou a interpretáciou smerníc vo vybraných oblastiach. V súvislosti napr. so smernicou o materských a dcérskych spoločnostiach,³⁴ SD EÚ pomohol upresniť zmysel pojmu „oslobodenie”,³⁵ pojmu „zrážková daň”,³⁶ zmysel pojmu „vlastníctvo akcií”³⁷ pri posudzovaní tejto smernice. Týkajúc sa smernice o fúziách,³⁸ SD EÚ prispel k definícii operácií spadajúcich do jeho rámca aplikácie³⁹ a k definícii klauzuly „prijatej na zabránenie zneužívania právnych predpisov” tzv. anti-abuse clause.⁴⁰ Ohľadne smernice o spotrebiteľských úveroch,⁴¹ SD EÚ sa vo viacerých

²⁹ Napr. prípad C-264/09, prípad C-331/11, prípad C-507/08

³⁰ V niektorých prípadoch konanie pre porušenie práva EÚ iniciuje aj členský štát - podľa čl. 259 ZFEÚ.

³¹ BUJŇÁKOVÁ, M. a kol. Dane a ich právna úprava v Slovenskej republike v kontexte daňovej politiky EÚ. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, s.102

³² Napr. Súdny dvor EÚ v rozsudku zo 14. februára 1995, Schumacker (prípad C-279/93, Zb. s. I-225, bod 21), prvýkrát zakotvil, že aj keď oblasť priamych daní nepatrí do právomoci Spoločenstva, členské štáty musia v tejto oblasti uplatňovať svoje právomoci v súlade s právnymi predpismi Spoločenstva

³³ European Parliament, Directorate General for internal policies, Policy department A : Economic and Scientific policy, The impact of the rulings of the European Court of Justice in the area of direct taxation 2010, IP/A/ECON/ST/2010-18, str. 22, dostupné na:

<http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201203/20120313ATT40640/20120313ATT40640EN.pdf>

³⁴ Smernica Rady 2011/96/EÚ z 30. novembra 2011 o spoločnom systéme zdaňovania uplatňovanom v prípade materských spoločností a dcérskych spoločností v rozličných členských štátoch

³⁵ Napr. prípad C-138/07, Belgische Staat v Cobelfret N.V

³⁶ Napr. prípad C-375/98 Epson Europe, prípad C-294/99 Athinaiki Zythopoiia v Elliniko Dimosio

³⁷ Napr. prípad C-48/07 Vergers du Vieux Tauves

³⁸ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2005/56/ES z 26. októbra 2005 o cezhraničných zlúčeníach alebo splynutiach kapitálových spoločností

³⁹ Napr. prípad C-43/00 Andersen og Jensen v Skatteministeriet, prípad C-28/95 Leur-Bloem v Inspecteur der Belastingdienst

⁴⁰ Napr. Prípad C-352/08, Zwijnenburg

⁴¹ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2008/48/ES z 23. apríla 2008 o zmluvách o spotrebiteľskom úvere a o zrušení smernice Rady 87/102/EHS

rozhodnutiach venoval problematike neprijateľných zmluvných podmienok v zmluvách o úvere,⁴² definícii „iného trvalého nosiča“,⁴³ ozrejmieniu pojmu „hlavný predmet zmluvy“,⁴⁴ pojmu „pisomne“ a „frekvencia splátok“⁴⁵ „celková výška úveru“⁴⁶ pod. Veľká väčšina prípadov riešených SD EÚ sa zaoberá súladom ustanovení jednotlivých členských štátov so slobodami zakotvenými v ZFEÚ, konkrétne slobody pohybu osôb, slobody poskytovania služieb - slobody usadenia sa a slobody pohybu kapitálu.

Napriek pozitívam negatívnej, resp. nepriamej harmonizácie je nutné uviesť, že negatívna, resp. nepriama harmonizácia je obmedzená v tom zmysle, že je závislá od skutočnosti, či je Súdnu dvoru Európskej únie položená prejudiciálna otázka zo strany súdov jednotlivých členských štátov EÚ pri riešení konkrétnych prípadov a tým je možné povedať, že celá negatívna harmonizácia sa v podstate ponecháva na fyzických alebo právnických osobách, aby svojimi prípadmi obrusovali a harmonizovali komunitárne právo. Metódy riešenia prípadov pred SDEÚ majú aj ďalšie obmedzenia – v prvom rade je potrebné spomenúť, že tento spôsob harmonizácie je pomalý a to z dôvodu, že než sa prípad dostane pred SDEÚ môžu uplynúť roky a ďalšie roky môže trvať, kým sa rozhodnutie SDEÚ zakomponuje do národnej legislatívy. Celé súdne konanie na národnej aj európskej úrovni je náročné z hľadiska finančných prostriedkov, ktoré musia vynaložiť samotní účastníci konania. Existuje aj kritika tohto spôsobu harmonizácie, podľa ktorej si sudcovia uzurpujú moc, ktorá by správne mala patriť vládam jednotlivých členských štátov zodpovedným za súdržnosť a aplikáciu ich práva. Úloha sudcu by mala spočívať vo výklade práva a nie v jeho vytváraní.

Záver

Vnútroštátny právny poriadok Slovenskej republiky ako členského štátu Európskej únie musí byť v súlade s právnymi aktami EÚ aby dochádzalo k maximálnemu využívaniu výhod, ktoré ponúka vnútorný trh EÚ. Na zbližovanie právnych poriadkov jednotlivých členských štátov EÚ slúžia predovšetkým smernice ako hlavný harmonizačný nástroj. Smernica určuje cieľ aký sa má dosiahnuť, pričom voľbu nástrojov, foriem a metód ponecháva na jednotlivých členských štátoch, čím rešpektuje ich legislatívne tradície. Komisia podľa primárneho práva EÚ dohliada na správnu aplikáciu práva EÚ a v prípade

⁴² Napr. prípad C-308/15 Lopez a Torres Andreu, prípad C-307/15 Banco Bilbalo Vizcaya Argentaria, C-26/13 Kásler a Káslerné Rábai, C-143/13 Matei a Matei, prípad C-627/15 Givralescu a Givralescu, C-96/16 Banco Santander.

⁴³ Napr. prípad C- 42/15 Home Credit Slovakia

⁴⁴ Napr. prípad C- 26/13 Kásler a Káslerné Rábai, prípad C-142/13 Matei a Matei,

⁴⁵ Napr. prípad C- 42/15 Home Credit Slovakia

⁴⁶ Napr. prípad C-377/14 FINWAY a.s.

zistenia nesúlady vnútroštátneho práva a práva EÚ môže iniciovať konanie podľa čl. 258 ZFEÚ, tzv. konanie pre nesplnenie povinností/ porušenie povinností vyplývajúcich z práva EÚ, ktoré má viacero štádií. V niekoľkých prípadoch Komisia zaslala Slovenskej republike formálnu výzvu (1. štádium konania), ale aj odôvodnené stanovisko (2. štádium konanie), pričom oblasťami, v ktorých dochádza najviac k nesprávnej alebo neskorej implementácii smerníc sú životné prostredie (276 otvorených prípadov ku koncu roka 2015), mobilita a doprava (241) a finančná stabilita, finančné služby a únia kapitálových trhov (172) a v niekoľkých prípadoch sa vec dostala od konania pre nesplnenie alebo porušenie povinností vyplývajúcich z práva EÚ začatého Komisiou až k Súdnu dvoru EÚ, čo je v podstate posledným štádiom predmetného konania.

Súdny dvor EÚ zohráva veľmi dôležitú úlohu pri zdokonaľovaní právneho poriadku členských štátov EÚ. Angažuje sa najmä v oblasti konania pre porušenie povinností vyplývajúcich z práva EÚ (infringement procedures) podľa článku 258 ZFEÚ, ktoré iniciuje Komisia, ale najmä v oblasti konania o prejudiciálnej otázke podľa článku 267 ZFEÚ. Svojimi rozsudkami buď konštatuje nesúlad vnútroštátneho práva s právom EÚ alebo dáva odpovede na prejudiciálne otázky, čím prispieva k objasňovaniu pojmov, k odstraňovaniu prípadných nejasností a medzier v práve EÚ, čím dochádza k obrusovaniu a zdokonaľovaniu vnútroštátnych právnych poriadkov členských štátov EÚ. Hoci rozsudky SD EÚ ako individuálne právne akty sú adresované len účastníkom konania pred SD EÚ a tým pádom nevytvárajú rovnaké pravidlá, na druhej strane je možné konštatovať, že hoci rozsudky smerujú len do sféry konkrétnych subjektov konkrétnych štátov, dokážu ovplyvniť právnu úpravu aj v iných členských štátoch a to v dôsledku výkladu komunitárneho (únijného) práva, ktorý je spoločný pre všetky členské štáty EÚ.

Zoznam bibliografických odkazov

Monografie a učebnice:

1. BUJŇÁKOVÁ, M. a kol. *Dane a ich právna úprava v Slovenskej republike v kontexte daňovej politiky EÚ*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015
2. NERUDOVÁ, D.: *Harmonizace daňových systémů zemí Evropské unie*, Praha: ASPI, 2005, ISBN 80-7357-142-0, s. 236
3. NERUDOVÁ, D.: *Harmonizace daňových systémů zemí Evropské unie*. 3. vyd. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2011, ISBN 978-807357-695-0, s. 319

Kapitoly v monografii:

1. DURAČINSKÁ, M.: Judikatúra Súdneho dvora v oblasti dani z príjmov a jej vplyv na právo EÚ a vnútroštátne daňové právo. IN: PAPOUŠKOVÁ, Z., KOHAJDA, M. a kol.: Aktuální otázky finančního práva ve středoevropském prostoru. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, o.p.s., 2013, ISBN: 978-80-87382-43-1, s. 28-56
2. DURAČINSKÁ, M.: Harmonizácia dane z príjmu v Európskej únii, ACTA FACULTATIS IURIDICAE UNIVERSITATIS COMENIANAE, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2011, ISBN 978-80-223-3132-6, S 251-316

Zborníky:

1. KORONCZIOVÁ, A.: Negatívna harmonizácia daní v EÚ, In: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov, Míľniky práva v stredoeurópskom priestore, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2014, ISBN: 978-80-7160-371-9, s. 423 - 429

Rozsudky SDEÚ:

- Prípad C-264/09 Európska komisia proti Slovenskej republike
- Prípad C- 42/15 Home Credit Slovakia
- Prípad C- 26/13 Kásler a Káslerné Rábai
- Prípad C-142/13 Matei a Matei
- Prípad C-377/14 FINWAY a.s.
- Prípad C-627/15 Givralescu a Givralescu
- Prípad C-96/16 Banco Santander
- Prípad C-307/15 Banco Bilbalo Vizcaya Argentaria
- Prípad C-308/15 Lopez a Torres Andreu
- Prípad C-352/08 Zwijnenburg
- Prípad C-43/00 Andersen og Jensen v Skatteministeriet
- Prípad C-28/95 Leur-Bloem v Inspecteur der Belastingdienst
- Prípad C-48/07 Vergers du Vieux Tauves
- Prípad C-294/99 Athinaïki Zythopoiia v Elliniko Dimosio
- Prípad C-375/98 Epson Europe
- Prípad C-138/07 Belgische Staat v Cobelfret N.V
- Prípad C- 26/62 Van Gend en Loos
- Prípad C- 6/64 – Costa v. E.N.E.L.

Prípád C-331/11 Európska komisia proti Slovenskej republike

Prípád C-507/08 Európska komisia proti Slovenskej republike

Právne akty EÚ

1. Zmluva o fungovaní Európskej únie
2. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2008/48/ES z 23. apríla 2008 o zmluvách o spotrebiteľskom úvere a o zrušení smernice Rady 87/102/EHS
3. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2005/56/ES z 26. októbra 2005 o cezhraničných zlúčeníach alebo splynutiach kapitálových spoločností
4. Smernica Rady 2011/96/EÚ z 30. novembra 2011 o spoločnom systéme zdaňovania uplatňovanom v prípade materských spoločností a dcérskych spoločností v rozličných členských štátoch

Internetové zdroje:

1. European Parliament, Directorate General for internal policies, Policy department A : Economic and Scientific policy, The impact of the rulings of the European Court of Justice in the area of direct taxation 2010, IP/A/ECON/ST/2010-18, str. 22 dostupné na:
<http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201203/20120313ATT40640/20120313ATT40640EN.pdf>
2. Európska komisia: Činnosti Európskej komisie [online]. Oblasť politiky: Dane a colná únia. Dostupné na internete:
http://ec.europa.eu/atwork/applying-eu-law/infringements-proceedings/infringement_decisions/r_dossier=&noncom=0&decision_date_from=&decision_date_to=&active_only=0&EM=SK&DG=TAXU&title=&submit=Search&lang_code=sk
3. Európska komisia: Činnosti Európskej komisie [online]. Oblasť politiky: Generálne riaditeľstvo pre finančnú stabilitu, finančné služby a úniu kapitálových trhov. Dostupné na internete:
http://ec.europa.eu/atwork/applying-eu-law/infringements-proceedings/infringement_decisions/index.cfm?lang_code=SK&r_dossier=&noncom=0&decision_date_from=&decision_date_to=&active_only=0&EM=SK&DG=FISM&title=&submit=Vyh%C4%BEdad%C3%A1vanie
4. Európska komisia: General information 2017 [online]. Dostupné na internete:
http://ec.europa.eu/taxation_customs/infringements/general-information_en
5. Správa Komisie COM (2016) 463 final „Monitorovanie uplatňovania právnych predpisov

Európskej únie, Výročná správa za rok 2015 [online], Dostupné na internete:

http://ec.europa.eu/atwork/applying-eu-law/docs/annual_report_33/com_2016_463_sk.pdf

VPLYV SPOLOČNÉHO EURÓPSKEHO AZYLOVÉHO SYSTÉMU NA PRÁVNÚ ÚPRAVU V SR

Katarína Blšáková¹

Abstrakt

Článok sa zaoberá spoločným európskym azylovým systémom, jeho jednotlivými fázami, prijatím recepčnej, kvalifikačnej a procedurálnej smernice ako aj dublinských nariadení a nariadenia EURODAC ich postupnými revíziami a začlenením do právnej úpravy Slovenskej republiky.

Kľúčové slová

azyl, utečenci, recepčná smernica, kvalifikačná smernica, procedurálna smernica, dublinský systém, EURODAC, spoločný európsky azylový systém, dočasná ochrana

Abstract

The article deals with common European asylum system and its different phases, adopting receptionist, qualification and procedural directive as well as the Dublin and Eurodac Regulations their successive revisions in relation to the legislation of the Slovak Republic.

Key words

seekers, refugees, receptionist Directive, the Qualification Directive, procedural directive, the Dublin system, EURODAC, a common European asylum system, temporary protection

Úvod

Prvý legislatívny akt zaoberajúci sa azylom v bývalej Českej a Slovenskom Federatívnej Republike bol zákon č. 498/1990 Zb. o utečencoch zo 16. novembra 1990. Po rozdelení Českej a Slovenskom Federatívnej Republiky, platil tento zákon aj na území Slovenskej republiky, a to až do roku 1995, kedy bol nahradený novým zákonom o utečencoch č. 283/1995 Zb. zo 14. novembra 1995, ktorý nadobudla platnosť 1. januára 1996. V priebehu rokovaní o pristúpení Slovenskej republiky k Európskej únii, sa ukázali výrazné rozdiely medzi európskym a slovenským azylovým právom. V nadväznosti na stanovisko Európskej komisie o pokroku na ceste k vstupu z novembra 2001, Slovenská republika ešte nebola plne v súlade s *acquis* v oblasti azylu. V dôsledku toho bolo nutné pred vstupom do Európskej únie vykonať kvalitatívne zmeny v slovenskej azylovej právnej úprave. Z uvedeného dôvodu Národná rada

¹ Odborná asistentka na Katedre medzinárodného a európskeho práva a právnej komunikácie Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Slovenskej republiky schválila nový, komplexný zákon č. 480/2002 Z. z. o azyle 20. júna 2002, ktorý splňal požiadavky Európskej únie, vrátane dodržiavania Dohovoru o právnom postavení utečencov doplneného Newyorským protokolom. Zákon nadobudol platnosť 1. januára 2003. Z dôvodu harmonizácie terminológie používanej v právnej úprave Európskej únie, termín "utečenec" bol nahradený pojmom "azyl". V porovnaní s bývalým zákonom o utečencoch, zákon o azyle upravuje azylové záležitosti podrobnejšie, rozširuje dôvody pre udelenie azylu, zavádza štatút doplnkovej ochrany do slovenskej legislatívy a stanovujú zložitejšie postupy pre udelenie dočasného útočiska. Je zameraný na to, aby azylové konanie bolo účinnejšie, a to predovšetkým tým, že bráni prípady zneužitia postupu pre štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí nemajú nárok na takúto ochranu. Predmetný zákon bol viackrát novelizovaný, najmä transformáciou jednotlivých smerníc EÚ z oblasti azylu a ich revízií, napríklad procedurálna smernica, kvalifikačná smernica, recepčná smernica, Dublinský systém, ako aj Nariadenie o zavedení systému EURODAC.

Spoločný európsky azylový systém

Činnosť Európskej únie v oblasti azylového práva zintenzívnila po prijatí Amsterdamskej zmluvy, na základe ktorej sa problematika azylu presunula z tretieho do prvého piliera. Od roku 1999, kedy sa konalo zasadnutie Európskej rady v Tampere², EÚ pracuje na vytvorení spoločného európskeho azylového systému (ďalej aj „SEAS“) a na zlepšení súčasného právneho rámca. Potreba prijímania úniových právnych predpisov v oblasti azylovej politiky vyplýva priamo z rozdielnej miery uznávania statusu azylanta, jeho ochrany, nerovnomerného rozptýlenia žiadateľov o azyl v Európe, ale najmä z dôvodu potreby lepšie koordinovať azylovú politiku členských štátov s azylovou politikou EÚ³. Táto myšlienka vyplynula zo záverov Európskej Rady v Tampere, z Háagskeho programu⁴, ako aj Zelenej knihy o budúcom spoločnom európskom azylovom systéme⁵.

² Zasadnutie Európskej rady v Tampere 15. a 16. októbra 1999

³ http://www.schengen.euroluris.sk/index.php?link=azilova_politika#kap_2_1

⁴ Haagsky program je päťročným programom (2005-2010) **intenzívnejšej spolupráce v oblasti vnútra a spravodlivosti**. Na úrovni EÚ. Jeho hlavným cieľom záujmu je vytvorenie spoločnej prísťahovaleckej a azylovej politiky pre 25 členských krajín EÚ.

⁵ Zelené knihy sú dokumenty, ktoré vydáva Európska komisia, obsahujú úvahy a myšlienky zamerané na konkrétnu politickú oblasť pre zainteresované strany - organizácie a jednotlivcov, ktorí sú prizvaní zúčastniť sa na konzultačnom a diskusnom procese. Predstavujú aj východiskový dokument pre neskoršie legislatívne postupy. Po ukončení pripomienkovania vydáva Európska komisia dokument Biela kniha EÚ.

Definícia pojmu spoločný európsky azylový systém sa v európskej právnej úprave nenachádza. Ale napríklad v recepcnej smernici sa uvádza: *Spoločná azylová politika vrátane spoločného azylového systému je neoddeliteľnou súčasťou cieľa EÚ spočívajúca v postupnom vytváraní priestoru slobody, bezpečnosti a práva.* Rovnako kvalifikačná smernica uvádza : *Európska rada sa dohodla, že bude pracovať na vytvorení spoločného azylového systému založeného na úplnom uplatňovaní a začleňovaní Ženevskej konvencie z roku 1951 vrátane Protokolu z roku 1967.*⁶ Obsah spoločného azylového systému je možné vyvodiť z prijatých smerníc a nariadení. Predstavuje vytvorenie spoločných minimálnych noriem pre prijímanie žiadateľov o azyl, spoločných štandardov pri priznávaní štatútu utečenca, definovanie jeho obsahu a kreovanie spoločných noriem pre účinné azylové konanie v členských štátoch EÚ. SEAS je kontinuálny, dlhodobý a ešte neukončený proces. Je tvorený dvoma fázami.

Prvú fázu tvorilo určenie minimálnych štandardov a základnej harmonizácie. Právny základ prvej fázy vychádzal z čl. 63 Zmluvy o Európskom spoločenstve⁷ a sekundárnej právnej úpravy prijatej v rokoch 2000-2006. Sekundárnu právnu úpravu predstavovala tzv. recepcná smernica - Smernica Rady 2003/9/ES z 27. januára 2003, ktorou sa ustanovujú minimálne normy pre prijímanie žiadateľov o azyl, kvalifikačná smernica - Smernica Rady 2004/83/ES z 29. apríla 2004 o minimálnych ustanoveniach pre oprávnenie a postavenie štátnych príslušníkov tretej krajiny alebo osôb bez štátneho občianstva ako utečencov alebo osôb, ktoré inak potrebujú medzinárodnú ochranu, a obsah poskytovanej ochrany, procedurálna smernica - Smernica Rady 2005/85/ES z 1. decembra 2005 o minimálnych štandardoch pre konanie v členských štátoch o priznávaní a odnímaní postavenia utečenca, dublinské nariadenie - Nariadenie Rady (ES) č. 343/2003 z 18. februára 2003 ustanovujúce kritériá a mechanizmy na určenie členského štátu zodpovedného za posúdenie žiadosti o azyl podanej štátnym príslušníkom tretej krajiny v jednom z členských štátov, nariadenie EURODAC - Nariadenie Rady (ES) č. 2725/2000 z 11. decembra 2000, ktoré sa týka zriadenia systému EURODAC

⁶ Chmeličková N., Společný evropský azylový systém – aktuální vývoj, Sborník z vědeckého semináře uskutečněného pod záštitou JUDr. Otakara Motejla, veřejného ochránce práv, 26. 06. 2008 v Kanceláři veřejného ochránce práv,

http://www.ochrance.cz/uploads/tx_odlistdocument/azylovy_transpozice_konference.pdf

⁷ Chmeličková N., Společný evropský azylový systém – aktuální vývoj, Sborník z vědeckého semináře uskutečněného pod záštitou JUDr. Otakara Motejla, veřejného ochránce práv, 26. 06. 2008 v Kanceláři veřejného ochránce práv,

http://www.ochrance.cz/uploads/tx_odlistdocument/azylovy_transpozice_konference.pdf

na porovnávanie odtlačkov prstov pre účinné uplatňovanie Dublinského dohovoru a smernica o dočasnej ochrane⁸.

Druhá fáza podľa Štokholmského programu z roku 2009 začala Európskym paktom o azyly a pozostávala z vytvorenia spoločných oblastí ochrany a solidarity založenej na spoločnej azylovej procedúre a jednotnom štatúte medzinárodnej ochrany. Cieľ a obsah druhej fázy vychádza z čl. 78 Zmluvy o fungovaní EÚ. Táto fáza bola ukončená v júni 2013. Právnu úpravu tvorí Zmluva o fungovaní EÚ, Zmluva o EÚ, Charta základných práv EÚ a sekundárna úprava, ktorú predstavujú prepracované znenia už uvedených smerníc a nariadení, smernica o zlúčení rodiny a o právnom postavení štátnych príslušníkov tretích krajín, ktoré sú osobami s dlhodobým pobytom.

Vývoj systému nie je ešte ukončený. V septembri 2015 keď došlo k veľkému prílevu žiadateľov o medzinárodnú ochranu do EÚ boli prijaté dve rozhodnutia rady a taktiež výnimky z niektorých ustanovení Dublinu III, dohoda s Tureckom z marca 2016 o dočasnom a mimoriadnom navrátení nelegálnych migrantov (Turecko grécke ostrovy). 13. júla 2016 Európska komisia predstavila druhý balík reforiem SEAS, ktorý vychádza z novej prepracovanej recepčnej smernice a prijatí nových kvalifikačných a procedurálnych nariadení.

Recepčná smernica

Účelom recepčnej smernice⁹ je stanoviť minimálne štandardy a podmienky pre prijímanie žiadateľov o azyl v členských štátoch EÚ, najmä informovať žiadateľov o ich právach, zabezpečiť prístup na trh práce, zabezpečiť vhodné podmienky ubytovania, pobytu a slobodný pohyb žiadateľov, zdravotnú starostlivosť, vzdelávanie maloletých a odbornú prípravu dospelých žiadateľov.

Novela zákona o azyly (zákon č. 1/2005 Z.z.) nanovo upravila miesta, kde môže cudzinec požiadať o udelenie azylu, ustanovila lehotu, v ktorej musí byť žiadateľ oboznámený s právami a povinnosťami počas konania o udelenie azylu, novým spôsobom určenia kto je

⁸ Smernica Rady 2001/55/ES z 20. júla 2001 o minimálnych štandardoch na poskytovanie dočasnej ochrany v prípade hromadného prílevu vysídlených osôb a o opatreniach na podporu rovnováhy úsilia medzi členskými štátmi pri prijímaní takýchto osôb a znášaní z toho vyplývajúcich dôsledkov

⁹ Smernica Rady 2003/9/ES z 27. januára 2003, ktorou sa ustanovujú minimálne normy pre prijímanie žiadateľov o azyl

oprávnený nahliadať do spisu v konaní o azyle, umožnila prístup žiadateľa na trh práce, ak sa právoplatne nerozhodlo v konaní o udelenie azylu do jedného roka od začatia konania, umožnila ministerstvu dať preskúmať vek maloletého žiadateľa o udelenie azylu v prípade pochybností o jeho veku.

V novej smernici¹⁰ boli prijaté podrobné spoločné pravidlá v otázke zaistenia žiadateľov o azyl, ktorými sa má zabezpečiť, aby sa ich základné práva v plnom rozsahu rešpektovali. Smernica obsahuje vyčerpávajúci zoznam dôvodov na zaistenie, ktorý pomôže predísť praktikám svojvoľného zaistenia a skráti čas zaistenia na najkratšiu možnú dobu, obmedzuje možnosť zaistenia zraniteľných osôb, najmä maloletých, obsahuje dôležité právne záruky, napríklad prístup k bezplatnej právnej pomoci a informáciám v písomnej forme pri podávaní odvolania proti rozhodnutiu o zaistení, zavádza osobitné podmienky prijímania pre útvary zaistenia, napríklad prístup na čerstvý vzduch a komunikáciu s právnikmi, mimovládnyimi organizáciami a členmi rodiny. V novej smernici sa takisto spresňuje povinnosť vykonať individuálne posúdenie s cieľom zistiť prípadné osobitné potreby pri prijímaní zraniteľných osôb. Smernica venuje osobitnú pozornosť maloletým bez sprievodu a obetiam mučenia a zabezpečuje, že pre zraniteľných žiadateľov o azyl je dostupná aj psychologická podpora. Napokon obsahuje aj pravidlá týkajúce sa spôsobilosti zástupcov maloletých bez sprievodu. Žiadateľovi o azyl sa teraz musí umožniť prístup k zamestnaniu najneskôr do 9 mesiacov¹¹.

Kvalifikačná smernica

Kvalifikačná smernica¹² má základ v Dohovore o právnom postavení utečencov z roku 1951, Newyorskom protokole z roku 1967 a ďalších medzinárodných dokumentoch, upravujúcich oblasť ochrany základných ľudských práv a slobôd, najmä v Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd z roku 1950. Stanovuje minimálne kritéria, ktoré musia byť splnené pre priznanie štatútu azylu a doplnkovej ochrany a obsah práv, ktorý sa vzťahuje k tomuto postaveniu. Definuje pojmy utečenec a osoba oprávnená na doplnkovú

¹⁰ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/33/EÚ z 26. júna 2013, ktorou sa stanovujú normy pre prijímanie žiadateľov o medzinárodnú ochranu

¹¹ Európska komisia: Spoločný európsky azylový systém, Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, 2014, ISBN 9789279346415

¹² Smernica Rady 2004/83/ES z 29. apríla 2004 o minimálnych ustanoveniach pre oprávnenie a postavenie štátnych príslušníkov tretej krajiny alebo osôb bez štátneho občianstva ako utečencov alebo osôb, ktoré inak potrebujú medzinárodnú ochranu a obsah poskytovanej ochrany.

ochranu, ako aj zásadne pojmy dôležité pre posudzovanie oprávnenosti a poskytnutie azylu¹³ a doplnkovej ochrany¹⁴, upravuje aj potreby medzinárodnej ochrany vznikajúce „na mieste“, aktérov ochrany, vnútroštátna ochrana, stanovuje obsah ochrany¹⁵¹⁶.

Novela zákona o azyle (zákon č. 692/2006 Z.z.), ktorou došlo k transpozícii kvalifikačnej smernice do právnej úpravy Slovenskej republiky vymedzuje nové pojmy, ako sú medzinárodná ochrana, doplnková ochrana, vážne bezprávie, pôvodca prenasledovania, krajina pôvodu, nanovo vymedzuje pojem prenasledovanie, špecifikuje dôvody prenasledovania, rozširuje dôvody na zamietnutie žiadosti ako neprípustnej, rozširuje prípady, v ktorých sa neudeľuje azyl alebo sa odníma azyl, zavádza poskytovanie doplnkovej ochrany z dôvodu vážneho bezprávia, ale aj dôvody na jej neposkytnutie, zánik alebo zrušenie, umožňuje poskytnúť doplnkovú ochranu na účel zlúčenia rodiny, zakotvuje oboznámenia azylanta a cudzinca, ktorému sa poskytla doplnková ochrana o jeho právach a povinnostiach, ktoré súvisia s poskytnutou ochranou, zavádza poskytovanie jednorazového príspevku pre azylanta vo výške 1,5 násobku sumy životného minima na uľahčenie jeho integrácie do spoločnosti, určuje čas, na ktorý sa azyl na účel zlúčenia rodiny poskytuje prvýkrát¹⁷.

Revidovaná smernica¹⁸ spresňuje dôvody na poskytnutie medzinárodnej ochrany a vedie k dôkladnejšie podloženým rozhodnutiam, čím zvyšuje efektívnosť azylového procesu a prevenciu podvodov a zároveň zaisťuje súlad s rozsudkami Európskeho súdneho dvora. Do veľkej miery zosúladzuje práva na prístup k zamestnaniu a zdravotnej starostlivosti udelené všetkým osobám pod medzinárodnou ochranou (osoby uznané za utečencov a osoby pod tzv. „doplnkovou ochranou“). Predlžuje aj trvanie platnosti povolenia na pobyt pre osoby pod doplnkovou ochranou. Zabezpečuje lepšie zohľadňovanie najlepšieho záujmu dieťaťa a rodových aspektov pri posudzovaní žiadostí o azyl, ako aj pri uplatňovaní pravidiel týkajúcich sa obsahu medzinárodnej ochrany. Zlepšuje prístup osôb pod medzinárodnou ochranou k

¹³ činy, dôvody prenasledovania, skončenie – strata, zrušenie, odmietnutie obnovenia postavenia utečenca, vylúčenie

¹⁴ vážne bezprávie, skončenie, zrušenie, odmietnutie obnovenia vylúčenie

¹⁵ ochrana pred zákazom vyhostenia a vrátenia, informácie o postavení medzinárodnej ochrany, zachovanie celistvosti rodiny, povolenia na pobyt, cestovné doklady, prístup k vzdelaniu, zamestnaniu, sociálne zabezpečenie, zdravotná starostlivosť, prístup k ubytovaniu, sloboda pohybu, prístup k integračným programom,

¹⁶ http://www.schengen.euroluris.sk/index.php?link=azilova_politika

¹⁷ http://www.schengen.euroluris.sk/index.php?link=azilova_politika

¹⁸ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/95/EÚ z 13. decembra 2011 o normách pre oprávnenie štátnych príslušníkov tretej krajiny alebo osôb bez štátneho občianstva mať postavenie medzinárodnej ochrany, o jednotnom postavení utečencov alebo osôb oprávnených na doplnkovú ochranu a o obsahu poskytovanej ochrany

právam a integračným opatreniam. Lepšie zohľadňuje osobitné praktické ťažkosti, s ktorými sa stretávajú osoby pod medzinárodnou ochranou¹⁹.

Procedurálna smernica

Smernica²⁰ stanovuje minimálne kritériá pre rozhodovanie v konaní – posudzovaní žiadostí o medzinárodnú ochranu. Transpozíciou procedurálnej smernice do právneho poriadku SR sa končí prvá etapa budovania spoločného azylového systému v rámci Európskej únie²¹. Procedurálna smernica má svoje základy v niektorých rezolúciách, najmä v rezolúcii o minimálnych dávkach pri azylovom konaní, rezolúcii zjavne neopodstatnených žiadostiach o azyl, rezolúcii o harmonizovanom prístupe otázkam týkajúcim sa hostiteľských tretích krajín, rezolúcii o neplnoletých osobách bez sprievodu, ktoré sú štátnymi príslušníkmi tretích krajín, ako aj záveroch o krajinách, ktorých vo všeobecnosti neexistuje vážne riziko prenasledovania. Procedurálna smernica rieši najmä orgány zodpovedné za posúdenie žiadostí, prístup ku konaniu, požiadavky na posúdenie žiadosti a na rozhodnutie, pohovor a správu z pohovoru, právo na právnu pomoc a zastúpenie, záruky pre maloletých bez sprievodu, zadržanie, konanie v prípade späťvzatia a odstúpenia od žiadosti, úlohy UNHCR, zhromažďovanie informácií k prípadom, upravuje rozhodovacie konanie v 1. inštancii²²²³.

Transpozícia smernice Rady 2005/85/ES v Slovenskej republike sa uskutočnená novelou zákona o azyle (zákonom č. 451/2008 Z.z), ktorá upravuje skutočnosti súvisiace s procesnou stránkou posudzovania nárokov cudzincov na udelenie azylu, najmä upravuje dôvody na zamietnutie žiadosti o udelenie azylu ako neprípustnej a dôvody na zamietnutie žiadosti o udelenie azylu ako zjavne neopodstatnenej, rozširuje policajné útvary príslušné na prijatie vyhlásenia cudzinca o tom, že žiada o udelenie azylu alebo o poskytnutie doplnkovej ochrany, ustanovuje, že žiadateľ o udelenie azylu sa na pohovor predvoláva v jazyku, o ktorom sa

¹⁹ Európska komisia: Spoločný európsky azylový systém, Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, 2014, ISBN 9789279346415

²⁰ Smernica Rady 2005/85/ES z 1. decembra 2005 o minimálnych štandardoch pre konanie v členských štátoch o priznávaní a odnímaní postavenia utečenca

²¹ Do 1. decembra 2007 boli členské štáty Európskej únie povinné prebrať procedurálnu smernicu, okrem čl. 15, ktorým sa upravuje právo na právnu pomoc a zastúpenie, a ktorého transpozíciu bolo potrebné vykonať do 1. decembra 2008.

²² možnosti urýchlenia konania, neprípustné žiadosti, koncept 1. krajiny azylu, bezpečné tretie krajiny, neopodstatnené žiadosti, minimálny spoločný zoznam a vnútroštátne určenie tretích krajín, ktoré sa považujú za bezpečné krajiny pôvodu, posudzovanie opakovaní žiadostí, konanie na hraniciach, právo na účinný opravný prostriedok

²³ http://www.schengen.euroiduris.sk/index.php?link=azilova_politika

predpokladá že mu rozumie, osobitne upravuje doručovanie písomností azylantom a cudzincom, ktorým sa poskytla doplnková ochrana, precizujú sa povinnosti azylanta a cudzinca, ktorému sa poskytla doplnková ochrana, a iné²⁴.

Revidovaná smernica²⁵ je oveľa presnejšia, zabezpečuje, aby sa rozhodnutia o azyly prijímali efektívnejšie a spravodlivejšie. Stanovuje jasnejšie pravidlá, ako žiadať o azyl. Musia existovať osobitné opatrenia, napríklad na hraniciach, aby sa zabezpečilo, že každý, kto chce požiadať o azyl, tak môže urobiť rýchlo a účinne. Pre pracovníkov prijímajúcich rozhodnutia bude k dispozícii lepšia odborná príprava a žiadatelia dostanú pomoc skôr, takže žiadosť bude možné urýchlene posúdiť v celom rozsahu. Osoby, ktoré potrebujú osobitnú pomoc – napríklad z dôvodu svojho veku, zdravotného postihnutia, sexuálnej orientácie alebo traumatických zážitkov, dostanú primeranú podporu vrátane dostatočného času, aby odôvodnili svoju žiadosť. Pre deti bez sprievodu určia vnútroštátne orgány kvalifikovaného zástupcu. Prípady, ktoré sú pravdepodobne neopodstatnené, môžu byť predmetom osobitných konaní („zrýchlené“ konanie a konanie „na hraniciach“). Existujú jasné pravidlá, kedy je možné tieto postupy uplatniť, aby sa predišlo takémuto druhu riešenia v ostatných, opodstatnených prípadoch. Deti bez sprievodu, ktoré žiadajú o azyl, a obeť mučenia majú v tomto smere nárok na osobitné zaobchádzanie. Pravidlá súdnych odvolaní sú oveľa prehľadnejšie²⁶.

Dublinský systém

Dublinský systém je systémom kritérií na základe ktorých sa v rámci členských štátov EÚ, Nórska, Islandu a Švajčiarska určuje jediný zodpovedný štát na posúdenie žiadosti o udelenie azylu každého štátneho príslušníka tretej krajiny, ktorý ju podá na hranici alebo území ktoréhokoľvek štátu uplatňujúceho tento systém. Dublinský systém umožňuje najmä rýchle určenie zodpovedného členského štátu, aby bol zaručený efektívny prístup ku konaniu o určení postavenia utečenca a aby nebolo ohrozené rýchle vybavovanie žiadostí o azyl. Jeho ďalším cieľom je eliminovať tzv. „*asylum shopping*“ – zneužívanie azylových konaní vo forme opakovaných žiadostí o azyl podaných tou istou osobou vo viacerých členských štátoch

²⁴ http://www.schengen.euoiuris.sk/index.php?link=azilova_politika

²⁵ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/32/EÚ z 26. júna 2013 o spoločných konaniach o poskytovaní a odnímaní medzinárodnej ochrany

²⁶ Európska komisia: Spoločný európsky azylový systém, Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, 2014, ISBN 9789279346415

ale aj na zabránenie opačnej situácie tzv. „*refugee in orbit*“ – prípady neustále migrujúcich žiadateľov o azyl, pri ktorých všetky členské štáty tvrdia, že nie sú zodpovedné za posudzovanie ich azylových konaní. Základom uvedeného Dublinského systému je Dublinský dohovor uzatvorený dňa 15. júna 1990 v Dubline, tzv. Dublin I²⁷. Dublinský systém sa však stal aj terčom kritiky najmä z hľadiska ľudských práv. Tým, že Dublin I striktne vymedzuje, kedy a za akých okolností je na posúdenie žiadosti príslušný ten-ktorý štát, žiadateľ je ukrátený o možnosť sám si zvoliť, v ktorej krajine svoju žiadosť predloží, a teda kde by mohol stráviť nasledujúce roky svojho života. Ďalšia kritika uvádza prenesenie veľkej zodpovednosti na krajiny tvoriace vonkajšiu hranicu EÚ a skutočnosť, že Dublin I nie je v súlade so zásadou jednotnosti rodiny.

V nadväznosti na Dublin I 18. februára 2003 Rada (ES) prijala „Nariadenie Rady (ES) č. 343/2003, ktorým sa ustanovujú kritéria a mechanizmy na určenie členského štátu zodpovedného za posúdenie žiadosti o azyl podanej štátnym príslušníkom tretej krajiny v jednom z členských štátov, tzv. Dublin II. Dublin II v praxi úplne nahradil Dublinský dohovor a znamenal jeho podstatné zlepšenie, priniesol celý rad inovatívnych prvkov. Vychádzal z rovnakých všeobecných zásad ako Dublin I, a to predovšetkým zo zásady, že zodpovedný za posúdenie žiadosti je primárne ten štát, ktorý zohral najväčšiu úlohu pri vstupe žiadateľa na územia členských štátov a jeho pobyte na nich, pričom ustanovil aj určité výnimky, ktorých cieľom bolo chrániť jednotu rodiny. Presuny žiadateľov o azyl v súlade s Dublinským systémom mali aj svoje nevýhody. Problematika presunov v súlade s Dublinom II sa ukázala aj v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva, napríklad v prípade M. S. S. proti Belgicku a Grécku²⁸, v ktorom ESĽP vyslovil porušenie práv podľa čl. 3 a čl. 13 dohovoru. Z hľadiska skutkových okolností išlo o transfer žiadateľa o azyl z Belgicka do Grécka na základe dublinského nariadenia. Európsky súd pre ľudské práva v tomto rozhodnutí okrem iného vyslovil, že spôsob zaobchádzania s potenciálnym žiadateľom o azyl (štátny občan Afganistanu) v Grécku a podmienky, akým tam bol vystavený po jeho transfere z Belgicka, boli nevyhovujúce. Aj napriek vedomosti gréckych orgánov o existencii žiadateľa na jeho území, ako aj napriek povinnosti vyplývajúcej im z právneho poriadku, žil žiadateľ o azyl dlhšiu dobu v extrémnej chudobe, neschopný uspokojiť svoje základné potreby. Z tohto dôvodu ESĽP dospel k záveru, že zo strany Grécka tým došlo k porušeniu práva tohto žiadateľa podľa čl. 3 dohovoru. Európsky súd pre ľudské práva v citovanom rozhodnutí

²⁷ v Zbierke zákonov SR uverejnený ako Dohovor č. 694/2004 Z. z., s účinnosťou od 1. 9. 2004

²⁸ Sťažnosť č. 30696/09, rozhodnutie z 21. januára 2011

zároveň vyslovil porušenie práva podľa čl. 3 dohovoru aj vo vzťahu k Belgicku, pričom v tejto súvislosti poukázal na to, že nedostatky gréckeho azylového konania museli byť belgickým úradom v čase transferu sťažovateľa známe.

Desať rokov po Dubline II bola dňa 26. 6. 2013 vydaná jeho prepracovaná, nová verzia, ako Nariadenie ES 604/2013, tzv. Dublin III. Obsah nariadenia Dublin II zostal v podstate nezmenený, no bol doplnený o niekoľko nových ustanovení, ktoré doň boli začlenené ako odpoveď na problémy, ktoré vyvolal Dublin II. Dublin III obsahuje dôkladne prepracované postupy na ochranu žiadateľov o azyl a zlepšuje efektívnosť systému, pričom využíva mechanizmus včasného varovania, pripravenosti a krízového riadenia, zameraný na riešenie základných príčin porúch vnútroštátnych azylových systémov alebo problémov vyplývajúcich z mimoriadneho zaťaženia, súbor ustanovení o ochrane žiadateľov, ako sú povinné osobné pohovory, záruky pre maloletých a rozšírené možnosti ich opätovného zlúčenia s príbuznými, možnosť odvolaní s cieľom pozastaviť presun počas obdobia posudzovania odvolania, spolu so zaručením práva pre príslušnú osobu zotrvať na danom území až do rozhodnutia súdu o odvolaní vo veci pozastavenia presunu, povinnosť zabezpečiť na požiadanie bezplatnú právnu pomoc, jediný dôvod zaistenia v prípade rizika úteku, prísne obmedzenie dĺžky zaistenia. Problematickú situáciu s presunmi (prípady M. S. S. proti Belgicku a Grécku) Dublin III výslovne upravuje novou klauzulou v čl. 3, ktorá je zameraná na odstránenie presunov z dôvodu zodpovednosti iného štátu určenej podľa krajiny vstupu žiadateľa na územie Európskej únie v zmysle Dublinu III, pri ktorých hrozí, že dôjde k nehumánnemu alebo degradujúcemu zaobchádzaniu.

Systém EURODAC

EURODAC je systém informačných technológií v EÚ, ktorý bol vytvorený na uľahčenie uplatňovania Dublinského systému. Právnu úpravu systému EURODAC tvorí Nariadenie Rady (ES) č. 2725/2000 z 11. decembra 2000 týkajúce sa zriadenia systému „EURODAC“ (ďalej len „nariadenie o EURODAC-u“), ktoré nadobudlo účinnosť 15. decembra 2000. EURODAC bol uvedený do prevádzky 15. januára 2003, následne prijaté Nariadenie Rady (ES) č. 407/2002 z 28. februára 2002 ustanovujúce určité pravidlá na vykonávanie nariadenia Rady (ES) č. 2725/2000.

Nové nariadenie zlepšuje fungovanie systému EURODAC, stanovuje nové lehoty na prenos údajov o odtlačkoch prstov a skracuje čas, ktorý uplynie medzi odobratím odtlačkov prstov a ich zaslaním do centrálnej jednotky EURODAC. Takisto zabezpečuje úplný súlad s najnovšími právnymi predpismi v oblasti azylu a lepšie vyhovuje požiadavkám týkajúcim sa ochrany údajov. Doposiaľ sa databáza EURODAC mohla používať len na azylové účely. Nové nariadenie teraz umožňuje vnútroštátnym policajným silám a Europolu porovnávať odtlačky prstov získaných v rámci vyšetrovania trestnej činnosti s odtlačkami nachádzajúcimi sa v systéme EURODAC za prísne kontrolovaných podmienok a len na účely prevencie, odhaľovania a vyšetrovania závažnej trestnej činnosti a terorizmu. Osobitné ochranné opatrenia zahŕňajú aj požiadavku skontrolovať najprv všetky dostupné databázy registrov trestov vyhľadávanie obmedziť len na prípady najzávažnejších trestných činov, ako sú vraždy a terorizmus. Orgány presadzovania práva musia okrem toho pred vyhľadávaním v systéme EURODAC porovnať odtlačky prstov s vízovým informačným systémom (ak je to povolené). Kontroly v rámci presadzovania práva sa nesmú robiť systematickým spôsobom, ale iba ako posledná možnosť, keď boli splnené všetky podmienky prístupu. Žiadne údaje získané zo systému EURODAC sa nesmú zdieľať s tretími krajinami²⁹. Rovnako ako pri Dublinskom systéme aj pri EURODACu sa objavila kritika, že EURODAC hrubo zasahuje a porušuje základné ľudské práva a ďalšou kritikou je možnosť zneužitia získaných údajov.

Záver

V roku 1999 sa členské štáty EÚ zaviazali vytvoriť Spoločný európsky azylový systém s cieľom riešiť azylovú problematiku na európskej úrovni. EÚ v priebehu nasledujúcich rokov prijala viacero dôležitých legislatívnych opatrení zameraných na harmonizáciu azylových systémov členských štátov. Potreba prijímania únieových právnych predpisov v oblasti azylovej politiky vyplýva z rozdielnej miery uznávania statusu azylanta, jeho ochrany, nerovnomerného rozptýlenia žiadateľov o azyl v Európe, ale najmä z dôvodu potreby lepšie koordinovať azylovú politiku členských štátov s azylovou politikou EÚ. Zmeny o ktorých pojednáva článok mali vo veľkej miere pozitívny prínos pre azylovú politiku, avšak niektoré oblasti (Dublin, EURODAC) boli podrobené kritike a v aplikačnej praxi zaznamenali neúspech. Rovnako aj masívny prílev žiadateľov o medzinárodnú ochranu v roku 2015 značne preveril fungovanie celého systému a poukázal na jeho nedostatky, ako aj potrebu

²⁹ Európska komisia: Spoločný európsky azylový systém, Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, 2014, ISBN 9789279346415

d'alšej úpravy. Pri rokovaniach o vstupe Slovenskej republiky do Európskej únie sa preukázali rozdiely v našej právnej úprave a úprave EÚ. V tom čase Slovenska republika prijala nový zákon č. 480/2002 Z .z. o azyle, ktorý už čiastočne reflektoval na nové pojmy a podmienky vyplývajúce z legislatívnych procesov v rámci vývoja spoločného európskeho azylového systému. Prijatie a následná revízia recepčnej, kvalifikačnej a procedurálnej smernice sa prejavili aj v slovenskej právnej úprave. Uvedený proces vytvárania SEAS ešte nie je ukončený a preto je možné očakávať ďalšie zmeny. Predpokladá sa, že tentokrát by mali byť prijaté prevažne vo forme nariadení.

Zoznam bibliografických odkazov

1. Rakušanová S., Porovnanie španielskeho a slovenského azylového zákona v kontexte posledných novelizácií, Dny práva – 2010 – Days of Law, 1. ed. Brno : Masaryk University, 2010, <https://www.law.muni.cz/content/cs/proceedings/>
2. Chmelíčková N., Společný evropský azylový systém – aktuální vývoj, Sborník z vědeckého semináře uskutečněného pod záštitou JUDr. Otakara Motejla, veřejného ochránce práv, dne 26. června 2008 v Kanceláři veřejného ochránce práv, http://www.ochrance.cz/uploads/tx_odlistdocument/azylovy_transpozice_konference.pdf
3. Hrnčárová, Meššová, Srebalová, Macková, Zákon o azyle, Komentár, C.H.BECK, 2012, ISBN: 978-80-7400-264-9
4. Európska komisia: Spoločný európsky azylový systém, Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, 2014, ISBN 9789279346415
5. Zákon č.480/2002 Z. z. o azyle
6. Smernica Rady 2003/9/ES z 27. januára 2003, ktorou sa ustanovujú minimálne normy pre prijímanie žiadateľov o azyl., kvalifikačná smernica
7. Smernica Rady 2004/83/ES z 29. apríla 2004 o minimálnych ustanoveniach pre oprávnenie a postavenie štátnych príslušníkov tretej krajiny alebo osôb bez štátneho občianstva ako utečencov alebo osôb, ktoré inak potrebujú medzinárodnú ochranu, a obsah poskytovanej ochrany
8. Smernica Rady 2005/85/ES z 1. decembra 2005 o minimálnych štandardoch
9. Nariadenie Rady (ES) č. 343/2003 z 18. februára 2003 ustanovujúce kritériá a mechanizmy na určenie členského štátu zodpovedného za posúdenie žiadosti o azyl podanej štátnym príslušníkom tretej krajiny v jednom z členských štátov

10. Nariadenie Rady (ES) č. 2725/2000 z 11. decembra 2000, ktoré sa týka zriadenia systému EURODAC na porovnávanie odtlačkov prstov pre účinné uplatňovanie Dublinského dohovoru.

EURÓPSKE RODINNÉ PRÁVO – HARMONIZÁCIA A VPLYV NA SLOVENSKÉ RODINNÉ PRÁVO

Veronika Mardiaková¹

Abstrakt

Autor sa v príspevku zaoberá procesom harmonizácie a europeizácie rodinného práva, na základe čoho analyzuje vhodnosť tohto postupu s akcentom na slovenské rodinné právo. Poukazuje na stále väčšiu potrebu unifikovať normy rodinného práva nielen na národnej, ale aj na úniovej úrovni. Autor sa venuje najmä princípom európskeho rodinného práva.

Kľúčové slová

Rodinné právo. Harmonizácia. Europeizácia. Komisia pre európske rodinné právo. Model family code. Európsky súd pre ľudské práva.

Abstract

In this article the author is dealing with the process of harmonization and Europeanisation of the family law and he is analyzing the relevancy of the process on this basis with an accent on the Slovak family law. He is pointing out on a continuous-gaining necessity to unify norms of the family law not only on a national but even on a union level. Author is mainly focused on principles of the European family law.

Keywords

Family law. Harmonization. Europeanisation. Commission to the European family law. Model family code. European Court of Human Rights.

Úvod

V súčasnom globalizovanom svete už nie sú ničím výnimočné rodinné vzťahy s cudzím prvkom. V rámci európskeho priestoru sa vynárajú tendencie oblasť rodinného práva zjednotiť. Samotné zjednotenie sa týka princípov rodinného práva a uskutočňuje sa len na základnej úrovni. Právne úpravy jednotlivých štátov vychádzajú z rôznych tradícií a historických súvislostí, preto sa mnohé právne poriadky navzájom líšia. K harmonizácii prispievajú napríklad činnosť Rady Európy a rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva, najmä vo väzbe na čl. 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Touto cestou dochádza ku spontánnemu vytváraniu určitých zásad, na ktorých by mali byť postavené základy európskeho rodinného práva. Jednotné definovanie európskych štandardov je pomerne zložitým procesom, čo vytvára tenziu náročnosti nielen na prvok času, ale

¹ Externá doktorandka na Ústave súkromného práva, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola v Bratislave

predovšetkým aj adaptovanie a aprobovanie zásad v spoločnosti samotnej. V príspevku okrem uvedeného sa zameriame aj na činnosť Komisie pre európske rodinné právo ako dôležitej inštitúcie v unifikácii rodinného práva, jej organizáciu, oblasť pôsobenia a samotnú tvorbu princípov rodinného práva, a na európske tendencie v rodinnom práve, konkrétne Model family code, tzv. „modelový rodinný kódex“.

Harmonizácia rodinného práva

Rodinné právo predstavuje právne odvetvie súkromného práva, ktoré je základnou a tiež aj najstaršou právnou disciplínou. Môžeme konštatovať, že charakter vzťahov upravených normami rodinného práva je nanajvýš osobnej povahy. S poukazom na dynamickosť vývoja súčasnej modernej spoločnosti je rodinné právo upravené nielen na vnútroštátnej úrovni, ale aj na nadnárodnej úrovni.

Avšak princípy rodinného práva, na ktorých sú postavené normy rodinného práva sa v štátoch EÚ líšia, lebo vychádzajú z rôznych historických prameňov, tradícií, kultúry a pod. Cieľom Európskej únie je postupné zjednocovanie noriem rodinného práva tak, aby občania EÚ mohli slobodne uplatňovať svoje práva napriek tomu, že žijú v rôznych členských štátoch Európskej únie alebo sa počas svojho života presťahovali z jednej krajiny do druhej. Na prijatie takejto právnej úpravy však musia udeliť súhlas všetky členské štáty EÚ.

V súvislosti s istou rigiditou rodinného práva sa vynára celý rád otázok smerujúcich k tomu, či je harmonizácia, resp. unifikácia rodinného práva v rámci Európskej Únie vôbec možná a či je aj reálnym cieľom. Stretli sme sa s názormi, že rodinné právo nie je celkom vhodné odvetvie práva pre proces harmonizácie, či europeizácie, s poukazom na už spomenuté kultúrne odlišnosti, náboženstvá či tradície v rámci Európy, resp. aj sveta všeobecne.² Napriek tomu, že normy upravujúce rodinné právo v krajinách EÚ sú tvorené na podklade rôznych ekonomických, sociálnych, kultúrnych aspektov a rôznych tradícií, sme toho názoru, že proces harmonizácie je nezvratný. Jedným z dôvodov je práve zvyšujúci sa európsky rozmer rodinného práva a s tým spojená rozhodovacia činnosť Európskeho súd pre ľudské práva v Štrasburgu, ktorý svojimi rozhodnutiami poskytuje „návod“ k riešeniu sporov v rámci

² Pozri MARTINY, D.: Is Unification of Family Law Feasible or Even Desirable? In: HARTKAMP, A., HESSELINK, M. et al.: *Towards a European Civil Code*. 2. preprac. vyd., Boston: Kluwer Law International, 1998, s. 151 a nasl.

rodinného práva. Okrem toho Európsky súdny dvor v Luxemburgu rozhodol, že komunitárne slobody, stanovené Zmluvou o ES, sú tiež aplikovateľné v rámci rodinného práva.³

Rodinu ako takú nemožno obmedziť hranicou daného štátu. Obyvatelia krajín Európskej únie majú právo slobodného pohybu, čím sa vytvára skutočne integrovaný európsky priestor. Rodinnoprávne vzťahy tak špecifické sa dotýkajú úplne každého človeka, preto absencia harmonizovaného rodinného práva vytvára prekážku voľnému pohybu osôb, keďže stále existujú rozdiely medzi jednotlivými právnymi úpravami krajín EÚ v tejto oblasti. Preto druhým dôvodom je európska integrácia.

Právo na úniovej úrovni sa neustále vyvíja, čo platí aj pre európske súkromné právo. Harmonizácia rodinného práva nezasahuje do takej miery ako je to napr. v obchodnom práve alebo občianskom, avšak základné ľudské práva a slobody, princíp nediskriminácie a rovnosti prijaté Radou Európy, Európskym súdnym dvorom a Európskym súdom pre ľudské práva hrajú významnú úlohu v tomto vývoji.

Otázky z rodinného práva sa v súčasnosti riešia podľa toho právneho poriadku, kde je právo založené na základe obvyklého pobytu. Na tomto mieste by podľa nášho názoru sa mali zvýšiť kompetencie Európskej únie v rodinných veciach, aby bol skutočne zaručený voľný pohyb osôb v rámci priestoru EÚ. Aktuálne tendencie a harmonizačné snahy pre oblasť rodinného práva v právnom prostredí Európy, resp. Európskej únie, spočívajú vo výskumoch najmä komparatívneho charakteru.⁴

Unifikačné a harmonizačné snahy postupne zasiahnu všetky európske štáty, čomu sa samozrejme nevyhne ani slovenské rodinné právo či české rodinné právo. Cieľom je zvýšenie ochrany základných ľudských práv a slobôd cez inštitúty rodinného práva, ktoré smerujú k priblíženiu sa európskym štandardom.⁵

Komisia pre európske rodinné právo

Komisia pre európske rodinné právo (ďalej len „Komisia“) predstavuje akúsi medzinárodnú základňu pre odborníkov z právnej teórie a praxe, ktorí skúmajú možnosť harmonizácie rodinného práva v Európe. Ich cieľom je tvorba Princípov európskeho rodinného práva

³ BASEDOW, J, 'Konstantinidis v. Bangemann oder die Familie im Europäischen Gemeinschaftsrecht', 1994 Zeitschrift für Europäisches Privatrecht, pp. 197-199; Pozri prípad C-148/02, Garcia Avello v. Belgium, [2003] ECR I-11613.

⁴ BLAIR, D. M. et al: *Family Law in the World Community. Cases, Materials, and Problems in Comparative and International Family Law*. 2. vyd., Durham: Carolina Academic Press, 2009.

⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Z. České rodinné právo po vstupu do Evropské unie. In: *Právní rozhledy*, 2005, roč. 13, č. 21, s. 769.

(Principles of European Family Law - „PEFL“). Pri tvorbe je využívaná metóda komparácie, ktorá spočíva v porovnávaní inštitútov rodinného práva v jednotlivých európskych krajinách. CEFL má nezastupiteľné miesto v procese harmonizácie.

Členovia Komisie sa nezameriavali výlučne iba na „law in books“, ale dali dôraz na „law in action“ a na podklade rozličných prístupov k vybraným právnym otázkam koncipovali veľmi všeobecne formulované PEFL, ktorých hlavným cieľom bolo uľahčiť harmonizáciu rodinného práva v Európe ako takej.⁶

V rámci tvorby princípov podľa Komisie je veľmi dôležité určiť samotný proces ich tvorby, pretože existenciou veľkého množstva (nielen) rodinnoprávných inštitútov musia byť zachované hodnoty. Už na úvodnom stretnutí Komisie, počas ktorej sa viedla rozsiahla diskusia o mnohých otázkach harmonizácie rodinného práva, sa konštatovalo, že tieto princípy nie je možné vytvoriť na základe konkrétnych štandardov.

Komisia sa zameriava vo svojej oblasti pôsobnosti najmä na problematiku rozvodového práva. Oblasť rozvodového práva dnes vystupuje do popredia, nakoľko v Európe je vzrastajúca konvergencia rozvodov, ktorú priamo zapríčinila v posledných desaťročiach samotná modernizácia uvedeného inštitútu, a tiež fakt, že nedávno do platnosti vstúpilo nariadenie Brusel II, kde sa Komisia zamerala priamo na porovnanie jednotlivých dôvodov k samotnému rozvodu a rovnako tak aj určitých právnych následkov rozvodu, ale tiež aj výživné medzi manželmi.⁷

Takto vytvorené princípy, môžu pôsobiť ako podporné alebo alternatívne právo v prípade civilných rodinných vzťahov s cudzími prvkami, ktoré môžu slúžiť ako zdroj inšpirácie pre zákonodarcu, či už na medzinárodnej alebo na vnútroštátnej úrovni.

Mnohé princípy európskeho rodinného práva sú už zakotvené v národných právnych poriadkoch jednotlivých európskych krajín. Rovnako aj v oblasti rodinného práva Slovenskej republiky je možné badať do určitej miery istú modifikáciu princípov európskeho rodinného práva ako súčasti európskeho práva.

Čo sa týka rozsahu pôsobnosti Komisie, tak táto sa nevzťahuje na všetky vzťahy rodinného práva, ale len na partnerstvo a vzťahy medzi rodičmi a deťmi. Najväčší dôraz sa kladie na prvok autonómie vôle a zákaz ingerencie štátu do súkromnej oblasti rodinných vzťahov teda vzťahov medzi partnermi navzájom medzi deťmi a rodičmi.

⁶Antwerpen-Oxford: Intersentia, 2005; BOELE – WOELKI, K., SVERDRUP, T. (ed.): *European Challenges in Contemporary Family Law*. Antwerp – Oxford – Portland: Intersentia, 2008. s. 39 a nasl.

⁷RAINER, F.: *Family Solidarity in Support and Inheritance Law*. In: VERSCHRAEGEN, B. Family finances. Wien : Jan Sramek Verlag, 2009. s. 1 – 21.

Úlohou je odstrániť existujúce a pretrvávajúce odlišnosti v národných právnych poriadkoch rodinného práva a usilovať sa o vytvorenie konzistentného a celkom autonómneho systému rodinného práva, ktorý má smerovať k riešeniu vhodného nasledovania pre zákonodarcov na úrovni Európy.

V súvislosti so štúdiou problematiky harmonizácie európskeho rodinného práva a pôsobnosti Komisie, dávame do pozornosti, že slovenské rodinné právo ako keby sa nachádzalo na pomedzí dvoch právnych poriadkov.

Sme toho názoru, že činnosť Komisie je významná vzhľadom na to, že poskytuje prehľad inštitútov národných právnych poriadkov práve na základe komparácie a pozitívny vplyv sa prejavuje v ovplyvňovaní zákonodarcov jednotlivých európskych krajín novými trendmi, ktoré majú úspešnosť v iných krajinách. Preberaním fungujúcich inštitútov dochádza ku skvalitňovaniu iných národných právnych úprav. Tak ako sme uviedli, hlavnou úlohou Komisie je harmonizácia rodinného práva v Európe a za týmto účelom sa uskutočňujú výskumy v jednotlivých krajinách, výsledky výskumov komparujú a koordinujú ďalší výskum. Zámerom Komisie je vyhľadať spoločné jadro rôznych právnych problémov cez porovnávanie rozličných foriem riešení týchto problémov vo viacerých krajinách Európy a taktiež zhodnotiť prípadnú rolu budúcich členov Európskej únie v procese harmonizácie európskeho rodinného práva.

Môžeme konštatovať, že harmonizačný proces rodinného práva v Európe je na úrovni našej vnútroštátnej právnej úpravy ešte na celkom dlhej ceste, nakoľko v tomto smere sa pomaly približujeme k moderným trendom spoločnosti. V tieni súčasných ekonomicky i politicky orientovaných káuz je harmonizácia rodinného práva až na „chvoste“ zoznamu. S pomocou správnej interpretácie judikatúry ESĽP a dôsledným implementovaním medzinárodných dohôd do národných právnych poriadkov sa tam môžeme dostať možno aj oveľa rýchlejšie, ako čakáme.

Komisia sa pri tvorbe princípov zamerala na problematiku rozvodu manželstva, taktiež vytvorila princípy týkajúce sa vyživovacej povinnosti medzi rozvedenými manželmi, upravené sú aj princípy rodičovských práv a povinností a aj jedna z dôležitých otázok, a to majetkové vzťahy medzi manželmi.

Model family code

Model family code predstavuje návrh univerzálneho rodinného kódexu taktiež pochádzajúce z dielne Komisie CEFL. Podstatnú výhodu vidíme v tom, že na rozdiel od uskutočňovania drobných zmien vo vnútroštátnych právnych poriadkoch, v rámci Model family code ide o

cieľavedomú, konzistentnú kodifikáciu. Model family code je zložený z troch hlavných častí – Partnerstvo, Domáce násilie, Rodičia a deti.

Model family code je zaujímavý predovšetkým všeobecnými ustanoveniami, v ktorých je zakomponovaná a využitá nová terminológia ako „plánované rodičovstvo“, „partnerstvo“, ktoré odkazuje na akýkoľvek druh zväzku, „rodičovská zodpovednosť“ a „solidárnosť/podpora po zániku partnerstva“, čo nemá žiadnu súvislosť s manželskou podporou alebo vyživovacou povinnosťou, čím badať odchýlenie sa od mnohých národných právnych úprav a terminológiou v nich zakotvenou, ktoré vychádzajú z historických súvislostí.

Model family code na pojem partnerstvo používa definíciu, podľa ktorej ide o vzťah trvajúci dlhšie ako tri roky, teda je potrebné dokázať tzv. stabilitu vzťahu, je v ňom spoločné dieťa, alebo aspoň jeden z partnerov urobil významný prínos vo vzťahu, napr. kúpil byt, postavil rodinný dom alebo zmenil svoje bydlisko kvôli druhému partnerovi, alebo významný prínos pre výlučný prospech druhého partnera, napr. prispel do podnikania druhého partnera a pod. Je otázne, či by sa takáto definícia sa ujala aj v našom právnom poriadku, tak ako aj ďalšie pojmy a princípy, ktoré zavádza Model family code.

Európsky súd pre ľudské práva

V súvislosti s rozoberanou problematikou - s harmonizáciou rodinného práva - nemôžeme opomenúť súd ochrany ľudských práv, ktorým je Európsky súd pre ľudské práva (ESLP). Jeho rozhodovacia činnosť sa dotýka aj našej vnútroštátnej právnej úpravy. Služí ako kontrolný mechanizmus pre európske štáty, a to aj tie, ktoré nie sú členskými štátmi EÚ. Pre jeho rozhodovaciu činnosť je dôležitým Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (Dohovor), najmä čl. 8 Dohovoru, ktorý zakotvuje právo každého na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života, obydlia a korešpondencie.

V tejto súvislosti rozhodnutia ESLP (napr. vo veci *Paulík vs. Slovensko*) sa priamo dotkli aj našej vnútroštátnej právnej úpravy, dôkazom čoho je nedávna zmena ust. § 86 ods. 1 Zákona o rodine, v zmysle ktorého: *„Manžel môže do troch rokov odo dňa, keď sa dozvedel o skutočnostiach dôvodne spochybňujúcich, že je otcom dieťaťa, ktoré sa narodilo jeho manželke, zaprieť na súde, že je jeho otcom“* Podľa predchádzajúcej právnej úpravy subjektívna trojročná lehota začala plynúť narodením dieťaťa a po jej uplynutí manžel matky dieťaťa nemal nijakú možnosť zosúladiť biologický stav s právnym stavom. Na tomto mieste nepochybne vidíme skvalitnenie právnej úpravy. Vyplýva to zo záväzku Slovenskej

republiky, ktorá pristúpila k Dohovoru a zaviazala sa k povinnosti priznať každému svojmu občanovi, kto podlieha jej jurisdikcii, práva a slobody zaručené týmto Dohovorom.

Záver

Na záver môžeme konštatovať, v dnešnej dobe má na rodinné právo (ale aj na právny poriadok ako celok) najväčší vplyv európska integrácia, ktorej cieľom je vytvorenie jednotných princípov, ktoré sú obsiahnuté tak v normách primárneho, ale aj sekundárneho komunitárneho práva, taktiež nemožno opomenúť judikatúru Súdneho dvora Európskych spoločenstiev a judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva. Právne princípy svojím všeobecným charakterom umožňujú prekonať hranice práva jednotlivých členských štátov EÚ, uľahčujú ich vzájomné skúmanie a komparáciu, porozumenie právnikov a prispievajú k spontánnej harmonizácii práva. V neposlednom rade snahou tohto procesu je skvalitnenie normotvornej stránky ako determinantu právneho štátu.

Právne poriadky členských štátov Európskej únie teda poskytujú platformu na vytvorenie spoločných právnych princípov, súkromné právo vo všeobecnosti a rodinné právo nevynímajúc. Proces harmonizácie rodinného práva nie je len v rovine teoretickej, ale praktickej, o čom svedčí niekoľko projektov, na základe ktorých sa kreovali spoločné princípy rodinného práva. Na ich vytvorenie bola využitá komparatívna metóda (nielen) európskych právnych poriadkov. V príspevku sme načrtli činnosť Komisie pre európske rodinné právo, modelový kódex rodinného práva, tzv. Model family code, zamerali sme sa aj na rozhodovaciu činnosť ESJP.

Na základe uvedeného sme dospeli k záveru, že spoločné právne princípy, ako základ budúceho európskeho civilného, resp. rodinného kódexu, teda možno vytvoriť. Väčší problém však nastáva pri vymedzení, ktoré právne princípy to sú a aký má byť ich skutočný obsah.

Zoznam bibliografických odkazov

Monografie a učebnice:

BASEDOW, J.: Konstantinidis v. Bangemann oder die Familie im Europäischen Gemeinschaftsrecht', 1994 Zeitschrift für Europäisches Privatrecht, s. 197-199.

BLAIR, D. M. et al: Family Law in the World Community. Cases, Materials, and Problems in Comparative and International Family Law. 2. vyd., Durham: Carolina Academic Press, 2009.

BOELE–WOELKI, K. - SVERDRUP, T. (ed.): European Challenges in Contemporary Family Law. Antwerp – Oxford – Portland: Intersentia, 2008. s. 39 a nasl.

MARTINY, D.: Is Unification of Family Law Feasible or Even Desirable? In: HARTKAMP, A., HESSELINK, M. et al.: Towards a European Civil Code. 2. preprac. vyd., Boston: Kluwer Law International, 1998, s. 151 a nasl.

Periodiká a zborníky:

KRÁLÍČKOVÁ, Z. České rodinné právo po vstupu do Evropské unie. In: Právní rozhledy, 2005, roč. 13, č. 21, s. 769. ISSN: 1210-6410.

RAINER, F.: Family Solidarity in Support and Inheritance Law. In: VERSCHRAEGEN, B. Family finances. Wien : Jan Sramek Verlag, 2009. s. 1 – 21.

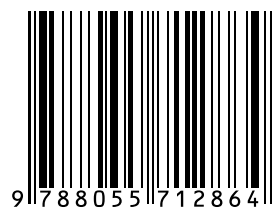
BANSKOBYSSTRICKÉ DNI PRÁVA

II. ročník medzinárodnej vedeckej konferencie

Autor:	Kolektív autorov
Vedecký redaktor:	Mult. Dr. h. c. prof. JUDr. Mojmír Mamojka, CSc.
Predseda edičnej komisie:	JUDr. Monika Némethová, PhD.
Recenzenti:	Prof. JUDr. Ján Cirák, CSc. Dr. h. c. prof. PhDr. Jaroslav Straka, DrSc. JUDr. Ivana Šošková, PhD. JUDr. Monika Némethová, PhD.
Zostavovateľ:	Dr. iur. JUDr. Ing. Michal Turošík, PhD. JUDr. Andrea Ševčíková
Vydavateľ:	Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela
Návrh obálky:	Mgr. art. Zuzana Ceglédiová
Rok vydania:	2017
Počet strán:	304

„Príspevky neprešli jazykovou korektúrou.“

ISBN 978-80-557-1286-4
EAN 9788055712864

ISBN 978-80-557-1286-4